

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXI

Ravne na Koroškem, 25. aprila 1981

Št. 2

NAŠE ISKRENE
ČESTITKE
K PRAZNIKU
OSVOBODILNE
FRONTE
IN PRAZNIKU
DELA

**III. KONGRES
SAMOUPRAVLJALCEV
JUGOSLAVIJE
1981**

RAVENSKI ŽELEZARJI TRETJEMU

DELOVANJE DELEGATSKEGA SISTEMA V ORGANIZACIJI ZDRUŽENEGA DELA

Železarna Ravne je delovna organizacija v sestavi sestavljene organizacije združenega dela Slovenske železarne. Delovno organizacijo sestavlja: 14 tozdov osnovnih dejavnosti, 4 tozdi spremljajočih dejavnosti, 5 tozdov skupnih dejavnosti, 3 delovne skupnosti skupnih služb in posebna finančna služba. V njej združuje delo 5300 delavcev. Letno proizvedemo okrog 220.000 ton visoko legiranih jekel v kovani, valjani ali liti izvedbi. Okrog 13 % jekla predelamo v končne izdelke. V letu 1980 smo ustvarili 8 milijard dinarjev prihodka oziroma 1,4 milijarde dinarjev čistega dohodka. 14 % prihodka ustvarimo z izvozom, s čimer prispevamo k uresničevanju izvozne usmeritve gospodarstva.

To sporočilo smo sprejeli na konferenci delavcev železarne Ravne, ki so jo sestavljali delegati delavskega sveta delovne organizacije, delavskega sveta tozdov in delovnih skupnosti skupnih služb, skupščine družbenopolitičnih skupnosti in SIS, OO zveze sindikatov, ZKJ, ZSM, ZB NOV in drugi delegati. Vsebinsko sporočila smo izoblikovali na podlagi ocen in stališč konference OO sindikata o razvoju delegatskih odnosov, na podlagi razgovorov delovne skupine s skupinami delavcev, z delegati za DS, skupščine SIS, DPS itd. ter na podlagi razprave o osnutku sporočila v OO sindikata. Osutek sporočila je prejel prek 1000 delavcev; ti so ga na sestankih OO sindikata ocenili in dopolnili.

Sporočilo je oblikoval širok krog delavcev, zato izraža ocene in predloge vseh delavcev železarne Ravne.

UVOD

V železarni Ravne smo delavci v povojnem obdobju dosegli velike proizvodne in ekonomske uspehe. Ustvarjali smo pomembna družbena sredstva in z njimi krepili materialno osnovo dela ter izboljševali naše delovno in življenjsko okolje. Sočasno in z enako intenzivnostjo smo krepili samoupravne socialistične odnose. Zlasti po letu 1972 je naš družbenoekonomski in samoupravni razvoj izredno dinamičen. Danes so družbenoekonomski odnosi v DO zahtevnejši kot pred leti. Tako npr. pridobivamo celotni prihodek z udeležbo v skupaj ustvarjenem dohodku in prihodu ter s svobodno menjavo dela. Našo samoupravno organiziranost smo prilagodili zahtevam zakona o združenem delu in s tem omogočili doslednejše družbenoekonomske in samoupravne odnose. Ocenjujemo, da je razvoj teh odnosov v veliki meri odvisen od naše idejnopolitične zrelosti, od angažiranosti in prodornosti subjektivnih sil ter od naše skupne pripravljenosti, da slabosti spoznavamo in premagujemo. Bolj smo se posvečali razvoju notranjih odnosov v DO, manj ali

premalo pa smo prispevali k razvoju družbenoekonomskih in samoupravnih odnosov v širši družbi. Ocenjujemo tudi, da še niso ustvarjene vse predpostavke za celovito funkcioniranje sistema združenega dela. Vzrok vidimo v neizoblikovanih in neuresničenih družbenoekonomskih odnosih. Posledice so številne. Namesto celovite zavestne integracije združenega dela, zavestnega usklajevanja razvoja in uresničenega načela vzajemnosti in soodvisnosti smo še marsikdaj v položaju avtomatiziranih upravljavcev družbene lastnine. Takšen grupolastninski položaj ovira hitrejši materialni razvoj družbe, razvoj delegatskih odnosov, odgovorno družbeno dogovarjanje in sporazumevanje ter povzroča vrsto gospodarskih problemov, od oskrbe s surovinami in reprodukcijskim materialom do podvajanja kapacitet, gospodarjenja z deviznimi sredstvi itd. Takšno stanje ustvarja v določenih situacijah vtis nemoči in neusklajenega razvoja družbe.

Ocenjujemo torej, da poteka III. kongres samoupravljalcev Jugoslavije v času, ko smo že močno razvili družbenoekonomske in samoupravne odnose v družbi, da pa nekatere slabosti in nedoslednosti preprečujejo še hitrejši razvoj. Delavci železarne Ravne sporočamo kongresu samoupravljalcev naše ugotovitve o razvoju in problemih razvoja delegatskih odnosov v družbi, kakor jih vidimo pri vsakodnevnem delu.

DELEGATSKI ODNOSI V ZDRUŽENEM DELU

Delavci železarne Ravne ocenjujemo, da se je naš položaj in vpliv pri urejanju razvojnih in vsakodnevnih vprašanj v tozdu in DO ter pri urejanju širših družbenih vprašanj kljub nekaterim slabostim močno okrepil. Okrepil se je položaj in ugled delegatsko oblikovanih organov v tozdu, DO in sozdu kot tudi vpliv delegatov, ki uresničujemo naše interese v širši družbi. Zlasti močno je zaupanje v delegate delavskih svetov. Delegatski sistem omogoča, da smo obveščeni o pomembnejših družbenih vprašanjih, da sodelujemo pri njihovem urejanju ter da postopno krepimo naš vpliv. Delovanje delegatskega sistema je razgibalo družbenopolitično življenje v tozdih oziroma delovni organizaciji kot tudi v krajevni skupnosti in občini. Pomembno je tudi, da delegatsko oblikovani organi normalno delujejo, da ni problemov sklopčnosti ali drugih ovir pri delu. Poudarjamo, da ima uvedba fleksibilnega (zamenljivega) mandata pomembne zasluge za normalno delovanje delegatskih odnosov. Preprečuje naveličanost delegatov, prispeva k normalnemu delovanju delegatskih organov, zagotavlja družbenoekonomsko in politično usposabljanje širšega kroga delavcev itd. Kolektivno delo delegacij za zbor združenega dela občinske

skupščine in za zборе uporabnikov v skupščinah samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti predstavlja ne glede na stik članov delegacij z bazo pomembnih prispevkov k podružbljanju odločanja. Ob teh in še mnogih drugih pozitivnih rezultatih in praksi delegatskih odnosov pa vidimo tudi določene slabosti.

Glavna slabost in ovira hitrejšemu razvoju delegatskih odnosov so že omenjeni problemi pri uresničevanju družbenoekonomskih odnosov v delovni organizaciji in v širši družbi. Kljub prizadevanju družbenopolitičnih organizacij še nismo v celoti uveljavili kvalitetnih družbenoekonomskih odnosov, kar slabi vlogo tozda pri gospodarjenju z družbenimi sredstvi. Nismo še zadovoljni z razvojem in dohodkovno povezanostjo v okviru panoge v Jugoslaviji kot tudi s kovinsko predelovalno industrijo. Sedanja stopnja družbenoekonomske in samoupravne povezanosti ne omogoča optimalnega razvoja metalurgije in tudi ne skladnega razvoja s kovinsko predelovalno industrijo.

Pri svobodni menjavi dela z dejavnostmi posebnega družbenega pomena ovira razvoj delegatskih odnosov cela vrsta problemov. Dosedanja praksa vsakoletnega sporazumevanja o programih in financiranju posameznih dejavnosti ni okrepila naše vloge v svobodni menjavi dela. V bistvu ne gre za sporazumevanje v združenem delu, ampak za golo potrjevanje minimalnih programov, ki so limitirani z ukrepi ekonomske politike in usklajeni v okviru občine. Naš vpliv je omejen tudi s prepogostim spreminjanjem sistema financiranja in dejstvom, da bo za nas veljal odlok, če ne sprejmemo enakega besedila kot večina ozdov. Vse to slabi avtoriteto delegatskih odnosov in zavest o učinkoviti svobodni menjavi dela. Menimo, da bi bilo realnejše srednjeročno sporazumevanje o programih in financiranju, v širši družbi pa se moramo dogovoriti za enotne koncepte svobodne menjave dela in jih izvajati vsaj nekaj let.

Razvoj ovira tudi parcialni način reševanja materialnih vprašanj v družbi. Zaradi takega pristopa delavci nimamo pravega pregleda in kontrole nad združevanjem in porabo teh sredstev. Tudi razdrobljena samoupravna organiziranost ne prispeva k urejanju zadev. Ocenjujemo, da se v usmerjenem izobraževanju oblikuje izredno komplicirana in razdrobljena samoupravna organiziranost, kar našega vpliva ne bo krepilo, ampak omejevalo in prispevalo k parcialnim cehovskim odločitvam.

Ocenjujemo, da predstavljajo pomanjkljivosti v obveščanju pomembno oviro hitrejšemu razvoju delegatskih odnosov. Obveščanju smo vedno posvečali pomembno pozornost. Imamo vrsto oblik pisnega obveščanja kot tudi obveščanje prek delovnih skupin, razglasne postaje itd. Kljub temu delavci še nismo tekoče — vsako-

KONGRESU SAMOUPRAVLJAVCEV

dnevno — obveščeni o dogajanjih, rezultatih in odločitvah znotraj in zunaj OZD. O gradivu za odločanje na delegatskih organih so obveščeni le delegati, ne pa tudi vsi delavci, kar onemogoča kvaliteten stik delegata z bazo. Gradivo, ki ga prejmejo delegati, je praviloma zelo obsežno, napisano v t. i. strokovnem jeziku, brez določene vsebine, predlogov, tako da se mora delegat pogosto sam dokopati do bistva. Velika večina delegatov priznava, da največkrat ne preučijo celotnega gradiva; veliko pa, da obsežnega gradiva sploh ne berejo. Če k temu dodamo še dejstvo, da imamo delavci in naši delegati praviloma zelo malo časa za oblikovanje stališč, lahko trdimo, da je naš vpliv v veliki meri odvisen od obsega in vsebine gradiva ter časa za obravnavo. Ocenjujemo, da so nekatera gradiva tako obsežna in zapletena, da onemogočajo naš vpliv. Postopno rešitev teh problemov vidimo v nekaterih konkretnih ukrepih, kot npr.: oblikujemo informacijski sistem, ki bo zagotavljal obveščeno delavcev o vseh pomembnih poslovnih, političnih in samoupravnih dogodkih in odločitvah v delovni organizaciji in zunaj nje, o tekočih rezultatih dela, o predlogih delegatskih odločitev itd. Z odgovornimi predstavniki občinskih samoupravnih interesnih skupnosti in skupščine občine smo se že dogovorili o vsebini ter obsegu delegatskih gradiv. Tudi v vseh drugih institucijah, v katere se delegatsko povezujemo, bomo zahtevali vsebinsko, kratko in pravočasno gradivo. Več pozornosti moramo posvetiti izražanju oziroma komuniciranju v delegatskem sistemu in razčlenitvi na sprejemanje samoupravnih in strokovnih odločitev.

Pomembno oviro razvitejših delegatskih odnosov vidimo tudi v neizdelanem mehanizmu delegatskega obnašanja. Delegat za delavski svet kot tudi član temeljne delegacije ali stalni delegati za SIS materialne proizvodnje praviloma nima pravega stika s svojo bazo. Usmeritve za delo črpa iz planov, raznih programov, družbenega plana občine, samoupravnih splošnih aktov, zaključnih računov itd. Nima pa vsakodnevnega organiziranega stika s sodelavci, zato še v veliki meri izraža lastna stališča oziroma interese. Izhod vidimo v še aktivnejši vlogi družbenopolitičnih organizacij, v načrtnem družbenoekonomskem usposabljanju delavcev in v samoupravnem normiranju oblik, metod in vsebine delegatskega obnašanja. Določili bomo obvezne postopke, bolj natančno določili naloge in odgovornost služb, poslovnih in samoupravnih organov, delegacij in posameznih delegatov. Stalne delegate v SIS materialne proizvodnje, bankah, zavarovalnicah, raznih združenjih, gospodarski zbornici, krajevni skupnosti bomo povezali z delavskim svetom DO oziroma tozda, s čimer bomo izboljšali njihov stik z bazo. Še bolj bomo okrepili delegatsko bazo za DS DO oziroma sozda.

Ugotavljamo, da je naš vpliv na odločitve, ki jih sprejemajo delegatski organi, odvisen od števila faz posameznega postopka. Na odločitve, ki se sprejemajo po enofaznem postopku, nimamo skoraj nikakršnega vpliva, v dvo ali trifaznem postopku pa je naš vpliv bistveno večji. Kvaliteten premik vidimo v pristopu, ki bo delavce in delegate pritegnil že v fazi iskanja rešitve in predlogov. Sedaj so oblikovalci predlogov le strokovne službe, poslovodni delavci ali izvršilni organi, vendar ne zato, ker bi delegati odklanjali sodelovanje, ampak zato, ker v tej fazi niso obveščeni in pritegnjeni k iskanju rešitev. Rešitev vidimo v že uporabljeni metodi obravnavanja vsebinskih tez o posameznem vprašanju, kar nam omogoča, da že pred izdelavo konkretnih predlogov določimo osnovno vsebinsko usmeritev in predlagamo tudi rešitve. Kvalitetnejše delegatske odnose lahko dosežemo tudi z izbiro (selekcijanjem) gradiv in poglobljenim obravnavanjem razvojnih vprašanj. Ugotavljamo, da neaktivnih oziroma neodgovornih delegatov skoraj ne kličemo na odgovornost. Edini ukrep je kritika, ki pa praviloma ne zaleže. Neaktivnega delegata še nismo odpoklicali.

Možnosti odpoklica in nadomestnih volitev ne izrabljamo zaradi izredno zapletenega in dolgotrajnega postopka, ki ga predpisujejo zakonski predpisi. Menimo, da je potrebno uporabiti družbeno kritiko za neaktivne delegate in spremeniti predpise tako, da bodo o volitvah in odpoklicu delegatov za delavske svete in delegacije za SIS družbenih dejavnosti odločali delavci s tajnim ali javnim glasovanjem na zboru delovnih ljudi na predlog osnovne organizacije sindikata. Tudi za odpoklic in nadomestne volitve delegatov za zbor združenega dela je potrebno določiti enostavnejši in hitrejši postopek. Vsebinska volitev s tem ne bo okrnjena, zaostri pa bomo odgovornost in se izognili nepotrebemu administriranju.

Družbenopolitične organizacije pomembno vplivajo na razvoj delegatskih odnosov v družbi in na delovanje teh odnosov. V naši DO smo delavci prek družbenopolitičnih organizacij usmerjali razvoj družbenoekonomskih in samoupravnih odnosov v delovni organizaciji. Odločamo se o razvojnih vprašanjih DO, o samoupravnem organiziranju, o razvoju dohodkovnih odnosov, nagrajevanju po delu, uresničevanju samoupravljanja itd. Ocenjujemo, da smo delavci, organizirani v OO ZK, ZS, ZSMS in ZB, še premalo usklajeno in vztrajno premagovali slabosti v delegatskih odnosih. Predvsem premalo izpostavljamo odgovornost za neizvajanje sprejetih sklepov in stališč, prav tako pa uresničevanja sklepov ne spremljamo dovolj dosledno. Ugotavljamo, da na sedanji stopnji razvoja delegatskih odnosov DPO največ pozornosti posvečajo reševanju notranjih problemov. Premalo pa še deluje-

mo navzven, oziroma prerediti oblikujemo usmeritve in svoj odnos do razvoja krajevnih skupnosti, samoupravnih interesnih skupnosti, občine, banke itd. Tako delegati v teh okoljih večkrat nimajo nujno potrebne idejnopolične in interesne usmeritve. Rešitev vidimo v doslednem, usklajenem in sočasnem planiranju samoupravnih in družbenopolitičnih dejavnosti, da bi lahko DPO kar najbolj organizirano in pravočasno nastopile kot odgovorni člen samoupravnega sistema ter nosilec in usmerjevalec dejavnosti.

Delovanje delegatskih odnosov v SIS družbenih dejavnosti je kljub že omenjenim slabostim pri uveljavljanju svobodne menjave dela močno okrepilo zavest o skupnem oziroma samoupravnem urejanju teh dejavnosti.

Ocenjujemo, da imamo delavci železarne pomemben vpliv na odločitve v občinskih samoupravnih interesnih skupnostih družbene dejavnosti. Stališča, mnenja, zahteve, ki jih uskladimo v konferenci delegacij v delovni organizaciji, se v veliki meri uresničujejo. V skupščinah teh samoupravnih interesnih skupnosti se krepi dialog in zavest o soodvisnosti proizvodne in neproizvodne sfere. Še boljše delo ovirajo slabosti obveščanja kot tudi obremenjenost skupščine samoupravnih interesnih skupnosti z raznimi operativnimi zadevami.

Bistveno manjši vpliv pa imamo na odločitve, ki jih sprejemajo organi republiških samoupravnih interesnih skupnosti. V praksi ni dosledno izvedena delegatska povezava od delegacije v tozdu prek skupščine občinske samoupravne interesne skupnosti do skupščine republiške samoupravne interesne skupnosti. Povezava je pretrgana na občinski ravni, saj je skupina delegatov za skupščino republiške samoupravne interesne skupnosti marsikdaj nepovezana z delegati za skupščino občinske samoupravne interesne skupnosti. V nekaterih republiških samoupravnih interesnih skupnostih se naši delegati počutijo nemočne, trdijo, da se v teh skupščinah ne dogovarja združeno delo Slovenije o posameznih vprašanjih, ampak sprejemajo odločitve pod prevelikim pritiskom strokovnih služb, izvršilnih organov in izvajalcev. K takemu stanju prispeva tudi gradivo, ki je praviloma izredno obsežno in vsebinsko neprimerno, delegati pa ga dobijo prepozno. Delegatski odnosi na tej ravni se bodo lahko hitreje razvijali, če bomo natančno določili vlogo občinskih in republiških samoupravnih interesnih skupnosti ter dosledno izpeljali delegatske postopke v občini oziroma ozdih.

V samoupravnih interesnih skupnostih materialnih dejavnosti urejamo najpomembnejša vprašanja materialnega razvoja, od preskrbe z energijo, razvoja prometa, do gospodarjenja z deviznimi sredstvi itd. Ocenjujemo, da so tu delegatski odnosi najmanj razviti ter naš vpliv naj-

Terezija Jaser

Za obletnico

Trideset let

samoupravljanja je za nami,
pa smo svetu dokazali,
da z združenimi močmi
se lahko veliko naredi.

Dan in noč

se iz dimnikov kadi,
v pečeh pa železo se tali,
tu delavci se znojijo,
da nalogo svojo izvršijo,
se trudijo za to prav vsi,
da plan v pravem času se izvrši.

Nekoč tu stale so fužine,
tu naši so očanci se znojili,
za družine svoje
vsakdanji kruh služili.

Zdaj na Ravnah —
stoji nam železarna,
mogočna in velika,
delavci ponosni smo na njo,
jo zgradili s svojo pridno smo roko.

manjši. Prvi razlog za to vidimo v naši delovni organizaciji v stalnih delegatih, ki praviloma niso povezani z delegatsko bazo, pa tudi v večkrat pasivnem odnosu strokovnih služb, poslovnih ali izvršilnih organov do problematike, predlogov oziroma gradiva za seje teh skupščin. Drugi razlog je v neizoblikovanih družbeno-ekonomskih odnosih med proizvajalci in uporabniki materialnih dobrin, tretji pa v samem delu delegatskih organov v samoupravnih interesnih skupnostih. Delegati imajo pogosto občutek nemoči. V nekaterih skupščinah se ne dogovarjajo delegati proizvajalcev in uporabnikov, ampak poslovdne ter strokovne strukture proizvajalcev in delegati uporabnikov. Delegati imajo tudi vtis, da so strokovne službe v teh samoupravnih interesnih skupnostih pod vplivom interesov proizvajalcev, da so nekatera gradiva pripravljena enostransko, nekritično in da ne dajo prave slike o obravnavanem problemu. Velikokrat se problemi obravnavajo v strokovnem jeziku, kar dodatno slabi vpliv delegatov uporabnikov. Dosedanja praksa v nekaterih samoupravnih interesnih skupnostih kaže, da je sprejemanje selektivnih družbeno koristnih ukrepov oteženo, saj prevladujejo ožji parcialni interesi. Delavci železarne Ravne menimo, da je za nadaljnji razvoj tovrstnih družbeno-ekonomskih in delegatskih odnosov potrebna odločna družbena akcija na vseh ravneh, predvsem pa v republiki.

Ocenjujemo, da se delegatski odnosi v občini hitreje razvijajo. Skupščina občine deluje bolj delegatsko, v njej imamo delavci pomemben vpliv in pobudo. Metode dela, načrtovanje dejavnosti, kvaliteta, obseg in pravočasnost gradiva pomembno prispevajo h kvaliteti delegatskih odno-

sov. Ugotavljamo, da bi bilo delo zbora združenega dela še bolj zanimivo in vplivno, če bi pogosteje obravnavali posamezne probleme združenega dela in s tem prispeval k njihovem reševanju. Delavci tudi ugotavljamo, da smo o predlogih in sklepih občinske skupščine slabo obveščeni, in sicer zato, ker v občini nimamo občinskega glasila, druga sredstva javnega obveščanja pa tej problematiki ne namenjajo dovolj pozornosti.

Tudi z delom republiške skupščine smo delegatsko povezani, vendar je tu naš vpliv manjši. Precej prispevajo k temu izredno intenzivno delo republiške skupščine, kratek čas za obravnavo nekaterih gradiv in sistem delegiranja delegatov za zbor združenega dela. Regijsko oblikovane skupine delegatov za zbor združenega dela praviloma ne krepijo delegatskega značaja dela zbora. Čas, ki je namenjen obravnavi v delegatski bazi, to je v samoupravnih organih, delegacijah ali družbenopolitičnih organizacijah OZD, porabimo za formalno obravnavanje gradiv na regijski ravni. Menimo, da lahko delo zbora združenega dela republiške skupščine bolj povežemo z združenim delom že s tem, da dobi vsaj za gospodarstvo vsaka občina svojega delegata. S tem bi vzpostavili bolj neposredno delegatsko zvezo med republiško skupščino in združenim delom. Čas, ki ga sedaj namenjamo obravnavi na regijski ravni, bi lahko namenili razpravi v organizacijah združenega dela in v občinskem zboru združenega dela. S tem bi pomenili, istočasno pa učvrstili delegatsko povezavo od tozda do zbora združenega dela republiške skupščine.

Naš vpliv na delo zveznega zbora skupščine Socialistične federativne republike Jugoslavije je seveda zelo posreden in ga v delegatski dejavnosti ne čutimo. Menimo, da bi morali tudi za delegate tega zbora organizirati delegatsko bazo, in sicer iz delegatov občinske skupščine.

Nedvomno je dosedanji razvoj delegatskih odnosov okrepil vlogo in položaj delavcev v političnem sistemu, so pa še določeni pojavi, ki kvarijo splošne pozitivne rezultate oziroma oceno. Menimo, da so skupščine še preveč obremenjene s sprejemanjem zakonskih predpisov, da se nekateri predpisi prepogosto spreminjajo, kar kaže na kratkoročen pristop k delu tako strokovnih služb in upravnih organov kot tudi delegatskih teles. Ocenjujemo, da pri sprejemanju predpisov premalo upoštevamo vidik stroškov izvajanja teh predpisov. Vsaka reorganizacija ima za posledico večje stroške, kar slabi reprodukcijsko sposobnost gospodarstva in zavira naš skupni razvoj. Do sedaj tudi nismo bili uspešni pri zahtevah, naj se omeji administriranje. Še vedno je potrebnih kupe potrdil, dokazov, izjav, ki se pogosto podvajajo in služijo sami sebi. Obremenjeni smo z dajanjem podatkov za najrazličnejše statistike, ne čutimo še rezultatov akcije, da naj upravni organi, služba družbenega knjigovodstva itd. zmanjšajo administriranje. Že več let neuspešno podarjamo, da so roki za obravnavo in sprejem zaključnega in periodičnih obračunov neusklajeni z naravo teh obravnav. Obravnavo rezultatov dela brez podatkov o ekonomskem uspehu delavci odklanjamo, saj upravičeno zahtevamo popolno,

vsestransko informacijo, ki pa je možna šele, ko so znani bilančni podatki. Tudi vsebinska razprava, potem ko smo formalno že potrdili periodični ali zaključni račun, ni dovolj uspešna in zavzeta. Menimo, da lahko kvaliteto obravnav in odločitev o periodičnih in zaključnih rezultatih bistveno izboljšamo tudi s premikom rokov za oddajo bilance, tako da bomo imeli vsaj 14 dni časa za obravnave. Moti nas tudi t. i. administrativno urejanje posameznih družbenih problemov. Ti ukrepi so praviloma neselektivni in prizadenejo predvsem tiste kolektive, ki se nasploh obnašajo gospodarno in varčno. Prepričani smo, da smo se o vseh vprašanih sposobni samoupravno dogovoriti, kvaliteta teh dogovorov pa bo bistveno večja, kot so linearni administrativni ukrepi. Nekaterih družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov ne uresničujemo dovolj odgovorno, kar ovira normalno in učinkovito delovanje družbeno-ekonomskih odnosov in političnega sistema. Nekateri predpisi so sprejeti nekvalitetni in neusklajeni; tak je bil primer s sprostitvijo cen za nekatere metalurške izdelke za nazaj. Ni sprejemljivo, da s sprejetjem zakona o minulem delu tako dolgo odlašamo in s tem puščamo tako pomembno ustavno kategorijo nedorečeno. Menimo, da je potrebna za uresničitev teh nalog odločnejša družbena akcija.

Našteti primeri kažejo, da smo delavci s svojimi delegati kljub vedno večjemu vplivu, ki ga imamo na vseh toriščih družbenega življenja, sorazmerno nemočni, ko zahtevamo spremenjeno obnašanje upravnih organov, raznih administrativnih in strokovnih služb.

ZAKLJUČEK

Delavci železarne Ravne želimo s tem sporočilom III. kongresu samoupravljalcev Jugoslavije izpričati svojo čvrsto pripadnost in zaupanje v sistem samoupravne socialistične demokracije. Delegatski sistem nam odpira vsa vrata v naši družbi in omogoča, oziroma celo zahteva, naš vpliv. Problemi, ki jih naštevamo v tem sporočilu, so posledica izredno hitrega družbenega razvoja, stalnega iskanja boljših in doslednejših poti za učvrstitev oblasti delavcev v družbi, pa tudi naših subjektivnih slabosti. Naš dosedanji gospodarski in družbeni razvoj dokazuje sposobnost delegatskega sistema, da hitro in učinkovito rešuje zapletene družbene probleme. Slabosti v delovanju tega sistema pa bomo, kot do sedaj, tudi v prihodnje sposobni odpravljati predvsem s še bolj organizirano akcijo subjektivnih sil. Pogoj za hitrejši razvoj so dosledno uresničeni družbeno-ekonomski odnosi v DO in širši družbi, aktivnejša vloga organiziranih subjektivnih sil in odpravljanje slabosti pri delu.

Delavci železarne Ravne pozivamo udeležence III. kongresa samoupravljalcev Jugoslavije, naj poudarijo pomen delegatskega sistema za nadaljnji razvoj samoupravne socialistične demokracije kot edine stvarne oblike oblasti delavskega razreda in vseh delovnih ljudi Socialistične federativne republike Jugoslavije. To je pot, ki jo je začrtal naš vzornik, velikan socialistične revolucije, Josip Broz Tito.

Mitja Šipek

Ob spominu na veliko obdobje naše zgodovine

Leto je minilo, odkar smo dan za dnem v strahu pogledovali na televizijski zaslon. Jasno je bilo, da se čudež ne more zgoditi in se tudi ni. Vsakdo je umrljiv, tudi naš Tito. Vendar smo si bili v skrbeh. Zdelo se nam je, da bomo težko vozili brez njega, ker smo mu pač tako globoko zaupali. »Pa če grem do Tita«, si lahko marsikdaj slišal iz ust komaj pismenega človeka, ki se ni zanimal za svojo okolico, vendar se je v stiski zatekal po pomoč, kamor je vedel in znal in če je vse odpovedalo, je zaupal svojo bolečino naravnost Titu, v podzavestni veri, da je in bo rešil vse ljudi iz vseh težav.

Tako zaupanje ni zraslo iz nič. Še tako skrbno izdelana propaganda ne bi mogla opraviti nič, če ljudstvo v njem ne bi dejansko čutilo moč in modrost.

V naših krajih smo za Tita izvedeli pravzaprav pozno. Osvobodilno gibanje, ki je v sosednjih republikah, posebno v Srbiji, zajelo cele pokrajine že leta 1941 (Užice itd.), je bilo na slovenskem manj množično. Pri nas nihče ni niti slišal za pravo resnico spričo izredno močne in dobro organizirane sovražne propagande.

Šele leta 1944 je gibanje postalo vseljudo in s tem tudi ime njegovega vodje Tita.

Nemci so kaj radi omalovaževali uspehe NOV; ali so o njih kar molčali ali pa so poročali zasmehljivo, da bi odvrnili pozornost ljudstva. To pa so storili šele tedaj, ko so videli, da resnice ne bodo mogli prikriti, zato so jo namerno popačili. Tako so po neuspelem desantu na Drvar v Celovcu v muzeju razstavili na zajetnem prostoru trofeje iz Drvarja. Močno povečana fotografija je kazala ujete civiliste, razraščene, razcapane, starčke in otroke in poleg je pisalo — to je pa banditska vojska. Okoli so bile razstavljene različne predzgodovinske puške in pištole z dušilci, noži in druga krama s podnapisom — to je pa banditsko orožje. Je že res, da smo v partizanih uporabljali zelo zastarelo orožje, pač tako, kakršnega smo dobili, vendar tako izdelanega in zarjavelega pa le ne. Zato tudi tisti, ki niso prav nič vedeli o partizanski borbi, posebno še nemško govoreči sošolci, ki so poleg vsega bili še pri Hitlerjugend organizaciji, niso prav verjeli, da je vse to res, kar je na razstavi prikazano. Tako je razstava dosegla ravno nasprotni učinek, kot so ga razstavljavci želeli doseči, tak namreč, da nihče ni prav verjel, če jih le niso potegnili. Krona vsega pa so bile rdeče jahalne hlače, ki naj bi bile uplenjene v Drvarju. Ob njih je bilo napisano, da so to hlače komandanta bandita Tita in da je s tem itak dokazano, da so jih pokončali, komandanta pa ujeli. Kdor je videl to trofejo, si je dobro zapomnil ime Tito in je dokončno nehal verjeti, da je res, kar je tu razstavljeno.

Še mnogo hitreje pa se je Titovo ime razvedelo iz literature, ki smo jo, sicer nekoliko zastarelo, razdajali po vseh terenih in na sestankih OF, SKOJ in drugih organiza-

Z zadnjega obiska predsednika Tita na Ravnah

cij, ki so v tistem obdobju obstajale. Titove slike so krožile, sicer na ciklostilu razmnožene v primitivni tehniki, vendar krožile so in se vtisnile v spomin.

Cisto drugače je bilo v brigadah, kjer je bila obveščevalna dobro organizirana, politično življenje pa prav tako in je vsak borec vedel, ne samo za ime vrhovnega komandanta, temveč tudi za mnoge druge reči — bodoča državna ureditev, zakonodaja, družbeni odnosi in še čuda stvari, ki smo jih na terenu le počasi in v majhnih obrokih sprejemali — običajno zastarele.

S kakšnimi občutki smo tedaj izgovarjali ime TITO, ne vem več natanko, zdi se mi pa, da smo v njem videli svojega komandanta in nič več in nič manj, brez vsakih sentimentalnosti in ker smo bili vojaki, smo vedeli, da je komandanta treba ubogati.

Šele po vojni, ko sem se umiril in pričel živeti normalno civilno življenje, sem večkrat razmišljal o polpreteklih časih. Tedaj še televizije ni bilo, potovali smo malo in Tita sem videl na kakem reportažnem zapisu v kinu, osebno pa nič prej, preden ni prišel na Ravne.

Eni so mu pripisovali čudežno moč, drugi izjemno srčno kulturo, tretji enkratno genialnost, vsi pa smo mu skoraj neomejeno zaupali. Če se sedaj spomnimo na viharje, po katerih je moral krmariti našo domovino med in po vojni, potem se včasih res vprašamo, če ni zares potrebna genialnost in sploh vse dobre lastnosti v najvišji meri, da smo z našo ladjo pristali v svobodni luki. Čudežnih lastnosti pripisovati kateremukoli živemu človeku nima pomena, ker vemo, da takih ljudi v resnici ni, je pa druga resnica, ki pa je, žal, redka tudi

pri ljudeh, ki imajo oblast — da neomajno zaupajo svojemu ljudstvu. To izjemno lastnost pa je on imel. V še tako brezupnih položajih se je popolnoma zanesel na svoje borce in po vojni na svoje državljane, da je lahko tvegala nastop, ki ga svet ni pričakoval — in uspel je, ker mu je ljudstvo zaupalo in stalo ob njem trdno odločeno, da ga ne zapusti.

Ta vera v ljudi, posebno še v mladi rod, je bila toliko, da je na njenih temeljih pričel zidati nov svet — svet neuvršenih — v času, ko niso bili ne z leve, ne z desne dani nič kaj ugodni pogoji. Tedaj je svet ostrmel in skoraj v isti sapi zavzdihnil, saj ga bo minilo. Da, če bi bila ta zamisel le njegova osebna ambicija, hitro bi minilo, če ne bi osnovnih prijemov že preizkusili na lastni koži. Ideja o samoupravljanju ni bila nič manj drzna in bi se morala zrušiti v prah prav kmalu, če ljudstvo ne bi verjelo svojemu voditelju in ta vera je morala biti globoka, saj se praksa samoupravljanja ni potrjevala vsak dan kot pravilna. Potrdila se je, ko so bile odpravljene napake, ki pač vsako delo spremljajo, in v tistih trenutkih je bila potrebna vera vanj.

Svet se je spraševal, kako bo Jugoslavija vozila brez TITA. Večje skrbi so si delali kot mi sami. Mi si jih pravzaprav sploh nismo delali in za tem zopet tiči pristna in neomejena vera vanj in v njegovo delo. Tudi če ne bi bilo bučnih prireditev in sprejemov ob njegovi pojavi, naklonjenost ljudstva zanj ne bi bila nič manjša. Borci smo si ga lastili kot svojega komandanta, sedaj, ko smo že v letih, že nekoliko sen-

Zinka Kokošinek

Titu v spomin

V mesecu januarju mi je korak zastal,
ko zvedela sem, da je TITO zbolel.
Bolelo je mene.
Bila sem bolna z njim.

Od blizu in od daleč,
stari, mladi in otroci so mu pisali.
Deklica, Japonka majhna, je pisala,
da poleg njega rada bi bila in ga negovala.
Za srečo potrebuje človek
sožitje, mir, ljubezen
in prijatelja, ki ga razume
in srečni ste, Jugoslovani, je pisala,
da živite v času poleg TITA,
da stopate po poti,
kjer njegova noga
prvi korak je naredila.
TITO je človeštvu sreča.
Prijatelj je ljudem vseh polti,
prijatelj je revnih in bogatih ljudi.
Vsako pismo je iskreno željo vsebovalo,
TITO naš, ozdravi!

A v mesecu, ko prične cveteti vse,
prenehalo biti je plemenito Titovo srce.

Takrat, kot da prenehalo je biti tudi meni.
Tako, nekje na dnu srca, me je bolelo.
Peklo je in je skelelo
in kot da moje ni,
srce ubogati me ni hotelo.
V očeh se je zrosilo
in v možganih —
ni res,
ni mrtev,
živ je,
je govorilo.

Živ je in ostal bo živ.
V naših srcih bo živel.
TITO je bil največji in najboljši človek
izmed nas,
zato ostati mora več kot le legenda,
ostati mora še naprej del nas.

V železarni

vi zgodovini so bili trenutki, ko smo obnemeli ob akcijah, ki jih je izpeljal. Že za časa borbe so bile neverjetne in drzne, toda resnične. Toda živih prič o tem ni, vsaj vemo ne, da bi živel tu kak udeleženec bitke na Kozari, na Neretvi itd., snov poznamo le iz knjig in filmov, ki pa so le reprodukcija, bolj ali manj pristna. Smo pa priče njegovih nepozabnih odločitev po vojni, ko nam je takorekoč drugič priboril svobodo in še več, skoraj postavil nas je ob bok najbolj razvitim deželam, smelo, toda uspešno. Nekateri menijo, da sedaj plačujemo davek njegovih dni. Res je, da ga, res pa je tudi, da ga ne bi, vsaj ne v toliki meri, če v svojem ljudstvu ne bi gledal svojega človeka in mu želel dobro, morda preveč dobro, kot ljubeča mati scartlja svoje dete in kakorkoli je že to prijetno detetu, pozneje ne hodi vedno prav.

Poslednjikrat smo obnemeli, ko so se k njegovi zadnji poti zgrnili skoraj vsi vladarji sveta — prijatelji in sovražniki so se takrat srečali. Kaj jih je le pripeljalo sem — morali niso, vsaj vsi ne, torej jih je pripeljal sam, on sam, njegova veličastnost duha, spoštovanje, ki ga nismo poznali enakega v zgodovini. Tedaj je marsikdo pričel verjeti v čudež.

Leto dni je minilo, kmalu jih bo deset in borec bo vse manj, ki bi se ga spominjali, čez petdeset let bodo osiveli možakarji pripovedovali svojim vnukom, kako je bilo takrat, ko so sami, kot majhni otroci, šli v povorki na žalno prireditve ob smrti predsednika TITA. Vsa čustva bodo izginila. Spomin nanj bo prav tak, kot je spomin na kateregakoli velikega zemljana, pa vendar bo razlika! Kot rdeča nit se bo skozi vso zgodovino vlekla resnica o njem: pod njegovim vodstvom je zrasla nova Jugoslavija. Kakšna pa bo nova Jugoslavija čez petdeset let, bo odvisno v glavnem in skoraj samo od njenih državljanov. Nihče razu-

men ne pričakuje, da bo šlo brez težav, celo velike težave lahko pričakujemo v letih, ki so pred nami. Treba bo mnogo potrpljenja, mnogo dela in predvsem sodelovanja in zaupanja, pa bo šlo tako dobro, kot da je on sam sredi nas in nas vodi, ker mu zaupamo in on nam.

Zgodovine nikoli ne ustvarja en sam človek, lahko pa se zgodovina ustvarja po ideji enega človeka, čeprav so to običajno izjeme.

Zgodovina naše domovine je prav izjemno delo TITA. Že med NOV je postalo jasno, da le združeni lahko dosežemo zmago nad premočnim sovražnikom. Tedaj se pač nismo vprašali, kakšne narodnosti je kdo, niti kak jezik govori in v koga veruje. Dobrodošel je bil vsakdo, ki se je bil pripravljen boriti za našo stvar proti fašizmu. Ideja o bratstvu in edinstvu ni izmišljena, je v praksi rojena in potrjena in če je veljala v borbi, zakaj ne bi še v miru. TITO je ravno tej ideji posvečal največjo pozornost in vedno je poudarjal, da smo le združeni močni, da pa nacionalistične težnje lahko uničijo vse, kar smo drago in s krvjo plačali. Bratstvo in edinstvo — seveda v enakopravni družbi, je temelj, na katerem lahko gradimo bodočnost, vse drugo je utopija, je zanesenjaštvo in pogreb malega naroda, taki pa smo vsi narodi v Jugoslaviji. Nacionalizem je preživela oblika človeškega bitja in ob današnji stopnji civilizacije brez praktične vrednosti. Lahko pa dobi zelo negativne in družbi nevarne razsežnosti, če se nekontrolirano bohoti. Strahoten dokaz je druga svetovna vojna, ko je nemški nacionalizem izkopal grob petdesetim milijonom človeštva.

Bolj ko se odmika čas, bolj se odmikajo imena, dokler končno ne okamenijo, ostane pa ideja, dediščina svojemu ljudstvu, ki se pomnoži, če dediči z njo ravnajo pametno in spoštljivo.

timentalno, mladina je v njem videla svojega vzornika, vzornikov pa danes ni na pretek. Tak neposredni stik, ki je bil živ za časa njegovega življenja, izgine z leti. Že po letu dni nismo več čustveno vezani na tisto zgodovino, smo pa razumsko z njim povezani in z vezmi je spoštovanje, take vezi pa so trajnejše kot čustvene. V njego-

Gvido Pavlič

27. APRIL 1941

Uvod. Ivan Cankar, veliki duh slovenske kulture, ki je razen estetskega razvijal tudi svoj politični nazor, je svojo misel strnil v naslednjo metaforo: »Slikal sem noč, vso pusto in sivo, polno sramote in bridkosti, da bi oko tem silneje zakoprnelo po čisti luči.« Ta misel je postala izhodišče za razmišljanje, usmerjeno v primerjalni koncept človekove osebne in splošnodružbene zavesti. Pričujejoči uvod naj bi utemeljil predvsem vzroke za odkrivanje preteklosti in njenega odslikavanja v sedanji čas.

V okviru zgodovine človeštva se socialna zgodovina jugoslovanskih narodov in narodnosti pričinja v obdobju, ki je od samega začetka zasidrano v globinah družbene teme, mračnjaštva in suženjskih spon. To dejstvo je nujno nenehno poudarjati, saj sredi sodobnosti, ki v naš razum vrta s svetri atomskega veka, še preradi pozabljammo lastno preteklost, da bi na ta račun v nemalokdaj zavrženi sedanjosti dosegli egoistično nirvano svojih ozkosrčnih interesov. V svetu dvojne morale, ki na piedestal padlih bogov vztrajno namešča abstraktne simbole jedrske totalne orožarne in buri zle duhove anatomije nasilja, naj bi bili svobodoljubni ljudje dvajsetega stoletja ob pogledu na zemeljsko sedanjost, živeto v vsej svoji nezadostnosti, nenehno budni, da bi že danes spoznali nas same in našo prihodnost. Ali torej nismo budni? In če dremamo v ugodju naše potrošniške lakomiselnosti, kaj nas bi torej utegnilo zdaj, prav ta trenutek, predramiti iz otopelosti nečujnega, narcisoidnega in egoističnega bitja?

Odgovor je jasen in že zdavnaj formuliran: naša nacionalna zavest, naš nacionalni spomin, naj nacionalno pričevanje o žrtvovanju, grmadah in polomljenih kosteh, o kaznilniških verigah, prebičanih hrbtih in obglavljenih truplih. In prav tako pričevanje o proletarskih, raskavih dlaneh, ki so stisnile za puško, o razbrzdanih kmečkih licih, ki so se naslanjala na kopite strojnice, o mladinskih grlih, ki so vrele od zanosu jurišne pesmi. Pričevanje o našem in edinstvenem vzponu na Goro Človečnosti, obsijano s soncem partije in Tita...

Revolucija je pot v krvi, pot, ob kateri se kopicji zavržena terminologija tradicionalne estetike vse dotlej, dokler boj za osnovne človeške pravice ne doseže svojega humanega smisla in cilja. Razmišljati danes o cankarjevsko črni noči, polni človeške sramote in bridkih dogajanj, resnično pomeni določen napor, vendar je tako početje dolg zgodovini in ne nazadnje dejanje, ki sodi v register človeškega moralnega kodeksa. Jugoslovani se moramo danes nenehno zavedati nas samih, vendar — naj zgodovina človeških temnih časov, žalosti, noči, megle in mraka ne vzbuja v nas potrtosti, malodušja in nemoči. Narobe: kolikor je podoba včerajšnjega sveta črna in mračna, toliko prej z delovno vneto in revolucionarnim zanosom strimo neustrezni svet krivic in dvojne morale, ga zavržimo in se odločimo za voljo, moč in mir

ustvarjalnih resnic. In bodi tako v vsem znanem vesolju, na vseh ozvezdenih smerih Rimske ceste, na vsem našem planetu, na vseh kontinentih. Bodi tako v Titovi in naši Jugoslaviji...

I.

Jaz, bratje, pa vem za domovino in mi vsi jo slutimo... (Cankar).

Edvard Kardelj-Sperans je v svojem znanstvenem delu Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, visoko ocenil vlogo slovenskega naroda v boju za obrambo evropske kulture in civilizacije. Med drugim je zapisal: »Kakor je posameznik ponosen na to, kar je pozitivnega storil, in ga je sram negativnih dejanj, tako v nekem zgodovinskem merilu vse to velja tudi za narode. In če se Slovenci s ponosom oziramo na tista obdobja slovenske zgodovine, ko je slovenski narod dajal hekatombe žrtev v obrambo svojega obstanka in evropske kulture in ko je njegova revolucionarna energija v neizčrpnem potoku prihajala do izraza v krvavih bojih za napredek ne le slovenskega naroda, temveč evropske civilizacije sploh, če na drugi strani s prezirom in občutkom sramu zremo na leta teme v naši zgodovini, na pomoč, ki so jo odločujoči slovenski politični faktorji nudili reakciji, grobarjem napredka in svobode, potem nam morajo te izkušnje zgodovine biti tudi nauk pri usmerjanju sedanjega in bodočega boja za slovenske nacionalne pravice.«

Položaj Slovencev je za nekaj stoletij naprej opredelila že nacionalna tragedija rane zgodovine. Slovenski narod se je sicer zgodaj vključil v krog evropskih kulturnih ljudstev, vendar so nenehna nasilna podjarmljanja zavirala njegov socialni in kulturni napredek. Politični boj Slovencev, ki je imel za cilj nacionalno osamosvojitve, slovenskemu narodu kljub nenehnim vztrajnim pritiskom dolga stoletja ni uspel, bil pa je velikega pomena za njegov nadaljnji razvoj.

»Narod si bo pisal sodbo sam — ne vrag mu je ne bo in ne talar!« je proti oportunistični politiki liberalnih vrhov revolucionarno nastopil socialni demokrat Ivan Cankar. Vendar tudi socialna demokracija ni izpolnila svojega zgodovinskega poslanstva in ni strnila slovenskega naroda ter ga v trdni revolucionarni zvezi povedla v boj za nacionalno neodvisnost. Proletariat, ki bi edini lahko revolucionarno rešil narodno vprašanje »subjektivno še ni bil zrel za izpolnitev tako odgovorne naloge.« (F. Šetine). Slovensko konservativno vodstvo je desetletja neovirano potiskalo narodno gibanje v ozadje ter ga pod krinko reakcionarnih političnih gesel oddaljevalo od demokratičnih in revolucionarnih težnj ljudestva.

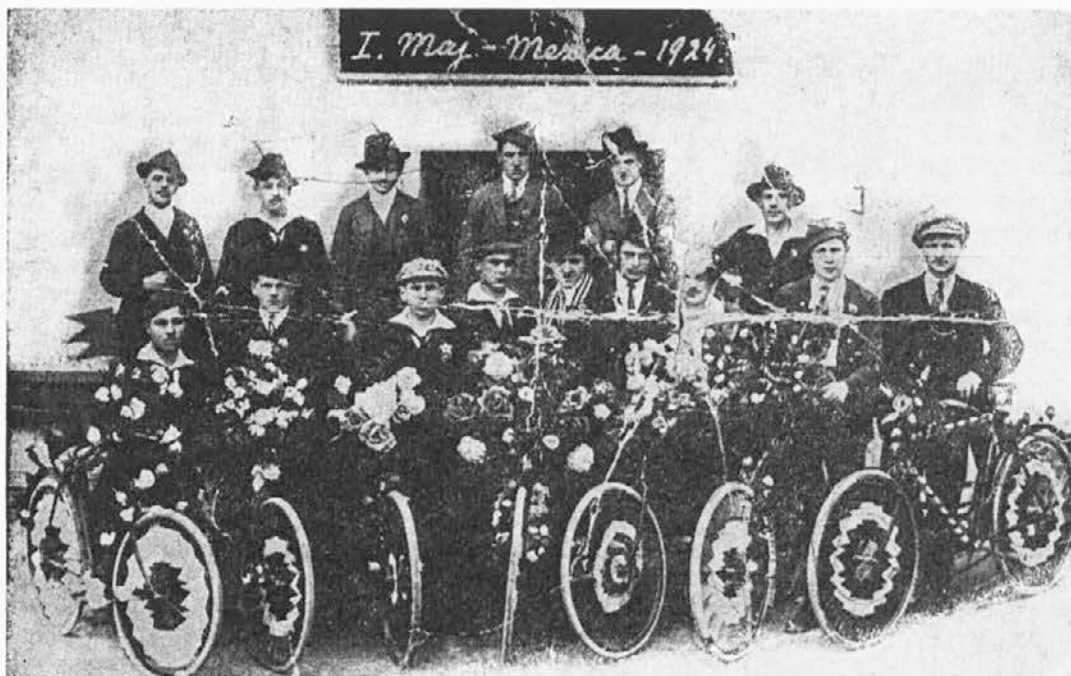
Kraljevina SHS, vsiljena država, ki je leta 1918 zrasla na razvalinah avstroogrške monarhije, ni pomenila razočaranja le za

slovenski, temveč tudi za druge jugoslovanske narode. V paničnem strahu pred revolucionarnim pritiskom ljudskih množic (manj pred pritiskom zunanjih sovražnic Italije in Nemčije, ki sta zasedli Slovensko Primorje in Koroško) so slovenski buržoazni vrhovi sklenili hitro kupčijo z velesrbsko buržoazijo. Peticiji slovenske buržoazne klike se je kmalu pridružilo tudi hrvaško meščanstvo. Posledica trojnega »zavezništva« nacionalističnih tokov je bil nastanek centralistične države Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki v nobenem primeru ni upoštevala federativnih, demokratičnih ali — kakor je 1913. leta radikalno predlagal Ivan Cankar — republikanskih principov. Jugoslovanski narodi in narodnosti so namesto nacionalne svobode in enakopravnosti utrpeli hegemonijo srbske reakcionarne čaršije, tesno povezane s hrvaškimi in slovenskimi vladnimi vrhovi. Dobili so antidemokratične režime in monarhofašistične diktature z izpostavami najbolj barbarskih oblik terorja in hudega gospodarskega izkoriščanja.

Režimi te vrste so se po »zakonitostih« boja proti lastnim narodom in njihovemu odporu nujno naslanjali na oblastnike tujih reakcionarnih sil (prvotno »zahodnih« in kasneje nacifašističnih), ki so s svojimi imperialističnimi zahtevami ogrožale svobodo in neodvisnost slovanskih narodov. V gospodarsko razdejani kraljevini SHS se je jugoslovanski proletariat spopadel s posledicami prve svetovne vojne ter trpel zaradi bužoazne politične zaostalosti. Boj za osemurni delavnik, uveljavljanje delavskih zborovanj in štrajkov ter praznovanje 1. maja — praznika dela in delavske solidarnosti, je bil na starojugoslovanskem političnem prizorišču vsakdanji pojav.

Četudi KPJ kot pobudnica delavskega gibanja in revolucionarnih akcij spočetka ni mogla odpraviti težav, da bi bile vsaj znosne, je bila tačas vendarle edina resnično revolucionarna in avantgardna stranka jugoslovanskega delavskega razreda in je v letih pred drugo svetovno vojno nenehno krepila samostojnost nacionalnih partij ter hkrati spoštovala tradicije in neodvisnost jugoslovanskih narodov. S podrobnejšo analizo kompleksne mednarodne politične situacije je bila KPJ pod Titovim vodstvom (od junija 1936 organizacijski sekretar, od sredine avgusta 1937 generalni sekretar CK KPJ) edina sposobna predvideti poznejši razvoj dogodkov.

V okviru političnega programa KPJ je KPS obrambni boj za neodvisnost slovenskega naroda tesno povezovala z bojem za demokratične in družbeno ekonomske zahteve jugoslovanskega proletariata in kmetov. Njeno delo je bilo usmerjeno v širjenju Ljudske fronte, tako v idejno-teoretskem kot praktičnem smislu. KPS ni iskala zvez z vrhovi kompromitiranih strank (s krivci vsega zla!), temveč z opozicionalnimi demokratičnimi elementi teh strank: z levim krilom Sokolov, krščanskimi socialisti in slovenskimi kulturnimi de-

Socialisti Mežice so bili po prvi svetovni vojni zelo delavni. Nobenega prvega maja niso izpustili brez manifestacije. Na sliki poznamo samo Šahmana Franca na skrajni desni. Med vojno je bil znan aktivist, vodja bunkerja »vodni mož« v Jazbini in pozneje v Mučevem, kjer je bil v začetku leta 1945 izdan in ustreljen. Zanima nas, kdo so ostali udeleženci proslave

lavci. S svojim članstvom je prodirala v različna napredna društva (Zveza kmečkih fantov in deklet, Vzajemnost itd.). Z zbiranjem opozicionalnih elementov v času občinskih in državnih volitev z volilnimi listinami Ljudske fronte je KPS boj proti vladnemu režimu povezovala z bojem proti nemškemu nacionalsocializmu, italijanskemu fašizmu ter njunim pasje zvestim oprodam — reakcionarnim klikam slovenskih političnih vrhov. S prizadevanji za enotnost Ljudske fronte so slovenski komunisti odločno pobijali ugovore zunanjih in notranjih sovražnikov ljudstva, ki so zatrjevali, da želi KPS s svojimi revolucionarnimi zahtevami uveljaviti zgolj ozke strankarske interese. Nasprotno: z uresničevanjem političnega programa, začrtanega na ustanovnem kongresu na Čebinovem (1937), je KPS zgodaj dokazala, da kot edinstvena demokratična in enotna sila zastopa interese delavskih množic. Vse ostale stranke (meščanska, klerikalna itd.) so namreč še tik pred aprilsko vojno z enako vneto podpirale jugoslovanske fašistične režime, podpihovale politiko kršitve narodnostnih pravic in pehale slovenski narod v vse hujšo odvisnost od tujega kapitala.

»Fašizmu bomo zaprli pot, če bomo ustvarili najtesnejšo enotnost vsega slovenskega ljudstva,« je bilo osnovno načelo KPS. »Skupen boj proti fašizmu mora združiti ves slovenski narod in vse slovenske protifašistično usmerjene elemente, ne glede na njih politično pripadnost, torej pristaše SLS in bivše Kmečko-demokratske koalicije in vse delavstvo.« Pristaše SLS, slovenskega dela JRZ, je še posebej pozvala, »naj spričo nevarnosti, ki jo predstavlja oživljena aktivnost JNS in ostalih fašističnih skupin,« združeni manifestirajo skupno voljo slovenskega naroda proti jugofašizmu in unitarizmu ter za »tabor slovenske demokracije!« Klerikalno vodstvo je odklonilo povabilo k sodelovanju in je svojemu članstvu v KS prepovedalo udeležbe pri akcijah s slovenskim ljudskim gibanjem, ki so ga usmerjali komunisti. Kle-

rofašistični čuvarji, priliznjenci in ovaduhi so svojo opredelitev podprli tudi z izdajanjem letakov z izrazito hujskaško kontrarevolucionarno vsebino. Kljub skrajno popustljivim stališčem klerikalnih kolovodij pa mnogi katoličani niso upoštevali reakcionarnih ukazov in niso upognili kolena pred fašistično-simpatizersko prižnico: tako so največkrat sodelovali pri najrazličnejših prireditvah in demonstracijah, ki jih je organizirala KPS.

S široko politično dejavnostjo je KPS izražala ne le soglasnost delavskega razreda, temveč je osvajala tudi simpatije kmetov, napredne inteligence in posebej mladine. Težnja po enotni Sloveniji (ki so jo meščanski krogi zadržali pod Avstrijo in prodali pod kraljevino SHS), katere preroški glasniki so bili veliki slovenski možje: Prešeren, Levstik in Cankar, je znova zaživela tik pred letom 1941, ko je KPS suverenost demokratične Slovenije povezala s progresivnimi tokovi preteklosti. V boju proti nacionalsocializmu in fašizmu, ki sta se neustavljivo razraščala in preplavljala ob podpori in popuščanju meščanske reakcije, je KPS v Sloveniji vodila odločno dejavnost proti politiki Kulturbunda in petokolonašev — nemških narodnostnih manjšin, ki sta jih vlada Tretjega rajha in nacistična stranka v Nemčiji skrivoma pripravljali za podtalno dejavnost na jugoslovanskem ozemlju.

II.

*Največ sveta otrokom sliši Slave,
tje bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave.*

(Prešeren)

Korenine in vzroki slehernega zgodovinskega obdobja, vsebinsko obogatene in novega, so vselej globoko vzrasli v preteklost. Tako tudi obdobje narodnoosvobodilnega boja Slovencev, ki predstavlja največja črna točka slovenske zgodovine, saj

po besedah Edvarda Kardelja »zaključuje kar celo stoletje bojev.«

Ko je 25. marca 1941 kraljevina Jugoslavija pristopila k Trojnemu paktu, so bila dokončno potrjena izdajalska gesla vlade Cvetković-Maček, ki se je dolga leta ogrevala za milostno vprego v nacifašističnem jarmu tujega imperializma: vladajoče jugoslovanske klike so raje kapitulirale pred agresorjem, kakor da bi izpolnile demokratične zahteve jugoslovanskih narodov. Seveda so se uštele: velike demonstracije, ki so v Beogradu, Ljubljani, Zagrebu in Splitu 27. marca obračunale s politikom Cvetkovića, Mačka in Kreka ter dokončno opravile tudi z dinastijo Karađorđevićev, so bile izraz političnih teženj različnih sil: čutili je bilo vpliv mednarodnih faktorjev, špekulacij domačih političnih in vojaških skupin ter dinastičnih klik. Najmočnejši pa je bil vsekakor ljudski pritisk, pritisk iz baze, pa tudi domoljubni odpor posameznikov iz političnih vrhov. Politično aktivne množice jugoslovanskega proletariata so 27. marca dokazale, da ne sledijo več geslom starih političnih vrhov, temveč je v njih dokončno prevladala politična linija KPJ. Tako se je 27. marca 1941 zrušila stavba, pa tudi stoletje buržoazne trohnobe, vodilna vloga pa je prešla na delavski razred in njegovo avantgardo — komunistično partijo.

Ko je 27. marca 1941 padla vlada Cvetković-Maček, je Hitler pobesnel: še istega dne je sklical k posvetu svoje politične in vojaške svetovalce ter jih seznanil z odločitvijo, da ne bo čakal morebitnih izjav o lojalnosti, ki naj bi jih izrekla Simovićeva vlada, temveč »da bo ukrenil vse potrebno za uničenje Jugoslavije kot države — z vso silo ostrine in bliskovitim delovanjem!« K napadu na Jugoslavijo je bil Hitler prisiljen še iz enega razloga, namreč: nadaljnji program nacistične agresije, zakaj 25. maj 1941 je bil določen za napad na Sovjetsko zvezo. Nujno je bilo potrebno zavarovati desni bok. (Ravno zavarovanje desnega boka, ki so ga izzvali jugoslovanski narodi, pa je prisililo Hitlerja, da je za več kot mesec dni preložil napad na SZ, kar je gotovo rešilo Moskvo pred padcem!).

6. aprila 1941, po vandalskem bombnem razdejanju Beograda, je nacistični pritisk prerasel v bliskoviti napad vojaških enot Wehrmachta, ki je prebil obrambo kordonsko razporejene in že dlje časa nesodobno organizirane ter opremljene vojske kraljevine Jugoslavije. Enotno ozemlje Jugoslavije je bilo zasedeno, Slovenijo so razkosali osvajalski kremplji Nemcev, Italijanov in Madžarov. Okupatorski plenilci so ozemlje, ki ga naseljujejo Slovenci, ločili na šest delov ter slehernega podredili različnemu upravnemu sistemu. Ločene dele so zaočkrožili z (bolj ali manj) trdnimi mejami, le-te pa zavarovali s stalnim nadzorstvom utrjenih straž. Slovenski narod je zadelo strahotno ponižanje in občutek nemoči, ponekod, predvsem na Štajerskem, pa je postal žrtev nenasitnega pitona nacistične demagogije. Nemci so namreč Štajersko priključili direktno k »velikemu rajhu«, saj so šteli ta del Slovenije za staro nemško provinco. Po Hitlerjevih zahtevah naj bi jo ponemčili v čim krajšem času ter dokončno pregnali »vindišarje«, ki so kot »podljudje nezaželeni na območju življenjskega

prostora arijcev.« Po svojem prihodu v Maribor, 1941. leta, je Hitler ukazal gaulleiterju za Štajersko, Überreiterju: »Machen Sie mir Steiermark wieder Deutsch!« — Napravite mi Štajersko zopet nemško! Po firerjevih ukazih in instrukcijah so osvajačci uvedli enoten raznorodovalni sistem, ki naj bi dokončno izničil slovensko narodno dostojanstvo: »rjovenje maršev in vetrov in megafonov« (M. Bor) je postalo intonacija zverinsko zanosnim nacističnih rabljev in je v prvi fazi preglasilo hropenje žrtev, ki so prve trpele in legle v grob za našo nacionalno svobodo. Pod preraščanjem okupatorskega plevela se je pričela Golgota slovenskega naroda, zganile pa so se tudi podgane na potaplajoči se ladji ter prilezle na svetlo: mnogi predvojni politiki in meščanski voditelji (ki niso utegnili pravočasno pograbit kovčkov) so se cedili od prilizljenosti ter hinavsko pačili obraze pred novimi gospodarji, da bi si zagotovili drobtinice z okupatorjeve gostije. O tem času je zapisal kronist: Na ljubljanskem nebotičniku je zaplapolala bela zastava. Kmalu za tem sta ban in samozvani Narodni svet obvestila slovensko ljudstvo o prihodu okupatorja: »Ljubljana, prestolnica Slovenije, bo kmalu zasedena. Ohranimo pri tej priliki tisti red in mir, ki je pri nas tradicionalen. Bodimo v pri-sebnosti, zbranosti in disciplini verni potomci svojih prednikov.« (Slovenec.) Tako so »svojim dobrim ovčicam« pridigali klerikalni (in prav tako liberalni) politikanti, ki so že pred prihodom okupatorja stali z eno nogo na poti poznejšega izdajstva. Medtem ko so vlačili bivšo jugoslovansko vojsko v ujetništvo in so njeni predstavniki 17. aprila podpisali v Sarajevu brezpogojno kapitulacijo, so se po Ljubljani šopirili Italijani, po Mariboru, Celju in Kranju Nemci, po Murski Soboti Madžari. Tako je bilo vsepovsod, po vseh mestih in vaseh, kjer se je naselila tuja, naduta in brezkrvna baharija. Toda klerikalnim in liberalnim politikom ni bilo do tega, da bi kakorkoli odvrnili hudo in zlo od ljudstva, marveč so začeli petolizniško gonjo, da bi ohranili svoje mehke stolčke. Tako so se čedalje bolj potapljali v kalne vode svojega poslednjega plavanja. Ko je slovenska reakcionarna gospoda pričela z vso vnemo snubiti laškega in nemškega okupatorja, je oživela dolina šentflorjanska kot še nikoli in se vrtela okrog novega boga, ki ga je v Ljubljani zastopal visoki komisar Emilio Grazioli. Zbrali so se »častitljivi gospodje« in Grazioli jih je blagoslovil kot novo imenovano konzulto. Le-to je Grazioli popeljal pred dučaja in pred papeža in vsi so jo blagoslovili, le slovensko ljudstvo ne. Tudi škof Rožman je okupatorju z vsem srcem zagotavljal, da bo »po svoji vesti rad sodeloval z njo (fašistično oblastjo namreč), ker je od boga postavljen...« Prodane duše reakcije, ki so pogrešale organizacije za izdajstvo ter načrtnosti v sodelovanju z okupatorjem, so kasneje pod krinko križarske vojne, vojne za vero, poizkušale vplivati na nezavedne, še neprebujene sloje slovenskega naroda. Izdajalci so prosili okupatorja za orožje, da bi ga uporabili proti ljudstvu in narodnoosvobodilnem gibanju: nastopila je bela garda in morila, dala poseben prizvok Urhu in Turjaku ter puščala za sabo na tisoče mrtvih. O strategiji slovenskega belogardizma, krvave pac-

Proslava 1. maja 1946 v Pamečah

ke na telesu slovenskega ljudstva, pripoveduje Tone Svetina: »Na zboru nemških veljakov med vojno je poveljujoči general Rössener belogardiste ironično označil: »To so vojaki, politiki in diplomati žepnega formata.« Če je bila nemška strategija paranoična, je bila njihova toliko bolj nepomembna, čeprav je jemala v obzir razkol med velikimi silami in s tem igrala na dve karti hkrati. Slovenski klerikalci, tisti, ki so začeli bratomorni boj in tisti, ki danes oznanjajo narodno spravo in sanjajo o Svobodni Sloveniji pod vatikanskim okriljem in ameriškimi dolarji, niso imeli nikoli srečne roke v politiki. To so oni, ki so v stari Avstriji vdano hlapčevali Dunaju in so se ob koncu prve svetovne vojne drli po ljubljanskih ulicah: »Srbe na vrbe!«, kmalu potem pa sedeli v beograjski vladi in bili hujše pijavke kot čaršija. Ob okupaciji so se šli poklonit Mussoliniju, še preden pa je Italija kapitulirala, so izdali Italijane Nemcem, Nemce pa Angležem in tako naprej...«

Ljudstvo je ostalo samo, za trenutek povešenih rok in obupano spričo negotovosti, ki jo obeta prihodnost: vsa nasprotja, vsa kričeča politična protislovja so se zaostri-la in prevzela kar najbolj nečloveške oblike. Tedaj pa je na ljubljansko ulico padel letak, kakršnih so bila kmalu polna vsa slovenska mesta. Na njem je CK KPS takole pozval vse zavedne Slovence: »Da bi bila naša borba uspešnejša, se mora združiti vse slovensko ljudstvo v skupno narodno fronto proti imperialističnemu okupatorju in zatiralcu. V to borbo poziva KPS tudi vse primorske in koroške Slovence, ki že dvajset let ječijo pod jarmom tujih imperialistov!« Ko v tem letaku KPS pribije dejstvo, da so vse slovenske meščanske stranke izdale Ljudsko fronto slovenskega naroda, v nadaljevanju poziva komuniste: »Stojte vdano v prvih vrstah borbe slovenskih delavcev in kmetov!« Pričel se je narodnoosvobodilni vzpon sinov Slave.

III.

Narodu in ženski ne odpuščamo tiste nepazljive ure, v kateri jo lahko posili kate-rikoli lopov (Marx).

Še preden so po 6. aprilu enote napadalcev dokončno preplavile slovenske ceste in se zile v notranjost države, je KPS na osnovi dosežene politične povezanosti z ljudskimi množicami pozvala na branik napadene domovine. Sredi nenadnega vojaškega razsula in brezglavih beganj generalov jugoslovanske armade, ki so kapitulirali hkrati z vladnimi agenturami, je KPS stopila v narodno obrambno akcijo ter pozvala prostovoljce, naj v imenu ljudstva nastopijo v osvobodilnem boju ter ohranijo suverenost slovenskega naroda. Pomembna vojaško-politična odločitev KPJ ter tudi KPS, naj napredni domoljubni elementi z revolucionarnimi gesli in akcijami utrjujejo obrambno sposobnost jugoslovanske vojske, čeprav je bila nosilec kraljeve vojaške kokarde in podrejena štabu generalov in meščanskih krogov, žal ni obrodila pravih sadov. Tako oficirji kot vsi ostali »oblastniki« so se vztrajno trudili, da bi hkrati s svojo »vojaško častjo« položili čim več orožja pred okupatorja. Razen tega jugoslovanska vojska ni ukrenila ničesar za primer, če ne bi mogla več braniti države. K še učinkovitejšemu razsulu pa je veliko prispevala tudi peta kolona: po 6. aprilu so namreč domači Nemci še pred prihodom okupatorjevih rednih vojaških enot z orožjem zavzeli pomembnejše objekte v nekaterih obmejnih slovenskih mestih, udarne saboterske skupine Schwäbisch-deutscher Kulturbunda (podobno jurišnim oddelkom Sturmabteilung (SA) pa so napadale ali streljale v hrbet umikajočim se pripadnikom jugoslovanskih vojaških formacij. Poročilo komisije za raziskovanje vojnih zločinov opredeljuje takole nemške nacionalne manjšine: »Dobro organizirana nemška narodnostna manjšina je med napadom na Jugoslavijo v aprilu 1941 nudila nemški vojski pomembno pomoč. Domači Nemci, ki so bili mobilizirani v jugoslovansko voj-

sko, so razširjali laži in tako pripomogli k še hitrejšemu razkroju vojske. Če pa so enote jugoslovanske vojske naletele na nemške enote, so vojaki nemške narodnosti uhajali in s tem med druge vojake, ki so bili pripravljene boriti se, vnašali nemir. Ko so se vdajali nemškim enotam, so vzklikali: »Heil Hitler!«

Sovražnik je torej zaplenil velike količine orožja ter zabil s smrtno kaznijo »slehernemu banditu«, ki ne bi soglašal z ukazom o oddaji orožja, streliva in vojaške opreme. Kljub tuljenju šakalov, ki so trgali, davili ter z noži in križi ubijali slabotne in neoborožene, pa partijska organizacija in somišljenjaki niso stali križem rok. »Zbiranje in skrivanje orožja in streliva pred okupatorji, vstevši prikrievanje,« piše polkovnik JLA Zdravko Klanjšček, »je do neke mere ublažilo posledice dejstva, da bivša jugoslovanska vojska zaradi izdajstva v vrhovih, protiljudske politike in nezaupanja v ljudstvo ni razdelila orožja prebivalstvu. To zbiranje je omogočilo oborožitev prvih partizanskih čet in začetek vstaje, ki brez osnovnega orožja ne bi bila mogoča v takšnem obsegu. Kako pomembna je bila odločitev o zbiranju orožja, nazorno priča dejstvo, da so nekatere večje zaloge streliva, ki so jih pripravile partijske organizacije, črpale partizanske enote vse do kapitulacije fašistične Italije, septembra 1943.«

Po aprilski kapitulaciji je KPS politično (zdaj tudi narodnoosvobodilno) gibanje začrtala v treh osnovnih smereh: prvič — usposabljanje organizacij in strankinega aparata za velike naloge; drugič — oblikovanje enotne vsenarodne organizacije, ki bi združevala vse Slovence ne glede na prejšnjo politično in svetovnonazorsko opredelitev, in tretjič — v ugodnih splošnopoličnih okoliščinah formiranje oboroženih enot kot sredstva za uresničevanje ciljev osvobodilnega gibanja na vojaški način.

Na pobudo politbiroja CK KPS ter na osnovi pred vojno nastale akcijske enotnosti z levimi tokovi in opozicijami v slovenskem političnem življenju je bil 27. aprila 1941 v Vidmarjevi hiši na Večni poti št. 3 v Ljubljani ustanovni sestanek Protiimperialistične fronte slovenskega naroda, kasneje preimenovane v Osvobodilno fronto, ki jo je KPS razvijala in utrjevala kot enotno vseljusko osvobodilno organizacijo. V njej se je postopoma združevalo vse, kar je bilo naprednega, rodoljubnega in humanega. KPS so na ustanovnem kongresu zastopali Boris Kidrič, dr. Aleš Bebler in Boris Ziherl; kulturne delavce Josip Vidmar, dr. Ferdo Kozak in dr. France Šturm; napredno skupino Sokolov Jože Rus; krščanske socialiste Tone Fajfar. Na sestanku so sprejeli Teze osnovnega programa Protiimperialistične fronte. Formirali so Izvršni odbor in za njegovega sekretarja izvolili narodnega heroja Borisa Kidriča.

Osvobodilna fronta je razen sabotažnih in diverzantskih akcij organizirala tudi oskrbo prvih partizanskih čet s hrano, obleko in obutvijo, prevzela je skrb za ranjence in vzpostavljala stalne kurirske zveze ter novačila borce za vstop v partizane: v ta namen je celo organizirala tečaje z osnovami vojaškega znanja za novice ter tako opravljala funkcije, ki jih

v organizirani državi sicer opravljajo zaledni vojaški (teritorialni) organi. Svoj boj pa je usmerila tudi proti ropanju slovenskega narodnega bogastva in onemogočala okupatorju mobilizacijo gmotnih sredstev za osvajaalne namene. Kako učinkovita so bila tovrstna prizadevanja OF, priča odlomek iz članka K dejanjem!, ki ga je Boris Kidrič objavil v Slovenskem poročevalcu 11. julija 1941: »Geslo — Ne koščka železa, ne mrvice živil za okupatorja — je treba izvajati vse bolj načrtno, vse bolj sistematično, vse dosledneje. Slovenski narod ne sme dovoliti, da bi slovenska zemlja služila kot mirno in idilično zaledje fašističnim okupatorjem. Okupatorjem je treba rušiti organizacijo zaledja povsod, na vsakem koraku!«

»Če mora imeti vsaka redna armada v vojni svoje zaledje,« piše v članku Prvo leto NOV na Slovenskem polkovnik Zdravko Klanjšček, »ga mora imeti partizanska še bolj. V tem je pomen OF. Partizanska akcija bi bila nemogoča v tako težkih okoliščinah, kot so bile na Slovenskem, če ne bi imela krepkega, smotrno ustvarjenega in vodnega množičnega političnega zaledja. Enotnost slovenskih ljudi, organiziranih v OF, je odstranjevala ozkost manevrskega prostora partizanskih oddelkov na komunikativnem ozemlju Slovenije in okupatorskim četam oteževala, da bi to komunikativnost izkoriščala v svoj prid. Po akciji na sovražnikov objekt so zanj izginile. Prebivalstvo ga ni obveščalo, kje so partizani. Po več tednov so taborili v največji bližini sovražnikovih postojank. Njegove obveščevalne tipalke so segale v prazno. Partizansko zaledje, OF, je s trdnim zidom enotnosti ščitilo svojo vojsko.«

Že v prvem letu vojne je OF dosegla tolikšno enotnost in moč, da je tačas resnično pomenila »državo v državi«. Posamezniki in organizirane skupine so razen nenehnih sabotažnih akcij v okupatorjevi proizvodnji uničevali tudi imetje, ki ga je okupator zaplenil in je služilo raznarodovanju Slovencev. Škoda, povzročena okupatorjevemu gospodarstvu (posledice napadov na rudnike in industrijske obrate, pomanjkanje delovne sile zaradi odhodov v partizane, onemogočeno izkoriščanje gozdnih površin, ker je bilo gospodar terenov NOG), je že konec leta 1941 znašala milijon nemških mark. Vojaško-politična akcija OF pa je svoj izraz našla tudi v notranji organiziranosti: OF je imela pri CK KPS vojaško komisijo ter vojaške komiteje pri nižjih partijskih organih in rajonskih komitejih. V vseh večjih slovenskih mestih, predvsem v Ljubljani, je bila organizirana VOS — Varnostno-obveščevalna služba, strah in trepet okupatorskih tolvajev, izdajalskih plačancev in črnorokcev. Na vsem slovenskem ozemlju je OF zbiral podatke o sovražniku, ustanovila je Narodno zaščito, izdajala je svoje časopise (Delo, Slovenski poročevalec itd.) in imela svoj radio — (Radio Osvobodilna fronta), razen tega pa razvito gospodarsko in intendantsko službo, skratka, po vsej svoji razvejani in množičnosti je OF postala slovenski narod sam. Pomembno pa je še nekaj, kar v delu Okupacijski sistem v Sloveniji 1941—45 poudarja profesor Tone Ferenc: »Osvobodilno gibanje si je že od začetka prizadevalo, da v oborožen boj za nacionalno in socialno svobodo vključi čim več

Slovencev. Pri tem se je v prvem obdobju svojega razvoja držalo načela prostovoljnosti. Sicer je vabilo in pozivalo ljudi, naj izpolnijo svojo narodno in patriotsko dolžnost ter se vključijo v oboroženo vojsko OF, vendar pa ni izvajalo nobenega pritiska na ljudi, da se vključijo in nobenih sankcij proti tistim, ki se niso vključili. Menilo je, da lahko samo tak posameznik, član OF, ki se je sam v svoji notranjosti svobodno odločil za vstop v partizanski oddelek, za neizprosem boj, iz katerega do zmagovitega konca ni vrnitve, zaživi novo, izredno naporno življenje partizana, ki ga okupatorji nenehno zasledujejo in se mora vsak dan spoprijemati s številčno in tehnično močnejšim sovražnikom.«

IV

*Hej, brigade, hitite,
razpodite, požgite
gnezda belih podgan, črnih psov! (M. Bor)*

22. junija 1941 je bilo v Bernardovi hiši Pod hribom v Ljubljani ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. V glavni štab so bili imenovani: Franc Leskošek-Luka (komandant), Boris Kidrič (politkomisar), Miha Marinko, dr. Aleš Bebler, dr. Marijan Breclj, Stane Žagar, Oskar Kovačič, Dušan Podgornik in Vito Kraigher. Ta dogodek je pomenil dokončno opredmetenje vojaško-političnega bistva OF: po njem smo Slovenci uradno in prvič po karantanski tragediji dobili svojo vojsko, navdihneno z ljudskim proletarskim značajem in poletom, ki je dokončno zdrobil verige dvatisočletnih nacionalnih zatiranj. Glavno poveljstvo je izdalo znani partizanski zakon in pričelo izvajati nove vojaške direktive, kakršne so narekovala zahteve po širšem obsegu strateških operacij na vsem slovenskem etničnem ozemlju. Že 22. julija 1941 so posamezne partizanske akcije prerasle v vseljuski odpor. Na ukaz Glavnega štaba slovenskih partizanskih čet je bila izvedena prva množična akcija. Pri Duplici so partizani porušili most, med Kamnikom in Gornjim gradom minirali cesto, v okolici Kamnika podrli telegrafske drogove, v bližini Radomelj pa je bil ubit gestapovec. Partizanske skupine so se pojavile v Kamniku, v okolici Homca, Radomelj, Domžal, Mengša, Trzina, Ihana, Doba in Moravč. Po vsej Sloveniji so rasle majhne skupine v partizanske čete. Pričel se je srdit spopad s pogrebcji, ki so slovenstvu kopali grob. 16. septembra 1941 se je Vrhovni plenum OF konstituiral v Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) z nalogo, da v času okupacije pomeni edino predstavniško telo ter hkrati organizira, vodi in usmerja slovenski narod v boju proti okupatorjem in domačim krvavim valptom.

Preosnovno OF predstavlja »dolomitska izjava«, sprejeta spomladi leta 1943: z dolomitsko izjavo so se organizacije z nekaterimi elementi političnih strank združile v enotno idejno in politično gibanje in organizacijo vseh v njej združenih skupin in organizacij pod idejnim vodstvom OF. Dolomitsko izjavo so oblikovala in sprejela vodstva vseh ustanovnih skupin OF. Nekaj tednov kasneje, 28. in 29. aprila 1943, so se sestali aktivisti OF Dolenjske, Bele Krajine, Kočevske in Notranjske s predstav-

niki slovenskih narodnoosvobodilnih brigad in odredov na prvem zboru v Kočevju. O tem pripoveduje prof. dr. Metod Mikuž: »Kočevski zbor odposlancev slovenskega naroda sem doživljal kot delegat zaščitnega bataljona Baze 20. Za delegata so me izvolili partizani, borci. Ta naš enkratni Kočevski zbor, to naše narodnostno ustanavljanje v novi, čeprav še neosvobodjeni domovini, je bil velika etapa na poti izgradnje in utrjevanja naše izvirne zamisli, opredmetene v OF. Takrat, po kapitulaciji Italije, smo morali Slovenci vsemu svetu povedati, kaj mislimo kot Jugoslovani. Hkrati pa smo bili prvi slovenski demokratično izvoljeni parlament, kakršnega Slovenci do takrat nismo imeli.«

Zaključek. Danes, ko minevajo štiri desetletja od velikega datuma, ki pomeni vzpon malega naroda, po besedah Toneta Svetine »za nas ni zanimivo le zadnje poglavje narodnoosvobodilnega boja Slovencev in nemški poraz na naših, zanje tako pomembnih tleh. To ni bil poraz samo nemškega, temveč osvajalnega duha nasploh, tistega, ki je svoj absolutni višek dosegel v fašizmu. Ko je Hitler mislil, da je vojna končana, se je na Balkanu šele pričela in rastle iz dneva v dan, dokler NOV ni preras-

la v armado, ki je bila poleg zavezniških sil ob koncu druge svetovne vojne edina resna vojaška sila.«

Za konec si oglejmo še dvoje pričevanj, ki sta vsekakor pomembni za utrjevanje zavesti o naši nacionalni preteklosti in — kot smo dejali uvodoma — njenega odslikavanja v sedanji čas:

»Neznanstvene in neresnične so trditve slovenske kontrarevolucije, tako med vojno samo kakor tudi po njej, da bi ne bilo žrtev, če ne bi bilo NOB-ja, ki so ga organizirali in vodili komunisti. Resnica je drugačna: če ne bi bilo osvobodilnega boja, bi bilo lahko žrtev mnogo več, saj bi na tisoče naših ljudi, ki so se bili spričo narodnoosvobodilnega boja odtegnili nemški vojski in ušli v partizane, v nasprotnem primeru padlo na frontah kot topovska hrana za nemški rajh, za fašizem, za koristi tujega, krivičnega in nečloveškega družbenega sistema, ki je tudi Slovence obsodil na narodno smrt« (Prof. Ton Ferenc).

»Širšo demokratizacijo in idejni pluralizem so izrabili tudi prikriti sovražniki, ki so se oglasili s svojo resnico. To so znani očitki, da je KPJ izrabila ljudski odpor za osvojitve in obdržanje oblasti, da je opeharila svoje zaveznike in da ni ustvarila de-

mokratskega sistema z osnovo političnega pluralizma. Ker ti očitki niso našli ugodne klime, se je pojavila nova doktrina.

Pravijo, da je bila NOB velikanska zgodovinska pomota, katere žrtve smo bili vsi na tej ali oni strani front velikih sil. Zaman da je izkrvavelo milijon sedemsto tisoč ljudi, bolje da bi bilo, če bi lepo čakali kot nekateri drugi narodi, kot na primer Čehi, ker bi tako imeli mrtvih mnogo manj, toda ne vprašajo se, kakšen bi bil končni rezultat takšnega mirovanja. Ta zadnja parola, ki jo večkrat slišimo po zakotjih in še nima poguma, da bi se razbohotila, je prav gotovo skuhana v loncu katerekoli velikih sil kot protiutež na naše intenzivne priprave za vseljenski odpor in vojno na življenje in smrt. Želijo nas uspavati in pasivirati.

Preveč žrtev je stala naša svoboda, da bi bili lahko do nje neprizadeti. Naša dolžnost je, da mladini odpremo oči. Mladi ljudje, ki gradijo današnje življenje, morajo vedeti, kaj in zakaj gradijo. Potem bodo to zemljo ljubili. Če bodo to zemljo ljubili, se nam ni bati, ker se bodo zanj borili prav tako, kot so se borili njihovi očetje — z vsemi močmi za vse!« (Tone Svetina).

Franc Tušek

Zaostriti moramo kritiko in samokritiko v osnovnih organizacijah ZK

(Poročilo za programsko volilno konferenco 23. marca 1981)

Poročilo, ki smo ga posredovali vsem osnovnim organizacijam, daje dovolj informacij o delu občinske konference in njenih organov od zadnje programskovolilne konference pa do danes. Prav tako je iz njega razbrati, koliko smo komunisti in delovni ljudje občine Ravne v praksi uveljavili in uresničili stališča ter resolucijo VIII. kongresa ZKS in XI. kongresa ZKJ. Zato se bom v svojem uvodnem poročilu dotaknil predvsem tistih vprašanj in problemov, ki pestijo občane in delovne ljudi v sedanji zaostreni gospodarski situaciji in ob prizadevanju za stabilizacijo gospodarstva.

Leto, ki je za nami, je bilo polno dogodkov, ki so narekovali vsem subjektivnim silam in slehernemu delavcu ter občanu, da se bolje organiziramo in strnemo vse moči za premagovanje negativnih pojavov, ki so posledica mednarodnih gospodarskih zaostritev, prav tako pa tudi naših notranjih gospodarskih in političnih slabosti. Potrebo po celotni angažiranosti in pospešenem ter usklajenem delovanju komunistov in drugih subjektivnih sil so zahtevale akcije oziroma naloge, ki smo jih imeli ob prehodu iz enega v drugo srednjeročno obdobje. To pa je pomenilo doseči kar najboljše rezultate in planske obveznosti iz tekočega petletnega načrta in na osnovi tega izdelati usmeritve in programe za srednjeročno obdobje 1981—85. Ob tako zahtevnih nalogah pa smo bili velikokrat nestrpni, premalo organizirani in zbrani, kar je povzročalo, da naloge niso bile opravljene najboljše. Na videz dobro

zastavljene sistemske rešitve so se nam v praksi pokazale kot pomanjkljive, kar so izrabljali tisti, ki so se premalo zavedali razvoja celotne družbe, ampak so videli samo interese sebe in svoje OZD. Tu mislim predvsem na razne vsiljene samoupravne sporazume, dviganje cen, zapiranje v gospodarske sisteme, ki več škodujejo kot koristijo nadaljnjemu razvoju naše celotne družbe. Ko smo v naši občini analizirali takšne pojave, smo ugotovili, da delavci v neposredni proizvodnji sploh niso vedeli za njih, kaj šele, da bi o njih razpravljali na zborih. Še več, nismo mogli zvedeti, koliko je takih sporazumov in pritiskov, čeprav so posamezni delavci, ki so jih podpisovali, vedeli zanje. Kljub vsem napakam in zaostritvam v gospodarstvu smo v letu 1980 dosegli dobre uspehe. Celotni prihodek je bil povečan za 26 %, dohodek za 35 %, čisti dohodek za 36 %, akumulacija se je povečala za 101 %, prav tako so se dvignili osebni dohodki; v masi za 23 %, povprečno na zaposlenega pa za 21 %. Tako je znašal povprečni osebni dohodek na delavca v gospodarstvu 9.362 din. Podatek, da so cene življenjskim potrebščinam porasle za 29,8 %, kaže na padec življenjskega standarda za približno 8 %. Izgubo sta v naši občini imeli dve temeljni organizaciji iz rudnika Mežica (TOZD Separacija in TOZD Rudarski obrati) v skupni vrednosti 62.367 din, kar je za 114 % več kot leto poprej.

Ko smo v letu 1980 vodili akcijo za izboljšanje rezultatov gospodarjenja in stabilizacijo gospodarstva, so delavci v vseh

okoljih podprli takšna prizadevanja. Velika večina delavcev se je zavedala dejstva, da smo v preteklosti več porabili, kot smo pridelali. Zavedali so se tudi, da je osebna, skupna in splošna poraba prevelika, kar dokazujejo rezultati, ki smo jih dosegli in kar je še posebno pomembno, da so bili ti rezultati doseženi na osnovi samoupravnega dogovarjanja, kjer so sodelovali vsi delavci. Povsod so se zavedali, kaj pomenijo za naše gospodarstvo neugodni tuji krediti, da ne moremo živeti na račun teh in da visoki krediti ter druga ekonomska odvisnost zmanjšuje našo neodvisnost. Tudi v izvozu smo dosegli uspehe, menim pa, da preveč mislimo, da moramo izvažati samo zato, da bomo lahko uvažali, premalo pa so poudarjeni drugi pozitivni elementi (konkurenca, cene, tehnologija itd.).

Na vseh srečanjih, sestankih, konferencah in drugih priložnostih smo govorili o investicijah. Ta vrsta porabe še ni usklajena z našimi možnostmi. Poudarjali smo nujnost prestrukturiranja investicij, zmanjšanje negospodarskih investicij, predvsem pa prednosti tistih investicij, ki bodo omogočale, da bomo doma pridelali več surovim, zmanjševali uvoz in izvažali investicijsko in drugo opremo.

Velika pripravljenost delavcev in občanov za stabilizacijo gospodarstva v naši občini in s tem v celotni družbi je nekoliko popustila, lahko bi rekli, celo izhlapela. Vzrokov za takšno oceno je veliko. Izhajajo iz preteklega leta, veliko pa jih je nastalo v prvih mesecih letošnjega leta.

Dokaj dobra politična situacija, ki je bila kljub zaostrenim gospodarskim razmeram in znižanju realnega življenjskega standarda v letu 1980, se je v letošnjem letu zelo poslabšala. Med delavci in občani nastaja malodušje, imajo občutek nemoči in to zaradi neučinkovitega reševanja posameznih sistemskih vprašanj. Premalo je učinkovito reševanje problemov in sporazumevanja in še vedno je preveč in bolj učinkovito reševanje na osnovi zakonov, odlokov in pogodb, kar zmanjšuje zaupanje v samoupravno odločanje, ter daje adute tistim, ki so pristaši trde roke in ukrepov od zgoraj. Delavce zelo težko prepričamo o upravičenosti tako naglega dvigovanja cen, posebej še, če sami nismo prepričani, da je to prav. Res je, da smo komunisti premalo naredili, da bi delavci zvedeli pravo informacijo o potrebnosti dviga cen in da bi se na osnovi jasnih posledic odločali za dvigovanje cen. Poviševanje cen in predlogi, ki so jih izdelali v posameznih OZD, so bili in so še v domeni posameznikov. Negativne posledice, ki jih že čutimo med občani zaradi dviga cen, zahtevajo takojšnje usklajene in organizirane akcije vseh subjektivnih sil. Delavci razumejo, da zaradi pomanjkanja deviz ni uvoženega neprodukcijskega materiala ter surovin, ne morejo in ne moremo po razumeti, da zaradi notranjih problemov in samovolje posameznikov ali posameznih OZD nimamo domačih surovin.

V zakonu o združenem delu, drugih dokumentih in raznih aktih imamo zapisano, prav tako pa govorimo na vseh konferencah in sestankih, da so uveljavljeni dohodkovni odnosi tisti, ki bodo rešili veliko problemov v družbenoekonomskih odnosih. Kje so potem glavni vzroki in krivci, da se ti odnosi ne uveljavijo? Gre predvsem za zahtevnost, nerazumevanje in nepoznavanje ter skupinsko lastniško obnašanje posameznih odgovornih delavcev pa tudi komunistov. Komunisti imamo veliko nalogo. Če bi bili dohodkovni odnosi dobro uveljavljeni, bi gotovo odpadla velika večina problemov; nekontrolirano in samovoljno dvigovanje oziroma zidanje cen, težave z dobavo reprodukcijskega materiala in surovin, odpadli bi nesamoupravni samoupravni sporazumi itd.

Menim, da se komunisti in odgovorni na posameznih poslovnih položajih ne zavedamo resnosti in posledic, ki izhajajo iz navedenih problemov. Delavci so zelo zaskrbljeni zaradi pomanjkanja dela, kar pomeni, da ni dohodka, to pa nadalje pomeni, da ne bo sredstev za osebni in družbeni standard. Kako v takšnem sistemu uveljavljati nagrajevanje po delu in rezultatih dela?

Sedanje skokovito naraščanje cen povzroča dvig življenjskih stroškov, ki jih najbolj občutijo delavci in občani z nizkimi osebnimi dohodki. Takšno naraščanje cen pa ogroža normalne življenjske razmere delavcem in njihovim družinam. Poslabšanje življenjskih razmer pomeni pritisk na povišanje osebnih dohodkov, vzbuja želje po uravnilovki, željo po raznih draginjskih in drugih dodatkih, kar ni v skladu z našimi prizadevanji, zakonom o združenem delu in načelih nagrajevanja po delu. Takšno stanje pa nalaga vsem komunistom nalogo, da bomo morali takšne

probleme videti in jih reševati s socialnimi korektivni, predvsem pa odpravljati vzroke za to, da ne bo socialno ogroženih družin.

Drugi problem, ki povzroča slabo politično situacijo v občini, pa je pomanjkanje osnovnih življenjskih artiklov oziroma slaba preskrba. Oddaljenost od posameznih centrov, kjer imajo sedeže posamezne trgovske OZD, in premajhna zavzetost delavcev v trgovini, potrošniških svetov in drugih odgovornih za preskrbo, vse to povzroča pomanjkanje posameznih artiklov (meso, zelenjave, južnega sadja itd). Ker ne znamo organizirati trgovine tako, da bi imeli vse artikle, naši občani zno-

Jubilanti 30

Programsko-volilni konferenci so prisostvovali tudi tovariši, ki so letos dopolnili 30 let delovanja v zvezi komunistov.

Ti tovariši so:

- TRIPLAT Vlado
- BRGLEZ Silvester
- LOGAR Ernest
- OUČEK Geza
- PERNEK Simon
- VIDRIH Ciril
- KREMZER Alojz
- ZABUKOVEC Jože
- KONIČ Filip
- KOTNIK Beno
- DRAPER Štefan
- GRABNER Silvester
- LAPANJA Anton
- JELEN Filip
- ZORMAN Alojz
- DROFELNIK Edvard
- PRISTOVNIK Franc
- ŠTANDEKER Ivan
- VREČIČ Koloman
- DOBOVIŠEK Milan
- KENDA Stanko
- ŠISERNIK Franc
- ŠIFTAR Simon
- OREŠNIK Rudi
- KOTNIK Stanko
- ŽNIDAR Janez
- ŠATER Jože
- ŠTRUCL Ivan
- PEČOVNIK Milan
- RUDL Jože

Jubilantom v imenu vseh komunistov občine Ravne na Koroškem iskreno čestitamo.

sijo veliko denarja čez mejo. Veliko pobud smo predlagali trgovcem, rešitev pa še ni, čeravno vemo, da so možnosti velike, saj v južnih republikah viški paradiznika, lubenic, paprike in drugega gnijejo na njivah. Vzrokov za pomanjkanje drugih vrst hrane pri nas v občini in širši družbi (meso, mesni izdelki, mleko) pa je v pridelovanju hrane. Pri predelavi hrane bomo morali preiti od besed na delo. Povsod imamo polna usta, kako je nujno, da posvetimo večjo skrb razvoju kmetijstva, da je potrebno zagotoviti gnojila, omogočiti in skrbeti za večjo povezanost kmetov in zadrug itd.

Menimo, da bi morali za razvoj kmetijstva v Sloveniji sprejeti nekatere sistemske rešitve, ki bi na daljši rok dajale garancijo kmetom in zadrugam. To pa gotovo ni politika kompenzacij za nekaj mesecev. Zavedamo se, da so za razvoj kmetijstva v prvi vrsti odgovorni kmetijci sami, res pa je tudi, da je njihova materialna osnova prešibka, da bi lahko dosegli večji napredek v kratkem času. Nikoli ni bilo med delavci izven kmetijstva toliko pripravljenosti za združevanje sredstev za to dejavnost, pa vendar nočemo izkoristiti ponujenega. Posebej bi poudaril, da je potrebno širša akcija komunistov v občini, regiji, pa tudi v Sloveniji, v nasprotnem ne bo uspeha. Ko smo na občinskem komiteju obravnavali problematiko kmetijstva, smo bili enotni, da je v tej dejavnosti premalo kvalificiranega in visokokvalificiranega kadra, kar je pogojeno z nizkimi osebnimi dohodki. Tako imamo v organizacijah združenega dela izven kmetijstva več kmetijskih strokovnjakov kot v sami zadrugi in drugih ustanovah, ki se ukvarjajo s pridelovanjem hrane. Smelejše programiranje v kmetijstvu je nujno potrebno, zato pa potrebujemo strokovnjake, ki jih bomo morali plačati. Nujno je sistemsko urediti financiranje kmetijstva. Tako, da bodo združevali sredstva tudi tisti, ki kupujejo hrano, predvsem pa bogate občine, ki nimajo kmetijstva. Še naprej bomo morali urejati in razvijati socialno varnost kmeta in zadržnega delavca. Zelo težko zadržimo mlade ljudi na kmetijah. Vzrokov je veliko, eden bistvenih so tudi slabe možnosti za stanovanjsko gradnjo na kmetih. Stanovanjske razmere so še posebej slabe na večini kmetij na hribovitih in mejnih območjih.

Veliko kritike in hude krvi ustvarja med delavci in občani naš sistem administracije, pa naj bo ta v organizacijah združenega dela, krajevni skupnosti, samoupravnih interesnih skupnostih, občini pa tudi na višjih nivojih. Postopki v vsakodnevni praksi zahtevajo, da zaposlujemo veliko administrativnega kadra, ki samo nekaj prepisuje, potrjuje, razmnožuje ali kako drugače dela ne delih, ki so posledica slabe organizacije dela itd. Naj navedem samo nekaj primerov: pospeševalci v kmetijstvu so zaradi postopkov regresiranja administrativni delavci; koliko je nepotrebnega potrjevanja ali obnavljanja vozniških dovoljenj, potnih listov, osebnih izkaznic in še in še!

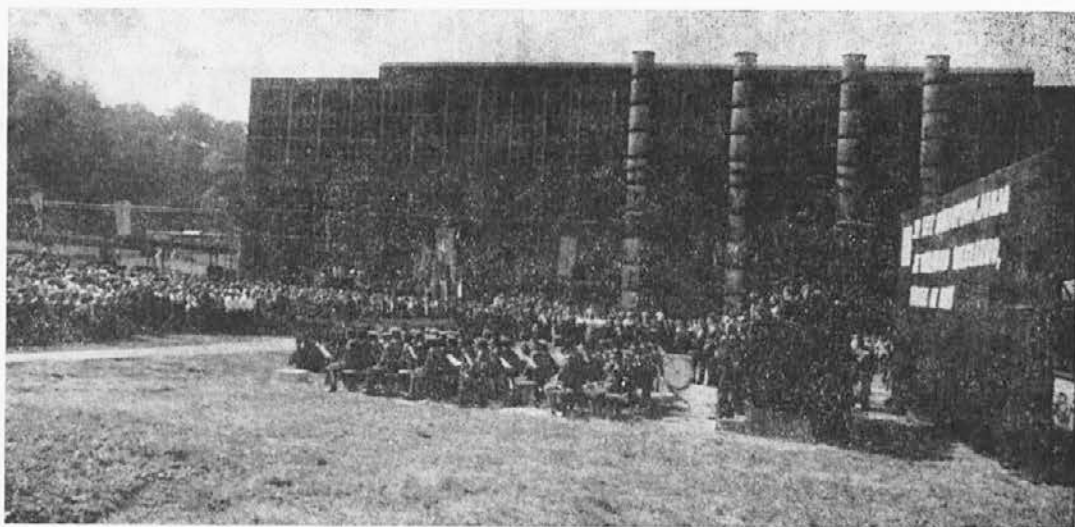
Prav bi bilo, da bi tudi v zvezi s tem razpisali naloge za racionalizacijo in jo dobro nagradili. Zaradi takega zaposlovanja administracije pa ne moremo zaposliti pravih strokovnjakov in jih dobro nagraditi. Zaradi nedodelanih sistemov, slabe organizacije dela imamo tudi veliko honorarnega in pogodbenega dela, na drugi strani pa ljudi z izobrazbo, ki ne dobijo službe (nezaposlenost). Tudi tistim, ki imajo pogoje za upokožitev, se moramo zahvaliti za prispevek k razvoju, na njihova mesta pa zaposliti mlajše kadre. Kljub temu, da se več let ukvarjamo s problematiko združevanja strokovnih služb posameznih samoupravnih interesnih skupnosti, ki bi pri nastajanju gradiv morale biti tesno povezane, pa ugotavljamo, da so rezultati slabi. Tudi v tem področju je na žalost združitev uspešna tam, kjer

je bila določena z zakonom, kjer pa so se samoupravno dogovorili, ni rezultatov. Ekonomski in drugi argumenti so jasni in govorijo v prid združevanju, zadržki so velikokrat v posameznih okoljih, ki so pa tudi podprta z mnenji z republiških nivojev. Enako kot v kmetijstvu je tudi v to dejavnost težko dobiti prave strokovnjake, in to zaradi neprimernih osebnih dohodkov in ker so mnogo bolj izpostavljeni javni kritiki. Slaba urejenost urbanizma, komunale in stanovanjske gradnje povzročata med občani nezadovoljstvo in slabo politično situacijo. Velikokrat pa po nepotrebnem trošimo družbena sredstva. Tako zaradi pomanjkanja strokovnjakov za nadzor gradbenih in drugih del plačujemo oziroma rabimo 5- do 10-krat večja sredstva. Slabo prostorsko načrtovanje povzročata tudi dvakratna dela, s tem pa tudi večje stroške.

Veliko omenjenih problemov v družbenoekonomskih odnosih nastaja zaradi nepopolno uveljavljenega družbenopolitičnega sistema na osnovi samoupravnega odločanja. Tam, kjer so delavci in občani kreatorji politike in kjer razpravljajo ter odločajo o reševanju vsakodnevnih problemov v organizacijah združenega dela, krajevni skupnosti, interesnih skupnostih in v občinski skupščini, se problemi rešujejo v zadovoljstvo vseh. Tam je prisotnost na sestankih in posameznih akcijah zadovoljiva, kolikor pa posameznih problemov iz pojasnenih razlogov ne morejo uresničiti, ljudje to razumejo in ne nastajajo politični konflikti. Tam pa, kjer subjektivne sile z zvezo komunistov na čelu nimajo poslušnosti za vključevanje in reševanje problemov vseh delavcev ali občanov pri uveljavljanju družbenopolitičnega sistema, pa nastajajo nezaupanje, apatičnost in nezainteresiranost. Vsi vse kritizirajo, situacije se zaostrujejo, pričakujejo rešitve lastnih problemov od drugod. Takšna stanja pripeljejo do hujših političnih konfliktov, komunisti, namesto da bi reševali probleme, se pridružijo vesplošnemu nezadovoljstvu. V takih okoljih nam skoraj vedno propadejo vsake akcije.

Imamo okolja, kjer družbenopolitični sistem dobro deluje, kar pomeni, da delujejo družbenopolitične organizacije, kjer so komunisti nosilci takšne akcije, delajo, ne da bi jim kdo stalno ukazoval. Kjer je čutiti delo družbenopolitičnih organizacij, delujejo tudi delegatski sistem, društva in družbene organizacije. Razveseljivo je, da je takšnih mnogo več, kot tistih, ki mislijo, da mora njihove probleme reševati nekdo drugi.

Sedanja krajevna skupnost Ravne je ena tistih, v kateri imajo občani dobro razvit družbeni in osebni standard. Iz te logike bi sklepali, da je tu najbolj uveljavljen družbenopolitični sistem. Pa ni tako. V vseh naseljih živi okoli 11000 prebivalcev, med njimi je 800 komunistov. Delo družbenopolitičnih organizacij je neučinkovito — forumsko, kar velja tudi za samoupravne organe. Menim, da bo treba poiskati komuniste v tej krajevni skupnosti in z načrtnim delom ter konkretnimi zadolžitvami posameznikov spremeniti sedanje stanje. Ni vzdržno, da ob tako velikem številu sposobnih članov ZK aktivno dela komaj peščica.

Ob 30-letnici samoupravljanja

Tudi v posameznih organizacijah združenega dela so potrebne dodatne akcije in napor osnovne organizacije zveze komunistov, sindikata in drugih, da bomo izboljšali stanje. Med tistimi, kjer je čutiti slabo uveljavljanje samoupravnega sistema, je največ takih temeljnih organizacij, ki imajo sedeže delovne organizacije zunaj naše občine. Imamo okolja, kjer se družbenopolitične organizacije premalo zavzemajo za reševanje notranjih problemov ali pa so za to prešibke. Tem moramo pomagati z aktivnim delom in skupaj z delavci spreminjati slabo stanje. Tako je občinski komite že deloval, so pa še potrebe (Viator, Stavbenik in drugi). Ni zanemariti pojavov, ko je bila ocena stanja v posameznem tozdu, ki so jo dale družbenopolitične organizacije, drugačna, kot je stvarno razpoloženje delavcev, kar nam potrjujejo izidi posameznih referendumov.

Komunisti smo dolžni skrbeti za razvoj in uveljavljanje družbenopolitičnega sistema socialističnega samoupravljanja na vseh ravneh. To pa bomo dosegli takrat, ko bo naša skrb za delovanje občinskih, medobčinskih, republiških in zveznih organov enaka kot v naši okolici in obratno. Ne sme nam biti vseeno, kako delujejo skupščinski organi, kako se skladajo naši interesi z drugimi in kako gospodarimo z dohodkom, ki ga združujemo na ravni občine, republike in zveze. Več pozornosti pri razvijanju našega družbenega sistema moramo nameniti razvoju samoupravnih odnosov v društvih in družbenih organizacijah. Menim, da je ta dejavnost v naši občini zelo dobro razvita, čutiti pa je preveč privatizacije in samovolje pa tudi klubaštva ne manjka, kar negativno vpliva na razvoj dejavnosti. Delovanje političnega sistema potem pomeni delovanje in uveljavljanje članov zveze komunistov v vseh okoljih in oblikah družbenega življenja, kjer moramo biti komunisti idejni usmerjevalci in med najaktivnejšimi občani. Nastopati moramo ob najbolj zahtevnih situacijah in jih reševati. Takšno aktivno delo med delavci in občani nas bo usposobilo za še težje naloge prav tako pa si bomo pridobili ugled. Odpadle bodo kritike nekomunistov, da nas ni čutiti v kraju, da ne prihajamo na zbere občanov, da se izmikamo delu v hišnih svetih in drugih organih.

Uveljavljanje osnovne organizacije zveze komunistov je ena od bistvenih nalog občinske konference in njenih organov. Sestanek osnovne organizacije naj bo res samo dogovor za akcijo in poenotenje stališč, ki bodo osnova za nastopanje komunistov. Osnovna organizacija mora videti probleme in ne čakati samo na direktive višjih organov. Člani konference in člani komiteja naj ne bi bili tisti, ki bi prigajali komuniste v OO ZK, ampak morajo aktivno delati in skrbeti za to, da bo občinska konferenca na osnovi aktivnosti članov kreator politike na občinski ravni, ne pa organ nad osnovnimi organizacijami. Strinjam se z mišljenjem tistih, ki menijo, da nam je v zadnjem letu uspelo delovati in reševati probleme, ki se pojavljajo v vsakodnevem življenju, da pa imamo še veliko storiti.

Bolj kot kadarkoli moramo izpostaviti odgovornost slehernega komuniste. Ne smemo dovoliti, da delajo posamezniki proti našim samoupravnim načelom, za storjene napake jih moramo sproti opozarjati in, če je potrebno, javno izpostaviti. Gojiti in izostriti moramo kritiko in samokritiko v osnovnih organizacijah. Ni vzdržno, da člani osnovne organizacije pustijo komuniste neaktivne, da jih ne obravnavajo, ker nikjer družbeno ne delajo, prav tako pa ne hodijo na sestanke OO ZK. Opaziti je, da vlada v osnovnih organizacijah liberalizem, ki škoduje ugledu zveze komunistov. Doseči moramo večji red na osnovi zavesti članov, ne pa neke formalne discipline; za tiste, ki ne mislijo aktivno delati v družbenem življenju, pa ni prostora v vrstah zveze komunistov. Kako naj osnovne organizacije oziroma komunisti v njih zahtevajo odgovornost in red od drugih, če sami tega nimajo? Večina osnovnih organizacij opravi svoje dolžnost v dogovorjenem času, je pa nekaj takšnih, ki jih moramo za izvajanje vsakega dogovora večkrat opozarjati.

Na koncu želim poudariti, da smo komunisti v občini Ravne sposobni skupaj z drugimi delavci in občani rešiti vsak problem, tudi takšne, ki nastajajo danes v našem družbenem življenju ob zaostreni gospodarski situaciji. Uspešnost reševanja problemov pa je odvisna od naše aktivnosti v zvezi komunistov, posebej pa od aktivnega dela komunistov v družbenopolitičnem sistemu socialističnega samoupravljanja.

Tone Golčer

PROGRAMSKE USMERITVE OBČINSKE KONFERENCE ZKS RAVNE

Kmalu bo leto dni, ko smo bili izvoljeni v našo občinsko konferenco ZK. Delovali smo v zaostrenih gospodarskih in družbenih razmerah v pogojih gospodarske stabilizacije. Na skoraj vsaki izmed osmih konferenc smo obravnavali in reševali probleme gospodarske stabilizacije naših OZD. Da bi lažje spremljali problematiko, smo razvili nove oblike in metode dela. V raznih dejavnostih so se zelo potrudili naši izvršni sekretarji s svojimi delovnimi skupinami, ki so pripravljali gradiva za konference pa tudi predloge za nadaljnje delo. Zelo delaven je bil tudi občinski komite kot celota, saj je uresničeval številne sklepe, ki smo jih sprejeli na naših konferencah. Pri tem se je še posebej angažiral sekretar komiteja s člani komiteja in medobčinskega sveta ZK.

Ocenjujem, da smo v preteklem obdobju že dokaj kolektivno delovali in tako uresničevali Titovo pobudo in oporoko o kolektivnem vodstvu. V preteklem letu se je kljub raznim slabostim močno razvil način kolektivnega dela. V občini smo dosegli pomembne uspehe v gospodarski stabilizaciji, v izvozu in v razvoju in krepitvi socialističnega samoupravljanja. Imamo pa še vrsto vrzeli in dela, ki kličejo, da vsi člani občinske konference zastavimo vse sile in sposobnosti za uresničitev naslednjih usmeritev:

— Člani v občini Ravne se bomo na konferencah dogovorili za politiko na raznih področjih dela in življenja. Osnova nam bodo osnovne organizacije ZK. Občinski komite pa bo skrbel za uresničevanje tako dogovorjene politike in sklepov.

— Komunisti bomo v občini dosledno uveljavljali demokratične odnose v družbenopolitičnem sistemu socialističnega samoupravljanja in se uprli vsaki težnji po administrativnem reševanju problemov. Nenehno bomo skrbeli za delovanje in napredek delegatskega sistema.

— Z vsemi silami in znanjem se bomo člani ZK skupno z delavci v naših tozidih v prihodnjem obdobju zavzemali za stabilizacijo našega gospodarstva, za skladnejše odnose v devizno bilančnem in plačilno bilančnem položaju občine, republike in naše države.

Z učinkovito izrabo vseh materialnih, finančnih in kadrovskih zmogljivosti moramo doseči povečanje proizvodnje in s tem tudi dohodka. Povsod, kjer se le da, moramo nadomestiti uvoz z domačimi surovinami, reprodukcijskim materialom in opremo.

— Še bolj bomo podružbili SLO, družbeno samozaščito in varnost. Skupaj z drugimi delavci bomo komunisti stalno spremljali in ocenjevali politično situacijo in dogajanja v okoljih, kjer delamo in živimo. Skrbeli bomo za redno in učinkovito delo komitejev za LODS, za usposabljanje specializiranih enot, za izobraževanje nerazporejenega prebivalstva, za do-

bro delo enot teritorialne obrambe, CZ in NZ. V vseh enotah bomo krepili delo ZK in skrbeli za večjo vključitev žensk in mladine v vrste teritorialne obrambe.

— V članstvo ZK bomo sprejeli več mladih — zlasti še delavcev. Kadrovska politika mora postati stvar vseh delavcev. Pri tem bomo dosledno upoštevali načela reelekcije, rotacije in kolektivnega vodstva. Vse OZD morajo imeti izdelane ažurne plane kadrov, politiko štipendiranja in izobraževanja iz dela, ob delu in za delo ter politiko inovacijskih dejavnosti.

Člani ZK se bomo zlasti pripravili na skupščinske volitve ter na 9. in 12. kongres ZK. Skupno s sindikati bomo komunisti poskrbeli za odgovorno evidentiranje in kadrovanje za vodilne in vodstvene delavce.

— V naši občini moramo nameniti še več pozornosti pridelavi hrane in kmetijski politiki. To še zlasti velja za prirejo govedi, mleka in pridelavo krompirja pa tudi sadja. Kmetijsko pospeševalno službo moramo kadrovsko okrepiti, zemljo pa dati tistim kmetom, ki jo znajo in so jo voljni obdelovati. V kmetijski zadrugi morajo bolj razviti kooperantske odnose na samoupravnih in dohodkovnih osnovah. Vsi delavci v OZD smo dolžni v skladu z družbenim dogovorom prispevati določena sredstva za pridelavo hrane in pospeševanje kmetijstva. Le tako bomo lahko modernizirali več kmetij in naša meja bo ostala živa, na kmetijah pa bodo ostajali mladi ljudje.

— Na osnovi sklepov zadnje konference bomo v prihodnjem obdobju namenili vso pozornost gradbeništvu, komunali, ur-

banizmu, zemljiški in stanovanjski skupnosti.

— Pri politiki delitve OD bomo komunisti pazili, da bodo le-ti rastle na osnovi stimulativnih oblik delitve po vložnem delu ter na to, da bomo zaščitili marljive delavce, ki prejemajo nizke OD.

— Krepili bomo sredstva za razširitev materialne osnove dela ter skrbeli, da bodo vse oblike porabe pod rastjo dohodka. Prizadevali si bomo za večjo humanizacijo težkih delovnih mest.

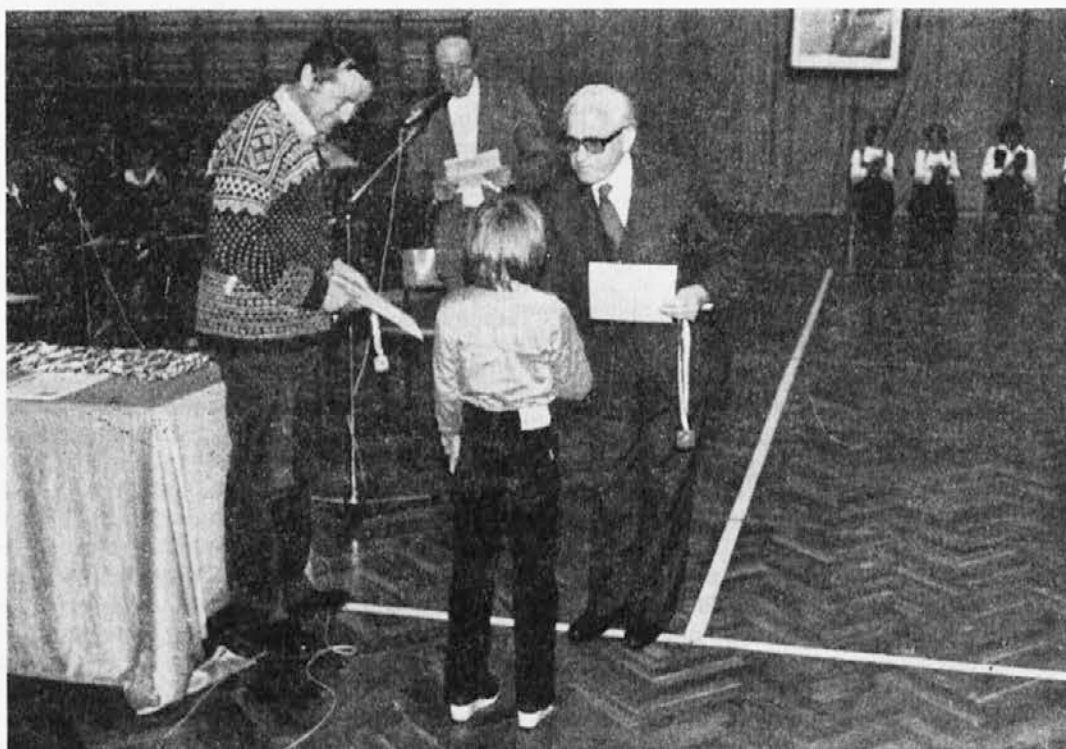
V vzgojnoizobraževalni dejavnosti si bomo komunisti prizadevali za pridobitev nujno potrebnih materialnih možnosti za izvedbo naših usmeritev in smeri usmerjenega izobraževanja, za mesta v OZD, kjer bodo učenci opravljali delovno prakso in proizvodno delo, ter za izbiro dobrih mentorjev proizvodnega dela in delovne prakse.

Prizadevali si bomo za hitrejši nadaljnji razvoj COŠ in za vključitev raznih tehničnih dejavnosti v naše OŠ, saj take oblike dela prispevajo k pravilnemu usmerjanju mladih v proizvodne poklice.

V OOKZ bomo okrepili idejnopolitično usposabljanje, razvijali prilagojene dopisne šole marksizma in se zavzeli za uspešno delo Medobčinskega študijskega središča Ravne kot močne opore za naše ideološko delo. V partijske šole pa bomo v ozdih kadrovali najboljše komuniste — delavce.

— V delegatskem sistemu bomo komunisti delovali dosledno. Skupaj z delavci in občani bomo enakopravno sodelovali v procesih odločanja. Borili se bomo z močjo argumentov znanosti in marksizma, zatirali bomo sektaštvo in pojave klerikalizma.

— Komunisti se bomo dosledno borili proti razraščanju nepotrebne administracije in se zavzemali za smotrno združevanje služb SIS v naši občini. Podpirali pa bomo razvoj strokovnih služb, zlasti gradbenega nadzora.

Predsednik predsedstva SR Slovenije tov. Viktor Avbelj-Rudi čestita najboljšim v teku v počastitev pohoda legendarne Stirinajste

Janko Dežman

FRANCE POPIT NA RAVNAH

Pred dvema letoma, morda malo prej, je zapihal v forumsko delo zveze komunistov nov veter. Reorganizirale so se velike osnovne organizacije, oblikovale občinske konference po novem principu, ukinjali so se tovarniški komiteji in nekateri vmesni forumi. Pri vsem tem pa so tudi centralni republiški organi pričeli drugače delovati. Uveljavlja se metoda obiskov delovnih skupin CK. Tako nas je posebna delovna skupina CK ZKS, ki jo je vodil izvršni sekretar Peter Toš, obiskala spomladi leta 1979. Na skupnih sestankih osnovnih organizacij in sestankih z delavci nekomunisti so ugotovili, da bi morali v železarni Ravne marsikaj storiti, da bi bil vsak delavec postavljen v položaj resničnega upravljalca.

Ugotovili smo, da bi morali izpopolniti oblike samoupravne organiziranosti in doseči, da bi temeljne organizacije postale temeljna družbenoekonomska celica, da ne bi z ravni delovne organizacije posegali v odločanje, kjer so pristojni izključno organi ali vsi delavci tozda; da bi razvijali v osnovi že zastavljene družbenoekonomske odnose med tozdi in do konca izvedli zakonske kategorije, kot so skupni prihodek, dohodek, svobodna menjava; da bi oblikovali tak sistem nagrajevanja, ki bi ga imela večina delavcev za pravičnega in poštenega, ki bi v svojih elementih odražal pravilne kritike za vrednotenje živega in minulega dela. Prav tako do takrat še nismo veliko naredili za to, da bi sovlaganja temeljila na skupnem dohodku, nismo se zadosti odpirali navzven, kar je pozneje postalo naša stalna praksa, in še mnogo tega.

Takrat so kritizirali tudi subjektivne sile, ki bi morale bolj zavzeto ter z drugimi metodami sodelovati pri razvijanju in uveljavljanju samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, uveljavljanju delegatskega sistema in na vseh drugih področjih življenja in dela v delovni organizaciji in družbeni skupnosti. Ostro so tudi kritizirali nekatere vidike medsebojnih odnosov, tedaj obliko kolektivnega vodenja v delovni organizaciji in podobno.

Potem nas je pred dvema letoma obiskal predsednik Zveze komunistov Slovenije France Popit in nam zelo ostro predstavil zahteve družbe, da moramo družbenoekonomske in samoupravne odnose čim prej izpopolniti, nepravilnosti odpraviti ter tudi na tem področju ustvariti železarni tak renome, kot ga ima v proizvodnji, saj smo znani kot soliden kolektiv proizvajalcev in predelovalcev najkvalitetnejših jekel.

V železarni Ravne so bile nato mnoge politične in samoupravne aktivnosti. Nekateri so tudi dvomili, da bi bilo vse tako črno, kot smo takrat ugotavljali. Nesporna pa je bila ugotovitev, da na mnogih področjih nismo naredili dovolj in da je družbena kritika upravičena. Politično in samoupravno smo sprejeli akcijske programe z roki in nosilci nalog.

Od takrat do danes smo v železarni veliko naredili. Pospešeno uvajamo skupni pri-

hodek med temeljnimi organizacijami ter uresničujemo svobodno menjavo dela med tozdi in delovnimi skupnostmi in navzven. Reorganizirali smo zlasti tozde skupnih in spremljajočih dejavnosti, kadrovske ojačali tozde osnovnih dejavnosti, reorganizirali kolektivno delo delovne organizacije. Ne prestano spreminjamo in dograjujemo sistem nagrajevanja. To je dinamični proces, ki ne bo nikoli končan. Imamo velike ambicije pri razvoju železarne. Sklenili smo veliko samoupravnih sporazumov, s katerimi se dogovarjamo za skupno investiranje projektov na podlagi skupnega dohodka. Tudi oblike delovanja zveze komunistov in drugih družbenopolitičnih organizacij so se spremenile in se še spreminjajo. Kažejo se učinki teh prizadevanj, ki pa še zdaleč niso končana.

O vsem tem smo seznanili Franceta Popita, ko nas je 1. aprila letos ponovno obiskal z namenom, da ugotovi, koliko smo v tem času naredili in kaj smo dosegli. Pogovarjal se je z nekaterimi predstavniki družbenopolitičnih organizacij in samoupravnih organov ter s predstavniki poslovodnega odbora železarne. Navzoči so bili tudi predstavniki družbenopolitičnih organizacij občine in občinske skupščine.

S tem, kar smo mu povedali, je bil zadovoljen. V razgovoru pa se je dotaknil nekaterih trenutno aktualnih vprašanj. Med drugim ga je zanimalo, kje smo pri nagrajevanju, zlasti, kakšno je razmerje med vrednotenjem živega dela in ostalimi kategorijami OD. Podatek, da je zgolj 16 % OD vezanega na neposredni prispevek delavca, ostalo pa prinese AO in dodatki, gotovo ni vzpodbuden. Nadalje smo govorili o minullem delu kot kategoriji OD, ki jo bomo pričeli v prihodnjem letu uveljavljati. V zvezi z OD smo izpostavili vlogo zdravstvene službe tako z vidika pravičnega tretiranja fizioloških in psihičnih obremenitev pri nagrajevanju, invalidnosti, bolniški in podobnem, ter poudarili, da bi se moralo zdravstvo s svojim delom zavzemati za kar najbolj uspešno poslovanje.

France Popit nas je vprašal tudi o izkušnjah dohodkovnega povezovanja v delovni organizaciji in navzven. Rečeno je bilo, da naj bi naše izkušnje posredovali tudi drugim, ki morda pri tem še niso dosegli ustrezne ravni.

Razpravljali smo tudi o usmerjenem izobraževanju in štipendiranju. Železarna Ravne ima ta vprašanja solidno rešena. Prav tako se pripravljajo strokovni predlogi. Prizadevamo si, da bi novosti iz usmerjenega izobraževanja kar najhitreje spravili v prakso.

Na koncu so predstavniki družbenopolitičnih organizacij predsedniku Zveze ko-

Predsednik CK ZKS tov. France Popit v TOZD industrijski noži

munistov Slovenije še odkrito povedali, da si vsestransko prizadevamo za izboljšanje poslovanja, zato se nikakor ne strinjamo z nekaterimi načini kritiziranja železarne Ravne v sredstvih javnega obveščanja. Menimo, da nam taki načini delajo politično

škodo in ne želimo, da bi se v prihodnje ponavljali.

Sicer pa smo na sestanku ugotovili, da smo v železarni dobro zgrabili za delo in da bodo taka splošna prizadevanja gotovo tudi v prihodnje obrodila sadove.

Franc Rotar

Delegaciji SR Črne gore in Slovenije med železarji

Tretjega aprila letos sta ravensko občino obiskali delegaciji SR Črne gore, ki jo je vodil Radivoje Brajović, predsednik skupščine, v njej pa so bili še Miljutin Tanjevič, predsednik zbora občin, Manjolko Mrdak, predsednik zbora združenega dela, Drago Jovović, predsedujoči delegacije skupščine SR Črne gore v zboru republik in pokrajin v skupščini SFRJ, in Nikola Globarevič, šef kabineta predsednika skupščine, ter delegacija SR Slovenije, v kateri so bili: Milan Kučan, predsednik skupščine, Silva Jereb, predsednica zbora občin, Emil Tomažič, predsednik zbora združenega dela in šef kabineta predsednika skupščine, Rudolf.

V enodnevnem obisku v Mežiški dolini so si visoki gostje v spremstvu predstavnikov družbenopolitičnih organizacij in skupščine občine Ravne ter poslovodnega odbora najprej ogledali del proizvodnje v ravenski železarni. Po ogledu kovačnice, jeklarne, industrijskih nožev in orodjarne so se nato dalj časa pogovarjali z vodilnimi delavci tega največjega koroškega delovnega kolektiva ter s predstavniki občinske

skupščine in družbenopolitičnih organizacij.

V sproščenem razgovoru so ravenski železarji gostom povedali, da pri nas še vedno čutimo precejšnje zapiranje republik, tudi v železarstvu. Predvsem se slabo dogovarjata metalurgija in železarstvo, saj zadnje čase železarne v vseh republikah povečujejo svoje zmogljivosti, kljub temu, da že sedaj primanjkuje starega železa, ki ga morajo vse železarne uvažati.

Nadalje so predstavniki ravenskih železarjev delegacijama sporočili, da ravenska železarna ne najde pravih poslovnih stikov prav z železarno v Nikšiču. Medtem ko je bilo sodelovanje še pred dvajsetimi leti zadovoljivo, pa danes skoraj ne sodelujeta. Ob tem je Radivoje Brajović, predsednik črnogorske republiške skupščine, dejal, da bo delegacija ob vrnitvi domov skušala prek skupščinskih teles SR Črne gore spodbuditi železarje v Nikšiču, da bodo obnovili sodelovanje z ravenskimi železarji.

Po odhodu iz železarne Ravne so si gostje ogledali še prizorišče zadnjih bojov druge svetovne vojne na Poljani. Zatem pa jih je

pot vodila v Šentanel. Z velikim zanimanjem so si ogledali to lepo koroško vas. Videli so, kako danes delajo in živijo koroški kmetje. O nadaljnjem razvoju kmetijstva, predvsem pa kmečkega turizma v Šentanelu, je gostom pripovedoval Jože Logar, direktor TOK Ravne.

Pozno popoldne so visoki gostje zapustili kmetijo pri Korošu v Jamnici in se odpeljali v Kotlje, kjer so si ogledali Prežihovo bajto in spomenik Prežihovemu Vorancu. O revolucionarni poti Prežihovega Voranca je gostom govoril ravnatelj študijske knjižnice profesor Janez Mrdavšič. Za kratek kulturni program pa so poskrbeli Šentanelski pavri, ki so ubrano zapeli nekaj koroških pesmi.

Tereza

Spomin

Nageljni so z oken zivali
svoj rožnati sijaj
in zdravi smeh otroških lic
zvenel je v mladi maj.

Vsako jutro pesem ptic
budila je iz sanj,
čebele s poljskih so cvetlic
letele spet v panj.

Babica svojim vnukom je
odstirala mladost
in sonce, polje, pesem — vse
je čaralo radost.

Viktor Levovnik

Pomlad

K nam v fužine se napatila
željena, ljubljena pomlad!
S šepetom nežnim je zbudila
zvončkov cvet in tisoč nad.

Ob njenem dihu zemlja kliče!
V gozdu vejica brsti:
sonce vsak dan lepše sije,
ni več ledeno mrzlih dni...

Pozdrave vdanostne in vroče
poje pevec lahkokrtil,
na novo gore oživijo,
človek ves se prerodi!

Povsod veselje in radosti,
zelenje, cvetje, tisoč nad!
Pa smo jo le pričakali,
našo fužinarsko pomlad.

V orodjarni

PODPORA OCEN ZA TRETJI KONGRES

(Ko smo železarji na zborovanju v Titovem domu sprejeli za naše sporočilo tretjemu kongresu samoupravljalcev, ki je objavljeno na 2., 3. in 4. strani, smo poslušali tudi prispevke naših delavcev, ki jih objavljamo)

Franjo Miklavc

OBVEŠČANJE V DELEGATSKEM SISTEMU

O obveščanju za odločanje smo delavci železarne Ravne zadnje leto in predvsem med pripravami na III. kongres samoupravljalcev Jugoslaviji veliko govorili. Na podlagi javnih obravnav smo se tako tudi dokopali do konkretnih in jasnih smernic ter nalog, kaj storiti za še boljše obveščanje delavcev o vseh vprašanih življenja, dela in razvoja tako znotraj kot zunaj delovne organizacije, da bi lahko zagotovili čim popolnejše odločanje delavcev.

Julija 1980 smo na posvetu predstavnikov osnovnih organizacij vseh DPO železarne Ravne opozorili na potek in vsebino obravnavanja proizvodnih rezultatov in zaključnih računov.

Na problemski konferenci osnovnih organizacij sindikata o nagrajevanju po delu in rezultatih dela, ki je bila septembra, smo obravnavali še celoten splet dohodkovnih odnosov od skupnega prihodka, svobodne menjave in razporejanja čistega dohodka do nagrajevanja in združevanja sredstev za nove investicije, nakazali smo odprta vprašanja planiranja, krepitve samoupravljanja in delegatskih odnosov. Istočasno je poslovodni odbor skupaj s strokovnimi službami že začel pripravljati teze o nadaljnjem razvoju družbenoekonomskih in samoupravnih odnosov v železarni Ravne, ki so zajemale vso prej omenjeno vsebino. Po široki in poglobljeni razpravi je teze v decembru potrdila problemska konferenca osnovnih organizacij ZKS, zatem pa je delavski svet delovne organizacije določil nosilce nalog in roke za uresničitev tez. Nazadnje pa je programsko problemska konferenca OOS februarja 1981 opredelila družbeni standard in informiranje zaposlenih v železarni Ravne. Poudariti moramo, da smo skoraj vedno sprejemali tudi sklepe o obveščanju delavcev.

Iz vsega tega je moč videti jasno odločitev delavcev železarne Ravne, da neprestano in sproti ocenjujemo stanje in iščemo najboljše poti našega nadaljnjega razvoja, posebej še razvoja načinov in kvalitete obveščanja za odločanje, ki je po našem mnenju eden najvažnejših dejavnikov za še hitrejši razvoj delegatskih odnosov in samoupravljanja.

Da bi odpravili pomanjkljivosti pri obveščanju, smo sprejeli naslednje sklepe:

Zelo pomembno je obveščanje že v času nastajanja predloga o reševanju oziroma urejanju kateregakoli področja našega življenja, dela ali razvoja, tako znotraj kot zunaj delovne organizacije, saj omogoča slehernemu, da ustvarjalno sodeluje že na začetku, pri oblikovanju tez ali osnutka, kajti pri obravnavi končnih

predlogov ni veliko možnosti za njihovo spreminjanje.

O vsebini določenega vprašanja (gradiva) je potrebno obveščati vse delavce in ne samo delegate; tako delegati kot njihovi sodelavci — baza — se bodo v tem primeru bolj zavzemali za stvar.

Gradivo za samoupravne aktivnosti so dolžni pripraviti poslovodni delavci skupaj s strokovnimi službami. Vsako gradivo mora biti opremljeno s kratko vsebinsko obrazložitvijo, ki so jo dolžni pripraviti pripravljenci oziroma predlagatelji. Gradiva ne smejo biti preobsežna in nerazumljiva; pripravljenci so odgovorni, da je vsebina kratka in razumljiva za večino.

Center za samoupravo in informiranje mora izbirati gradivo glede na pomembnost, obseg in prioriteto, pri tem mora sodelovati s pripravljenci gradiva. Postopki in pristojnosti sodelujočih morajo biti dogovorjeni in določeni v samoupravnem aktu. Za posamezne seje samoupravnih organov moramo pripraviti gradivo v obliki enega samega poročevalca, da bo pregledno in urejeno. Predlog mora preučiti center za samoupravo in informiranje, ki je tudi odgovoren za dosledno izvajanje rokov dostavljanja oziroma posredovanja gradiva in informacij.

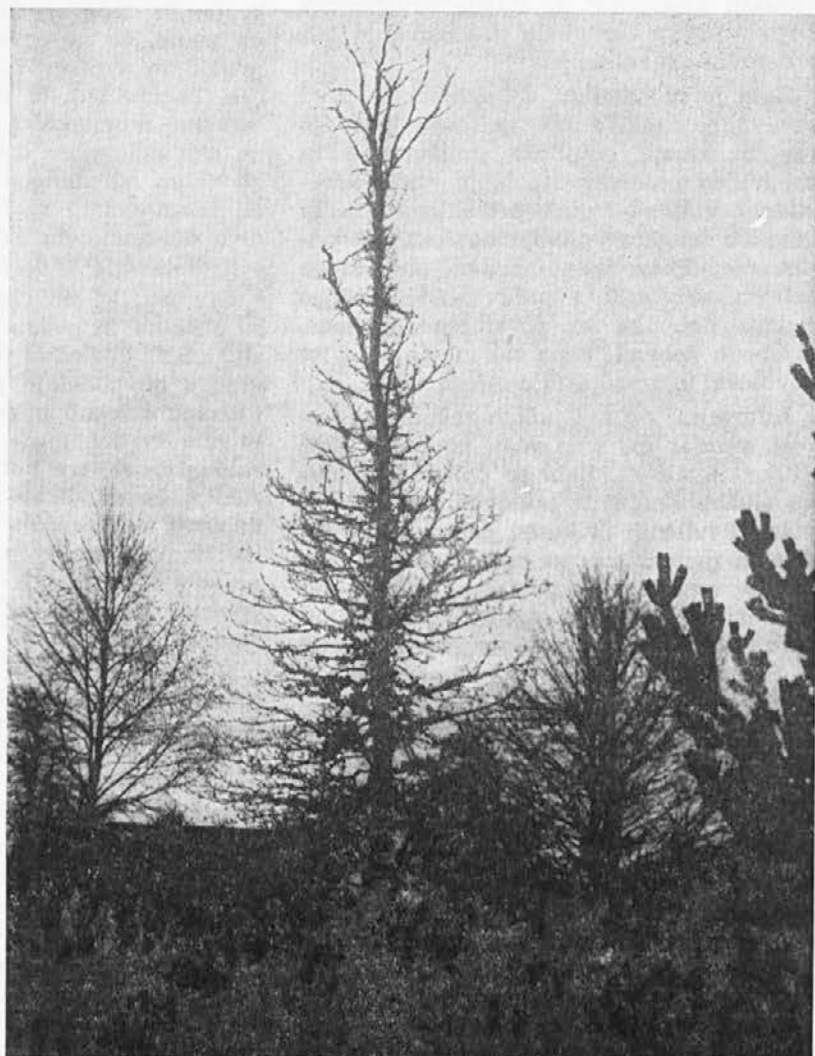
Od strokovnih služb samoupravnih interesnih skupnosti (SIS) zahtevamo, da začnejo oblikovati primernejše informacije za delegate, in sicer: da skrbijo količino informacij, da k vsakemu gradivu priložijo kratko vsebinsko obrazložitve in da gradivo obvezno posredujejo v dogovorjenih rokih. Prav tako jim predlagamo, naj preučijo možnost priprave gradiva za posamezno sejo v obliki enega poročevalca.

Pozivamo skupščino občine, da naredi vse potrebno za takojšnjo ustanovitev ter delovanje INDOK centra.

Delavci so pomanjkljivo ter nedosledno obveščeni o delu samoupravnih organov in delegacij. Zato je obvezno objavljane dnevnih redov, zapisnikov in sklepov na oglasnih deskah, v internih glasilih pa za organe delovne organizacije in SOZD; v teh pa morajo dobiti svoje mesto še pomembnejše informacije o delu SIS, krajevnih skupnosti in občinske skupščine, ki so jih ti dolžni posredovati.

Premalo je še povratnih informacij o uresničevanju sklepov ter odgovorov na vprašanja, stališča in pripombe delegatov ali samoupravnih organov. Poslovodni delavci ter strokovne službe so dolžni poročati o uresničevanju sklepov in posre-

Visoko v nebo

dovati odgovore na delegatska vprašanja v dogovorjenih rokih.

Vsa vprašanja o obveščanju, rokih in načinu je potrebno opredeliti v samoupravnem aktu, v katerem je treba določiti še vire informacij in kdo jih je dolžan sporočiti ter v kakšnih sredstvih obveščanja. Prav tako je potrebno normativno opredeliti samoupravne organe za informiranje, to so odbor za informiranje, uredniški odbor in svet glasil, ki jih moramo tudi čim prej izvoliti. V informativnem fužinarju je potrebno urediti standardizacijo pomembnejših informacij. Vsebinsko poročevalcev — delegatskih gradiv — je potrebno skrajšati in poenostaviti, da bo razumljivejša in dostopna večini delavcev.

Ozvočenje razglasne postaje je potrebno urediti v vsakem tozdu in delovni skupnosti ter s primernim programom omogočiti obveščanje vseh zaposlenih. Izboljšati je nujno tudi kvaliteto ozvočenja in objavljanje informacij na oglasnih deskah.

Zelo pomembno je planiranje samoupravnih in družbenopolitičnih dejavnosti, ki mora biti usmerjeno ter usklajeno. Zato moramo določiti naloge ter odgovornosti centra za samoupravo in informiranje, strokovnih delavcev s področja samouprave v tozdi in delovnih skupnostih, poslovnih organov, družbenopolitičnih organizacij ter strokovnih služb pri sestavi programa, usklajevanju ter selekcioniranju dejavnosti.

Roki za obravnavo zaključnih računov so prekratki in bi jih morali podaljšati. Metodologija zajemanja in prikazovanja podatkov za zaključne račune pa je zahtevna in neusklajena glede na zahteve zakonskih predpisov in službe družbenega knjigovodstva ter glede prikazovanja teh v delovni organizaciji.

Zato je pomembno, da delavci že pred obravnavo zaključnih računov poznajo vse že znane rezultate proizvodnje in predviden poslovni uspeh, pa tudi morebitne negativne pojave preteklega leta, ki tako ali drugače vplivajo na rezultate poslovanja. Prav tako moramo slehernega delavca seznaniti s predvideno delitvijo čistega dohodka za posamezne namene, saj bodo delavci le na tak način celovito obveščeni o rezultatih svojega dela.

Informacij ob zaključnih računih je dovolj, vendar moramo večji poudarek dati njihovi kvaliteti. Zato so dolžne strokovne službe skupaj s poslovnimi delavci poleg številčnih prikazov pripraviti še indeksna razmerja in za najbistvenejše elemente vizualne — grafične prikaze ter primerjalne podatke sorodnih tozdov, delovnih organizacij v okviru sozda, ČBM in SRS.

V internih glasilih moramo izboljšati obveščanje o mesečnih proizvodnih rezultatih, saj je sedaj presplošno in nepopolno. Na oglasnih deskah pa je potrebno standardizirati prikazovanje mesečnih in tedenskih rezultatov gospodarjenja, kar vse so dolžni opraviti poslovnimi delavci s strokovnimi službami. Da bo obveščanje delavcev o proizvodnih rezultatih kar najbolj enostavno in dovolj kvalitetno, moramo določiti vire posameznih informacij ter skrbeti za selekcijo. Poslovni organi ter strokovne službe so odgovorne za pra-

vočasno in dogovorjeno posredovanje podatkov ter obveščanje delavcev.

Pred nami so odgovorne in zahtevne naloge, vendar smo delavci železarne Ravne prepričani, da jih bodo v celoti uresničili. Za to imamo dovolj moči in sposobnosti, še posebno, če nas bo ob tem podprla vsa družbena skupnost. Veliko zastavljenih nalog pa smo že začeli uresničevati.

Prepričani smo, da nam bodo v veliko pomoč tudi usmeritve in sklepi III. kongresa samoupravljalcev Jugoslavije, ki mu želimo kar največ ustvarjalnega in plodnega dela.

Milan Božinovski

DELOVANJE DELEGACIJE V RAZMERAH ŠTIRIIZMENSKEGA DELA

V prispevku želim opozoriti na delovanje delegacij v tozdu, ki ima nepretrgan tehnološki proces proizvodnje. Podobne ugotovitve veljajo seveda tudi za ostale temeljne organizacije in delovne skupnosti, v katerih je delo štiriizmensko.

Temeljna ugotovitev, ki izvira iz narave dela (24 ur na dan), je, da je delovanje teh delegacij bistveno težje kot v eni ali dveh izmenah. Delegacije se sestajajo in obravnavajo gradivo za seje zbora združenega dela in skupščin SIS pogosto v hudi časovni stiski, ker so delegati v različnih izmenah, gradivo pa tudi ni vedno pravočasno dosegljivo. K temu velja še dodati, da ima, na primer, delegat iz Mislinje ali Podvelke, torej iz druge občine oziroma kraja, še dodatne stroške s prevozom in prehrano, če ne omenjam tega, da je za prihod in vrnitev tudi potreben določen čas. Ta problem bi morali rešiti, ker delegat ne more nositi stroškov za udeležbo na seji delegacije oziroma skupščine SIS ali zbora združenega dela. Vodje delegacij morajo zato vložiti nemalo truda za delo delegacije in udeležbo delegatov na seji delegacije in konferenci delegacij DO.

Gradiva, ki jih obravnavajo delegacije, so obsežna in pisana v jeziku strokovnih služb SIS. Posledica tega pa je, da delegati gradiv ne obdelajo podrobno. Delegacije oziroma delegati pogrešajo informacije, ki bi bile kratke, jasne, v njih pa nakazane variantne rešitve kot tudi materialne posledice le-teh. Prav slednje povzroča, da delegati ne morejo s sodelavci pravočasno izoblikovati mnenj in stališč do obravnavane snovi. Delegat iz 4. izmene se še teže povezuje s sodelavci, to je z bazo, zaradi skupinskega dela.

V javni razpravi in v sporočilu za 3. kongres samoupravljalcev Jugoslavije smo predlagali rešitve, ki bodo, ko se bodo uveljavile, močno olajšale delo delegacij 4. izmene.

Do sedaj so morali ti delegati hoditi na seje delegacij tudi po nočnem delu ali na dela prost dan, za kar jim gre vse priznati.

S tem izpričujejo visoko zavest in hotenje, da bi v sistemu socialistične samoupravne demokracije postali resnični upravljalci pogojev in rezultatov svojega dela.

Bojan Lesjak

DELAVCI KONTROLE KAKOVOSTI KONFERENCI IN KONGRESU

V temeljni organizaciji Kontrola kakovosti smo delavci — kakor verjetno tudi v vseh drugih temeljnih organizacijah — s ponosom in zavzeto razpravljali o oceni, oziroma analizi delegatskih odnosov v združenem delu, ki naj bi bila sporočilo 3. KONGRESU SAMOUPRAVLJALCEV JUGOSLAVIJE.

Zavedali smo se pomembnosti trenutka, ko moramo položiti račune za vse, kar smo in kar nismo storili, ter načrtali pot, ki nas bo vodila v še lepšo prihodnost. Vse razprave pa je kot rdeča nit spremljala misel, da je v uresničevanju našega samoupravljanja veliko takih pomembnih trenutkov, kot so priprave in kot bo kasneje sam kongres samoupravljalcev, vendar so, žal, velikokrat pomembni le tedaj, ko dogovore spremljamo, ne pa tudi, ko jih je treba uresničevati. Uresničevanje dogovorjenega, pa je morda še pomembnejše od sprejemanja dogovorov, kajti uspešen korak v praksi odtehta mnogo več kot kopica besedi in popisane papirja, ki sam po sebi za resnične odnose v družbi čisto nič ne pomeni. Tako je 3. KONGRES SAMOUPRAVLJALCEV, po mnenju delavcev naše temeljne organizacije, tisti pomembni trenutek, ki mora biti in postati začetek ali močan temelj uresničevanja tistega, za kar se bomo dogovorili.

Tudi delavci našega tozda s ponosom ugotavljamo, kako velikanski je napredek od ustanovitve prvega delavskega sveta do današnjih delegatskih odnosov. Naš ponos ni nič manjši, kot je bil ponos članov prvega delavskega sveta pred tridesetimi leti. Razlika je samo v tem, da smo danes obojeni z znanjem in tridesetletno prakso, ki ne dopušča bojazni in dvomov o uspehu in še hitrejšem razvoju našega samoupravljanja. Zato v naši temeljni organizaciji menimo, da je v sporočilu upravičeno zapisano, da smo že sposobni vsa razvojna in druga vprašanja urejati samoupravno z družbenim dogovarjanjem in sporazumevanjem, kar omogoča sistem delegatskih odnosov.

Prav ta praksa, znanje in zgrajena zavest pa zahtevajo nenehno spreminjanje in dograjevanje slabega in še nedorečenega. A ne le spreminjanje in dograjevanje, ampak tudi odkrito priznavanje napak in pomanjkljivosti. Zmožnost odkritega priznavanja napak pa po mnenju naših delavcev še zdaleč ni slabost, temveč le razlog več za še večji ponos.

Ob analiziranju, kolikšno je naše resnično samoupravljanje, koliko resnično na današnji stopnji razvoja delegatskih odnosov pomeni naš glas v primerjavi s tistim, kar nam narekuje in dopušča sistem, smo ugotovili naslednje:

Kljub znanim dejstvom, da je še vedno veliko gradiv preobširnih, za delavce premalo razumljivih, da ni alternativnih predlogov, da jih je veliko brez obrazložitve, kaj nam prinašajo dobrega in kaj slabega, da v nekaterih primerih še vedno premalo sodelujemo pri pripravljanju oziroma oblikovanju gradiv itd., lahko ugotovimo, da

je naš glas nedvomno že odločujoč. Seveda pa je to še vse premalokrat glas absolutne večine. Iz objektivnih razlogov, ali, kot mi ocenjujemo zaradi posameznih pomanjkljivosti, še vedno sprejemamo tudi odločitve forumskega značaja. Menimo pa, da predstavlja forumsko in formalistično sprejemanje samoupravnih splošnih aktov pomembno slabost v procesu samoupravnega odločanja in vir nezadovoljstva med delavci vselej, ko jih tako sprejeti akti kasneje omejujejo pri uresničevanju njihovih interesov.

Zato je nujno potrebno, da poleg ureditve načina informiranja izpopolnimo tudi poti pridobivanja mnenj in stališč vseh zaposlenih. Popolnoma se zavedamo, da nimamo pravice obsojati delegata našega delavskega sveta, ki je prišel na sestanek brez stališč sodelavcev, ki jih zastopa, ker jim ni mogel razložiti deset aktov z desetih različnih področij. In vendar ta delegat je in bo kljub temu dal svoj glas ZA, ker se že zaveda širšega družbenega interesa, ki na njegov glas čaka kljub težavam pri zbiranju stališč baze.

Ta ugotovitev pa ne velja le za delegata v delavskem svetu, ampak tudi za delegate v vseh delegacijah in drugih organih. Enake probleme ugotavljamo pri povratnem informiranju. Tudi to ni popolno in je skoraj v vseh primerih odvisno zgolj od samoiniciativnosti, volje, sposobnosti in iznajdljivosti posameznih delegatov. Seveda pa je kvalitetno povratno informiranje tako pomembno, da ga nikakor ne smemo prepuščati naključnim sposobnostim in zavzetosti posameznikov, ampak ga moramo načrtno rešiti.

Delavci v tozdi Kontrola kakovosti vidimo stvarno možnost za to v poživitvi delovanja delovnih skupin. Tem temeljnim celicam za vsa dogovarjanja posvečamo vse premo pozornosti. Prepričani smo, da je nujno storiti vse za boljše delovanje delovnih skupin. Vse subjektivne sile, z delavskim svetom na čelu, jim morajo posvetiti vso pozornost. Delavski sveti bi morali vztrajati, da bi razprave, ki so v njihovi pristojnosti odločanja, prenašali tudi na delovne skupine; s tem bi poživili njihovo delo in jim resnično omogočili vplivanje na odločitve. Nesprejemljivo je, da bi zaradi nedelovanja delovnih skupin delegati v nedogled odločali brez stališč ali v skrajni obliki tudi mimo interesov svojih sodelavcev.

Prepričani smo, da je tudi v prihodnje potrebno narediti vse za decentralizacijo odločanja, da je večino odločitev potrebno sprejemati neposredno, druge, ki pa so bile, so in bodo v pristojnosti raznih organov, pa morajo biti sprejete na podlagi razprav in odločitev vseh zaposlenih. Samo s takim načinom dela bomo omogočili neposredno odločanje tudi v tistih primerih, ko se dokončne odločitve sprejemajo v različnih organih temeljne organizacije.

Kot opravičilo težavam, s katerimi se pri svojem delu srečujejo delegati, povzemamo naslednje:

Množica profesionalcev pripravlja raznovrstne samoupravne akte. Naš povprečni delegat, ki ni nikakršen nadčlovek, bi se moral spoznati na vsakovrstno problematiko. Ker je to nemogoče, mu ostane možnost, da verjame predlagateljem, predla-

Titov dom, poln mladih nasmejanih obrazov, pa kaj ko so to danes že pridne mamice in očetje. Slika je bila posneta februarja 1964 ob razglasitvi »Najboljših športnikov Slovenije za leto 1963«. Poglejte, če se najdete med to množico; znancev pa vsekakor ne boste zgrešili

gani vsebini ter akt sprejme, lahko pa tudi zaradi nepoznavanja problematike sprejem odkloni. Kot smo že omenili, pa se naš delegat zaveda nedopustnosti zadnje možnosti, saj zato, ker ne pozna zadeve, ni upravičen dvomiti o predlagani vsebini. Zato take akte kljub dvomom tudi sprejemamo.

Prav zaradi tega tudi zahtevamo, da se nepopolno dopolni, razlagalci in funkcionarji naj ne bodo samo transmissijsko kolesenje in propagandisti tistega, kar nam prenašajo, ampak naj to počnejo z največjo odgovornostjo, kritično in odkrito, ne da bi prikrivali slabo in vse prepuščali usodi, kajti tak način dela povzroča težko popravljivo škodo.

Ob analiziranju uresničevanja delegatskih odnosov v naši temeljni organizaciji pa seveda nismo bili le kritični, temveč tudi samokritični in smo pošteno spregovorili tudi o lastnih slabostih, o problemih, ki bi jih lahko reševali sami, pa jih nismo, o možnih poteh, ki bi jih za naslednje uresničevanje delegatskih odnosov lahko poiskali sami, pa jih nismo itd. ... Ponovno smo ugotovili, da skrb za dobro samoupravljanje ni samo naloga funkcionarjev v tozdu, občini, republiki in federaciji, ampak, da je skrb za dosledno spoštovanje in uresničevanje samoupravljanja dolžnost slehernega delavca, pa če je v naših opisih del in nalog zapisana ali ne.

Mnogo problemov še imamo, vendar so v sporočilu opisani dovolj podrobno in odkrito, zato jih ne bomo ponavljali. Predlagano sporočilo podpiramo v celoti in brez pripomb.

Delavci tozda Kontrola kakovosti zaključujemo naš prispevek k predkongresni dejavnosti z mislijo ravnatelja Šipka, ki jo je izrekel ob znanih problemih v naši delovni organizaciji, in ki jo delavci sprejemamo kot eno izmed svojih neizrečenih ugotovitev.

Danes smo s sistemom in zavestjo na tistem mestu, ko ni več problema, ki ga s skupnimi močmi ne bi bili zmožni rešiti. Zato moramo storiti vse, da bomo ohranili in razvijali današnjo zavest, tovarištvo, spoštovanje in sposobnost sporazumevanja.

Brez tega nam tudi v prihodnosti ne bo pomagalo premagovati težav nobeno menjavanje vodilnih kadrov in funkcionarjev takega ali drugačnega formata. Brez sloge, sporazumevanja in prizadevanja vseh za boljši jutri je ogrožen obstoj že samo štiričlanske družine. In kako naj bi brez vsega tega obstajala in napredovala družina našega šesttisoččlanskega kolektiva železarjev in družina, v kateri združuje delo in živi dvaindvajset milijonov samoupravljalcev.

Delavci temeljne organizacije Kontrola kakovosti želimo konferenci in 3. KONGRESU SAMOUPRAVLJAVCEV uspešno delo. Tudi mi pozivamo udeležence kongresa, naj storijo vse, da bo razvoj delegatskih odnosov še hitrejši in uspešnejši.

Štefan Kamnik

VLOGA IN POMEN DPO V DELEGATSKIH ODNOSIH

S tem prispevkom želim v imenu delavcev tozdv Stroj in deli, Pnevmatični stroji in Orodjarna, predvsem pa v imenu komunistov in ostalih družbenopolitičnih organizacij osvetliti nekatere probleme, ki se pojavljajo v vsakdanjem delovanju DPO in v delegatskih odnosih.

O nalogah in delu DPO govorijo dokumenti posameznih organizacij, tu pa bom opozoril na nekatere slabosti v našem delu.

Ugotovitve sporočila kongresu, ki se našajo na delo, vlogo in pomen DPO, nedvomno držijo in te veljajo tudi za naše tri tozde. Da pa ne bomo ostali samo pri ugotovitvah, naj povem, da smo komunisti čvrsto odločeni takoj pričeli odpravljati slabosti, ki jih navaja prispevek.

Ugotavljamo, da v naših tozdih organi DPO često ne oblikujejo lastnega odnosa do razprav in odločanj v delegatskih telesih, da se po tem tudi ne more usmerjati delo delegatov, in da pravzaprav od tod izvirajo poglavitne slabosti in premajhen vpliv DPO na delegatsko odločanje.

Jasno je, da komunisti v naših tozdih svoje naloge in poslanstva ne opravljamo tako, kot bi morali. Že pri evidentiranju možnih kandidatov bi morali posvetiti največ pozornosti prav temu vprašanju. V naših temeljnih organizacijah bomo izdelali pregled obremenitev posameznih komunistov in drugih naprednih sodelavcev, da ne bi nekaterih, kot se to dogaja sedaj, preveč obremenjevali.

V naših tozdih tudi nimamo dovolj preizkušenega kadra, zato se bomo potrudili, da jih bomo z družbenopolitičnim izobraževanjem pridobili.

Idejnopolično izobraževanje je ena od začrtanih dejavnosti v OO ZKJ, vendar jo premalo uporabljamo. Zato komunisti nismo oboroženi z zadostnim znanjem in zavoljo tega dovoljujemo proste teke in ne vzpodbujamo in ne usmerjamo akcije. Tako ugotovitev pa velja tudi za ostale DPO v omenjenih temeljnih organizacijah.

Kljub temu ugotavljamo, da se stvari le spreminjajo, vendar prepočasi. Razmere se hitreje spreminjajo v notranjih odnosih v razmerju do delavskega sveta in njegovih izvršilnih organov, medtem ko se v razmerju do krajevnih skupnosti, samoupravnih interesnih skupnosti, družbenopolitičnih skupnostih in ostalih odnosi prepočasi razvijajo. Tu smo tudi komunisti mnogokrat nemočni, že zaradi tega, ker so gradiva za delegatsko odločanje preobširna, pisana v zelo strokovnem jeziku in najpogosteje brez povzetkov. Ob vsem povedanem pa nas pestijo tudi mnogokrat prekratki roki za razprave in poenotenje stališč.

Po naši oceni je dvofazni postopek potreben tudi za odločanje v samoupravnih interesnih skupnostih.

Velika slabost v delovanju komunistov je tudi ta, da mnogokrat ne vzpodbujajo delovanja drugih DPO, pa naj gre za sindikat ali za ZSMS.

To je nekaj problemov našega delovanja. Zavedamo se, da jih je še veliko, vendar kljub težki gospodarski situaciji mislimo, da bomo z vztrajnim prizadevanjem odpravili vse slabosti. Naj bo naše sporočilo 3. kongresu samoupravljalcev podpora pri njegovih sklepih.

Gabrijel Matvoz

Naši 60-letniki

Leto 1980 je bilo polno pomembnih dogodkov in obletnic, katerih smo se spominjali z večjimi ali manjšimi svečanostmi. Moj namen ni, da bi opisoval te dogodke, pač pa nameravam opomniti na neopazno minevanje časa in na staranje naše vojne generacije, ki je v svojo mladost in zorenje vpletla mnoge bridkosti in težave ter redke lepe tranutke vojnih dni. Rad bi opisal življenje naših nekdanjih borcev, današnjih 60-letnikov.

Slavja so se začela v Topli, kjer je svojo 60-letnico obhajal Gregor Burjak-Jur. Rodil se je 20. 2. 1920 v kmečki hiši pri Burjaku v Topli pri Črni na Koroškem.

Gregor Burjak

Lahko rečem, da je ta kraj zibelka koroških partizanov. Vsi kmetje v Topli so bili v narodnoosvobodilno gibanje vključeni že jeseni leta 1942. Prve partizane, ki so prišli na to območje, so lepo sprejeli. Z njimi so sodelovali mladi in stari. V partizanske vrste so se začeli domačini vključevati že v januarju 1943. leta. Med prvimi je bil tudi Burjakov Gregi-Jur, zato ima priznано organizirano delo za NOB že od 1. 12. 1942. V partizane je vstopil 7. 2. 1943, in to v Prvo koroško četo.

Sredi hude zime se ni bilo lahko odločiti in vstopiti v partizane. Moral si imeti veliko zavest in odločno voljo, da si se odločil za tak korak. To je dokazal naš jubilar.

Mladost je preživel pri svojih starših, bratih in sestrah. V šolo je hodil v precej oddaljeno Črno. Tam je končal pet razredov osnovne šole in nato ostal doma pri starših, saj dela na hribovski kmetiji nikoli ne manjka. Bližal se je čas, ko bi bilo treba na odsluženje kadrovskega roka v stari jugoslovanski vojski, prav tako pa je

bil pred vrati začetek druge svetovne vojne.

Ko je nemški okupator zasedel Jugoslavijo, je takoj začel s terorjem in preganjanjem zavednih Slovencev. Že junija 1941 so selili prve domačine iz Črne, Mežice in s Prevalj ter drugih krajev Kokoške. Prvi partizani, ki so bili tod leta 1942, so s svojim delovanjem in pojasnjevanjem vloge partizanskega gibanja omogočili marsikateremu, da se je vključil v vrste NOV.

Jurova pot v partizanih je bila dolga dve leti in pol. Imel je dosti lepih doživetij,

Franc Golob

še več pa je bilo trpljenja, naporov in borb. Od vstopa do 1944. leta je bil borec in kurir v Prvem koroškem bataljonu. Prehodil je po dolgem in počez vse naše koroške planine. Na Pohorje je prišel z večjo skupino koroških partizanov leta 1944, ko se je formirala XI. brigada »Miloša Zidanška«. V tej brigadi je bil desetar do junija 1944. Takrat pa so poslali večje število borcev v razne šole in tečaje na Dolenjsko. Bil je med njimi. Med številnimi borbami, ki so jih doživljali na tej poti, se je skupina v Savinjski dolini razbila in tako se je z nekaj tovariši vrnil na Koroško. Tam se je vključil v II. bataljon Vzhodnokoroškega odreda. Čez čas je dobil čin vodnika in pozneje politkomisarja čete. Po končani ofenzivi v zimi 1944/1945 se je vključil v odredno kurirsko linijo kot komisar kurirskih postaj.

Po osvoboditvi je bil oborožitveni referent na Komandi baze v Dravogradu, vse dokler je ta obstajala. Nato je bil premeščen v strelski bataljon v Šempeter v Sa-

vinjski dolini. Do njegovega razformiranja je bil politkomisar 6. mitraljeske čete. V Ljubljani je bil 10. aprila 1946 na lastno željo demobiliziran. Od takrat pa do 26. oktobra 1947 je pomagal doma na kmetiji že onemoglemu očetu in bratu. Od 27. oktobra 1947 naprej je bil zaposlen pri rudniku Mežica kot vodja lesnega skladišča. S tega mesta je nastopil tudi svojo zaslužen pokojnino s polno delovno dobo.

Na Lešah si je zgradil stanovanjsko hišo. V srečnem zakonu so se mu rodili trije otroci, sin in dve hčerki. Kot dober partizan, pozneje pridren delavec in uslužbenec v rudniku Mežica, se je odlikoval tudi pri političnem delu. Vsa leta je vodil borčevsko organizacijo na Lešah, je delegat v občinski skupščini Ravne na Koroškem. Polnih 11 let je uspešno delal kot tajnik področnega odbora koroških partizanov Ravne. V oblikovanje krajevne skupnosti Leše je vpleteno delo našega Jura. Njegova dejavnost je uspešna v raznih komisijah občinskega odbora ZZB NOV Ravne. Za udeležbo v NOV in poznejše delo je bil odlikovan z raznimi odlikovanji in priznanji OF ter značko »Koroškega partizana«.

Še in še bi lahko našteval njegova dobra dela in zasluge pri graditvi naše stvarnosti, zato mu koroški borci izrekamo vse priznanje ter ob njegovi 60-letnici želimo, da bi bil še naprej zdrav in aktiven v naših vrstah ter pri graditvi naše socialistične družbe.

Franc Golob-Luka je bil rojen 26. 11. 1920 v Koprivni pri Črni na Koroškem. Do vstopa v NOV je bil doma na kmetiji svojega očeta. Opravljal je kmečka dela in vozil s konji les iz grofovskih gozdov. Ko so zasedli Nemci našo domovino, je bil vpoklican in na naboru potrjen za vojaško službo. Poziv za odsluženje vojaškega roka v nemški vojski je dobil 22. 2. 1943, vendar je že isti dan odšel k prvim partizanom, s katerimi je imel že nekaj časa zvezo. Že od jeseni leta 1942 je po nalogu Pavla Žaucerja-Matjaža opravljal razne naloge za NOV. Kakor drugi koroški fantje je bil Golob dober partizan in borec v I. koroški četi. Bil je osebni spremljevalec Pavleta-Matjaža Žaucerja, organizatorja narodnoosvobodilnega gibanja na Koroškem, vse do jeseni 1943. leta.

Po odhodu večje skupine partizanov iz Koroške je tudi on stopil v sestav XI. brigade »Miloša Zidanška«, nato pa v sestav IV. operativne zone, kjer je bil komandir voda zaščitne čete. Od tam je bil premeščen v kurirsko stanico 1/11. Prečesal je mnogo gozdov, hribov in dolin, preden je napačil dan svobode.

V JLA je opravil šolanje na I. klasi učiteljskega za zveze. Po demobilizaciji 31. 8. 1953 se je zaposlil v železarni Ravne, kjer je ostal do leta 1972, ko je stopil v pokoj. V času službovanja v železarni Ravne je aktivno deloval kot sekretar osnovnih organizacij, kot tehnični sekretar v tovarniškem komiteju ZKS železarne Ravne, bil je član občinskega komiteja ZKS, predsednik krajevnega odbora ZB NOV Ravne na Koroškem, predsednik občinskega odbora ZRVS občine Ravne na Koroškem, predsednik občinskega odbora ZRVS občine Ravne na Koroškem in član v raznih organih in delegacijah delavskega samou-

pravljanja. Bil je član sveta šolskega centra Ravne na Koroškem, član republiške skupščine za zaposlovanje delavcev, član skupščine Komunalnega zavoda za zaposlovanje in drugo.

Čeprav je rahlega zdravja, tudi danes deluje v predsedstvu ZZB NOV občine Ravne na Koroškem, v komisiji za zadeve borcev in vojaških invalidov, v komisiji za ugotavljanje posebne dobe, v predsedstvu krajevnega odbora ZB NOV Ravne in kot delegat v SIS kulturne skupnosti, v odboru za varstvo spomenikov NOV. Je član ZK od 20. 10. 1943 dalje. Med NOV je bil ranjen in je vojaški vojni invalid. Prejel je značko »Koroškega partizana«, bil odlikovan z OZVS III. reda, MH, OH, OZM III. reda in z redom dela jugoslovanske zastave s srebrno zvezdo.

Gotovo še veliko njegovih zaslug ni navedenih, vendar je bil Franc-Luka Golob poznan kot dober delavec in dober tovariš, zato mu k njegovi 60-letnici čestitamo vsi koroški soborci.

Bogomir-Božo Vastl je bil rojen 31. 10. 1920 v Kotljah pod Uršljo goro. Sedaj sta-

Bogomir Vastl

nuje na Ravnah. Kot nezakonski sin je preživel svojo mladost v pomanjkanju in revščini. Ko je končal osnovno šolo, je dobil delo v železarni, kjer se je učil kovaške poklica. Imel je srečo, da je delal ob dobrem zrelom tovarišu Ivanu Ditingerju. Ta je znal usmerjati mlade delavce in jih politično vzgajati. Tako je bil Vastl vključen v družbo njegovih varovancev in bil v šoli delavskih mladincev. Vedno jih je učil, kaj je delavski razred, kaj kapitalizem in fašizem in kaj so naloge delavskega razreda. Bližala se je druga svetovna vojna in je bilo prav, da so bili mladi delavci poučeni, kaj je komunistična partija in njena borba.

Ko so se jeseni leta 1942 pojavili prvi partizani, je tudi on našel pravo pot in dobil zvezo z njimi (s Poldetom Jamskim). Kot mladinec je vestno opravljal razne naloge, vse dokler ni vstopil v partizane, to je, do februarja 1943, ko se je priključil Prvi koroški četi. Bil je pri ustanovitvi

I. koroškega bataljona v Koprivni pri kmetu Zdovcu. Nekaj časa je bil borec v II. četi I. bataljona, pozneje pa je napredoval in dobil čin mlajšega in nato starejšega vodnika. V drugi polovici leta 1944 je bil dodeljen kurirski TV liniji pohorske čete in bil tam komandir do osvoboditve.

Po vrnitvi se je zaposlil v železarni Ravne kot kovač. Ustvaril si je družino, rodila sta se mu dve hčerki. Vedno je našel čas za politično delo v družbenopolitičnih organizacijah v Kotljah in pozneje na Ravnah. Deloval je v odboru ZB Kotlje, po preselitvi pa je sodeloval pri ZB Ravne nekaj let kot praporščak in terenski blagajnik. Sodeloval je tudi pri »Kurirčkovi pošti«. Rad je popeljal kurirčke po partizanskih poteh, ki jih je sam prehodil v dveh in pol letih svoje partizansčine. Tako prenaša spomine iz NOB na mladi rod in skrbi za ohranjanje svetlih tradicij, kljub slabemu zdravju, saj posledice naporov v NOB niso izostale. Za svoje delo in zasluge je prejel razna odlikovanja: OZN III. stopnje, OBE in značko »Koroškega partizana«. Prejema tudi republiško priznavalnino.

Peter Tomazin

Za njegovo 60-letnico je predsedstvo občinskega odbora ZB Ravne pripravilo skromno darilo, ki so mu ga izročili njegovi tovariši soborci Gregor Burjak, Jože Štajner in predsednik področnega odbora koroških partizanov Peter-Skala Tomazin. K prazniku mu čestitamo tudi ostali koroški partizani in želimo, da bi še mnogo let vodil zdrav naše mlade kurirčke po partizanskih poteh!

Peter-Tomazin Skala je bil rojen 25. 5. 1920 na Selah pri Slovenj Gradcu kot sin kmeta — poznejšega gozdnega delavca in rudarja. Od petih otrok je bil najstarejši. Dopršil je osnovno ter en razred meščanske šole v Mežici. Nekaj časa je bil zaposlen pri delu na cesti Črna—Koprivna, ki jo je gradila banovina. V 17. letu starosti se je šel učiti kovaške obrti h kovaškemu mojstru Antonu Pungartniku v Mežico. Po končani učni dobi se je za nekaj časa zaposlil v železarni na Muti, nato pa se je vrnil k mojstru Pungartniku v Mežico.

Takoj po okupaciji se je moral javiti posredovalnici za delo v Dravogradu. Dodeljen je bil na delo pri železnici na Prevalje, kjer je delal kot progovni delavec med Prevaljami in Celovcem vse do vstopa v partizane. Medtem je bil nekaj časa zaposlen v delavnici železniške postaje Pliberk, kjer je kot kovač popravljaval razno orodje.

Ker je stanoval v Mežici in imel poznanost v Črni, je prav kmalu dobil zvezo z organizacijo narodnoosvobodilnega gibanja. K delu na NOG ga je vključila trojka, ki je delovala v Črni pri Mihi Lorbeku že v novembru leta 1942. Tako je vedel, kje mu je mesto, če bo vpoklican v nemško vojsko. Na to ni dolgo čakal. Že v januarju 1943 je bil poklican na nabor in bil potrjen k pešadiji. Naslednji mesec je sledil poziv na odsluženje toda ni šel v nemško vojsko, pač pa v partizane. 23. 2. 1943 se je priključil borcem I. koroške čete in dobil ilegalno ime »Skala«. V začetku je bil borec in pomočnik mitraljezca pri Slavcu. Sodeloval je pri akcijah te čete vse do odhoda na nov teren. V začetku aprila 1943 je odšel s skupino partizanov na neobdelan teren okolice Pliberka, Šmarjete, Šentanela in Strojne. Na začetku te poti je bil kot vodič, pozneje pa kurir, nazadnje pa težak ranjenec. Izdajalec je poskrbel, da so hišo, v kateri so se za kratek čas ustavili, obkolili Nemci in iz neposredne bližine napadli presenečene partizane. S tem je bil onеспособljen za delo v enotah ter poslan na zdravljenje. Že sam pohod od mesta ranitve do kmeta Žazeta na Brinjevi gori je bil trnjev. Zdrobljen je imel desni komolec in želodec prereštan z rafalom iz brzostrelke. Veliko je trpel, ker ni bilo v bližini bolnice ali dobre zdravniške pomoči. Ko se mu je zdravje nekoliko zboljšalo, so ga premestili k Rožankovim pod Uršljo goro. Od tam je šel na Kramarce k Adamiču — Petelinu, našemu staremu sodelavcu. Tukaj se je zdravil nekaj tednov. Terenec Alojz Stantaldolf je poskrbel v Črni, da je prišel do zdravnice dr. Ramšakove, ki ga je pregledala in dala napotke za nadaljnje zdravljenje. Za to, da je lahko prišel partizan v bolnišnico k zdravniku, ima zasluge Ivan Hercog-Tim.

Bližala se je zima, zato je bilo potrebno poskrbeti za ranjenca. Preselil se je na Mravlijo k Florjanu Verku v Koprivni. Tam se je zdravil do meseca februarja 1944, nakar se je preselil h kmetu Šoperju v Koprivni. Tam je ostal do premestitve v Matkov kot.

Bolničarka Pepca je prevzela na tem terenu oskrbo ranjencev XIV. divizije. Skala se je tako lahko zdravil v partizanski bolnici skupno z drugimi ranjenci.

Potrebe so narekovale, da se zgradi in pripravi na koroški strani bolnica za ranjence. Odrejeno je bilo, da to nalogo prevzame Pepca in Skala. Skupno z drugimi tovariši jima je uspelo, da je bila nova bolnica pripravljena do sredine leta 1944. Ker je zaradi suma izdaje nastala v Robanovem kotu težka situacija za ranjence, so jih prenesli v to postojanko, ki se je imenovala B-11. Selitev bolnikov in ranjencev je opravil koroški bataljon. Začela se je konec decembra 1944 in končala prve dni januarja 1945.

Tu sta z ostalim osebjem skrbela za ranjence in vse drugo do premika oziroma izdaje bolnice v začetku februarja 1945. Kljub temu, da je bila najhujša zima in mraz, so ranjence pravočasno premestili na drugo mesto. S tem je bilo opravljeno veliko delo in rešeno 24 ranjencev. Skala je ostal vse do osvoboditve z ranjenci, ki jih je ob osvoboditvi predal splošni bolnišnici v Črni na Koroškem.

Po osvoboditvi se je vrnil na svoj dom v Mežico in začel z delom. Izvoljen je bil za predsednika NO Mežica v letih 1945 in 1946. Bil je delegat Vojaških vojnih invalidov na kongresu v Beogradu. Deloval je v družbenopolitičnih organizacijah v Mežici. Član partije je postal junija 1945. Pri organiziranju borčevske organizacije je bil med prvimi pobudniki za ustanovitev ZB v Mežici. Po partijski liniji je delal kot član okrajnega komiteja KPS Prevalje in nato Dravograd. Pozneje je bil član rudniškega komiteja pri rudniku Mežica. Obiskoval je enomesečni partijski tečaj KPS v Ljubljani. Bil je kadrovik komiteja KPS Dravograd. Pri rudniku Mežica je bil personalni referent, sekretar komiteja in delo-

Anton Ikovic

Partizanski spomini

ŠERCERJEVA BRIGADA NA STREVČEVEM PRI SV. DUHU

1. in 4. bataljon Šercerjeve brigade z Lukom na čelu je dopoldne 26. februarja 1944 nadaljeval pohod po južnem pobočju Olševe mimo Roba proti Svetemu Duhu nad Solčavo.

»Med potjo smo zvedeli, da je bila nekaj minut poprej tam neka četa Koroškega odreda. Brž smo poslali za njo patrolo, da bi dobili zvezo s štajerskimi enotami. Nič, vse zaman. V Solčavi smo hoteli nastopi nemško posadko, pa so nam Svabi malo prej ušli.« (1)

Patrulja VOS Koroškega odreda, v njej so bili: Rudi Puđgar — Branko iz Mežice, Rafko Kolbl — Zorko in Ciril Podbrežnik — Oto, oba iz Solčave, so se tisti dan mudili v okolici Svetega Duha. Nihče še ni vedel, da je del Štirinajste divizije že na solčavskem območju v neposredni bližini. Nekateri obveščevalci pa so prinesli vest, da se s koroške strani približuje skupina raztrgancev in nemških vohunov, oblečenih v partizane, zato so jih sprva na vseh kmetijah s strahom sprejeli. Tako se je tudi patrolja VOS, ki se je mudila na kmetiji V Potoku v bližini Svetega Duha, ko je zagledala skozi okno kolono neznanе vojske, hitro umažnila iz hiše in po jarku mimo kmetije Rogar v gozd. Predhodnica Šercerjeve brigade je opazila bežeče, ki so bili v uniformah — misleč, da so Nemci, Šercerjevci pa za njimi v strelce. (2)

vodja v delavnici Glančnik. Bil je med prvimi predsedniki delavskega samoupravljanja rudnika Mežica. Izvoljen je bil kot ljudski poslanec v zbor proizvajalcev LRS. Bil je delegat za prvi kongres samoupravljalcev, delegat na 5. kongresu KPJ v Zagrebu, delegat na 8. kongresu ZZB Jugoslavije v Budvi. Veliko let je bil odbornik občinske skupščine v Črni in na Ravnah na Koroškem. Bil je predsednik in pozneje podpredsednik občinskega odbora ZZB NOV ter predsednik raznih komisij in organizacij. Kot predsednik uspešno vodi krajevno organizacijo ZZB Prevalje in področni odbor Koroških partizanov.

Odlikovani je bil z več odlikovanji kot: plaketa SUBNORJ, priznanje OF ter z odlikovanji za vojaške zasluge v NOB; je prejemnik ordena dela, priznanja za delo po osvoboditvi in značke »Koroškega partizana«.

Ob njegovi 60. obletnici so mu čestitali soborci Ludvik Pavlin, Gregor Burjak in Franc Golob ter mu izročili darilo občinskega odbora ZZB NOV Ravne na Koroškem. Zaželeli so mu vse najboljše in še na mnoga zdrava leta.

»Sumljivo se nam je zdelo, zakaj so bežali pred nami. Obkolili smo hišo. Nikjer nikogar. Samo nekaj mačk sem našel v hiši. Stopil sem v štalo. Gospodinja je molzla.«

»Kje je gospodar? So bili Nemci ali partizani pri vas?« Ženska je molčala in naprej vlekla za vimena.

»Boš govorila ali ne boš,« sem se razjezil in brcnil golido, da se je vse mleko razlilo. »Kje je gospodar?«

Na koncu štale se je začelo nekaj premikati pod slamo. Z brzostrelko v rokah sem zakoračil proti kupu. Možakar (gospodar Matevž Štifter prip. p. A. I.), ki je prilezel ven, je bil ves iz sebe.

»Kdo pa ste?« je vprašal.

»Štirinajsta divizija. Ampak raje ti meni povej, kdo je bil pri vas. Nemci ali kdo drug? Veliko časa ne mislimo izgubljeni tukaj.«

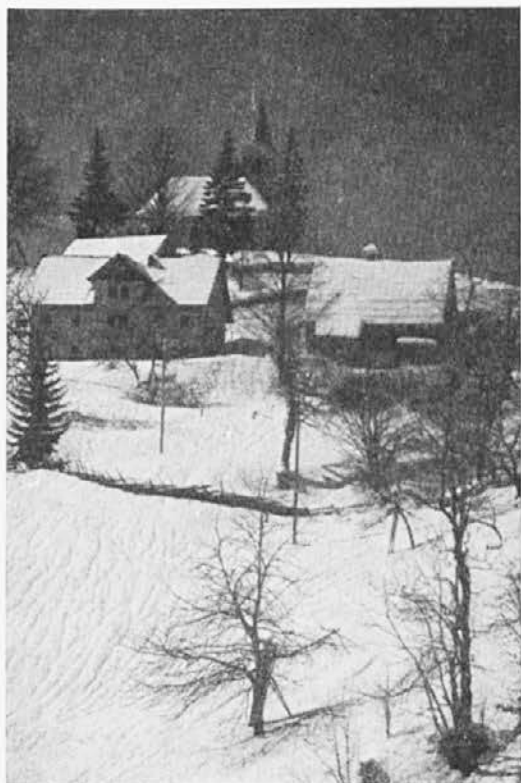
»Ja,« je začel kmet jecljati, »a vi streljate tod okrog? Pa... Pa... pa vi niste ta pravi?«

»Kakšni ta pravi,« sem rekel, »viš kapo pa zvezdo gor pa šnelfajerco. Smo pravi, veš.«

No in po takemle prepiranju, dopovedovanju in grožnjah se je kmet omehčal: »Če ste pravi, jih bom pa poklical.«

Trije naši oficirji so šli z gospodarjem in čez kakšne četrt ure so se vrnil z vosovsko patroljo, ki je zbežala pred nami, misleč, da smo Nemci. Povedali so nam, da je konec nemške ofenzive, zato so nam tudi Nemci ušli iz Solčave. (3)

Luka je patroljo VOS še malo oštel in se ponorčeval, zakaj so tako bežali pred njimi in da so partizanski gospodje, ker

Na Strevčevem

so bili vsi lepo oblečeni — posebno Branko se je zlikal, če se je le dalo.

Okrog poldne, so se ustavili na Strevčevem pri Sv. Duhu in se razmestili po hišah. Na kmetiji Ploder je ostalo približno 15 borcev, ostali, z Lukom na čelu, pa so se razmestili na kmetiji Strevc (1240 m). Zasedli so vse prostore velike kmečke hiše. Domači so se umaknili v »črno kuhinjo.« Zakurili so v krušno peč, da so se borci ogreli in posušili. Strevčevi so dali na razpolago tudi nekaj oblek. Kar so imeli, so dali. Ušive obleke so zmetali v peč, da so se razušile, kar pa je bilo slabše in raztrgane, so pokurili.

Dr. Benigar jim je zaradi oslabelosti dovolil najprej košček kruha, namazane ga s svinjsko mastjo. Strevčeva mati Marija Selišnik jim je rezala kruh, hči Liza pa jim je na kruh mazala mast. Shramba se je kmalu spraznila.

Dr. Benigar in bolničarsko osebje je preobvezovalo ranjence in nudilo pomoč vsem, ki so je bili potrebni. Partizanke so prale in šivale. Ostali borci, ki niso imeli kake dolžnosti, so kakor snopi popadali po tleh. (3a)

»Bineta sem določil za stražarja, pa mi je rekel: »Ustrelj me, ne morem. Prizanesi mi, Luka. Res ne morem.« Kaj sem hotel, vzel sem dve strojnici in v meter debelem snegu eno obrnil proti desnemu vogalu hiše, drugo pa proti levemu in sem sam kakšne tri ure stražil, da so se fantje malo spočili.« (4)

Še isti dan okrog 23. ure so odšli. Za vodiča je moral z njimi gospodar Jurij, ki je s prižgano leščerbo šel naprej in jih vodil do kmetije Majdač v Citriji — sedaj Podolševa. Tam so bile kar tri kmetije skupaj: Majdač, Martinc in Štifter. Partizani so jih imenovali tudi »Pri treh kraljih«. Od tod je bil tudi dober razgled na okolico. Jurij se je šele proti jutru vrnil domov na Strevčevo. Drugo skupino, ki je štela okoli 30 borcev, je moral vodi-

ti do Roba sosed Rudolf Vršnik, p. d. Ploder, ki je prispel v Rob šele proti jutru. Pri krušni peči sta sedela dva oficirja, ki mu nista dovolila, da bi se takoj vrnil domov, ker bi lahko naletel med potjo na kakšno zasedo. (5)

Pri Majdaču je bilo takrat osem otrok. Gospodar Jože Klemenšek z ženo Mihaelo.

Štab se je naselil pri Majdaču, ostali pa pri sosednih Martincu in Štifterju. Majdečeva družina se je umaknila v hišico, ki so ji pravili »kšica«. Zakurili so v krušno peč, zaklali prašiča in ga skuhal. Nekateri so bili tako sestradani, da so jedli tudi surovo meso, ki so ga Majdačevi imeli nasoljenega v kadi. (6)

Viri:

- 1 Bitka kakor življenje dolga, str 518
- 2 Ustni vir Matevž Štifter
- 3 Bitka ... str. 518, 519.
- 3a Ustni vir Liza Selišnik
- 4 Bitka ..., str. 518
- 5 Ustni vir, Liza Selišnik, Rudolf Vršnik.
- 6 Ustni vir, Kristina Prodnik.

PRIHOD RANJENCEV 14. DIVIZIJE NA ŽIBOVČE (PRI NEŽKI)

Bil je lep, sončen dan sredi marca 1944. Skupina osmih ozebljih in ranjenih borcev 14. divizije je v velikem snegu omahujoče prigazila od Sv. Duha in se za kratek čas ustavila na kmetiji Šumet. Pogled nanje je bil obupen, nekateri so imeli noge ovite s cunjami in vrečami iz jute, oprti so bili na dolge količe, s katerimi so si pomagali v snegu, da so se še obdržali na nogah. Ostali, ki so bili manj ozebli ali ranjeni v gornji del telesa, so pomagali slabšim in gazili sneg.

Pri Šumetovih bi se radi nekoliko odpočili in najedli. Toda Šumetov oče Alojz Poličnik ni med njimi poznal nobenega. Z nezaupanjem jih je opazoval in pomislil na nemške »raztrgance«, ki so se od časa do časa — predvsem tik pred prihodom nemške kolone — radi pojavili pri hiši, oblečeni v razne uniforme, kosmati in raztrgani, ter prosili za hrano ali spraševali za partizani z izgovorom, da so se izgubili in podobno. Ker je še Alojz imel slabe izkušnje s takimi namišljenimi partizani in je že okusil na lastni koži gestapovsko pest in gumijevko ter za las ušel smrti, je pomislil na številno družino z majhnimi otroki in nekaj zagodel, se obrnil in odšel na hlev. Ranjenci pa so razočarani odšli naprej v upanju, pa se jih bodo usmilili pri sosedu Covniku (v Kinu). Ko so ranjenci odšli, je prišel Alojz raz hlev in zrl za njimi, ki so počasi lezli naprej. »So pravi ali ne?« je vedno bolj vznemirjalo vest, ker jih je tako lačne odpravil od hiše. V bližini Covnikove domačije so se srečali z dvema partizanoma, ki sta prihajala proti Šumetu. Sta bila kurirja ali obveščevalca? Tedaj je eden odšel z ranjenimi mimo pustote proti Žibovtu, drugi pa je nadaljeval svojo pot. Ko je prispel

na Šumeče, ga je oče spoznal in ga vprašal, kdo so bili tisti ranjenci. Tedaj je zvedel, da so ranjenci 14. divizije, ki so se že tri tedne noč in dan tolkli z Nemci od Hrvaške in vse do solčavskih hribov. Ranjenci so medtem že prispeli do kmetije Žibovt, kjer so se ustavili. Kurir? jih je izročil v nadaljnjo oskrbo in varstvo Žibovtovim in odšel.

Tedaj pa je za njimi prihitel Šumetov oče. V ruti je imel velik hleb in pol domačega kruha in ga izročil Žibovtovi Nežiki, ki je stala na pragu hiše, in ji dejal: »Ko sem zvedel, da so ti pravi partizani, so se mi tako zasmilili, da sem jim za prvo silo prinesel nekaj kruha. Če bi bil poprej prepričan, bi se lahko že pri meni odpočili in najedli. Tako pa, ker nisem poznal nobenega, sem jih tako grdo odpravil. Če ravno imam kopico otrok, bi se že dobilo kaj toplega. Ne smete misliti, da sem tako surov človek, da vam zato nisem postregel,« se je obrnil k ranjenim borcem.

Sonce je že kar toplo ogrevalo sončno plat. Po ledenih svečah, ki so visele s strehe, je curkoma odtekal stopljeni sneg, tu in tam se je odtrgala ledena sveča in se zdrobila na tleh.

Nežika in ostali domači so jih sprejeli pod streho. Ura, ki je visela na steni, je odbila devet. Nežika je najprej še bolj nakurila v krušno peč, da se je soba prej ogrela, nato pa je na podstrešju poiskala nekaj oblek, saj jih ni bilo težko najti. Imela je pet bratov — dva že v partizanih. Srečko, ki je bil na Pohorju v Zidanškovi brigadi, je že 10. januarja 1944 padel, Gregor (Drago), najmlajši, pa je januarja odšel s koroškimi partizani. Tretji brat Peter pa je bil že od leta 1943 v taborišču Dachau, kjer je maja 1945 umrl. Tudi ostala dva brata, Franc in Anton, sta pozneje vstopila v NOV.

Nežika in mati sta jim pripravili toplo hrano, da so si nekoliko opomogli, potem pa so jih delno preoblekli in razušili. Le Savo Vrtačnik — Krn je obdržal svojo italijansko uniformo.

Pri Žibovtovih so ostali morda deset dni in glavno skrb zanje je imela Nežika. Pomagala jim je tudi pri prevezovanju ran. Za povoje so uporabljali kar srajce in rjuhe.

Sprva so bili ranjenci prepuščeni na milost Žibovtovi družini. Ker je obstajala nevarnost nemške hajke iz Železne Kaple, so se na zahtevo Nežike zaradi varnosti ranjenci premestili v nekdanjo drvarsko kočjo, ki je stala ob potočku Ručnik, približno na polovici poti med kmetijama Žibovt in Gradišnik.

OD ŽIBOVTA V DRVARSKO KOČO V RUČNIKU

Ko se je v začetku marca 1944 Edvard Iškovic — Vili, borec VOS za Koroško, vračal iz Lobnika pri Železni Kapli, se je mimogrede oglašil tudi na Žibovčev — »Pri Nežiki«. Tu je bilo osem ranjenih in ozebljih borcev Šercerjeve in Tomšičeve brigade. Kmet Peter Poličnik, p. d. Žibovt, ga je naprosil, da bi vodil ranjence v drvarsko kočjo v Ručniku, kjer bi se namestili

in si nekoliko opomogli in pozdravili. Zaradi varnosti, da jih ne bi Nemci dobili pri kmetu, jih je Vili odpeljal proti Ručniku, kamor mu je pokazal Žibovtov oče Peter. Ker Vili ni točno vedel, kje je drvarska koč, jo je moral nekaj časa iskati. Ker je bila koč še v dobrem stanju, so se nastelili v njej. Enega izmed premečnih ranjencev je Vili odpeljal s seboj v Gradiše, približno 20 minut hoda. Tam je gospodarju Jakobu in gospodinjji Neži Poličnik povedal, da so v bližini ranjenci; naročil jima je, naj jim pomagajo.

ODHOD BATALJONOV 14. DIVIZIJE IZ SOLČAVE

Bila je nedelja, 27. februarja 1944. Popoldne je s Prevalj prišel nemški župnik Valentin Stückler, ki je zaradi pomanjkanja duhovnikov, ker so jih Nemci izselili — opravljal verske obrede v Mežiški dolini in občasno tudi v Solčavi. Ko je bilo maše konec, so borci VOS za Koroško napravili pod Solčavo zaporo za vse ljudi, ki so prišli k maši in so se vračali proti Dolu, Robanovem kotu in Lučam, ker je bil napovedan odhod dveh bataljonov Šercerjeve in dveh bataljonov Tomšičeve brigade.

Filip Mlinar — Vuk, ki je bil od začetka januarja 1944 kurir med partizanskimi enotami na Koroškem in štabom četrte operativne cone, ki se je nahajal na Moravškem, največkrat na Limbarski gori, je bil to nedeljo na Govčevem, kjer je zvedel, da se pri kmetih Havdeju in Knezu zadržuje večje število neke tuje vojske. Domačini so bili vznemirjeni, ker so mislili, da so morda Nemci. Ker Vuk ni verjel, da bi bili Nemci, ker bi o tem Solčavani prav gotovo pravočasno zvedeli, se je podal v Planino in iz daljave, z roba gozda, opazoval neznane vojake. Toda bilo je predaleč, da bi lahko ugotovil, čigava vojska je na kmetiji. Bil je sončen dan. Iz varnostnih razlogov poti ni nadaljeval in se je vrnil v dolino. Kmalu je prišel na Govčevo Janez Vončina — Džoni, borec VOS, z ustnim nalogo Boleta, da mora Vuk voditi borce Štirinajste divizije, ki pridejo iz Solčave, v Podvolovljek in dalje proti Tuhinjski dolini. Na območju Kamnička pa naj prepusti vodenje divizije tamkajšnjim aktivistom. Džoni je tudi povedal, da na poti do Podvolovljeka ni sovražnih zased in da bo šel v predhodnici do Luč civilist, Robnikov hlapec Franc. Vuk pa mora kolono pričakati na glavni cesti. To važno nalogo je Bole zaupal Vuku, ker je vedel, da dobro pozna kurirske poti, kakor tudi ljudi ob njih.

Spremstvo I. in IV. bataljona Šercerjeve brigade iz Solčave

Ko je sprejel Boletov nalog se je Filip Mlinar — Vuk napotil na glavno cesto Solčava—Luče k požgani žagi pri Rogovicu.

Bil je že popoldan, ko pride po cesti Franc (Franca je Vuk spoznal že v prvi polovici novembra 1943, ko je prvič prišel v Rob) in kakih 20 metrov za njim dolga kolona do skrajnosti izmučenih borcev Šercerjeve brigade. Na čelu kolone je šel Tone Vidmar — Luka — namestnik

Kmetija Žibovt — »Pri Nežki«. V ozadju kmetija Covnik »Kino«, oktobra 1944 obe požgani

komandanta 14. divizije — sedaj narodni heroj.

Vuk je tovariša Luko vojaško pozdravil ter ga seznanil z nalogo, ki jo ima. Luka je za Vukovo nalogo že vedel, saj sta se za njo skupaj z Boletom že poprej dogovorila. Med potjo sta se Vuka in Luka marsikaj pogovorila. Luka je zanimalo, koliko partizanov je na Koroškem in če so koroški partizani sploh kaj vedeli o težkih bojih 14. divizije na pohodu skozi Štajersko, posebno v bližini Koroške. Omenil je tudi izredno krvave boje z Nemci pri Rastkah nad Ljubnim in da je zadnji boj z Nemci vodil pri kmetiji Osojnik v Bistri pri Črni. Po njegovem pripovedovanju je bilo najhuje zato, ker so bili borci skoraj brez streliva. Tovariša Luko je zanimala tudi varnost poti mimo nemške postojanke v Lučah in naprej.

Kolona se je približevala Lučam. Ko so prispeli do Stoglija, je Franc že čakal na cesti in povedal, da na glavni cesti do Luč ni nevarnosti. S tem je Franc svojo nalogo opravil, se pozdravil z Luko in Vukom in se vrnil v Solčavo. Pri Stogliju so še podnevi šli s ceste na gozdno pot, tik ob provizorno, iz hlodovine zgrajenih mitraljeških gnezdih, obrnjenih proti soteski Savinje. Še dopoldne so bila zasedena z nemško posadko. Koliko žrtev bi še lahko bilo, če bi Nemci vztrajali na položajih, in kakšen bi bil odpor, ker borci niso imeli dovolj streliva. Zakaj so se Nemci umaknili iz bunkerjev nekaj ur pred prihodom Šercerjevih bataljonov, je Vuk izvedel šele po vrnitvi v Solčavo. Umaknili so se po posredovanju Boleta, ki je imel z namestnikom komandanta posadke v Lučah — prej je bil v Solčavi — zvezo že od jeseni 1943. Pri vzpostavljanju zveze, oziroma prvega osebnega stika in sestanka, ki je bil med enoto VOS pod vodstvom Boleta in namestnikom komandanta nemške posadke v Solčavi v bližini Ramšije pri Solčavi je bil navzoč tudi Vuk, ki je bil tedaj v Boletovi zaščiti. Ta zveza je bila vsestransko koristna, saj do njihovega umika iz Solčave na solčavskem ni bilo žrtev.

Z nočjo so srečno prispeli v Podvolovljek in tam razporedili borce po hišah. Za intendante in kuharje ni bilo počitka. Hrano so pripravljali celo noč in tako so borci dobili obilne in tople obroke hrane. Tudi Podvolovljek je bil partizanski kraj.

Zgodaj dopoldne naslednjega dne so ob zelo lepem vremenu odšli naprej proti Črnicu. Borci so bili vidno zadovoljni po mirno prespani noči in obilni hrani. Med potjo, v bližini Lepenatke, sta Vuk in brigadni zdravnik dr. Benigar zamenjala puški. On je dal mavzerico brez municije, Vuk pa njemu lepo gravirano lovsko puško — enocevko s petimi naboji. Vuk bi puške seveda ne zamenjal, če ne bi bila na manliher municijo, teh nabojev pa ni bilo mogoče dobiti. Prav ob zamenjavi puške so v skalovju zagledali velikega gamsa. Neke borec jo je takoj preizkusil, vendar je gams odnesel zdravo kožo. Pohod so nadaljevali in na Črnicu prečkali cesto Kamnik—Gornji grad. Med potjo v Tuhinjsko dolino so se ustavili pri kmetih. Luka je sklenil, da bodo počivali do noči, potem pa sami nadaljevali pot čez tuhinjsko cesto in dalje na Moravško. Vuk pa se je, zadovoljen po uspešno opravljeni nalogi, poslovil od tovarišev in se vrnil po isti poti v Solčavo.

(Iz pisma Filipa Mlinarja-Vuka, 20. 5. 1980)

Jožefa Tamše

Samota

Uskalilo gorovje se je nekdanj,
radost nudi potniku sedaj.
Šlo že davno sonce je čez plan,
le mesec vžiga svoj čar svetlan.
Jože, tarna, kliče v samotno, sam,
a v gori tava mladi partizan.
Gomilo išče, ki v njej počiva, spi
otrok njegovega soseda, hči.
Šopek bi rad podaril ji v slovo,
legel k nji v črno bi zemljo.

ANGLEŠKA BRZOSTRELKA JE BILA NEVARNA

2. bataljon VKO (Vzhodno koroški odred) je bil 29. julija 1944 pri Prosencu v Bistri pri Črni. Jože Vrabič-Boj je bil vodnik 2. voda v štabu bataljona in tisti dan dežurni čete.

Bilo je slabo vreme — deževalo je. Bataljon je dobil iz pošiljke nekaj orožja in Boj je lahko zamenjal svojo avstrijsko puško za novo angleško brzostrelko. Treba je bilo zamenjati stražo. Poklical je nove stražarje, ki so se postavili v vrsto za razporeditev. Ker je bilo slabo vreme, se je Boj hotel ogrniti z usnjenim plaščem in pri tem je brzostrelko premočno postavil pred sebe na tla, da se je sprožila. Krogla je najprej zadela Bojevo bombo, ki jo je imel obešeno na pasu. Ker je bila bomba nasekana, se je krogla odbila skozi pas in mu ranila samo kožo in trebušno mreno. Borci so ga takoj odnesli v hišo in Šiman Golob je prinesel žganja, da so mu rano očistili in ga obvezali ter ga spravili v premično bolnico, ki je bila tedaj na solčavski strani v Prodnikovi — Oferski bajti pri Francu in Lizi Špruk. Tu se je zdravil do 5. avgusta 1944. Med tem pa je že moral pomagati pri nošnji drv za kuhinjo. Ker se pa ni počutil dobro, sta se zaradi nošnje drv z vodjo premične enote Jožkom sprla in Boj je zahteval, da se vrne v bataljon. Bataljon je bil tisti dan, ko je vanj prispel Boj, pri Potočniku v Koprivni. Komandant bataljona Albert Konečnik-Modras ga je poslal na zdravljenje domov, kamor ga je hodil vsake tri dni preobvezovat sanitetni referent KGO Zvone.

(Komanda Solčavsko Logarske partizanske straže je 8. 8. 1944 zapisala: »Tov. Jože Vrabič-Boj, roj. 16. 2. 1924, je prišel v pokretno bolnico 29. 7. 1944 in se odpušča danes v štab 2. bataljona VKO.«)

Prosim vse, ki so se zdravili v tej hiši, da mi pošljete podatke o ranitvi in zdravljenju. Obenem tudi prosim vse bolničarke in bolničarje enot VKO in ZKO, da sporočijo svoje naslove in podatke.

SMRT KURIRJA VESTRA

Bilo je proti koncu meseca avgusta 1944. leta, ko je bila radio ekipa Koroškega odreda v Koprivni v zemljanki med kmetijo Golob in Zdovc, od koder je bila kurirska zveza. V tej ekipi so bili: radiotelegrafist Miloš s Primorske, Blaž z Dolenjske, Stane s Primorske, Polde iz Trsta, Zvone z Gorenjske, Štefan z Gorenjske, Damijan Havdej-Ciril iz Solčave in Silvester Keber iz Koprivne.

Vester je bil še mlad, rodil se je 28. 11. 1927 v Koprivni in še ni dopolnil 17 let. Bil je poln življenja in tudi po naravi vedno dobre volje. Ko se je usodnega dne vračal s kurirske zveze, je prinesel tudi nekaj medu, ki ga je dobil pri Potočniku v Koprivni. Povalil je tovariše na sladko malico. Stopili so v krog ob smreki. Vester si je obesil na ramo angleško brzostrelko in se naslonil na smreko. Ko se je premikal ob smreki in z brzostrelko drgnil ob njo, mu je padla na tla in se sprožila. Vsi so bili presenečeni, saj sprva niso vedeli, od kod strelji. Ko je Ve-

ster postal bled in se je zgrudil, so tovariši takoj skočili k njemu, da bi mu pomagali. Dobil je strel skozi levo nogo v trebuh. Nudili so mu prvo pomoč ter poskrbeli, da bi ga kar najhitreje spravili v partizansko bolnišnico. Do Lipolda v Koprivni so ga nosili zavitega v ceradi. Tu so dobili konja in kmečke gare in ga naložili ter odpeljali. Tedaj je bila tudi nemška hajka in Nemci so jim bili za petami, zato so morali pohiteti s prevozom. Pot je bila zelo naporna, še posebej za ranjenega Vestra, ki ga je med vožnjo na garah po strmih in kamnitem kolovozu premetavalo z ene strani na drugo. Prosil je tovariše, naj ga ustrelijo in rešijo trpljenja. Na Robnikovem vrhu je bil 1. bataljon VKO, ki je držal zasedo. Tam je bataljon prevzel Vestra in ga transportiral dalje do partizanske bolnice v Robanovem kotu.

Bolnice pa takrat dejansko ni bilo. Nad Gašpirčevim grabnom pod grebenom Sušna je bil od 3. avgusta dalje zasilni bivač za ranjence — narejen iz zavezniškega padala, ki pa so ga po odhodu bolničarke Anice Eržen-Pepce, poročene Tomazin v Bistru na Koroško 17. avgusta 1944 prenesli na drugi teren h gradbeni ekipi, ki je gradila novo bolnico I ob hudourniškem jarku Medvejak, visoko v skalah na desnem bregu potoka Bele v Robanovem kotu. Kolikor pa je bilo še premičnih ranjencev, so bili premeščeni v premično bolnico na kmetijo Podraduho (Račnik). Med nemško hajko, ki je trajala od 19. do 29. avgusta, so pripeljali v Robanov kot tudi Vestra. Na zdravljenje je v tem času prispel tudi v. d. komandant VKO, Dušan Vlejševič, rojen 27. 12. 1919 v Božiču, občina Pounska, ki je 1. 9. 1941 vstopil v Kozarski odred, pozneje je bil v K. K. udarni brigadi in v Kosovelovi brigadi, od tam pa je prispel na Koroško. Očeta in mater so mu Nemci poklali, štirje bratje so mu padli, brat Mile pa je bil v partizanih. Bil je član KP od 1. 12. 1942.

Osebe bolnišnice in ranjenci so bili takrat zaradi hajke pod milim nebom na desnem bregu potoka Bele nad pregrado pri Robanovem travniku, brez kirurga in potrebne kirurške opreme. Zato je Vester moral umreti. Ker je hajka minila na solčavskem terenu

in se premaknila v Koprivno in Bistru, so ga pokopali na solčavskem pokopališču.

Komanda mesta Solčava (AIZDG fasc. 353/II. list 480) je dne 29. 8. 1944 izdala Silvestru Ilovicu iz Solčave nalog, naj takoj izkoplje na pokopališču jamo, ker bo popoldne že pogreb.

Iz poročila komande mesta Solčava z dne 30. 8. 1944 je razvidno, da je bil pogreb ob 17. uri. Pogreba se je udeležila častna četa komande mesta, ki je izstrelila tudi častno salvo. Vodil jo je politkomisar Tegel, nagrobni govor pa je imel zastavnik Franc Zajec.

Točen datum ranitve ni poznan, prav tako se ne ujema napis na nagrobnem spomeniku na solčavskem pokopališču, kjer piše, da je Vester umrl 2. 9. 1944, z datumom smrti v kroniki Črna na Koroškem (15. 9. 1944). Kateri datum je pravi? Prosim tovariše iz radioekipe, če se spominjajo tega tragičnega dneva, ali če obstajajo dokumenti — poročila, da mi jih pošljejo in dopolnijo tudi svoja imena.

STORŽEVO ROMANJE OB DECEMBRSKI OFENZIVI

(Julija 1944 je začela delovati koroška tehnika 1-12 KGO, Žane jo imenuje tudi »štacuna«)

Prvi člani so bili: vodja Janez Kos, inženir rudarstva, Jože Gradišek-Storž iz Solčave in tehnik Žane. Namestili so se pod Knezovim pungartom v Robanovem kotu. Tam je bila naravna jama v skali — mali podvez. Prostora je bilo le za enega, v sili tudi za tri. V jamo so namestili mizo in klop. Imeli so pisalni stroj in ciklostilni aparat, s katerim je delal Žane. Storž je bil kurir, ki je hodil po materialu skozi Robanov kot na Moličko planino in nato v Kamniško Bistrico. Ob cesti, ki pelje v Kamniško Bistrico, je stala majhna lesena kočica, okoli nje pa je bil travnik. V njej je Storž dobival material, s katerim se je vračal v Robanov kot. Pozno jeseni se je tehnika preselila v gozdarsko kočico k Rogovilcu in tam delovala do decembrske ofenzive. Tu je delala tudi Lojzka Cvetek.

Proti gori

Ko je zapadel sneg, je hodil Storž po material čez Volovljek, ker čez planino ni bilo mogoče. V začetku decembrske ofenzive, 10. decembra, je prišel z materialom iz Kamniške Bistrice v Luče, kjer se je že nabralo precej partizanov in civilistov, ki so se umikali pred ofenzivo, tudi Komanda mesta Luče se je pripravljala na odhod iz Luč. Pri Komandi mesta je Storž izvedel, kaj se dogaja, in dobil skodelico prežganke. Ker so Solčavo že zasedli Nemci, se je pridružil Komandi mesta Luče in ostalim, ki so odšli čez Podvolovljek do Selišnika in tam prenočili. Zgodaj zjutraj so dobili še nekaj za pod zob, nato so odrinili proti Veliki planini, ker so v Podvolovljek že prodrli Nemci. V planini je bilo že mnogo snega. Tistega dne so prispeli na Veliko planino in se namestili po planšarskih kočah. Ko se je zdanilo, so si trije, ki so bili skupaj, med njimi je bil Vrtnikov Cene iz Luč, skuhal tri krompirje. Storž in Cene sta stražila nekoliko niže pod kočami. Ko so pojedli vsak svoj krompir, je že zaropotalo. Zjutraj so Nemci prišli od Primoža in začeli napadati. Partizani, ki so bili na planini, so bili naenkrat pred kočami in se začeli umikati. Skupina, v kateri je bil Storž, se je umikala proti lučki Beli. Prispeli so do neke delavske kočice, kjer so našli nekaj suhega sadja, ter nadaljevali pot. Večkrat so prebredli potok in se vzpeli visoko v hrib, pa so se morali vrniti na drug hrib in tako so po večurni hoji v velikem snegu prispeli v bližino Dola. S seboj so vodili suhega konja, ki je med potjo obnemogel. Ker je tudi hrane zmanjkalo, ga je nekdo ustrelil. Ko so ga razkosali, so ga razdelili med borce, da so nesli meso. Storž je dobil konjsko nogo. Ker je bil že zelo izčrpan, je kmalu obnemogel in padel v sneg. S pomočjo soborcev so prinesli nogo do Dola. Komanda mesta se je namestila v koči, ostali pa nekoliko niže. Skuhali so nekaj konjskega mesa in od njega dobili le zelenkasto smrdljivo juho, ki pa je vseeno dobro teknila — vsaj pogrela jih je. Meso pa so prihranili za najbolj slabotne in za še težje trenutke. Na Dolu so ostali dva dni. Ker so se Nemci približevali z vseh strani in napadali, je postal položaj zelo kritičen, saj je zmanjkalo tudi hrane. Zato je vodstvo Komande mesta Mozirje, Luče in Ljubno dalo dovoljenje borcem in ostalim, da si lahko vsak izbere svojo pot in si poišče zatočišče v svojem kraju, dokler bo trajala ofenziva.

Čevljar Branko iz Maribora, ki je bil pred napadom Šlandrove brigade na policijsko postojanko v Radmirju pri policiji in je takrat pristopil k partizanom, se je odločil, da gre s Storžem. Sprva sta mislila, da bosta prispela na Korošico, a sta zgrešila in se vrnila. Ker ju je zajela noč, sta si v neki kotanji zakurila, se ogrela in nekoliko posušila ter odpočila. Zjutraj je Storž ugotovil, da imajo njegove hlače zadaj veliko luknjo, ker si jih je prežgal. Zopet sta nadaljevala pot proti Korošici in prispela na gaz, ki se je še videla v snegu — vodila je do Korošice. Na Korošico sta prispela že ponoči. Bila sta do kraja izčrpana. Upala sta, da si bosta v planinski koči na Korošici odpočila in naspala. V koči pa so bila vsa okna pobita, vrata na tleh, po tleh pa ovčje blato in sneg. Ker je Storž vedel, da je v bližini pastirska koča, sta jo šla iskat. Bila je prekrita s snegom. Z desko sta si napravila toliko luknjo, da sta prišla do vrat in v kočico. V koči je bilo še nekaj drv, da sta si lahko zakurila in skuhalo

peščico suhega sadja in nekaj fižola, ki sta ga imela pri sebi. Storž je med potjo našel angleško padalo iz svile; z njim sta se odela in vsa izmučena zaspala.

Ko se je zdanilo, sta odšla proti Škarjam. Na mnogih krajih je bilo snega po meter in še več. Tu in tam sta do pasu zabredla v sneg. Drug drugega sta vlačila iz snega in si utirala pot. Z veliko težavo sta prelezla sneženi in ledeni zamet na vrhu Škarij in proti večeru prispela na Rjavčev vrh. Ko sta prispela na Gornjo jamo, sta zavila po bližnjici, a sta zašla v prepad in sta se morala vrniti na stezo. V planšarski koči na Klemenči jami sta si zakurila in zopet prenočila.

Zjutraj sta se spustila v Logarsko dolino in opazila, da se iz nekdanje graničarske kavrave v bližini Plestja kadi. Previdno sta se

približevala in opazovala. Ker nista opazila nobenih sumljivih znakov — premikov ali straže, se je Storž odločil, da gre do kočice in ugotovi, kdo je v njej. Iz kočice se je slišalo govorjenje, toda govorice ni razločil. Ko je hotel vstopiti, je iz kočice prišel Lojze Pečovnik iz Solčave. Storž se ga je razveselil in poklical še Branka. V koči pa sta bila še Plesnikov Franc in žena Mara z družino. Tu sta dobila tudi nekaj za na zob in si malo odpočila ter nadaljevala pot do Podbrežnika. V tem delu doline ni bilo Nemcev, zato sta se pri Podbrežniku v miru najedla in odpočila. Storž je med ofenzivo močno ozebel v noge, da ni bil več sposoben za enoto. Tudi Branko se je še nekaj časa zdravil pri kmetu.

Zapisano po pripovedi Storža

Milena Terglav

Kako se je začelo moje partizanstvo

Opisala bom, kako sem začela delati za NOV. To je bilo poletje 1943. leta, ko sem bila v službi pri kmetu Avelnu na Navrškem vrhu nad Guštanjem, sedaj Ravnami.

Takrat sem bila še zelo mlada, komaj 18 let sem imela, ampak vojni čas je od nas zahteval, da smo hitro odrasli. Čeprav smo bili večkrat premalo previdni, preveč drz-

Skrati

ni, nismo pomislili, da imamo le eno glavo in da jo lahko hitro izgubimo, ampak to je bila mladost. Če danes, v zrelih letih svojega življenja, mislim na to, pa vem, da sem imela takrat tudi veliko, veliko sreče.

Začelo pa se je tako: Micka Potočnik je delala v tovarni na Ravnah. (Midve z Micko sva skupaj odraščali pri Avguštinu). V tovarni so delali tudi Hrvati, Srbi, Rusinje pa tudi kakšen Francoz se je našel vmes. Ti so iskali zvezo s partizani in Micka jim je pri tem pomagala. Večinoma so bile javke na gradu, pri kakšnem drevesu, drevoledu ali kakem grmu. Z Micko sva se zmenili, kje se dobimo in kam naj jih vodim. Dobro se spominjam, da je bil zadnji delavec, ujetnik iz lagerja, Francoz Marcel. Ta je kar sam prišel k Avelnu, me poiskal in rekel, da želi v partizane. Znal je nekaj besed nemško, tako, da sva se lahko zmenila. Zvečer sem vzela »lahterno«, seveda ne prižgano, in ga odvedla v Perovje. Kakšna je bila njegova nadaljnja usoda, ne vem.

Potem so prišli Marjetka, Grega, Aleks, Flajmišev Ferdo in delo se je nadaljevalo. Marjetka mi je naročila, naj poiščem nekaj zanesljivih mladink na Ravnah ali v bližini, da bi postavili odbor ZSM. Ni šlo tako hitro, nekatere so se bale, druge so imele spet kake druge pomisleke in ko bi nazadnje odbor le zastavili, sem pa jaz morala v ilegalno.

Pri Avelnu na dvorišču na koncu štale ob plotu je nekaj stala obokana hiša. Hiša se je podrla, obok je pa ostal. V tej obokani kleti pod zemljo je Avelnov Franci, gospodar, naredil nekaj lesenih pogradov, dal vanjo petrolejko brez cilindra, nekaj odeje in v tem bunkerju so bodoči partizani čakali na zvezo. Franci je na vrh bunkerja na dvorišču navalil nekaj bukovih plohov za drva in midve z Geliko, Francijevo ženo, sva vsak dan razžagali kakšen ploh in tako zamaskirali sledi pri vходу v bunker. Kajti to je bilo pozimi 1943—44. Vhod v bunker je bil ob plotu in tja sva midve z Geliko zlagali nacepljena drva.

Moram povedati, da je bil ta bunker malkodaj prazen. V začetku l. 1944 so se v njem največkrat zadrževali dezertjerji iz nemške vojske. Prišli so večinoma z ruske fronte in nazaj niso več hoteli. Nekatere sem poznala, drugih ne in še zdaj se mi čudno zdi, kje so dobili zvezo, oziroma kako so vedeli, kje naj vprašajo. Spominjam se, da sta v polni vojni opremi prišla tudi Podhovski (kako mu je bilo ime, ne vem več) in pa Nadvarjev Gusti, sosedov sin. Podhovniku smo rekli pri Starem. Včasih so morali čakati kakšen dan, navadno sem pa zvečer ali v mraku peljala enega ali dva po gozdu do bližine Perovja ali Apohala in kar z roko pokazala hišo. Pri Apohalu so bili skoraj vsak dan partizani in z Urško sva se zmenili, da mi ni treba vsakega privesti do hiše, samo naj pove, kdo ga je pripeljal. In tako sem do Apohala pripeljala tudi izdajalca. To sta bila neki Dušan in Risto Babič. Oba sta delala na Ravnah in oba skupaj sem neko noč peljala na zvezo. Še danes ne vem točno, ali je bil Dušan ujet ali pa je sam pobegnil. Bil je tudi v našem bunkerju in seveda je to Nemcem tudi povedal. Urška je od partizanov zvedela za Dušanov beg, prišla je po-

vedat, da je ušel, in upali smo, da ne bo vsega povedal. Čakali smo nekaj dni, nič ni bilo. 12. februarja 1944 dopoldne pa priteče vsa zasopla Urška in pove, da so na Apohaljem Nemci v belih plaščih. Prišla je domov s Prevalj, pa jih je s travnika videla, kako so hodili okoli hiše. Kaj pa zdaj? Gospodar Franci in žena Gelika sta se takoj oblekla in na vlak pa v Slovenj Gradec h Gelikini sestri. Od tam pa naprej v Pohorsko brigado.

Jaz sem ostala sama v hiši, v bajti so bili še gospodarjeva mati in pa stari Gašper pa družina Koželj, ampak ti niso vedeli, za kaj gre. Hitro pomislim, kaj narediti. V bunkerju je bil tisti čas ranjeni partizan Dušan — kam je bil ranjen, od kod je bil, ne vem več.

Iz mize sem vzela pol hleba kruha, stečem do bunkerja in kličem: »Dušan, hitro pridi ven, vse je izdano.« On prileze ven, dam mu kruh in že zbeži po sadovnjaku. Jaz v bunker nisem lezla, zato tudi nisem vedela, da še gori luč, da so notri Saldbuch slike in cigarete. Pomislim, če moram kaj skriti. V hiši ni bilo nič, vso literaturo, časopise in podobno sem imela skrito za prešo v nekem sodu. Tam sem imela tudi seznam mladink in nekaj ljudi. Vse sem imela napisano s svojimi imeni, tudi če bi ga Nemci našli, bi brez moje pomoči ne vedeli, kdo je kdo. Da bi zbežala, sploh nisem pomislila, čeprav sem imela dosti časa. Tako strahopetna nisem bila, pa sem mislila, kaj mi pa morejo. Ko je bila ura pol dvanajst, pa pridejo Nemci po cesti od Apohala. Ravno po tisti cesti sem jaz prej peljala na zvezo Dušana in Rista.

Začeli so me zasliševati, kje sta gospodarja, kdaj so bili banditi zadnjikrat tu, kam so šli in tako naprej. Rekla sem, da sta šla gospodarja k zobozdravniku na Prevalje in ne vem, kdaj prideta. Vodja kolone (bilo je okrog 80 policistov in žandarjev, to sem zvedela kasneje) Langefus je rekel, da bodo počakali tako dolgo, da gospodarja prideta, če ju pa ne bo, bom šla pa jaz z njimi, da ravno toliko vem, če ne še več. Vprašal me je, kje je bunker. Že sem mislila reči da ne vem, ko zagledam Dušana, ki je stal na mostu, po katerem se vozi žito ali seno na skedenj. Pa sem pokazala z roko proti bunkerju, saj sem vedela: če ne bom povedala jaz, bo povedal pa Dušan. Kar usuli so se k plotu, meni pa je rekel neki oficir: »Idi ti prva v bunker.« Rekla sem: »še nikoli nisem bila v njem, pa tudi zdaj ne grem.« In res sem bila notri samo enkrat, ker je bilo težko zlesti dol; bilo je zelo globoko in vlažno. Postavil me je k plotu in rekel: »Če bo počilo notri, bo počilo tudi zunaj. Jaz sem pa vedela, da v bunkerju ni nikogar. Čez čas pa prileze iz bunkerja vojak, prinese slike Saldbuhe in reče, da je pred kratkim v bunkerju nekdo kadil in da še zdaj gori luč. Meni je bilo pošteno vroče, saj sem vse razumela, kar je rekel. Spet so me zasliševali. Rekla sem, da nič ne vem, če je bil kdo notri, morata za to gotovo vedeti gospodarja. Še sreča, da sta odšla, vse sem lepo zvalila nanju. Dušan je nekaj čvekalo, da sem mu jaz dajala jesti v bunker, pa sem rekla, da laže, da je bila gotovo Gelika. Potem ni več vztrajal pri tem. In res sva si bili z Geliko zelo podobni: enake postave, enako svetle lase, pa tudi v letih ni bilo veliko razlike. Gelika je bila stara 23 let, jaz pa 18.

Potem me je Langefus vprašal po nemško, če sem res jaz peljala Dušana na zvezo pa sem rekla, da laže, da vem, da je bil v bunkerju, to mi je povedal gospodar, sem trdila. Saj vem, da mi ni verjel, tako nemumni Nemci niso bili. Mislim si je, čakaj, tička, saj boš šla z nami na Prevalje na policijo ali pa v zloglasni Dravograd, tam boš pa pela. No, Nemci so čakali, čakali, postavili zasede, poslali patrolo na Prevalje, da bi poiskala oba Avelna. Meni so dali osebnega stražarja. Tako me je čuval, da še na stranišče nisem mogla sama. Ko sem šla v klet po mošt, je tudi šel z menoj. Ko sem točila mošt, je počepnil zraven pipe in mi rekel po slovensko: »Če boš morala iti z nami nič ne priznaj in zmeraj enako govori.« Jaz mu nisem zaupala, čeprav sem po dialektu spoznala, da je koroški Slovenec. Rekla sem: »Kako pa naj povem, če pa ne vem kaj.« Nemci so po hiši vse razmetali, vse postelje, slamnjače so bile vse po tleh. Na dile so šli po suho meso, celo vrečo orehov so razsuli po stopnicah, kuhali so čaj in čakali.

Ne vem, kako se je zvedelo na Ravne, kaj se pri nas godi. Naenkrat pride z Raven Zakotnikova Justa, šivilja je bila pri Tušaku, moja sošolka, mladinka, s kanglo v roki, kakor da je prišla po mleko, čeprav ga pri nas ni dobivala. Kljub stražarju sem ji lahko povedala, da naj se ne boji, našli niso nič, povedala nisem nič in ob prvi priložnosti bom ušla. Dala sem ji mleko in ona je šla nazaj na Ravne. Ura je bila že tri popoldan. Nemci so postajali nestrpni, komandant mi je rekel, da bom šla jaz z njimi, ker gospodarjev ni. Zdaj me je bilo pa strah, kaj bo, če le ne bom mogla uiti, ker stražar me je skrbno čuval. Ves čas, ko so bili Nemci pri hiši, sem jaz nekaj delala. Opoldne sem pomolzla krave, nakrmila svinje, zraven pa sem v svinjski kuhinji kuhala belo repo in korenje. Ta kuhinja ni imela dimnika, sopara in dim sta se kadila kar skozi vrata. V škafu ob kotlu sem imela ovsene pleve in nanje sem zvrnila krop, da so se poparile. Še prej sem drva v alfi malo poškopila, zraven pa sopara — tako se je kadilo pa sopalo, da stražar ni mogel stati pri meni. Čakal me je zunaj pri vratih. Ta kuhinja pa je imela še ena vrata zadaj pri geplnju. Vrata na srečo niso bila zametana ali zaprta. Hitro jih malo odprem, pogledam, če je kdo kje, pa jo ucvrem dol po sadovnjaku kar v coklah in jopi. Pa v graben in naprej po gošči do Navršnika. Navrška Ivica mi je dala dolge hlače in svoje čevlje, saj sem bila čisto mokra. Bilo je veliko snega.

Avelnovi mati so mi potem enkrat pravili, kako so me Nemci iskali. Vsak škafo in pisker so privzdignili, kakor da bi bila miš. Ko so pa videli odprta vrata, je komandant baje rekel: Na jetr ist mach die letrstas Bandit durch gangan (Zdaj je pa še ta zadnji bandit ušel.)

Tako se je začelo moje partizanstvo, ki se je končalo 16. avgusta 1945 na avstrijskem Koroškem. Zame se je vse srečno končalo. Ampak Avelnov Franci in njegova mlada žena Gelika nista dočakala svobode. On je bil star 33 let, ona pa 23. Nista bila še dolgo poročena, komaj sta začela dobro gospodariti, še otrok nista imela, pa sta že morala umreti. Padla sta v Pohorski brigadi marca 1944. Gelika je bila baje ranjena, mož Franci ji je hotel poma-

gati, pa je še njega zadelo. To je bilo v visokem snegu na Lopanovih planjah nad Vitanjem, ko so brigado iznenada napadli Nemci. Vse to mi je seveda povedala Potočnikova Micka, ki je bila zraven. Že prej mi je to povedal Džon, Marjetkin mož. Pa nisem mogla verjeti. Resnico je potem potrdila še Micka. Meni je bilo strašno težko, ko sem zvedela za njuno smrt. Še dolgo po vojski se mi je sanjalo, da smo kaj delali ali bili skupaj. Ko sem se zbudila, sem pa

vedela, da ju ne bom videla nikoli več in marsikatera solza mi je zdrknila po licu. Kajti zelo smo se razumeli, veliko presmejali, veliko peli, bili smo pač mladi. Tudi Apohalovi Urški sem hvaležna, da je tiste ga februarkega dopoldneva 1. 1944 prišla povedati, kako je pri njih. Če nje ne bi bilo, bi nas Nemci našli nepripravljene. Dobil bi ranjenca Dušana v bunkerju in za beg bi ne bilo možnosti. Kdo ve, kako bi se tedaj končalo zame.

dve uri težko čakati, spet nekdo se je jezil na kuharja, češ, on je vsega kriv, ker je surovega serviral. Borec, ki je imel čevlje že koj brez podplatov, je rekel: »Škoda, da je Lojz tako dolgo cmaril to meso, ko bi ga pa naš šuštar lahko uporabil za podplate...«

Mnogo besed bi še padlo na ta račun, a porcije so bile že prazne, saj krepki zobje so bili kos srnjačjemu mesu. Kostri res niso bile posebno dobro oglodane, kar pa je nekomu tudi zelo prijalo.

Nenadoma se med nami pojavi kuhar Lojz z bataljonskim vohunom. Z njim sta bila velika prijatelja. Seveda je slišal naš pogovor, zato je vpričo nas vprašal: »No, vohun, kako ti je bilo všeč kosilo?« Vohun je samo malo raztegnil čeljusti, pokazal dve vrsti lepих belih pravilno zverskih zob, iztegnil jezik in se obliznil od enega do drugega ušesa ter v znamenje hvaležnosti pomahal z repom.

Mogoče so tovariši še katero razdrli — mene je že čakala pošta. Moral sem takoj kreniti proti Savinjski dolini novim dogodkom naproti.

Ervin Wlodyga

Odvzem tobaka

(Po pripovedovanju nekdanjega partizana Viktorja Slemnika)

Bilo je pozno jeseni leta 1943, saj je po hribih že zapadel sneg, ko so se partizani nekega dne z Dušanom pogovarjali, kako bi prišli do tobaka in do cigaret.

Že preden sem odšel k partizanom, sem vedel, da sta v Guštanju dve trafiki, ki dobivata tobak in cigarete za prodajo enkrat tedensko iz tobačnega skladišča na Prevaljah.

Za trafiko Marije Sternjak je vsak četrtek ob istem času vozil to pošiljko s Prevalj v Guštanj z otroškim vozičkom upokojeni železničar Jože Haber, doma v Guštanju. Pošiljka je predstavljala pol tedenske kvote tobaka oziroma cigaret za tiste v kraju, ki so imeli od oblasti odobrene in

Jože Štajner

GOLAŽ PA TAK

Teta starka me že zalezuje, a mrzla bela zima me v bajto kuje. Sedim v topli sobi in gledam skozi okno v beli svet. Spominjam se najrazličnejših dogodkov, lepих, a tudi slabih. Toda slabih se raje otresem. Bilo jih je mnogo, radostnih in razigranih pa manj, a ravno ti so pomagali, da smo laže premagovali težave. Takega dogodka se spominjam tudi danes.

Kjer se stikajo meje lovišč treh lovskih družin — Jamnica, Prežihovo in Pogorevc, to je blizu Naravskih ledin — je v drugi polovici leta 1943 taboril Prvi koroški bataljon. To je tam, kjer izvira »gladovni studenec«.

Bil sem kurir tedanjih koroških enot. Prinesel sem pošto v bataljon in jo oddal v štabu, nato pa so me takoj poslali v patrolo proti Godcu, druga patrola je šla k Ošvenu. Nekí obveščevalec ga je namreč polomil in netočno poročal o stanju na terenu. Patroli sta ugotovili, da je vse v redu.

Vračal sem se proti taboru in v želodcu mi je že pošteno krulilo. Naenkrat mi skoči srnjak na pot, kakšnih dvajset metrov pred menoj. Kot da je gluhi in brez nosa, se mi je ponujal. Vedel sem, da je varno in da bo tudi srnjak prav prišel, zato sem ga kar položil. Seveda sem jih kar precej poslušal na ta račun; prejšnjo noč je bil namreč bataljon na izdatni prehrabeni akciji, zato mu moj plen ni bil tako nujno potreben.

Komandant bataljona Ivan Uranič-Drago me je kaznoval s tem, da sem moral srnjaka takoj odnesti v kuhinjo, kjer so kuharji že pripravljali kosilo. Komandant Drago je zapovedal, da morajo pripraviti srnjakov golaž. Pomagal je izkožiti srnjaka, ki smo ga takoj tudi razkosali. Glavni kuhar Lojz iz Leš je pripravil vse ostalo za golaž, moj brat Andrej-Rigo, ki je bil pomočnik, pa se je odločil, da bo skuhal polento. Kadar je šlo za kakšno izdatno kosilo — taka so bila redka — so tovariši kar tekmovali, kateri bo več pomagal pri delu. Tako je kmalu prelepo dišalo okoli tabora.

Rigo je bil pravi strokovnjak za raziskovanje velikih kuhinj, kakršno je oblegal prejšnjo noč na Šrotneku pri Kotljah. Nabral je poln nahrabnik dišav in zelišč in naš veliki Lojz jih je s pridom uporabljal.

Okoli kuhinje so se zbirali tovariši in sprševali, kdaj bo kosilo. Rigo se je prvi oglasil, da ima polento že gotovo, Lojz pa tega za golaž še ni mogel reči. Srnjak je bil prava starina. Kljub temu se je Lojz ojunčil, sto-

pil na bližnji smrekov štor in strokovnjaško razložil: »Kolikor je meni znano, se divjačina nikoli ne sme čisto do mehkega niti kuhati niti peči, ker pri tem izgubi tisto značilno aromo, sočnost, kar pa je najvažnejše, tudi kalorije, ki so za nas borce še kako potrebne.«

Nekaj tovarišev je že oblikovalo iz polente nekakšne cmoke, da bi bilo kosilo laže deliti. Smeha in različnih pripomb ni manjkalo.

Lojz pa, starojugoslovanski vojak, je lepo stopil pred dežurnega, izvlekel svojo ogromno kuhalnico iz levega škornja in hotel pozdraviti kot oficir s sabljo. V svoji ihtu pa je premočno udaril s petami, tako da mu je ena odletela z že preperelega škornja. No, vojak je vojak, lepo se je pripognil, pobral peto, jo vtaknil v žep, nato pa lepo pozdravil in raportiral, da je kosilo gotovo. (Kuhalnica je bila tolikšna, da jo je Lojz lahko rabil tudi kot palico ali batino, kak manjši borec pa bi jo mogel imeti tudi za bergljo).

Kosilo je bilo razdeljeno. Jaz sem se zavlekel precej stran, da bi mirno použil kosilo, a kaj kmalu sem imel tovarišijo okoli sebe. In začele so deževati pripombe. Čapaj me je učenil prvi: »Krščen duš, Gogo, zakaj pa nisi tega srnjaka že davno ščistil, danes bi pa prinesel kaj mlajšega!« Drugi je dodal, da bi se moral ta srnjak kuhati vsaj štiriindvajset ur, tretji ga je zavrnil, da je bilo že

MEGLENO MORJE S PEČE PROTI VZHODU

izdane »pike«. Z Dušanom smo se dogovorili, da izvedemo akcijo »odvzema tobaka«. Za akcijo sva bila določena Jaka Razgoršek in jaz.

Nekega četrta sva okoli druge ure popoldan čakala v bližini skakalnice v Dobji vasi ter pozorno opazovala, kdaj bo omejnjeni upokojenec po glavni cesti pripeljal voziček s tobakom, ki je bil zložen v velikem kovčku. Ko sva opazila, da se bliža koruznemu polju pod iztekom skakalnice, sva se neopazeno po koruzi približala cesti. Nenadoma sva stopila pred presenečenega

voznika, nastavila puško ter zahtevala, da nama izroči kovček s tobakom. Preden se je presenečeni Haber sploh zavedel, sva midva z vozička vzela kovček ter se nemudoma umaknila v koruzo, od tod pa mimo skakalnice v gozd, naprej na Navrški vrh, Podkraj in mimo Rožanka v Črni vrh. Tu naju je že nestrno pričakovalo kakšnih 20—30 partizanov, katerim sva takoj razdelila vsebino iz kovčka. Med partizani je zavladalo veselje. Smejali smo se, ko smo se pogovarjali, kako hitro in poceni sva prišla do tega kovčka. Prazen kovček je

pozneje nekdo od naših odnesel k smučarski skakalnici, Habra pa smo o tem pismeno obvestili.

Seveda ga je poiskal in vrnil prestrašeni in užaljeni lastnici. Domačini so se še dolgo na skrivaj smejali na ta račun.

Takoj po vojni, leta 1945, sva se s Habrom srečala na trgu v Guštanju. Tedaj me je spoznal, stopil k meni ter dejal: »Vi, vi ste mi tedaj na cesti med Guštanjem in Prevaljam odvzeli tobak!« Ničesar mu nisem odgovoril, le nasmejal sem se mu ter odšel.

Milan Marolt

Kaj smo načrtovali in kaj dosegli v srednjeročnem obdobju 1976—1980?

Priprava srednjeročnega plana 1976—1980

Srednjeročni razvojni program Slovenskih železarn za obdobje 1976—1980 je dobil svojo končno vsebino decembra 1976. Izdelan je bil na podlagi doseženega v planskem obdobju 1971—1975, na osnovi analize stanja v letu 1975 in načrtovane poslovne politike, katero je DS Slovenskih železarn obravnaval in potrdil na svoji seji dne 8. 9. 1975. Za uvod povzemam iz tega nekaj osnovnih usmeritev in ciljev.

— Ekonomski pogoji narekujejo razvoj v smeri kvalitete in ne količine. Za doseg čim boljših poslovnih uspehov je treba osnovne proizvode z nadaljnjo dodelavo in preoblikovanjem predelati v izdelke čim višje stopnje predelave.

— Svetovna energetska kriza in nastale spremembe cen surovinam so izredno važen moment tudi za naše razvojne odločitve. Ne samo cene tudi možnost neodvisnosti od uvoza je važen moment za razvojne odločitve.

— Leta 1972 je nastala interna banka, ki je postopoma postala pomembni instrument združenega dela v cirkulaciji denarnih sredstev, optimalnem izkoriščanju finančnih potencialov, tekočem oskrbovanju s surovinami in pri vlaganju v nove proizvodne zmogljivosti.

— Samoupravni sporazum o združevanju v Slovenske železarne, podpisan leta 1973, je odprl nove razsežnosti v kvalitetnejše obdobje te integracijske tvorbe. Sedanji sestav SOZD je šele osnova za oblikovanje prave, dohodkovno soodvisne sestavljene organizacije združenega dela ali prave, samoupravne, proizvodno, komercialno in finančno sklenjene reprodukcijske celovitosti.

— Za Slovenske železarne je jasno, da zaprte v lastne okvire pa četudi razširjene SOZD, ne morejo uspešno napredovati. Kot pomembni proizvajalci reprodukcijskega materiala morajo iskati povezavo v širšem krogu, zato so bile pobudnik pri ustanavljanju poslovne skupnosti izdelave ter predelave jekla.

Skupno s poslovno skupnostjo proizvodnje in predelave jekla je treba povečati delež finalizacije za povečanje vrednosti

lastne proizvodnje in povečanje porabe kvalitetnih in plemenitih vrst jekla v ožji gospodarski regiji.

— V pripravi srednjeročnega programa Slovenskih železarn so upoštevani ukrepi, ki bodo prispevali k stabilizaciji gospodarskih gibanj, zlasti z učinkovitejšim gospodarjenjem, ob dvigu produktivnosti dela, ob pravilnem usmerjanju v učinkovite investicije, ob polnem izkoriščanju obstoječih in novo zgrajenih kapacitet ter ob stalni skrbi za standard delovnega človeka. Takšna usmeritev terja tudi racionalno uporabo sredstev za enostavno in razširjeno reprodukcijo.

— V srednjeročnem razvojnem programu je predvideno pokrivanje potreb vložka za proizvodnjo delovnih organizacij, članic sozda SŽ in poslovne skupnosti proizvodnje in predelave jekla iz lastne proizvodnje, iz nabave od drugih jugoslovanskih železarn in z blagovno menjavo predvsem iz držav SEV-a.

— Za doseg predvidenih ciljev mora biti na nivoju sozda zagotovljena enakomerna oskrba z osnovnimi surovinami in energijo. Politika nabave mora biti usmerjena na zagotovitev oskrbe z osnovnimi surovinami in energetskimi mediji predvsem na dolgoročni osnovi iz domačih pa tudi tujih virov.

— Posebno pozornost je treba posvetiti stimuliranju tehnoloških inovacij in njihovo uvedbo v proizvodnjo, za štednjo specifične porabe uvoznih surovin. Z družbenim dogovarjanjem in samoupravnim povezovanjem za združevanje dela in sredstev v okviru dolgoročnih pogodb je potrebno izboljšati oskrbo s starim železom iz domačega zbiranja, za zmanjšanje potreb uvoza.

— Nadaljnje poglobljanje združevanja dela in umskega potenciala raziskovalcev ter laboratorijskih kapacitet v okviru SOZD SŽ, mora zagotoviti stalno izboljšanje kvalitete naših proizvodov. Uvajanje novih tehnoloških dosežkov za posodabljanje proizvodnje in izboljšanje ekonomike proizvodnje mora biti baza za nadaljnji razvoj.

Navedene usmeritve, porabljene za pretečeno srednjeročno obdobje, so danes še enako veljavne tudi v naprej.

Iz sprejetih načel razvojne politike in sprejetih ciljev na seji delavskega sveta, dne 16. 9. 1975 je bilo najpomembnejše:

— SOZD mora postati dohodkovno soodvisna reprodukcijska celota.

— S povečano proizvodnjo surovega jekla preko milijon ton letno in nabavo polizdelkov mora postopno povišati proizvodnjo svojih izdelkov na koncu razvojnega obdobja na blizu milijon ton.

— Svojo finalizirano proizvodnjo je treba povečati tako, da bo do leta 1980 predelanega okrog četrtnina reprodukcijskega materiala železarn v končne izdelke kovinske industrije. Zasedovati je treba cilj, da bo do leta 1980 polovico eksterne realizacije dalo predelano jeklo ter železo.

— Z intenzivnim reševanjem zunanjetrgovinskega prometa je treba težiti, da bi postopoma do leta 1980 dosegli devizno samofinanciranje ali izravnavo uvoza z izvozom.

Izvozna bremena je treba ustrezno medsebojno enakomerno porazdeliti.

— Srednjeročni razvojni načrt mora torej vsebovati več kakor samo predvideno povečanje proizvodnje. Načrtovanje razvoja proizvodnih zmogljivosti mora imeti svoj namen v predvideni porabi opredeljenih in jasno predvidenih odjemalcev doma in v tujini.

Na podlagi sprejete poslovne politike in osnovnih načel so se izoblikovali temelji s cilji in nalogami, ki so bili zajeti v Samoupravnem sporazumu o temeljnih srednjeročnega načrta proizvodnje ter razvoja Slovenskih železarn Ljubljana za obdobje 1976—1980 in katerega so predstavniki DO v okviru SOZD SŽ podpisali 29. 7. 1976.

Stanje ob pričetku izvajanja

Ob vstopu v srednjeročno obdobje 1976—1980 je bilo značilno hitro pojemanje izjemne konjunktore na svetovnem trgu jeklarskih izdelkov iz leta 1973 in 1974, ter že opazno pojemanje naročil tudi

na domačem trgu. Izostanek naročil je pripeljal celo do občasnega omejevanja proizvodnje.

Cene energetskega medijem kot naftnim derivatom ter vzporedno zemeljskemu plinu in trdim gorivom, so se skokovito dvigale. Razen podražitev je prihajalo tudi do motenj v redni zagotovitvi s koksom, mazutom in propan-butanom. Velik skok je nastal tudi pri ceni elektroenergije.

Cena železove rude se je v petih letih na svetovnem trgu več kot podvojila. Iz domačih rudnikov, ki dajejo manj kot polovico načrtovane količine rude za leto 1980, je možno dobiti manj in slabšo kvaliteto kot pred petimi leti.

Po dobrih poslovnih rezultatih v zadnjih letih planskega obdobja 1971—1975 je akumulacija dopuščala še v prvih letih srednjeročnega obdobja 1976—1980 večjo investicijsko aktivnost odnosno najmanj načrtovano realizacijo v srednjeročnem planu predvidenih naložb.

Ob pričetku srednjeročnega obdobja so bile nekatere investicije že v teku in med temi kot velik porabnik sredstev hladna valjarna železarne Jesenice. Za nove naložbe ni bila pripravljena dokumentacija do tiste stopnje, da bi bilo možno zaključiti finančne konstrukcije in pričeti z deli. V letih 1976 in 1977 je bilo torej obdobje pospešene priprave investicijske dokumentacije, ko so bili dani pogoji za pričetek del,

so pa nastopile težave z uvozom opreme in v letih 1979 ter 1980 že tudi s financiranjem novih investicij.

Navedene težave in kasnitve dobav opreme ter izvajanja del so povzročile zastajanje odnosno kasnitve investicij in so bile neposreden vzrok, da niso bile izvršene v srednjeročnem planu postavljene naloge in predvideni cilji proizvodnje.

Izpolnjevanje srednjeročnega plana

Kaj smo dosegli in kaj nismo dosegli v proizvodnji? Na Jesenicah je bilo predvideno, da se bo povečala proizvodnja surovega železa od doseženih 149.000 ton v letu 1975 na 180.000 ton, kar naj bi dosegli že leta 1978. Realizacija leta 1978 je znašala 170.880 ton, leta 1979 je bila nižja in je znašala 157.589 ton ter končno leta 1980 še precej manj — 146.536 ton.

Pri redni zagotovitvi kvalitetnega vsipa in normalnem stanju peči, je letna proizvodnja 180.000 ton možna.

V železarni Štore naj bi nekatere dopolnilne investicije pri elektrodukcijki peči omogočile povečanje proizvodnje od 47.000 na 50.000 ton, kar naj bi dosegli leta 1979, ko so proizvedli 34.751 ton in leta 1980 nekaj več, to je 41.578 ton. Za nekatere predvidene investicije je izdelava dokumentacije še v teku in bodo realizirane šele v sedanjem srednjeročnem obdobju. Nekatere projekte so opustili, vendar bo

načrtovana zmogljivost proizvodnje surovega železa dosežena.

Načrtovano povečanje proizvodnje surovega jekla je bilo pogojeno: z dograditvijo prve električne obločne peči nove jeklarne železarne Jesenice v letu 1980, uvedbo ponovne metalurgije in izgradnjo naprave za vakuumiranje. Od načrtovanih večjih investicij v jeklarni je dokončana naprava za neprekinjeno vlivanje in vgrajen je bil induktivni mešalec na Lectro-melt peči. Predvidene investicije bi omogočile letno proizvodnjo 600.000 ton.

V železarni Ravne bi moral biti pretežni del rekonstrukcije jeklarne že gotov in omogočati letno proizvodnjo 255.000 ton. Po sedanjem stanju bodo dani pogoji za tolikšno zmogljivost šele ob koncu leta 1983.

V železarni Štore je bila dograjena druga električna obločna peč v jeklarni, vendar priprava vložka, skladiščenje in transport metalnih in nemetalnih dodatkov, transport v jeklarni in pogoji vlivanja, ne dopuščajo možnost polnega koriščenja talilnih kapacitet, ki naj bi v letu 1980 omogočile letno proizvodnjo 180.000 ton surovega jekla.

Kasnitve investicij v jeklarnah so narekovale, da je bil že v teku izvajanja srednjeročnega plana spremenjen družbeni dogovor tako, da naj bi namesto predvidenih milijon ton surovega jekla v letu 1980, proizvedli okoli 900.000 ton.

Leta 1980 so v jeklarnah slovenskih železarn proizvedli namesto načrtovanih 896.700 ton jekla, samo 780.616 ton in v tem:

286.954 ton SM jekla, načrtovano je bilo 320.000 ton

490.896 ton elektro jekla načrtovano 680.000 ton

1.650 ton jekla pretaljenega pod žlindro in

1.126 ton jekla za drobno jekleno litino ali skupno okroglo 492.000 ton elektro jekla, odnosno okroglo 188.000 ton manj od prvotnega predvidevanja in okoli 120.000 ton manj, kot je predvideval popravek družbenega dogovora.

Namesto načrtovanih 900.000 ton blagovne proizvodnje, za katero naj bi krili del manjkajočega surovega jekla iz lastne proizvodnje z nakupom polizdelkov, je znašala blagovna proizvodnja Slovenskih železarn leta 1980 le 767.957 ton. Nastala razlika 130.000 ton ni posledica nezadostnih zmogljivosti v predelavi, temveč omejitev pri možnosti uvoza vložka in tudi, ker dela vložka ni bilo možno zagotoviti iz ostalih jugoslovanskih železarn kljub nekaterim dolgoročnim pogodbenim obveznostim in sovlaganjem, da bi imeli zagotovljen vložek.

Od predvidenih investicij v vroče valjarne so sicer nekatere kasnile, nekatere so bile odložene ali zamaknjene v sedanje srednjeročno obdobje ali pa so bile prvotne zasnove spremenjene. V železarni Jesenice je bila dokončana hladna valjarna in tudi dopolnjena investicija v žični valjarni.

V železarni Ravne so spremenili projekt in zaenkrat odstopili od gradnje specializirane valjarne za plemenita jekla. Projekt rekonstrukcije je v fazi pripravljanih del, glavna načrtovana dela pa premaknjena v obdobje 1981—1985.

Ko sonce zahaja

V železarni Ravne je dograjena investicija v avtomatski kovaški stroj za profile 80 do 200 mm. Naprava je usposobljena za delo, manjkajo še peči za toplotno obdelavo.

V vseh valjarnah slovenskih železarn naj bi leta 1980 po srednjeročnem planu izdelali 444.000 ton gotovih izdelkov. V resnici je znašala proizvodnja 383.216 ton in bi se pri polni oskrbi z vložkom brez težav približala načrtovani.

Za leto 1980 je bilo načrtovano, da bo znašala proizvodnja kovane robe 13.300 ton. Realizirano je bilo, kljub temu da je nova linija pričela s poskusnim delom šele novembra in v decembru že v lanskem letu 18.585 ton.

V hladni predelavi bi morala nova hladna valjarna v letu 1980 doseči polno zmogljivost in bi morala znašati blagovna proizvodnja 132.000 ton in tudi kvalitetna struktura bi morala ustrezati projektu.

Proizvodnja je znašala 104.885 ton ob tem, da je proizvodnja dinamo kvalitet blizu načrtovanih količin, daleč pa še zaostaja predvidena proizvodnja nerjavnih kvalitet.

V jeklovlekih vseh treh železarn je bilo investirano manj od predvidevanj srednjeročnega načrta odnosno so nekatere investicije terminsko zamaknjene tudi več kot dve leti. Načrtovano je bilo, da bo dosežena ob koncu preteklega srednjeročnega obdobja skupna proizvodnja 46.000 ton, doseženo je bilo nekaj 41.000 ton. Nižja proizvodnja od načrtovane je bila v jeklovleku Železarne Jesenice 3.000 ton, v jeklovleku Železarne Štore pa nekaj več kot 5.000 ton. Pri obeh je bilo nabavljeno manj opreme, kot so načrtovali, predvsem zaradi uvoznih omejitev.

Daleč od prizadevanj srednjeročnega načrta je ostala proizvodnja hladno oblikovanih profilov. S postopnim vlaganjem naj bi dosegli letno zmogljivost 50.000 ton. Leta 1980 je znašala proizvodnja 17.801 ton in leta 1981 je v načrtu za prodajo predvideno le 15.880 ton. Spremembe tržnih pogojev so narekivale tudi spremembo razvojnih načrtov za to proizvodnjo na Jesenicah.

V srednjeročnem načrtu predvidena proizvodnja jeklotine 9.800 ton je bila tudi realizirana v preteklem letu s proizvodnjo 9.884 ton.

Predvidene investicije v livarne sive litine so bile realizirane. Čeprav je bilo predvideno, da bo spremenjena struktura povprečne teže ulitkov s tendenco k lažjim ulitkom znižala skupno letno proizvodnjo, je ta ostala na nivoju iz leta 1976 in je znašala tudi leta 1980 nekaj nad 24.000 ton.

Precejšen zaostanek, ki se odraža pri lastni predelavi v Železarni Jesenice in pri predelovalcih v okviru sozda Slovenske železarne je pri proizvodnji vlečene žice. Namesto predvidene proizvodnje 60.000 ton, so preteklo leto izdelali 42.927 ton. Razpoložljive zmogljivosti so sicer večje, saj so že dosegli proizvodnjo nad 50.000 ton in v letu 1980 načrtovali celo 54.950 ton. Zaradi pomanjkanja vložka je pa tudi za leto 1981 načrtovana proizvodnja komaj na nivoju dosežene v letu 1980.

Na področju finalizacije je bilo veliko načrtovanih investicij realiziranih, nekaj

pa preloženih na kasnejši termin ali celo v celoti opuščeni. Ravno pri izdelkih večstopenjske predelave je bila realizirana komaj dobra polovica optimističnih predvidevanj možnosti proizvodnje in plasmana na tržišču. Predvideno je bilo, da bo znašala proizvodnja strojev in strojnih delov nad 25.000 ton, leta 1980 je bilo realiziranih približno 12.000 ton. Namesto predvidene proizvodnje 10.500 traktorjev, je bilo izdelano 5.849 komadov.

Zmogljivosti proizvodnje konfekcioniranih izdelkov so sicer večje od dosežene proizvodnje v letu 1980, ki je znašala 3.956 ton, kapaciteta bi morala znašati po predvidevanjih srednjeročnega plana 18.700 ton. Manjše naložbe in manjše zmogljivosti so narekivale omejene možnosti prodaje.

Pri predelovalcih žice je realizacija predvidenih investicij boljša, kot v železarnah, čeprav tudi terminsko zamaknjena. Realizirale se niso nekatere investicije, ki po proizvodnji predstavljajo velik utežni delež.

Po planu je bilo predvideno, da se bo dvignila proizvodnja pri predelovalcih od 36.000 ton v letu 1976 na 49.000 ton v letu 1980. Zmogljivosti so tolikšne, da bi bila možna proizvodnja nekaj nad 45.000 ton, leta 1979 je bila dosežena 37.657 ton, leta 1980 le 36.815 ton na leto 1981 je pa v načrtu 43.691 ton.

V Tovilu je v teku investicija, ki kasni več kot dve leti napram predvidevanjem srednjeročnega plana, saj je bila pričeta šele takrat, ko bi morala biti že gotova. Po strukturi in količini proizvodnje v letu 1980 so se pa z nekaterimi zamenjavami in dopolnitvami strojnega parka v preteklem obdobju že močno približali postavljenim proizvodnim ciljem.

V Verigi ni realiziran projekt nove galvanike, ki je pred realizacijo. Zmogljivosti proizvodnje vijačne robe so realizirane, prav tako investicija v novo orodjarno. Naložba za proizvodnjo industrijske opreme in v skladišča je realizirana, razen dela domače in uvozne opreme. Pri proizvodnji verig je osvojena predvidena kvalitetna struktura, ni pa bilo vse realizirano, kar so predvideli v kovačnici za utopno kovanje in proizvodnjo elementov za opremljanje verig.

V Plamenu je predvidena investicija v rekonstrukcijo in opremljanje za prestrukturiranje v kvalitetnejšo proizvodnjo s kasnitvijo, vendar uspešno zaključena. Čeprav po količini niso dosegli načrtovane proizvodnje 10.000 ton letno, pa ni rečeno, da nimajo pri polnem izkoriščanju proizvodnih kapacitet možnosti, da ne bi mogli doseči letno načrtovane proizvodnje.

Iz kvalitetnega programa ni bilo realizirano tisto, kar je vezano na kemično obdelavo in površinsko zaščito veznih elementov ter širša uvedba proizvodnje nerjavnih kvalitet pri vseh treh proizvajalcih. Kot rečeno, je v Verigi v gradnji galvanika, ki bo pokrivala tudi del potreb Plamena, v Tovilu je pa rešitev vključena v rekonstrukcijo, ki je v teku. V Žični Celje pa je nastal velik terminski zamik v realizaciji nameravanih investicij.

Selitev vse proizvodnje na eno lokacijo, Spodnjo Hudinjo, je v celoti premaknjena v obdobje po letu 1980.

Meža

V strojni park, ki naj bi razširil asortiment proizvodnje ter povečal količine je bilo vloženo daleč manj, kot je bilo načrtovano. Največji delež ima povečanje zmogljivosti proizvodnje armaturnih mrež, investicija je v teku in bo pričela s poskusno proizvodnjo predvidoma letos v aprilu. Za letošnje leto načrtujejo proizvodnjo nekaj nad 19.000 ton, kar je količinsko več, kot je bilo predvideno za leto 1980, ko naj bi izdelali 17.000, njihova proizvodnja je pa znašala 14.293 ton.

Za srednjeročno obdobje 1976—1980, so bile načrtovane tudi skupne naložbe sozda Slovenske železarne. Pred šestimi leti smo ocenjevali, da bo potrebno 108 mio din sredstev za izgradnjo in delo skupne pripravljavnice jeklenih odpadkov. Takšna skupna pripravljavnica jeklenih odpadkov z letno zmogljivostjo 100.000 ton, naj bi služila predvsem tudi za sortiranje vložka za jeklarne po dimenziji in kvaliteti. Razen priprave jeklenih odpadkov in sortiranja, naj bi vključevala drobljenje in popolno pripravo ostružkov za njihovo uporabo v jeklarnah, za letno količino 50.000 ton.

V skupnem interesu so bila vložena sredstva: za plinifikacijo do 31. 12. 1980 skupno 74,5 mio din, v peskokopec Termit Domžale 25,5 mio din, zbiralcem odpadnih surovin za pripravo vložka 16,1 mio din in v skladiščne prostore — Merkur Kranj 30 mio din. Za skupne interese torej 146,1 mio din, vendar v druge namene, kot je bilo načrtovano, kar pa ne oporeka koristi odločitev za sovlaganje pri skupnih naložbah.

Zaključne ugotovitve:

V proizvodnji jekla bodo dani pogoji za doseg letne proizvodnje okoli milijon ton surovega jekla šele po dograditvi nove elektrojeklarne v železarni Jesenice. Investicije v jeklarni železarne Ravne in železarne Štore kasne več kot dve leti pri tem, da nedograjenost jeklarne Štore omogoča polno izkoriščanje zmogljivosti topilniških agregatov. Poleg zaostajanja v zamenjavi SM procesa z elektro procesom kasnijo tudi naložbe v posodabljanje tehnologije, kar onemogoča realizacijo proizvodnje predvidene kvalitetne strukture, predvsem

visoko legiranih jekel z nizko vsebnostjo ogljika in jekel z zahtevano čistostjo.

V vroči predelavi zmogljivosti ustrezajo predvidevanjem za leto 1980, omejene možnosti nabave polizdelkov za vložek pa ne dajejo možnosti za polno koriščenje razpoložljivih kapacitet. Zaostanek je v odpravi ozkih grl v valjarnah in dopolnitvah zmogljivosti za toplotno obdelavo.

V hladni predelavi so zmogljivosti večje kot proizvodnja in blizu ravni, predvidene ob koncu srednjeročnega načrta v letu 1980. Ker niso dani tehnološki pogoji v jeklarnah, kvalitetna struktura izdelkov ne ustreza predvidevanjem načrta in projekta nove hladne valjarne.

Adolf Čepelnik

Od temeljnega kamna do prenehanja izdelave pil

Leta 1947 so začeli graditi novo tovarno pil, za takratne razmere v kraju dokaj velik objekt. Nisem si mislil, da bom toliko let preživel v tovarni, ki sem jo kot 13-letni fantič med počitnicami pomagal graditi od samega izkopa temeljev. To je bila mladinska delovna brigada. Delo ni bilo povsem udarniško, saj smo za opravljene ure dobili delno plačilo. V tej akciji je delalo okrog 30 mladih brigadirjev v starosti od 13 do 15 let. Po letih smo bili res premiladi za tako fizično delo. Naša zagnanost pa je nadomestila leta in slabost. Saj takrat še ni bilo nobene mehanizacije. Ob koncu počitnic so bili naši predpostavljeni zadovoljni, še bolj pa mi, saj smo s prislужnim denarjem pomagali kupiti šolske potrebščine našim staršem. Seveda, nekaj denarja je šlo tudi za naše priboljške. Tako smo laže pozabili žulje na rokah in težko vstajanje v zgodnjih jutranjih urah.

Medtem, ko smo mi zopet hodili v šolo, se je delo nadaljevalo. S ponosom smo

Investicije v finalizacijo izdelkov, kot višjestopenjsko predelavo primarne proizvodnje, predvsem predelave plemenitih jekel iz lastne proizvodnje zaostajajo in ni doseženo stanje, ki je bilo predvideno za leto 1980.

Tržne razmere so pogojevale tudi nekatere spremembe zasnovanih naložb. Vse nove zmogljivosti v finalizaciji niso polno izkoriščene, ker nimajo ustreznega vložka, ker so nedograjene ali ker so se spremenili tržni pogoji. Velik del investicij, predviden za obdobje 1976—1980, je v izvajanju ali celo šele pred pričetkom realizacije. Učinki, načrtovani za leto 1980, bodo doseženi,

če ne bo posebnih zaprek, šele leta 1983 ali 1984.

Ob pričetku srednjeročnega obdobja 1976—1980 so poslovna sposobnost delovnih organizacij, finančno stanje poslovnih bank in devizna situacija dopuščali precej večje možnosti realizacije investicij, kot smo uspeli to zagotoviti v Slovenskih železarnah, ker ni bila pripravljena izvedbena dokumentacija. Danes je stanje obratno. Imamo pripravljeno dokumentacijo za precej večjo možnost realizacije, kot bodo omogočale restrikcije pri uvozu opreme in možnosti pridobivanja kreditov pri poslovnih bankah.

opazovali, kako se dvigajo zidovi vsak dan višje in višje. Že naslednje leto za 1. maj je bila otvoritev nove tovarne. Vsi stroji so bili stari že nekaj desetletij, od bivšega obrtnika Urbancija. Že prej so bili stroji in delavnica nacionalizirani. Ustanovitev tovarne pil »Blisk« je bila 1946. leta v stari delavnici s približno 120 m². Novi prostori delavnice (brez uprave) za iste stroje so bili vsaj 5-krat večji. Za današnje pojme že odsluženi stroji takrat niso bili ovira za dobro delo. Čisti in večji prostori pa so pripomogli, da so bili delavci zadovoljni in ponosni, ker lahko delajo v domačem kraju. Odnosi med delavci in vodstvom so bili pa še kar precej obrtniški in zastareli. Saj ni bila redkost, da je bil za večjo napako ali kakšno pobalinstvo vajenec ali mlajši delavec fizično kaznovan. Moram omeniti, da je bil obratovodja bivši lastnik, ki je bil znan po takšnih vzgojnih metodah. Starih navad se pač ni dalo tako hitro odpraviti.

Po nekajletnem pritoževanju na razne forume in tudi z zdravniškimi dokazili o poškodbah se je stanje izboljšalo.

Kljub raznim težavam je bilo v tovarni po delu zmeraj kaj zanimivega. Mladinski plesi, petje, izleti, tudi nekaj krajših iger in skečev smo uprizorili. Posebnost je bila ustanovitev smučarske sekcije 1952. leta. Že pri ustanovitvi je bilo registriranih okrog 20 članov. Finančna sredstva smo si ustvarili sami. Delali smo ob nedeljah in ponoči pile iz odpadnega materiala. Po dimenzijah pile niso ustrezale standardu, zato smo jih prodali podjetju s popustom. S temi sredstvi smo si kupili kompletno smučarsko opremo. Namen delovanja sekcije je bil bolj rekreativen, nekaj članov pa je redno tekmovalo na tekmovanjih v regiji. Seveda smo največ udarniško delali. Za tiste čase je bilo čisto normalno, da smo mladi vsaj vsako drugo nedeljo pomagali kje graditi. Vrstile so se akcije čiščenja okrog tovarne, pomagali smo kmečkim zadrugam in tudi na kmetijah, ki jih je opustošila druga svetovna vojna. Z vestnim delom v tovarni in s prostovoljnim delom popoldne in nedeljah, smo vedeli, si gradimo naš boljši jutri. Že takrat smo bili zadovoljni s standardom, čeprav je bilo treba leta 1951 dati 10 povprečnih plač za radijski sprejemnik ali 6 plač za zimski plašč in še srečen si bil, če si kaj dobil. Zadovoljni smo pač bili, saj je bilo poprej med vojno še dosti slabše. Življenjski stroški so bili zdaj dosti manjši.

V prvih letih obratovanja je bila zaposlena večinoma mladina. Povprečna starost leta 1951 je bila okoli 20 let. Tako ni bil izjemen primer, da je moral mladoletnik na delo tudi ponoči, če je delo tako zahtevalo. Res je bil že takrat zakon o prepovedi dela mladoletnih ponoči; smo pač kršili zakon, ki je bil še v povojjih, samo da je šla proizvodnja nemoteno naprej.

Leta 1951 so bile prve volitve v delavski svet. Delavci v naši dolini smo bili med prvimi v naši dolini, ki smo prevzeli upravljanje v svoje roke. Prvi predsednik

Prvi DS pilarne »Blisk« 1951. Sedijo: Kastivnik, Mihelič, Zakrajšek — direktor, Lečnik — predsednik, Kremžar, Ratej, v sredini Grubelnik, Svetec, Tomažič, Huter, Lesjak, Stermec. Zada: Čepelnik, Kret, Zerak, Babin, Kotnik

DS je bil Ferdo Lečnik, sedaj upravitelj planinske kočice na Naravskih ledinah.

Ugotavljali smo, da primanjkuje kvalificiranih delavcev. Takrat se je plačilni fond izračunaval na osnovi izobrazbe zaposlenih. Zato je DS leta 1953 razpisal tečaj za pridobitev poklica »pilar«. Pogoji so bili enaki kot sedaj in sicer tri leta delovnih izkušenj in dokončana osnovna šola. Leta 1954 je uspešno končalo izpite 10 tečajnikov. S tem se je povečal plačilni fond podjetja in tudi na strokovnosti smo dosti pridobili.

Praznovanje 1. maja je bilo tiste čase zelo svečano. Tovarno smo okrasili s cvetjem, zelenjem in zastavami, mnogo bolj kot sedaj. Posebna svečanost je bila, ko smo pripravljali in postavljali majsko drevo. To je bilo zahtevno in tudi nevarno delo. Navada je bila, da se je »maj pam« do polovice dvignil, naprej pa ni šlo. Potem so morali prinesiti pijačo. Ko smo se odžejali in pridobili moč in korajžo, ni bilo več pretežko dvigniti drevo do kraja. V prostorih uprave smo imeli vrsto let veselice ob praznovanju 1. maja. Nekaj naslednjih let je bilo težko s prodajo naših izdelkov. Tovarn za izdelavo pil je bilo preveč, poraba doma pa premajhna. Na izvoz takrat še naše vodstvo ni mislilo in morda tudi naša kvaliteta ni ustrezala. Do največje krize je prišlo leta 1958. Ne samo pri nas, tudi v drugih pilarnah. Naslednje leto so prenehale delati pilarne v Slavonskem Brodu, Kragujevcu, Novem Sadu. Tudi za našo tovarno je bilo vprašanje obstoja zaradi prevelikih zalog in izgube v poslovanju. Po sklepu občinske skupščine so uvedli prisilno upravo. Pod prisilno upravo na čelu z Marjanom Ažmanom, s finančno pomočjo občine Ravne in rudnikov Mežica smo le delali naprej.

V najbolj kritičnem obdobju je naš kolektiv zapustilo mnogo delavcev. Bili so večinoma taki, ki so gledali samo na to, kje bodo več zaslužili. Kateri smo živeli s tovarno in tudi verovali, da bo še bolje, smo pač ostali in dokazali, da se da marsikaj rešiti. Skoraj leto dni smo prejeli samo 80% plače.

Z jamstvom občine Ravne in rudnikov Mežica smo dobili kredit za nakup novih polavtomatskih strojev za nasekovanje in brušenje pil. Produktivnost na novih strojih in tudi kvaliteta se je bistveno izboljšala. Odrzag tega je bilo seveda tudi pozitivno finančno poslovanje. Že čez dobro leto je bila bilanca ugodna in s tem izpolnjen pogoj, da se ukine prisilna uprava. Zopet smo izvolili delavski svet in razne komisije samoupravljanja. Vsi zaposleni v našem kolektivu smo bili res ponosni na dosežene uspehe. Med prisilno upravo smo se nekako počutili krive, ker je prišlo do takega stanja. Vsi, ki smo ostali, smo z delom dokazali, da največja krivda za tako slabo poslovanje ni bila v proizvodnji, ampak drugje. Že takrat so ugotavljali, da proizvodnja pil ni tako perspektivna. Zato se je leta 1960 začelo naše podjetje preusmerjati na proizvodnjo rezilnega orodja. Prvi izdelki so bili ELO-MAX rezkarji za obdelavo kovine. Tako smo se preimenovali v tovarno rezalnega orodja TRO Prevalje. Že takrat smo delali v koprodukciji z železarno Ravne.

Po uspešno opravljenem izpitu za KV pilarja 1954. Stojijo: Šumah Slavko, Ivan Novak, Ivan Žerak, Jože Korošec, Marija Babin, Tajnikar Maks, Banko Ivan, Adolf Čepelnik, Beno Kotnik, Ferdo Lečnik. Sedijo — komisija: Kastivnik, nepoznan, Šuler, Štaleker, Jazbinšek, Mozgan

Tam so odlivali surovce, nadaljnjo proizvodnjo smo prevzeli mi. Čeprav naj bi bilo to orodje zelo perspektivno, se uporabniki niso pohvalno izrazili o njem. Zato smo pričeli delati rezkarje iz visokolegirane brzozeznega materiala. Začetki so bili skromni in težki. Ni bilo prostorov in tudi strokovnih kadrov ne, da o strojih ne govorim. Novo delavnico smo začeli graditi kar udarniško, in to zelo uspešno. Res bolj provizorično, toliko dobro pa, da smo lahko začeli delati. Nekaj mladih strokovnjakov — ambicioznih — je prišlo iz ŽR k direktorju Marjanu Ažmanu. V skromnih delavnicah smo se trudili in z vestnim delom dosegli dobre uspehe. Na tržišču je vedno bolj naraščalo povpraševanje po orodju za obdelavo lesa. Naše vodstvo se je odločilo, da razširimo naš tovrstni asortiman. Začeli smo s proizvodnjo rezkarjev in raznih nožev, tudi s trdo kovino.

Po letu 1962 se je športna dejavnost v tovarni zelo razživela, posebno v zimskem času. Večina funkcionarjev smučarskega kluba Prevalje je bila zaposlena v TRO. V sankanju smo imeli primat — ne samo v organizaciji tekem, temveč tudi pri tekmovalcih — kar dolgo vrsto let. Vsa leta občinskih sindikalnih prvenstev v sankanju smo osvajali prva mesta: posamezniki, ženske in moški kakor tudi ekipno.

Že pred desetimi leti smo imeli pri nas rekreativne odmore. Med malico smo lahko zaigrali namizni tenis, odbojko in še kaj. Zaradi netočnega vračanja na delo smo to rekreacijo, žal, opustili.

Po nekajletnem dobrem finančnem poslovanju smo začeli graditi novo sodobno halo za rezalno orodje. Proizvodnja v tej hali je stekla 1970. leta. Že čez 3 leta smo začeli graditi enako halo za proizvodnjo pil. S to halo in še kar ohranjenimi stroji so se delovne razmere za pilarje bistveno izboljšale. Kljub temu so se delavci iz pilarne pogosto premeščali v mehanično, saj so bile delovne razmere in tudi plače vedno bolj ugodne tam. Z novo analitično oceno delovnih mest se je stanje v pilarni tudi glede plač izboljšalo. S tem pa je zopet nastalo vprašanje rentabilnosti proizvodnje pil. Že prej ni ostalo skoraj nič

čistega dohodka, s povečanjem plač za približno 20% po novi metodologiji, ki je bila za zaposlene v proizvodnji pil povsem upravičena glede pogojev dela, fizičnega napora in zahtevnosti dela, pa smo prišli pri proizvodnji pil v izgubo. Norme so bile že od nekdaj precej trde in delavci na strojih so morali delati resnično 8 ur.

Zaradi velike konkurence na domačem tržišču in zamrznitve cen je bila nadaljnja proizvodnja pil vedno bolj vprašljiva. Da smo delali kvalitetno, dokazuje to, da smo izvažali od leta 1972 vsaj eno tretjino proizvodnje, in to na zahodno tržišče, kar našim konkurentom ni uspelo. Tudi cene izvoza so bile zadovoljive nasproti domačim, kolikor prištejemo izvozne premije. Ko smo naše kupce v inozemstvu obvestili o prenehanju proizvodnje pil, so bili razočarani. Z našo kvaliteto in dobavnimi roki so bili zadovoljni, kar dokazuje tudi to, da so sami ponudili višje cene. Zaradi premajhnega dohodka na zaposlenega in nič ostanka čistega dohodka je opravičljiv sklep o prenehanju proizvodnje pil. Vsi premeščeni in preusmerjeni delavci, nekdanji pilarji, so se kar hitro navadili dela na drugih strojih. Saj delati vztrajno in natančno so bili navajeni. Samo, da je natančnost sedaj v stotinkah. Prejšnja natančnost pa je bila ocenjena na oko, ker se meriti skoraj ne da, kar je dostikrat bolj težko kot zelo ozka toleranca. Sedaj nas dela in čaka na dokončno prenehanje proizvodnje pil le še 10 zaposlenih. Za večino vseh so že predvidena ustrezna delovna mesta. Čakamo le še na praktikanke, bodoče pilarje iz pobratene občine Varvarin. V zelo kratkem času bomo poizkusili prenesti kar največ našega znanja na njih. Oni bodo nadaljevali s tradicijo prevaljskih pil.

Vsi pilarji želimo, da bi bila njihova proizvodnja, posebno pa finančno poslovanje, bolj uspešna in ustaljena kot na Prevaljah.

K temu naj dodam še to, da je zavod za cene v Beogradu v decembru 1980 potrdil znatno višje cene za pile; če bodo dobro delali, bodo torej lahko tudi dobro finančno poslovali.

Rok Gorenšek

Spomini na Prežihovega Voranca

Pred letom 1945

Moj dedej, stari Vužnik, Lenart Kuhar, ki je gospodaril na Vužnikovem gruntu (Munkovem) v Podgori nad Kotljami, je veliko dal na svojo žlahto. Posebno rad je imel brata Ivana, ki je gospodaril na Prežihovi bajti. Najbolj pri srcu pa so mu bili bratovi sinovi: Lojz, Voranc, Gustl in Anza, ki smo jim pri nas, pri Vužniku, rekli kar po domače »Prežihovi puobi«. Otroci smo jih imeli tudi za Prežihove strice, ker so bili vsi štirje zelo »doromuotni« in nikoli niso prišli k hiši praznih rok za nas otroke.

Te »Prežihove puobe«, ki so bili takrat pravzaprav že odrasli možje, je zato, ker so bili študirani, razgledani in inteligentni, zelo čislala in imela rada tudi moja mama, njihova bratranka Lucija, katero so tako domači kot tudi Prežihovi klicali po domače za Cilko. Moja mama, ki jo Voranc opisuje v Jamnici kot Munkovo Mojčko, je bila zelo razgledana in načitana ženska, ki se je znala z vsakim človekom pogovoriti, in je vsakemu, kdorkoli je prišel k hiši, po svojih močeh rada postregla, je podedovala nekaj tiste Kuharjeve krvi, ki se je najbolj izkazala v Vorancu. Žal je moja mama mnogo prehitro umrla. Bila je šele v 35. letu življenja. Umrla je za posledicami poroda. Jaz sem z njeno smrtjo največ izgubil, zakaj z njeno smrtjo se je tudi zame dokončno končalo šolanje v Mariboru.

Mojo mamo so tudi Prežihovi puobi zelo radi imeli, odkoderkoli so se vračali s svojih »blodenj« po svetu, vedno so prihajali k njej, k Vužniku v Podgoro. Najrajši je imela moja mama Voranca in Anzija. Lojz in Gustl sta ji bila nekoliko previsoka in preveč »nobel«. Anzija je imela rada predvsem zato, ker je ostal doma na »bajti« in gospodaril. Voranc pa ji je bil najljubši, ker je bil vedno tako domač, prisrčen, skromen in pošten, prav nič mogočen, kljub temu, da je bil takrat tudi on »uračnik« v železarni na Ravnah. Rada ga je imela tudi zato, ker jo je zmeraj, kadar je prišel od kod, znal tako lepo potolažiti, jo pomiriti in ji uliti novega poguma in vere v življenje. »Cilka, Cilka!« ji je ponavadi požugal s prstom. »Preveč delaš! Peveč se ženeš! Počij si malo in se u sedi. Jutri je tudi še en dan. Ne martraj se preveč, da ne bo žbolela, saj si bolj krhkega zdravja. Bo že boljše tudi za kmeta, veš, prišli bodo boljši, lepši časi za vse, ki delajo in trpijo po fretah, gruntih in fabrikah. Verjemi mi, Cilka! Prišli bodo ti časi in takrat bo lepo, bo boljše.« In mama mu je verjela in se pomirila. Pa čeravno davek mi bil plačan, denarja pa ni bilo niti za petrolej, kar da bi ga bilo še za sladkor pri hiši. Jaz seveda takrat še ničesar nisem vedel. Nisem vedel, da je življenje težko, da je kriza, da ni

denarja, da ni dela. Nisem vedel, zakaj je oče velikokrat slabe volje, zakaj mamu skrbi in ima solzne oči. Še manj pa sem vedel, kaj je Voranc in zakaj je on tako trdno prepričan o tem, da bodo, da morajo priti lepši, boljši časi za naše od dela in garanja ter izkoriščanja trpeče ljudi.

Toda o tem, kar sem doslej napisal, mi je pripovedovala mama. Jaz se Voranca izpred vojne zelo malo spominjam. Moj prvi spomin nanj je tak:

»Nekega dne je prišel k hiši lep, postaven, visok in širokopleč možki, širokega, nasmejanega obraza. Mama je od veselja »letala« po hiši sem in tja in ni vedela, kako in s čim bi mu postregla. Pogrnila je mizo s prtom, prinesla kruha in mošta ter skuhalo klobase. On pa ji je rekel: »Cilka, Cilka, že zopet se tako ženeš! Ko imaš toliko drugega dela, pa zame tak cirkus uganjaš. Meni ja ni treba tako streči! Jaz sem zadovoljen tudi brez take čudne postrežbe.« Pa je prijel stari kmečki stol, takega dolgega, s štirimi nogami, brez naslonjala, ga potegnil h klopi ob peči, postavil nanj kruh, mošt in klobase, se vsedel na klop in jedel. Seveda sem si jaz to zato tako dobro zapomnil, ker je tudi mene prijel, si me posadil na kolena, da sva skupaj jedla klobase, ki so bile tiste čase za nas otroke bolj poredka stvar. Mama pa mi je tudi rekla ob njegovem prihodu: »No! Daj lepo roko stricu, veš, to je Prežihov Voranc, tvoj stric.« Tako sem ga prvič srečal, tako, da pomnim. Pomnim tudi njegovo skromnost in kako je bil nasmejan ter dobre volje, ko mu je mati postregla.

Od poznejših predvojnih spominov imam, žal, le še enega, in to od takrat, ko sva z dedijem šla k Prežihovi bajti obhajati neko godovanje. Takrat so bili pri bajti doma vsi štirje »Prežihovi puobi« in seveda Prežihova babica in dedij, kakor smo otroci pri Vužniku imenovali Vorančeve starše.

Dobro se še spominjam, da smo bili takrat v veliki hiši (sobi), obrnjeni proti severu. V kotu je stala velika javorova miza, nad njo so bile svete podobe in križ. Na sredini »hiše« je stala dvojna zakonska postelja, na kateri smo takrat zaradi pomanjkanja prostora tudi sedeli. Ob steni je stala še stara omara na predale za shrambo perila, v kotu pa krušna peč. Še danes se najbolj živo spominjam lesenega »svetega duha« z razprostrtimi krili in razširjenim repom, ki je bil pritrjen nad mizo, in z vrstico, napeljeno pod stropom, povezan z vrati, tako da se je sveti duh vsakokrat, ko so se vrata v hišo odprla, spustil nizko nad mizo in se, ko so se vrata zaprla, umaknil na svoje mesto visoko pod stropom.

Pri Prežihovi bajti sva takrat z dedijem ostala dolgo v noč. Mene so položili v posteljo, toda nisem mogel zaspati in

sem budno poslušal in opazoval vse, kar se je okoli mene po hiši godilo. Pogovarjali so se o vsem mogočem, vem, da je večkrat padla skrivnostna beseda »komunist« in »komunizem«. Živo pa mi je ostalo v spominu dvoje. Prvo je bilo to, da je Gustl vzel v roke citre in zaigral nanje nekaj pesmi. To je bilo takrat zame popolnoma novo, saj poprej citer še nikoli nisem bil videl, kaj šele slišal. Drugo, česar se tudi prav živo spominjam, pa je bilo to, da sta se med pogovorom stric Voranc in stric Lojz večkrat sporekla, enkrat celo tako hudo in glasno, da sta skočila vsak na svojem kraju mize pokonci in vpijala drug na drugega. Tako je Lojz Vorancu očital komunizem, rekoč, da ga samo on s svojim vplivom varuje in brani, da ga niso že davno zaprli. Voranc pa mu ni ostal dolžan in mu je odgovoril, da mu je prav vseeno, če ga brani ali ne, pač pa se naj pazi takrat, ko bodo oni prišli na oblast, ker bo takrat »visel«, pa četudi je brat, če se ne bo poboljšal. Prepričan je utišal šele moj dedi, ki je s palico udaril po posteljni stranici in zavpil: »Mir! Puobi! Frmolinska mrha bodi nasekana! Kaj ga pa lomite! Nocoj ni časa za take reči, nocoj smo dobre volje, saj praznujemo in moramo biti veseli.« Njega so vsi poslušali in se pomirili, zato pa sta pri meni ugled in spoštovanje do dedija še veliko bolj zrastla.

Kmalu po tistem, ko sem doživel opisane reči, so Voranca v resnici hoteli zapreti. Hoteli so ga aretirati, pa jim je s pomočjo prijateljev in somišljenikov pobegnul v tujino. Po pobegu je bil doma v odsotnosti obsojen na več let robije, takrat najtežje zaporne kazni.

O Vorancu sem sedaj slišal največ od domačih in od drugih ljudi, kadar so se pogovarjali o njem in njegovem begu. Stari Pavšer-Flori Ivartnik, Štalekar in stara Riharca so mi povedali, da je bil Voranc že v mladosti, ko so še skupaj hodili v šolo v Kotle in pozneje v zadnji razred k Žerjavu pri Kiselaku, današnjem Rimskem vrelcu, nekaj posebnega. S seboj je stalno in povsod nosil papir in svinčnik, zmeraj je nekaj bral ali pa zapisoval. Po pripovedovanju Pavšerja v šoli nikoli ni hotel pozdravljati in moliti po nemško, niti peti cesarske himne. Po besedah Riharce je bil Voranc že v šoli nekaj posebnega, saj mu je dal učitelj vedno drugačno nalogo kot drugim, če je šlo za spis ali za risanje. Štalekar pa se Voranca spominja tako, da pravi, da Voranc ni rad fizično delal, pač pa je zelo veliko čital. V knjige je bil tako zaljubljen, da je knjigo čital celo, kadar sta z očetom kaj vozila s kravami. Takrat je šel Voranc pred kravami in jih vodil, oče pa je hodil za vozom, vsi pa so gledali Voranca, ki je,

hodeč pred kravami, čital knjigo ali časopis.

Malo pred začetkom druge svetovne vojne, leta 1939, sem iz pogovorov domačih in drugih ljudi zvedel, da je Voranc tudi pisatelj, ki piše knjige in romane. Takrat sem bil v pravem pomenu besede »nor na knjige in čitanje, saj sem čital vse od kraja, kar mi je prišlo v roke. Časopise sem si sposojal največ pri Pušnikovem Anzanu-Ivanu Šumahu, ki je takrat stanoval pri sosedu Pavšerju, knjige pa v župnijski knjižnici v Kotljah, ki jo je imel, in upravljal takratni hotuljski župnik, koroški rojak iz Šent, Jakoba v Rožu, Ivan Serajnik. Prebral sem tudi vse knjige, kar jih je imel moj dedi Lenart Kuhar. Imel jih je cele omare, od Mohorjevih do ruskih v cirilici, z originalnim podpisom Leva Tolstoja. Te knjige je dediju priskrbel župnik Štingl, ki je bil velik panslavist in je dopisoval v vse vodilne slovanske časnike. V Kotljah, med hotuljskimi pavri pa je širil in propagiral panslavistične ideje o bratstvu med vsemi slovanskimi narodi in o vseslovanski državi. Spominjam se, da je bil pri hiši dolgo, vse do druge svetovne vojne, velik transparent iz tistih časov. Verjetno je bil postavljen na čast kakšnega, vseslovenskega kongresa, ki so bili na Dunaju, v Pragi in drugod. Imel je napis »Bog živi vse Slovence pod streho hiše ene! Ko sem zvedel, da piše Voranc knjige, sem si silno želel dobiti katero v roke in jo prebrati, toda želja se mi dolgo ni hotela izpolniti. Počakati sem moral vse do usodnega 1. septembra 1939. leta, ko je Hitler napadel Poljsko in se je pričela II. svetovna vojna. Tisti dan sem slučajno prišel v Kotlje in srečal župnika Serajnika, ki mi je povedal, kaj se je zgodilo, da se je pričela vojna. Potem pa je kar naenkrat dejal: »Ti, počakaj še malo, še nekaj imam zate!« Odšel je v župnišče in se vrnil s knjigo, vezano v rdeče platno. Vidiš, Rok, to tu je pa »Požganica«, roman, ki ga je napisal naš rojak Prežihov Voranc. Roman govori o bojih za našo Koroško po koncu prve svetovne vojne. Opisuje tudi naše domače ljudi. Tudi vaše! Strah me je, da se bodo taki časi, kakor so opisani v tem romanu, če ne še veliko hujši, zopet ponovili, zato knjigo dobro prečitaj in si jo zapomni. Pa še nekaj te prosim, knjige nikomur ne kaži in tudi nikomur ne povej, da sem ti jo jaz posodil!« Seveda sem mu vse obljubil in odhitel domov, kjer sem jo dobesedno »požrl«, tako naglo sem jo prečital. Seveda me je knjiga zelo navdušila za Voranca in njegov način pisanja, posebno še, ker je obravnavalo celo mojo najožjo zlahto.

Takšni so moji skromni spomini na Voranca pred drugo svetovno vojno. Zelo so skromni in megleni, temu pa se tudi ni čuditi, saj so bili takrat takšni časi. Komunisti in komunizem je veljal za zločin, zato so se starši — in odrasli ljudje sploh — o teh rečeh le šepetaje pogovarjali in predvsem pazili, da teh pogovorov nismo poslušali otroci. Le kadar je v nedeljo pod lipami občinski razglaševalec po celo uro čital imena kmetov, katere bodo rubili zaradi neplačanih davkov, in našteval vse od živine do vozov za rubež, si slišal tu in tam besede: »Ha, že zopet rubijo, prekleti! Ne bo prej miru, da bo

Ko smo Vorancu postavili spomenik

prišel Voranc in njegovi, potem pa bo drugače, tedaj vam bo odklenalo, tudi mi bomo ljudje in bomo živeli!« Toda do tedaj je bilo treba še veliko prestati in pretrpeti, veliko krvi in žrtev je še pobrala svetovna morija, da je zares prišla svoboda, da se je vrnil Voranc in so prenehale rubeži.

Po letu 1945

Tudi po letu 1945, torej po osvoboditvi, imam na Voranca bolj malo spominov. To pa zato, ker sem se sam vrnil iz ujetništva šele za novo leto 1946 in me še 1945. leta ni bilo doma. Leta 1947 pa sem bil v JLA na služenju roka. Voranc je bil tudi bolj malo doma. Dokler je bil zdrav, je bil skoraj vedno na potu. Kot poslanec v Beogradu, v Ljubljani, Mariboru in drugod. Ko pa je leta 1948 zbolel, je odhajal na zdravljenje v Ljubljano, Jesenice, Maribor, Slovenj Gradec, dokler končno februarja leta 1950 ni omahnil. Podlegel je zahrbtni bolezni, ki si jo je nakopal v taborišču. Mrtev se je končno vrnil k nam v svoje tako zelo ljubljene Kotlje. Večni popotnik! Končno je našel

svoj mir na našem hotuljskem pokopališču pod košatimi, stoletnimi lipami, h katerim si je vedno tako želel. Želel si je v svoje Kotlje, med svoje hotuljce, med ljudi, izmed katerih je izbiral in klesal svoje like, svoje samorastnike.

Kot prvi spomin bi rad opisal Vorančev prihod leta 1945 v Kotlje. Voranc se je iz taborišča vrnil prvi. Ni se vrnil v Kotlje, pač pa v Ljubljano. Ni vedel ne za hčerki, če sta še živi, ne za ženo Micko, ki se je vrnila šele kake tri tedne za Vorancem iz nemškega taborišča naravnost v Kotlje. Vorancu so sporočili v Ljubljano, da se je žena Micka vrnila. Takoj je prihitel domov ter jo našel pri Volenovi bajti, pri njeni materi Mariji Gorenšek. Ko sta se tam srečala, se je novica o tem, da se je vrnil Voranc, razširila po Kotljah in okolici kot blisk. In ljudje, njegovi Hotuljci, kmetje in bajtarji, so se pričeli kar sami od sebe zbirati ob cesti pred Volenovo bajto. Vedno več jih je prihajalo in vsi so potrpežljivo čakali, stoječ in sedeč ob cesti, da pride Voranc iz hiše, da ga vidijo in po tako dolgih letih ločitve zopet pozdravijo v svoji sredi, in pa, da slišijo, kaj jim bo povedal. Tako so se zbrali Volenovi, Lužnik, Protič, Nadolžnik, Štalekar in še mnogi drugi. Ko je Voranc končno stopil

"KAMENI VALI" Z URJLVE PROTI ZAHODU

iz bajte, so vstali in se mu odkrili ter ga tako pozdravili. Nato so ga povprašali: »No, Voranc! Kako je kaj in kaj bo sedaj treba storiti.« Voranc pa jih je dolgo molče gledal, nato pa je tiho povedal: »Bilo je tako hudo, tako strašno, da me je sram, da sem človek! Toda vse je minilo, sedaj bo drugače, sedaj imamo svojo ljudsko oblast pod Titovim vodstvom. Slišal sem, da ste se Hotuljci med okupacijo dobro držali, da ste dali velike žrtve za našo svobodo in osvoboditev! Ponosen sem na vas, prav zares sem ponosen, saj sem vedel, da se ne boste izneverili!« Vsi so bili globoko ganjeni po njegovih besedah. On pa je še rekel: »Ja, kaj moremo, sedaj nič drugega ne pomaga, kakor rokave bo treba zasukati in popraviti to, kar je bilo uničeno, nato pa smelo zakorakati naprej po svobodni poti boljšemu jutrišnjemu dnevu naproti.« Tako se je Voranc srečal s svojimi Hotuljci, s svojimi samorastniki, pokončani vojski, po vrnitvi domov v rodni kraj. To mi je pripovedovala njegova žena Micka, ki je rekla, da tega prvega srečanja ne bo nikoli pozabila, ker je bilo čudovito in pretresljivo.

Takoj po vrnitvi v Kotlje in naselitvi pri Prežihu, na Prežihovem vrhu, je Voranc v Kotljah zelo aktivno delal. Organiziral je partijsko celico. Pričel je akcijo za elektrifikacijo Kotelj in okolice. Postal je prvi predsednik elektrifikacijskega odbora. Pri tem je od ministrstva v Beogradu dosegel, da so črtali celotni tretji obrok v znesku skoraj pol milijona dinarjev, kar je takrat predstavljalo velikansko vsoto. Ko se je pričela leta 1947—1948 akcija za gradnjo zadružnih domov, je ustanovil pripravljalni odbor za gradnjo zadružnega doma v Kotljah. Ko je bila leta 1948, meseca junija, velika trojna ovset v Kotljah, takrat smo se poročili trije pari, in sicer jaz, z Riharjevo hčerko Štefko, moja sestra Pepca z Ladinikovim Francijem in moja bratranka Štručeva Mimka z Matevžem Osojnikom, je Voranc na ovseti pozval vse svate, naj se naslednjo nedeljo udeležijo po starem običaju »esihovanja« v gostilni pri Toniju v Kotljah. Pred tem pa se naj zberejo zjutraj ob 6. uri na gradbišču zadružnega doma na udarniško delo. Tako se je tudi zgodilo. Zbrali smo se vsi

trije pari in še kakih 50 ljudi pod vodstvom Voranca. Delali smo vse do dveh. Po udarniškem delu pa smo šli vsi skupaj k Toniju na »esihovanje«, to je, pit in jest po stari navadi. Oče je dal za ta namen ovco in kruh, Voranc pa je obljubil mošt. Reči moramo, da se svoji obljubi ni izneveril in je ostal »sam sebi zvest«, saj je za »jesihovanje« dal res pravi jesih, tako kisel je bil mošt, ki ga je dal za ta namen. Toda nič zato, mi smo bili takrat mladi, vse smo vzeli za dobro in z optimizmom in vero v boljše življenje smo gledali v prihodnost. Veseli pa smo tudi bili, da smo Hotuljci na ta način opravili svojo prvo zares množično udarniško akcijo za zgraditev našega zadružnega doma, ki danes ponosno stoji sredi starih Kotelj in nas spominja tistih težkih, a lepih dni.

Ko sva se z Vorancem prvič srečala in se spoznala, me je natanko izprašal, kje sem bil med vojno, in ko sem mu povedal da sem bil prisiljen mobiliziran v nemško vojsko in sem pozneje prišel v rusko ujetništvo, kjer sem moral biti še vse leto 1945, mi je rekel: »No, nič ne de, te je pač doletelo to, kar te je, sedaj nič ne pomaga drugega kakor delo. Z delom boš moral dokazati, da si Slovenec, da si naš in pošten. Potem pa bomo videli, kako bo naprej. Pozneje bo treba misliti na »stranko«, kajti ta potrebuje pridne, predane in poštene ljudi.« S »stranko« je Voranc mislil kumunistično partijo, kajti on je redkokdaj uporabljal besedo partija, pač pa skoraj vedno stranka, vsaj v pogovorih s preprostimi ljudmi.

S prvim januarjem 1948 sem se zaposlil pri takratnem Gozdnem gospodarstvu v Slovenj Gradcu. Spomladi, meseca aprila, so se ustanovile splošne kmetijske zadruge v Sloveniji. Voranc, Beno Kotnik in rajni Janko iz Slovenj Gradca so se tedaj spomnili name in moral sem iti domov v Kotlje, kjer sem postal, oziroma bil imenovan za predsednika Splošne kmetijske zadruge v Kotljah. Meni je to po eni strani kar ustrezalo, saj sem se šele pred kratkim poročil in sem stanoval na domu pri Vužniku, tako sem imel blizu v službo. Delo pa je bilo zahtevno, moral sem se sproti učiti in se spoznavati z najrazličnejšimi zahtevami dela in položaja. Kadar nisem kaj

vedel, sem šel po nasvet pač k Prežihu, kam pa bi bil tudi lahko šel drugam, saj sem vedel, da mi bo Voranc vedno dobro in pošteno svetoval, in res mi je, če je bil le doma, kar pa je bilo, žal, zelo redko.

Dobro se spominjam, kako je bil razburjen, ko so bila pogajanja za naše meje. Ko se je odločalo o pripadnosti slovenske Koroške nam ali Avstriji. »Že spet barantajo kramarji za našo slovensko zemljo. Kaj jim mar mali narod, pa če je dal še tako velike žrtve, pretil še toliko krvi za svojo svobodo. Njim so njihovi imperialistični apetiti važnejši od vsega drugega.« Nekoč mi je rekel: »Rok, dobro je, da veš, da sem poslal našemu zunanjemu ministrstvu maksimalni in minimalni program za naše zahteve do Avstrije. Maksimalni program je bolj po zgodovinskih dejstvih narejen, in bi bil, če bi bil kdaj uresničen, za nas Slovence idealna rešitev ozemeljskega vprašanja z Avstrijo. Meja bi po njem potekala nekako z vrha Gross Glocknerja (Velikega Zvonarja) na Tirolski meji pa po vrhovih Visokih in Nizkih Tur vse do Vildona južno od Gradca, od tam pa do Gradiščanske, ki bi predstavljala koridor do Čehoslovaške med Avstrijo in Madžarsko. Minimalni program pa naj bi potekal tako, kakor poteka današnja narodnostna meja med Slovenci in Nemci v Avstriji. Od Šmohorja na Zili, mimo Beljaka, čez Osojščico v smeri nad Gospo Sveto in Djekšami. Na vrh Svinje in Golice ter doli na staro jugoslovansko-avstrijsko mejo.« Kljub njegovim silnim in vroči želji, da bi dobili vsaj minimalne zahteve rešene, so zunanji ministri odločili drugače. Ponovno so zarezali globoko rano v živo telo malega, izmučenega slovenskega naroda.

Prav zanimiv je tudi ta spomin na Voranca. Spomladi leta 1947 sva s pokojnim bratom Tončijem odšla k Prežihu, da bi odpeljala zanj tesani les, ki ga je prodal Lesnoprodajni zadrugi na Prevaljah. Dobro se spominjam, da so bile to surove, težke »mere«, kakor smo imenovali dolge trame 11x12 cm, 13x14 cm in podobne, dolžine od 10 do 15 m. Brata sem spremljal zato, da bi mu pomagal les naložiti. Ko sva se lotila nalaganja teh težkih »mer«, pa sta prišla Voranc in takratni pomočnik ministra za gozdarstvo LRS Matevž Hace, ki je bil ravno takrat pri Vorancu na obisku. »Alo, Matevž«, je rekel Voranc, »pokaživa »puobom«, iz kakega testa sva in kako sva gor rastla. Ali sva bila holcerja ali nisva! Vidva se pa umaknita in glejta. Rok ti glej še posebno dobro, da si boš za zmemrom zapomnil, kar si videl danes. Kajti tega, kar vidiš, nisi videl nikoli doslej, pa tudi nikoli več ne boš. Namreč to, da bi »ministri« les nakladali na voz. In to sami, lastnoročno.« Takrat sta bila Voranc in Hace še v resnici močna, kajti igraje sta naložila celo »furo« tesanega lesa, ki ga je nato brat odpeljal na Prevalje. Mi pa smo šli po malici gnoj vozit na njivo za krompir. In zopet je rekel Voranc, Hacetu: »No, Matevž! Primi za vile in nakidajva ene gare gnoja, bom videl, katerega bo poprej strucalo!« In zares sta nakidala kar nekaj gar gnoja čisto sama. Meni pa je Voranc še nekrat rekel: »Le dobro si zapomni to, kar si danes videl, kajti kaj takega prav gotovo nikoli več v svojem živ-

ljenju ne boš več videl!« In prav je imel, kajti prepričan sem, da kaj takega, da bi tako znani in veliki ljudje les nakladali in gnoj kidali, kaj takšnega pa najbrž zares nikoli več ne bom videl.

Lepega dne se je začelo po soseski šušljati in govoriti, da bo nova ljudska oblast zaprla cerkve in prepovedala bogoslužje. Odšel sem k Vorancu in mu povedal, o čem ljudje govorijo. Tedaj me je odpeljal na vrh k lipi, od koder je prekrasen razgled na Podgoro, Uršljo goro, na našo hotuljsko vas in vso pokrajino do Pohorja. Pokazal mi je z roko na vas in dejal: »Ali vidiš našo vas? Ali ni lepa?! Ali vidiš tam doli cerkev?« »Vidim,« sem odgovoril. »No, ali ne paše na vas. Kakšna pa bi bila naša hotuljska vas, če ne bi imela cerkve na sredi?« »Ja, nekaj bi ji manjkalo,« sem mu odgovoril! »Prav imaš,« je rekel. »Zato si dobro zapomni. Če ne bi bilo cerkve na vasi, bi moralo biti nekaj drugega, kar bi ji dajalo videz in poudarek. Vidiš, če komu kaj jemlješ, mu moraš zato nekaj drugega dati. Drugače ne gre. Zato naša ljudska oblast ljudem cerkve ne bo jemala in zapirala. Vsaj tako dolgo ne, da bo lahko ljudem nekaj enakovrednega nudila, tega pa še zaenkrat ni. Povej ljudem, da so brez skrbi. Take in podobne novice pa trošijo in širijo sovražniki ljudstva in njegove oblasti.«

Nekoč sem ga vprašal in prosil, naj mi pove, kdo od še živčih ljudi je opisan v Jamnici in drugih njegovih knjigah. Le za Permanovega Ahaca iz Jamnice mi je potrdil, da je to on sam. Za druge pa mi je dejal: »Kar beri in študiraj, pa opazuj in primerjaj, pa jih boš počasi vse sam pogruntal in tako boš tudi razumel, kaj sem hotel povedati s tem, kar sem napisal.« In zares sem primerjal ter razmišljal. Danes mi je že marsikaj znano in jasno.

Nekoč sem ga povprašal za »turške šance«. Odgovoril mi je, da je našel v dunajskih arhivih zapisano, da so silno stara reč. Da izhajajo prav gotovo še iz keltskih časov. Poslednjič pa so služile svojemu namenu, obrambi, v času turških napadov, ko so bile tudi poslednjič obnovljene.

Jernej Krof

Nova pesem

Zdaj pa eno novo pesem,
naj se čuje spod planin.
Čas postal za to je resen —
pa bo Vorancu v spomin.

Za poskus sem jaz v prozi
pisal že o Vorancu.
Po večkratni diagnozi
za moža še nekaj bo.

Ker je v meni dobra volja,
preliva se v meso in kri.
Ko sem spoznal njegova polja,
spomin na njega še živi.

Povesti pisal in romane
je številne on za nas.
Odkrival je vse svoje rane
in nam zresnil naš obraz.

Po njegovem življenju išče
izbrana zrnca, prav za vas
nekdo, ki pride na igrišče —
se pač znajde vsaki čas!

Za šrotneški grad, mi je nekoč povedal, pa je našel zapisano na Dunaju, da pripada »gospodičnam« iz vasi. Ker so bile »gospodične« zapisane v narekovaju, misli, da so bile to »nune«, ki so baje imele v Kotljah samostan. In zares so pri gradnji hotuljske šole 1910. leta našli neznane temelje za katere sklepajo, da pripadajo temu samostanu.

Ko smo nekoč pri Prežihu čitali časopis, smo našli tudi novico, da so na Japon-

Franc Razgoršek st.

Kako je Voranc postal komunist

Z Vorancem sva bila rojaka, oba doma v Kotljah, Hotuljca. Malo je bil starejši od mene, toliko da v šolo nisva hodila skupaj.

Najprej sem kot desetletni deček prebral njegovo prvo povest, kako so se na šmarjetno (lepo) nedeljo domači hotuljski fantje in leški knapi stepli. Stepli pa so se zavoljo deklet, ki so jih knapi napajali in z njimi plesali, tako da domačini že niso več imeli nobene veljave pri njih. Pa so se fantje zmenili, da jih je treba pregnati iz vasi nazaj, od koder so prišli. Šli so jih nato klicat na korajžo in nato so se pri Matvezu, kjer je bila takrat gostilna, najprej stepli, potem pa še do srede zvečer večkrat. Tedaj so bili knapi že vsi utrujeni in tudi že strgani, saj so imeli lepe obleke, domačini pa take močne in trpežne, doma napravljene. Nato so jih začeli poditi domov na Leše. V Kotljah je potem nastala tudi pesem:

Je prišel z Leš en cotov knap,
še hlač ni imev,
je kazav gnjat.

Potem pa sem v prvi svetovni vojski v ujetniškem taborišču v Italiji, Casa le di Altamira, v neki knjigi našel njegov podpis. Ko vprašam knjižničarja, kje bi mogel govoriti z njim, mi ta pove, da je odšel v jugoslovansko legijo na solunsko fronto. Tudi mi smo se javili v legijo, pa nas Italijani niso več pustili oditi, ker so se bali, da bi bila nova Jugoslavija premočna in to zaradi meje ne bi bilo prav. Ko sva se pozimi leta 1920 doma srečala, mi je pripovedoval, kako so podili Nemce in Bolgare pred seboj, in da je zato prišel tako kmalu domov. Vojske je bilo pa itak konec že v novembru 1918. leta.

Pozneje sva se še nekajkrat srečala, a nazadnje sem ga jeseni leta 1949 obiskal v slovenjgraški bolnici. Takrat je bila njegova žena Micka tudi pri njem, pa smo se menili nekaj časa to in ono. Tedaj sem se poslovil z besedami: »Vidim, da si utrujen, moram iti.« Ko pa odprem vrata, se pa še obrnem in rečem: »Voranc, to mi moraš pa le še povedati, kako si ti komunist postal.« Kako so se mu zaiskrile oči. Dvignil se je na laket in mi rekel: »Ti, Franc, dobro, da si me to vprašal, veš, to je bilo pa tako:

Moj oče so bili tedaj najemnik na Prežihovem. Pa pride graščak Celestini z Javornika neko nedeljo popoldne k nam in mi reče, ko sem bil ravno zunaj, naj oče-

skem zaprli nekaj komunističnih voditeljev, katerih imena so bila zapisana v časopisu. Voranc je kar tako mimogrede dejal: »O, te dede pa ja vse osebno poznam, z vsemi sem že govoril.« Mi smo ga pogledali, on pa ni rekel nič več.

Škoda, zares škoda, da je Voranc tako hitro umrl. Koliko bi nam bil še lahko povedal in razodel lepega. Koliko takega, kar je vedel le on sam, je odnesel s seboj v grob in je z njim za vedno zakopano.

ta pokličem. Potem pa reče očetu: »Pojdi z menoj tja k sosedu Habru, jaz bom Prežihovo posestvo na drobno prodal, ker nihče noče kupiti celega.« Ko pridemo tja, sem pa moral jaz poklicati Habra iz hiše. Tedaj mu reče graščak: »Vi, oče Haber, kupite tole njivo nad vašo hišo, ki vam je tako pri roki. 700 goldinarjev stane.« A ta nekaj časa premišluje in se počoha za ušesom in takole odgovori: »Denarja nimam, lačen pa nisem, da bi nekaj rad imel, kar ne morem plačati.« Vidiš, Franc, tako sem jaz postal potem komunist, ko sem v življenju prevečkrat videl in sam na sebi občutil, kako nekateri nimajo nikoli zadosti zemlje in denarja, drugi pa nimajo kam glavo položiti na svoje.«

Potem se pa z Vorancem nisva videla več, ker je februarja 1950 v Mariboru umrl.

Pripomba:

Te spomine mi je poslal Svetneči Franc, rojen Hotuljec, Franc Razgoršek, p. d. Vahar pri Gradu nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu, s prošnjo, da jih posredujem Koroškemu fužinarju v objavo kot njegov prispevek k spominu na Voranca.

Rok Gorenšek

Voranc na dnini

Bral sem Mohorjevo knjigo Gosposvet-sko polje, ki jo je spisal Prežihov Voranc. V njej piše, kako je taberkoval pri kmetih v Kotljah in v okolici, preden se je podal v tujino, najprej v Trst in v Gorico. Pa žena začne praviti, kako je prišel tudi h Gačniku gonit ročno mlatilnico, ki so si jo kmetje izposojali, da so mogli hitreje spraviti zrnje iz snopja kot prej, ko so še mlatili in »štrajfali« na roko navadno celo zimo. Hlapci, ki so prvo leto služili pri skrbnem kmetu, so do zime že vse zmlatili, pri novem pa šele spomladi. Voranc je bil močan in delaven (saj je še pesnik Župančič v nekem pismu napisal, ko je zvedel, da je bil bolan, da medvedu se ja ne šika biti bolan). Mnogi so ga naprosili, da jim je hodil pomagat »mašinat«. Moja žena Micka je tedaj pri Gačniku služila za pastirico. Mlatili so ječmen, ki je bil poln osata, da se je tako kadilo na gumnu, da drug drugega niso prepoznali, ko so šli k malici ali pa zvečer k večerji. In Voranc je bil med njimi kakor vsi drugi.

Pavle Zaucer-Matjaž

Gašper — naš vzornik

Ko sem se na letošnji prvi spomladanski dan poslavljaj od svojega najzvestejšega saborca in najdražjega prijatelja, tovariša Gašperja, sem govoril, kar so mi čustva neizmerne žalosti razkrivala in kar mi je srce narekovalo.

Danes pa odkrivamo njegov nagrobni spomenik, ki naj govori vsem, ki bodo z žalostjo v srcu obiskovali njegov grob in obujali lepe spomine na njegovo bogato življenje, da tukaj počiva velik človek. V življenju je postal velik, ker je bil globoko zakoreninjen v svojo rodno grudo in med svojim slovenskim koroškim ljudstvom.

Tu počiva mož, ki ga je oblikovala mala narodnostna skupnost koroških Slovencev, ki ga je vse življenje kalila revolucionarna dejavnost in ki je vse svoje delo posvetil svojemu ljudstvu. Gašperjevo življenjsko delo pomeni navdih in obvezo mladi generaciji, da nadaljuje njegovo delo, da se zgleduje ob njegovem junaštvu in borbenosti ter da razvija in neguje plemenite lastnosti, ki so krasile Gašperjev lik in njegovo osebnost.

Zgodovina nas uči, da ima vsak narod in vsako obdobje velike može in svoje junake. Junaštvo je različnih vrst — od tistega na bojišču do odločnosti, klenosti in močastosti. Gašperja so krasile vse te plemenite lastnosti. Bil je hraber borec, junak koroškega partizanstva, bil je vse do svoje smrti uspešen in plodovit družbenopolitični delavec. Vedno se je pri vseh svojih dejanjih ravnal po svoji vesti in si je upal pogledati resnici v oči, tudi če je bilo treba tvegati in trpeti za pravico in resnico.

Že v rani mladosti je Gašper stopil na častno pot revolucije, na pot razrednega boja za boljše življenje izkoriščenega delovnega ljudstva. Vse svoje moči in znanje je posvetil boju za nacionalno, socialno, človeško enakopravnost slovenske skupnosti na Koroškem, boju za enakovrednost svojega materinega, slovenskega jezika v javnem življenju na Koroškem. Dostojno, človeka vredno sožitje ljudi dveh narodov na Koroškem, sodeželanov, je vedno pojmoval za osnovno, človeško prvino in pravico.

Zato je Gašperja bridko prizadevalo, ker večinski narod krati in odreka koroškim Slovincem osnovne človekove pravice. Gašper se je vse življenje boril proti vsaki prisili in krivici, ki jo je doživljal in občutil bodisi sam, na lastni koži, bodisi, da so jo trpeli koroški Slovenci kot narodnostna skupnost. Gašper je štel germanizacijo za obliko grobe in krivične družbene prisile večino nad manjšino in se je z vsem srcem in zdravim razumom boril proti germanizaciji in asimilaciji. Boril se je za svoboden in kulturni razvoj koroških Slovencev. Dvojezičnost je Gašper štel kot enega izmed pogojev za normalno vsakodnevno življenje in sožitje deželanov, ki je po človeških pojmovanjih možno le ob medsebojnem spoštovanju narodne samobitnosti in izvirnosti, z dobro mero strpnosti in z možnostjo, da vsak državljani svojo narod-

no pripadnost in svoj jezik tudi javno izpoveduje in izpričuje.

Boj za pravico in resnico mu je bil življenjska nuja. Zavedal se je, da je boj tveganje in zavestno izpostavljanje trpljenju, da pa brez častnega in trdnega boja človek ničesar ne doseže. Kakor junaštvo različno pojmuje, tako so oblike boja raznolike — od boja z orožjem v rokah, do odločnega političnega boja pa do pasivne resistance.

Nedavna zgodovina koroških Slovencev izpričuje in potrjuje nujnost boja. Četudi so se njihove razmere v mnogočem izboljšale, so si morali vsak, tudi najmanjši uspeh priboriti s trdim bojem, na račun težkih žrtev. Gašper je vedno poudarjal, da koroškim Slovincem povzroča največjo škodo iluzija, da bodo dobili kakršnokoli pravico v dar, brez boja in žrtev.

Oboroženi protifašistični boj, v katerem je imel Gašper zgodovinsko vlogo narodnega voditelja, je slovenskega človeka na Koroškem prežal s samozavestjo in pogumom, vtil mu je vero in zaupanje v uspeh boja za pravice, za obstoj in razvoj.

Zato pomeni narodnoosvobodilna borba na Koroškem obdobje preroda v narodnostnem življenju koroških Slovencev.

Pečat oboroženega boja koroških partizanov je vtisnjen tudi v ustavne temelje avstrijske države. Boj vseh avstrijskih protifašistov, vstevši koroške partizane, pa obvezujejo Avstrijo, da mora izpolnjevati vsa ustavna določila avstrijske državne pogodbe; dosledno mora izkoreninjati nacizem in nacistično miselnost v Avstriji, skrbeti za pieteten odnos do grobov in grobišč zavezniških vojakov in za popolno izpolnitev določil 7. člena, ki zagotavlja narodnostne pravice koroškim Slovincem in gradiščanskim Hrvatoma.

Mala narodnostna skupnost koroških Slovencev je dala v pretekli vojni v relativnem merilu več aktivnih borcev ter je prispevala večje krvne in društvene žrtve kakor mnogi večji narodi. Zato smo koroški partizani ponosni, da smo se borili pod Titovim vodstvom z orožjem v rokah ob strani velikih zaveznikov na ozemlju takratnega Gaua Kärnten, v Ostmarke, v mejah »tisočletnega rajha«; ponosni smo, da smo se borili na tej zemlji, v tej koroški deželi, ki je natopljena in posvečena s krvjo slovenskih in avstrijskih protifašistov, v oboroženi borbi proti okupatorjem Avstrije, proti zavojevalcem svobodoljubnih narodov v Evropi, proti krvoločni nacistični soldateski in proti zločinski nacistični strahovladni. Od 1942. leta pa do konca vojne smo koroški partizani premagovali izjemne težave in vztrajali v boju proti daleč močnejšemu sovražniku.

Veliko zadoščenje za Gašperja je bilo spoznanje, da mladi rod koroških Slovencev sledi svojim vzornikom in da, sicer počasi, vendar vztrajno in vse bolj množično dobiva pomoč od resnično demokratično osveščenih ljudi večinskega naroda. Danes je boj za pravice koroških Slovencev, geslo dvojezičnosti, postalo vodilo novemu demo-

kratičnemu gibanju obeh narodov na Koroškem, ki dosledno in odločno premaguje stare, preživele zgodovinske pregrade in predsodke. Dogodki zadnjih tednov ta dejstva potrjujejo. Na žalost jih Gašper ni doživel.

Dvojezičnost naj postane življenjska stvarnost, ne samo geslo, v novem desetletju na Koroškem. Gašper je svoje prepričanje o dvojezičnosti izpričeval na vsakem koraku, v zasebnem in v javnem življenju. Ob postavljanju nagrobnih spomenikov in partizanskih obeležij je Zveza koroških partizanov pod Gašperjevim vodstvom dosledno upoštevala načelo dvojezičnosti. Pa tudi v javnem izražanju — z dvojezičnimi vabili na razne prireditve, z dvojezičnim poslovanjem, je Gašper uvedel prakso dvojezičnosti, vkljub mnogim pomislekom in nasprotovanjem.

Tudi Gašperjev spomenik z dvojezičnim napisom naj izpričuje odločno zahtevo koroških Slovencev, da je po šestdesetih letih neizpolnjenih svečanih obljub in petindvajset leti po slovesno prevzeti obveznosti napočil čas za rešitev življenjskih vprašanj koroških Slovencev.

Na Koroškem, v deželi, kjer počiva v grobovih in grobiščih na stotine znanih in neznanih protifašističnih borcev, veljajo njim in Gašperjevemu imenu verjetno dobro premišljene besede avstrijskega predsednika Rudolfa Kirschlägerja, ki jih je napisal v posvetilu knjigi »Die Steine reden«, (Kamni govorijo), ko pravi: »Dieser Band ist ein anschaulicher Beweis dafür, dass der Widerstand nicht nur von vereinzelt Idealisten, sondern von einer grossen Anzahl von Männern und Frauen getragen wurde. Sie allen haben damit für die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Oesterreichs den grössten Beitrag geleistet.« (»To delo je pomemben dokaz, da niso bili nosilci odpora samo posamezni idealisti, temveč veliko število mož in žena. Prispevali so velik delež k obnovi in vnovični vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije.«)

Tako svoje prepričanje je zvezni predsednik izpričal tudi, ko je 1977 leta podelil Gašperju državno odlikovanje za njegove zasluge pri osvoboditvi Avstrije.

V isti knjigi pa je v svojem posvetilu zvezni kancler Bruno Kreisky zapisal tudi bridko resnico: »Mit diesem Buch soll den Tausenden vielfach Unbekanntem, die es gewagt haben und die heute Kronzeugen dafür sind, dass sich die Oesterreicher nicht widerstandlos den Hitlerismus unterworfen haben, Gerechtigkeit zuteilt werden. Sie haben zur Ehrenrettung Oesterreichs viel getan und sind so grössere Oesterreicher als manche, denen wir in dieser friedlichen Zeit des allgemeinen Wohlstandes allzu leicht dieses Attribut verleihen.« »Ta knjiga bo pravično ovrednotila tisoče nepoznanih, ki so se upali upreti in so priče, da se Avstrijci niso brez odpora podredili hitlerizmu. Ti so za častno rešitev Avstrije veliko naredili in so zategadelj večji Av-

Karel Prušnik-Gašper

strijci kakor mnogi, ki jim to v mirnem času splošnega blagostanja velikokrat preadi priznavamo.« (Nemško besedilo je prevedla Marija Suhodolčan).

Zato veljajo vsem tem borcem tudi besede iz znanega reka: »Nicht alle sind tot, die gestorben sind« (Niso vsi mrtvi, ki so umrli), kajti njihove ideje, njihova misel je živa in njihovo delo se uresničuje; boj za pravico in resnico zmaguje in bo zmagal.

Naj zaključim te besede v spomin na pokojnega Gašperja z njegovo izpovedjo, ki jo je napisal v knjigi »Gamsi na plazu«:

»Izbojevali smo svobodo, izbojevali smo protifašistično borbo, zanetili upor naprednih ljudi v Avstriji. Vsa dolga leta so bile oči trpečih in tlačanih avstrijskih in slovenskih protifašistov v upanju uprte v partizanske borbe. Dvigali smo duha napredka in socialistične misli. Oznanjali smo vero v boljšega človeka, v demokracijo, v socializem.

In vprašal sem se: ali smo po svojih močeh, mi in vsi ti fantje iz Svinske planine in naši avstrijski borci pošteno in požrtvovalno izvršili tisto, kar je terjalo napredno človeštvo od nas? Ali smo morda komu prizadejali krivico? Tudi to se je pripetilo. Toda prizadevni in delovni kosec v potu obraza med zamahom poškoduje tudi kdaj mlado, nedolžno drevo. Toda v glavnem, če sem tenkovesten, opravili smo svojo dolžnost. Prisluhnilo smo o pravem času zgodovinskim dogajanjem, žrtvovali mladost,

zdravje in kri in izbojevali bitko za napredek, za delovno ljudstvo, za mir.

Kdo lahko terja kaj več od generacije ljudi, ki je mladost preživela v okovih?«.

Obletnica Gašperjeve smrti

Ob prvi obletnici smrti koroškega prvoborca in revolucionarja Karla Prušnika-Gašperja sta Zveza slovenskih organizacij in Zveza koroških partizanov priredili spominsko svečanost v Domu glasbe v Celovcu.

Na slavnosti je pel partizanske in revolucionarne pesmi novoustanovljeni Koroški partizanski pevski zbor, ki ga vodi Branko Čepin z Raven na Koroškem. Zbor, v katerem pojejo večinoma mladi pevci, je že s svojim prvim nastopom navdušil množico poslušalcev.

Ko so se navzoči z minuto molka poklonili spominu lani umrlega Gašperja in vseh, ki so trpeli in umrli v boju proti fašizmu, je spregovoril predsednik Zveze koroških partizanov Janez Wutte-Luc.

V svojem govoru je orisal življenjsko pot Karla Prušnika-Gašperja in predstavil njegovo osebnost. Govoril je tudi o pomenu njegovega življenja in dela za nadaljnji boj koroških Slovencev, ki ga bojujejo za svoje pravice.

Za njim je govoril predsednik Odbora koroških partizanov v Ljubljani Pavle Žaucer-Matjaž.

Poudaril je, da je bilo Gašperjevo življenjsko vodilo — delo, zato je prav, da se prve obletnice njegove smrti spominjamo z delovnimi dosežki.

»Pred letom dni smo se ob Gašperjevi krsti zavezali s partizansko zvestobo, da bomo po njegovem zgledu in vzoru ohranjali in razvijali svetle tradicije koroškega partizanstva, protifašističnega boja na Koroškem, da bomo uresničevali njegove zamisli in ideje, da bomo dograjevali vse, kar je Gašper delal in snoval, vse do zadnjega diha in do zadnjega srčnega utripa.«

Prvi dosežek po Gašperjevi smrti je ustanovitev Koroškega partizanskega pevskega zbora. Na zbor, ki bi pel predvsem partizanske in revolucionarne pesmi, so koroški partizani že dolgo čakali. Gašper si ga, žal, ni učakal. Partizanska pesem je bila tudi njemu zelo pri srcu.

Izpolnila se je tudi druga velika Gašperjeva želja: izšel je nemški prevod njegove knjige »Gamsi na plazu«. Ko se je prišel Gašper pred dobrim letom dni zdraviti v Ljubljano, je povedal prijatelju Žaucerju: »Vse sem postoril za izid nemške izdaje mojih Gamsov na plazu. Zdaj si lahko odahnem in se očasim v skrbi za zdravje.«

To je bilo lani spomladi, knjiga pa je izšla oktobra — Gašper je ni dočakal.

S tem pa se knjiga Gamsi na plazu še ni poslovila od javnosti.

»V sodelovanju založbe Borec in Drava je izšla tretja, dopolnjena izdaja Gašperjevih Gamsov na plazu. V visoki nakladi 6500 izvodov bo knjiga glasnik koroškega partizanstva. Mladi rod na Koroškem si bo ob knjigi ostril odločnost za današnji boj za narodnostne pravice in za enakopravnost koroških Slovencev. Knjiga Gamsi na plazu bo osnovno berilo Gašperjeve bralne značke.

V kratkem bodo izšli Gamsi na plazu tudi v srbohrvaščini in tako bo Gašperjeva knjiga v slabem letu dni doživela izdaje v treh jezikih, kar je izjemen uspeh za slovensko knjigo.«

To je veliko priznanje za Gašperja, čeprav ga sam ni doživel. Po smrti pa je bil tudi odlikovan z visokim jugoslovanskim odlikovanjem — z redom narodne osvoboditve. S tem so dobili priznanje vsi koroški borci — partizani.

Letošnji pomlad bodo v spomin Gašperju priredili še eno pomembno prireditev, ki jo pripravljajo Zveza koroških partizanov, Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu in Osrednji odbor koroških partizanov v Ljubljani. »V Gašperjevo počastitev,« je povedal Žaucer, »prirejamo 2. aprila v Ljubljani celodnevni znanstveni posvet zgodovinarjev, namenjen problematiki pisanja in obravnavanja koroškega partizanstva, koroškega protifašističnega boja. Širok strokovni zbor bo ocenil naša tovrstna prizadevanja in dosežke, pri čemer je v vsem delu vtakan pomemben Gašperjev delež. Upamo, da bo plod posveta zadnja redakcija in verifikacija prve knjige zgodovine koroškega partizanstva za obdobje 1942 do 1943. Avtorji knjige so dr. Tone Zorn, Mile Pavlin in Bogdan Žolnir. Izšla bo v začetku prihodnjega leta.«

Tudi ta knjiga bo veliko priznanje za Gašperjevo življenje in delo. Vendar Žau-

cer meni, da nam morajo biti taki delovni dosežki predvsem spodbuda za naprej:

»Navedeni dosežki naj nas vse navdihujejo z zadovoljstvom, obenem pa nas obvezujejo za nove delovne naloge. Gašperjev vedri, vedno nasmejani obraz, ki ne bo nikdar zbledel v našem spominu, njegov optimizem in nedokončano delo naj nam bodo živo vodilo in izvirno izročilo pri izpolnjevanju njegovega nenapisanega duhovnega, kulturnega in političnega testamenta.«

Za Žaucerjem je pozdravil zborovalce predstavnik celovškega Antifašističnega

komiteja mag. Gerhard Steingress, za njim pa je povzel besedo tajnik Zveze slovenskih organizacij dipl. inž. Feliks Wieser. Poudaril je, da je Gašperjeva veličina v tem, ker se je v težkih prelomnih časih znal prav odločiti in stati sredi ljudstva. Njegov protifašistični boj se ni končal z letom 1945, ampak ga je nadaljeval vse do svoje smrti. Prizadeval si je za ohranitev protifašističnih borbenih tradicij med koroškim ljudstvom in se zavzemal za akcijsko enotnost vseh narodno zavednih sil v borbi za narodnostne pravice.

S takimi nazori in delom pa si je Gašper pridobil veliko somišljenikov tako med rojaki kot med demokratičnimi sodeželani — Nemci, o čemer je pričala tudi številna udeležba na tem spominskem slavju. Wieser je izrazil prepričanje, da »v avstrijski družbi sicer počasi, vendar vztrajno dozoreva spoznanje, da je odnos do manjšin in njihovih pravic predvsem tudi preizkusni kamen demokratičnosti, humanizma in kulture večinskega naroda.«

In zato smemo upati tudi v prihodnost koroških Slovencev.

Miroslav Osojnik

DVE KOROŠKI BIBLIOGRAFIJI

Februarja letos se je sklenilo leto dni, odkar smo se Korošci poslovili od dveh velikih mož, ki sta storila in pomagala pristoriti marsikaj in sta v taki meri vplivala na kulturno delo in življenje v občini Ravne na Koroškem, da bo ostal njun delež za vedno zapisan v kulturni kroniki Mežiške doline. Prvi je Leopold Suhodolčan (10. avgust 1928 — 8. februar 1980), pedagog, pisatelj, pobudnik za ustanovitev bralne značke, prvi predsednik občinske kulturne skupnosti in nasploh idealen kulturni delavec. Drugi je dr. Franca Sušnik (14. november 1898 — 21. februar 1980), ustanovitveni in dolgoletni ravnatelj ravenške gimnazije in Koroške osrednje knjižnice — Ravne na Koroškem; prvi kulturni delavec, ki je Korošcem odkril svet in ki je Koroško predstavil svetu. Skorajda ni potrebno naštevati njunih številnih zaslug, saj jih poznamo prav vsi in vemo, da so neločljivo vtakane v kulturno rast in utrip naše doline!

Korošci smo postali v letu 1980 bogatejši za bibliografiji teh dveh zaslužnih mož. Obe bibliografiji je izdala Koroška osrednja knjižnica — Študijska knjižnica — Ravne na Koroškem, sestavila pa ju je Marija Suhodolčan.

Za vse tiste, ki se še niste srečali s pojmom »bibliografija«, bo najbolj nazorno razložila njen pomen tale definicija: »Bibliografija je znanstvena dejavnost, ki zbira, vrednoti, izbira, vsebinsko analizira in opisuje tiskane ali drugače razmnožene, javnosti namenjene tekste, te klasificira, ureja in navadno v obliki urejenih popisov tudi publicira z namenom dati informacije o literaturi in s tem pripomočke za strokovno delo.« (Janez Logar: Uvod v bibliografijo, Ljubljana 1970.)

Taki so osnovni podatki o obeh bibliografijah:

BIBLIOGRAFIJA dr. FRANCA SUŠNIKA

Sestavila Marija Suhodolčan.

Izdala Koroška osrednja knjižnica — Študijska knjižnica

Ravne na Koroškem, 1980, tipkopis-foto; 36 f. str.; (29,5 20,5 cm).

BIBLIOGRAFIJA LEOPOLDA SUHODOLČANA

Sestavila Marija Suhodolčan.

Izdala Koroška osrednja knjižnica —

Študijska knjižnica

Ravne na Koroškem, 1980, tipkopis-foto; 81 f. str.; (29,5 20,5 cm).

Prav je, da obe bibliografiji bralcem podrobneje predstavimo. Že bežno prelistavanje obeh nam pove, da je bilo v bibliografiji vložena veliko truda in dela. Marija Suhodolčan je v razmeroma kratkem času uspela zbrati in strokovno urediti obsežno gradivo, ki nas tako urejeno docela prepriča o veliki plodovitosti in ustvarjalnosti obeh avtorjev.

BIBLIOGRAFIJA dr. FRANCA SUŠNIKA obsega gradivo od leta 1915 do marca 1981 (s poznejšimi popravki in dopolnitvami). Avtorica je upoštevala vse gradivo razen Sušnikovih rokopisov in korespondence in jo razdelila na tri poglavja. Vsako od teh poglavij je urejeno po letih in po abecednem vrstnem redu po naslovih del.

Vemo, da je dr. Sušnik že leta 1930 spisal *Jugoslovansko književnost* in da so leto prej (1929), ko je služboval v Prekmurju, izšli njegovi *Prekmurški profili*. Leta 1936 je v Mariboru izšel njegov *Pregled svetovne literature*, v katerem je v jedrnatih in mogočnih potezah zbral najbolj značilne in pomembne predstavnike svetovne literature. Še bolj blizu je Korošcem njegova knjiga *In kaj so ljudje ko lesovi* (1968), v kateri so zbrani njegovi dokazi ljubezni do rodne Koroške. Sušnikovi samostojni tiski obsegajo 16 enot, od tega je 5 ponatisov.

Dr. Sušnik je tudi veliko pisal za revialni tisk; še posebno rad se je odzval vabilom domačega »Fužinarja«. Radi smo imeli njegov jednat, klen in samosvoj način pisanja. Zdaj je pisal o krivičnih nekdanjih postavah fužinske oblasti na Prevaljah, drugič o knjižnici in o delavskem muzeju, ki sta bila njegova velika ljubezen; in spet o Prežihovem Vorancu in o naši Gori.

Nismo pa vsi vedeli, da je dr. Sušnik že v letih 1915—1916 v Celovcu urejeval in objavljaj svoje prispevke v glasilu napredno usmerjenih srednješolcev »Vzbudi se, Sloven« in da je že v letih 1926—1928 objavljaj v Slovincu tehtne gledališke kritike in ocene predstav mariborskega gledališča.

Dr. Sušnik je živel in upal s svojo Koroško. 84 prispevkov je posvetil koroškim

krajem, 41 prispevkov pa koroškim ljudem. O Prežihu je zastavil pero 15-krat, o pesmi in pripovedi, o slikah in knjigah, o gledališču in o drugem pa je v bibliografiji registriranih kar 132 prispevkov.

Njegova klena besedila so vklesana na številnih spomenikih po Koroškem. Kar 44 jih navaja bibliografija.

V drugem poglavju bibliografije pa lahko izvemo, kaj in koliko so o dr. Sušniku pisali drugi. Bibliografija je registrirala 97 takih prispevkov. Ko smo pregledali celotno bibliografijo in sešteli vsa tri poglavja, smo dobili število 429. V teh 429 enot je ujeta Sušnikova ljubezen do književnosti, do lepe slovenske besede, do kulture in do koroških ljudi. V teh enotah pa se zrcali tudi del hvaležnosti njegovih rojakov v imenu tistih, ki so o dr. Sušniku pisali.

Vse, ki ste se kadarkoli in kakorkoli srečali z dr. Sušnikom, je gotovo takoj prevzela njegova močna osebnost s številnimi osebnostnimi potezami, od kmečke preprostosti do evropske razgledanosti. Če ste ga kdaj poslušali, ste takoj opazili, zakaj je slovel kot prvi govornik naše dežele. Vsako besedo je skrbno premislil in pretehtal. Vsaka beseda cekin! To pa velja tudi za vsa njegova besedila. V vsakem je vtisnjena neizbrisna sled avtorja, njihovega očeta.

Bibliografija dr. Franca Sušnika je zato še bolj dragocen in hkrati tudi zelo vzorno zgrajen popis in pregled celotnega avtorjevega dela.

BIBLIOGRAFIJA LEOPOLDA SUHODOLČANA obsega gradivo od leta 1948 do marca 1981 (z dopolnili). Avtorica je zaradi obširnosti gradiva celotno bibliografijo razdelila na pet poglavij in upoštevala vse dosegljivo gradivo razen prevodov nekaterih avtorjevih samostojnih tiskov in prispevkov v tuje tiske, manjkajočih podatkov o uprizoritvah v amaterskih gledališčih in nekaterih objav v različnih šolskih in drugih podobnih glasilih. Manjkajo tudi rokopisi in Suhodolčanova korespondenca. Tega gradiva pa je toliko, da zahteva dolgotrajno delo pri dokončni obdelavi, razvrstitvi in ureditvi.

Že prvo poglavje Suhodolčanove bibliografije nas preseneti. Vsi smo navajeni na Suhodolčana gledati le kot na mladinske-

ga pisatelj. Bibliografija pa nam tega ne potrudi! Prvo poglavje navaja, da je Suhodolčan za odrasle napisal deset del, od tega 7 romanov in 3 zbirke novel. Sprehodimo se od njegove prve zbirke novel *Človek na zidu* (1960) in listamo naprej. Pa saj so tu sami znani naslovi:

Svetlice (1965), *Dobrijska balada* (1967), *Bog ljubezni* (1968), *Sledovi molčečih* (1970), *Noro življenje* (1972), *Najdaljša noč* (1975), *Med reko in zemljo* (1977), *Trenutki in leta* (1979) in *Snežno znamenje* (1981). Zadnji je roman *Snežno znamenje*, ki je izšel letos. Po avtorjevem prvem zapisu ga je pripravil za tisk njegov prijatelj, pisatelj Ivo Zorman.

Pripovednih del za mladino je za 52 samostojnih tiskov, od tega je 34 izvornih del in 18 ponatisov. Saj ne vemo, kje bi začeli, pri *Ognjenih možeh* (1955), *Sejmu na zelenem oblaku*, pri *Skritem dnevniku* ali pri *Dečku na črnem konju*, ko pa vabijo in nam ponujajo svoje dogodivščine junaki *Rumene podmornice*, *Velikana in Pajaca*, *Velikega in malega kapitana* in *Hi, konjička*. Tu je *Potovanje slona Jumba*, *Pikapolonček*, *Krojaček Hlaček*; tu je avtobiografsko obarvani *Mornar na kolesu*; tu sta njegova mojstra *Naočnik in Očalnik*, pa *Sedem nagajivih*, *Kurirčkov dnevnik*, *Stopinje po zraku*, *Piko Dinovaver*, *Levi in desni klovn*, *Peter Nos je vsemu kos* in *Pra Matija ali bučman*. Saj že naštetih ni mogoče prav vsega: — pisan prt domišljije za mladino, ki ji je avtor posvetil dober del svojega življenja!

Če listamo po bibliografiji naprej, izvedemo, da je Suhodolčan napisal tudi 25 gledaliških in lutkovnih iger, od tega jih je devet natisnjenih v štirih samostojnih knjigah. Dvanajst njegovih del so prevedli v 16 jezikov in ta dela so izšla na tujem že v 36 izdajah. Krojaček Hlaček je preveden v 6 jezikov, *Skriti dnevnik* je preveden v 12 jezikov (srbohrvatskega, makedonskega, nemškega, ruskega, moldavskega, tadžištanskega, armenskega, azarbejdžanskega, uzbekistanskega, litvanskega, latvijskega in estonskega). Radijskih iger in drugih radijskih oddaj in posnetkov je 41, od tega sta dve televizijski igri za odrasle in dve televizijski nadaljevanki za mladino, *Pri možev dnevnik* in *Naočnik in Očalnik*.

Človek strmi in ne more verjeti! Tisoče strani bogatega in polnega življenja, ujete ga med črke, besede in stavke, kakor da je ukraden begu ur, dni, tednov in let ter darovano za vero v sočloveka. Če merimo naše povprečne fizične in umske sposobnosti, potem je vprašanje: »Le kako je mogoče?« čisto na mestu. Pa smo preleteli šele prvo poglavje bibliografije!

V drugem poglavju se vrstijo leposlovni prispevki za odrasle v časopisju, zbornikih in knjigah. Za 74 enot jih je. Sledi jim 259 prispevkov za mladino. Različnih drugih prispevkov o kulturi, bralnih značkah, šolstvu, umetnosti in književnosti pa je 164.

V tretjem poglavju je nanizanih 28 Suhodolčanovih prevodov in priredb del drugih avtorjev, v četrtem pa je 10 enot Suhodolčanovega uredniškega dela. Peto in zadnje poglavje navaja 183 prispevkov drugih avtorjev, ki so pisali o Leopoldu Suhodolčanu. Vseh bibliografskih zabeležb je 900.

Ne moremo se otresti dveh misli. Prva misel o minljivosti človeškega življenja. Koliko romanov, novel, zgodb, televizijskih iger in del za mladino bi še zaživelo pod njegovimi mojstrskimi prsti, če bi živel dlje! Druga misel pa govori drugače. Ali je pisatelj res slutil (morda ste že prebrali zadnje poglavje romana *Snežno znamenje*!) in je morda prav zato izkoristil vse proste ure in v njih ujel bežne trenutke in razmišljajoča leta, ki jih je nosil v sebi, razpet med reko in zemljo, med voljo in nemočjo, in nam tako zapustil tako bo-

gato dediščino, ki si je ne moremo odmisлити!

Pričujoča bibliografija nas o tem popolnoma prepriča.

Za konec morda še tole: Obe bibliografiji je Koroška osrednja knjižnica izdala interno, kot tipkopolis, in v omejenem številu izvodov. V kulturi je pač težko zbrati dovolj denarja za sorazmerno draga tiskarska dela. Prav pa bi bilo, da bi s skupnimi prizadevanji le našli rešitev, da bi obe bibliografiji našli pot med ljudi tudi v tiskani obliki.

dr. Štefan Barbarič

Ravnatelju dr. Francu Sušniku

Bilo mi je dano, da sem na vse prej kot enostavnih poteh življenja srečal lepo število izrazitih in močnih ustvarjalnih osebnosti. Med njimi zavzema svoji modri človečnosti in po domišljeni širokopotezni tvornosti vidno mesto prvi in dolgoletni ravnatelj gimnazije na koroških Ravnah, lani preminuli profesor dr. Franc Sušnik (1898 — 1980). Čeprav je od let, ki sem jih preživel ob njem, preteklo že precej časa, ohranjam svoje takratno mladostno zagnano profesorsko službovanje v tisti plasti zavesti, iz katere ne nehamam ponovno zajemati. Težko je sicer pregledati grmado vsega mogočega, kar se je zgrnilo nadme po ravenski dobi, toda od časa do časa me misli rade zanesejo k stvarim, doživetim v tistih treh šolskih letih, posebej zato, ker sem lahko od blizu spremljal in spoznal pedagoško ter kulturno delovanje ravnatelja dr. Sušnika. Danes lahko rečem, da sem s tem pridobil več, ko da bi bil med tem časom opravil kdor ve kako izbrane in imenitne posle.

Pri okoliščini, da sem jeseni 1. 1952 prišel na ravensko gimnazijo, so odločala prav za prav zunanja naključja službenega premeščanja. Dobiti dekret za Ravne pa je pomenilo v naši tedanji šolski govornici: priti k dr. Sušniku. Kajti nobena slovenska srednja šola ni bila v tistih časih tako tesno povezana z imenom svojega ravnatelja kot ravenska. Dr. Sušnik je, kot je bilo znano, to šolo poklical v življenje tako rekoč iz nič. V njem je v prvih povojnih dneh vzniknilo živo spoznanje o nujnosti ravenskega učnega zavoda, ki naj kulturno prekvasi bližnjo in daljno okolico, ji zagotovi strokovnjake in ki naj odločujoče vpliva na splošni razvoj obrobne koroškega prostora. Vendar zamisel, kakor je izhajala iz polne zavesti po potrebi sistematičnega izobraževanja prihajajočih mladih rodov, sama po sebi še ne bi rodila sadu, če ne bi dr. Sušnik zastavil za njeno uresničitev sebe vsega, svojo bogato življenjsko izkušnost, svojo nadarjenost, približati se ljudem, šolanim in nešolanim, mladim in starim, bližnjim in daljnim. Ker je grad grofa Thurna lahko dal študirajoči mladini le zasilno zatočišče, se je ravnatelj Sušnik kmalu po ustanovitvi gimnazije lotil graditve šolskega poslopja, aktiviral za to delo sile dijakov

in pomoč starodobnega trga, ki je ob tovarni plemenitih jekel začel preraščati v delavsko mesto in v industrijsko središče ter pritegnil k skupnemu delu še vodstvene forume tovarne in okolice. Razmere, v katerih je nastajala gimnazija, so bile kljub podpori iz občine, tovarne in okraja, vse prej ko rožnate. Kako sredi potrebe, ki so vpile od vseh strani, rešiti prostorsko stisko, posebej, kar je prizadevalo nastanitev dijakov, ki so sicer dovolj vedro prenašali tegobe bivanja v zasilnih internatskih prostorih ali so bili prisiljeni prihajati od daleč, pri pogosto skrajno neugodnih prometnih zvezah. Sistematično študiranje ni bilo odvisno samo od volje posameznikov, marveč je bilo povezano z neko zunanjo ureditvijo možnosti za študij. In dalje, kako zagotoviti redni šolski režim in ustrezno raven znanja, ko so se profesorji precej pogosto menjavali, bodisi ker so želeli v večja mesta ali iz drugih razlogov. Študentskih tradicij še ni bilo, v predhodni šolski pripravljenosti so nemalokdaj zevale vrzeli. V delovnih razmerah, ki so se kakšenkrat komu zdele nepremakljive, je dr. Sušnik neomahljivo in potrpežljivo vztrajal pri svojih zamislih in pri premagovanju zaprek. Ukoreninjen v svoji pokrajini telesno in duševno, je brez hrupa in — ne da bi tožil ali se pritoževal — z vsakdanjim drobnim in zgledno požrtvovalnim delom ustvaril podlago, iz katere je pognala bujna rast.

Marsikdo, ki ga dandanes zanese pot na Ravne in se poleg tovarniških hal razgleda še po njihovih kulturnih hramih, si bo najbrž težko predstavljal, koliko naporenega in dolgotrajnega dela je vgrajenega v ves ta napredek. Kako težki so bili začetki, sem imel sam priložnost videti v rahlo omiljeni obliki, saj sem službo na gimnaziji nastopil v času, ko je bilo najhujše že premagano. Bile so opravljene že prve mature, s čimer je gimnazija tako navzven kot navzgor potrdila svojo upravičenost in trdnost. V prvih tednih po mojem nastopu so se začeli razredi seliti iz številnih neustreznih prostorov, razmetanih na vseh koncih in krajih stare graščine, in so dobili učilnice v novi zgradbi, od koder se je odpiral pogled na prijazno gozdno stran.

Seveda dr. Sušnik ni gradil hiše zaradi hiše, ampak je vplival posredno in neposredno tudi na miselnost dijakov: vcepljal je v njih voljo do resnega dela, gojil v njih vztrajnost pri uresničevanju tako bližnjih kot perspektivnih ciljev, jih vzgajal k spoštovanju do delovnega človeka iz ljudstva in jih navajal k postavljanju širših, tudi nadosebnih ciljev. Ta in taka vsakdanja dejavnost ga je tolikanj zaposlovala, da je dobesedno pozabljal nase in na ugodja življenja.

Ko je delo z gimnazijo steklo, se dr. Sušnik kljub zunanjim priznanjem, ki so mu bila izrečena z najvišjih mest, ni ustavil, ni mogel počivati na doseženem in na lovorikah: sledila je ustanovitev in ustali- tevi študijske knjižnice, ki je še za njegovega življenja dosegla zgledno opremljenost in visoko število devetdeset tisoč naslovov, nato likovni salon in tehniški muzej.

Spričo tega in tolikerega dela je pogosto videti, kakor da ostaja Sušnikova literarna in druga publicistika manj zapazena, nekako v senci njegove povojne pedagoške in kulturno-organizacijske aktivnosti. Profesor Sušnik je bil izza mladih nog naravnost zaljubljen v pisano besedo in v besedno umetnost. Potem ko je v Zagrebu promoviral s študijo o Gerhartu Hauptmannu, se je na svojih službenih postajah zbrano in sistematično predajal proučevanju slovstva, seveda mnogo intenzivneje, kot je bilo potrebno za sam šolski pouk. Pri tem se je varoval, da bi umetnost besede podrejal kakim teoretskim sistemom ali da bi se zadovoljeval s strokovnjaštvom kot takim, nasprotno, vnašal je v stik z literaturo celega človeka, upošteval miselnost in doživetost kot enakopravna voditelja po kakšenkrat težko dostopnih poteh literarnih sporočil. Iz tega duha sta vzrasla dva pregleda, najprej za jugoslovanske književnosti (1930, šoli prirejena drobna knjižica sicer, vendar nenavadno dognana v formulacijah, izšla v treh natisih) in prvi slovenski priročnik za svetovno književnost (1936).

Spomnim se, kako sem si takrat, tik pred vojno, iz knjige hlastno izpisoval cele pasaje. Kakor vemo iz pogovora z Bogdanom Pogačnikom (1967), je dr. Sušnik še v bližini sedemdesetletnice snoval novo izdajo priročnika, škoda vsekakor, da knjiga ni izšla, ker bi pomenila ob mnogih sodobnih hiperabstraktnih literarnih obdelavah določeno osvežitev.

Ko je avtor razmišljal o glavnih vodilih nove izdaje, je izrazil prepričanje v trajnost dognanih vrednot: »Trideset let je zdaj, odkar sem se zadnjič ubadal s temi rečmi. No, zdi se mi: gošča je zdaj večja; taka gošča, da je včasih kar težko dobiti pregled. Ampak zdi se mi tako: vrednote so pa kar ostale; te velike vrednote — Shakespeare, Goethe, Prešeren, so nam orientacija slej ko prej.«

Že v svojih ravenskih letih sem se vprašal in se sedaj po tem tako bogato izpolnjenem življenju ponovno sprašujem, kaj je tega nadarjenega in izredno delavnega moža pripeljalo do odločitve, da se je po vojni odrekel življenju in intelektualnemu obtoku v večjem središču in se z vsem svojim bitjem zapisal reševanju kulturnih potreb rodnega okoliša.

Najprej je posluh za ljudsko vidna, organska poteza Sušnikovega duha. Tak posluh za ljudsko je dr. Sušnik izpričal že na prvem profesorskem mestu, v pravkar k Sloveniji pripojeni Murski Soboti, kjer je kot vtisom odprti, razgledani izobraženelec znal najti intimno povezavo s starosvetno deželno onkraj Mure in njenimi prvobitnimi prebivalci, čemur je dal izraza v esejičnem občutenem prikazu Prekmurski profili (prva objava 1924). Enako elementarno predan ljudskemu, iz katerega se je na danem ozemlju v teku stoletij izoblikoval slovenski narod, je po vojni začrtal vrsto klenih portretov svojih koroških ljudi (izšlo v knjigi In kaj so ljudje ko lesovi, 1968).

Druga poteza Sušnikovega duhovnega profila je zvestoba. Nekajkrat je to zvestobo določneje označil kot zvestobo rodu, zemlji, pokrajini, domovini in grobovom.

Iz tega vrelca je črpala moči in navdihla njegova misel, ki se ni ustavila pri lepo zvenceh izjavah, marveč je težila k stvarnemu delu in k dejanjem.

Poseben znak Sušnikove osebne kulture in njegove kulturne zavesti je tenkočutnost za jezikovni izraz in skrb zanj. Kot je povedal že Marjan Kolar: »Sušniku pa je beseda ostala dragocenost, da, celo mistična dragotina, izjemen dar, ki je dan ljudem, da vanj odlijejo desetkrat pregnetena in od življenja preverjena spoznanja.«

Naj k tem širše zajetim opažanjem o vrednostnem izžarevanju osebnosti dr. Sušnika dodam še obrobno epizodo iz lastnega spomina. Bilo je poleti l. 1953, ko sta oba maturitetna razreda usmerila zaključno »poučnozabavno« ekskurzijo v južne dele države, skozi Zenico, Sarajevo, Mostar in na morje. In ker smo se v Dubrovniku zamudili nekoliko dalje, nam je začelo primanjkovati denarja za Split. Pa smo si tega vsi po vrsti silno želeli. V tisti negotovosti sem brzojavil dr. Sušniku na šolo, naj bi nam po možnosti (iz rezervnega sklada) prav tako brzojavno poslal potrebni denar v Split. Ko smo z ladjo pristali v Splitu, je preostajalo prav toliko časa, da je bilo mogoče skočiti na glavno pošto in poizvedeti o denarju. Izletniška družina je ostala na ladji. In glejte — denar je že čakal. Z nepopisnim veseljem smo se izkrcali.

Primer sam po sebi ni kdo ve kako pomemben, vendar je značilen, kako pazljiv in zanesljiv je vedel biti dr. Sušnik tudi v majhnih stvareh. Tokrat v želji, ustreči maturantom, da so lahko z izleta prinesli čim bolj polne in dragocene vtise.

Tako bo pokojni dr. Sušnik živel enako v svojih delih kot v našem lepem spominu.

MISLI

Varčnost. Ne zapravljaj več, kot je treba drugim in sebi; ničesar ne zavrzi.

*

Odkritost. Ne uporabljaj prevare, ki škoduje; misli neškodljivo in pravično, in če govoriš, tako tudi govori.

*

Pravičnost. Ne škoduj drugim, ne zane-marjaj dobrih dejanj, ki so tvoja dolžnost.

*

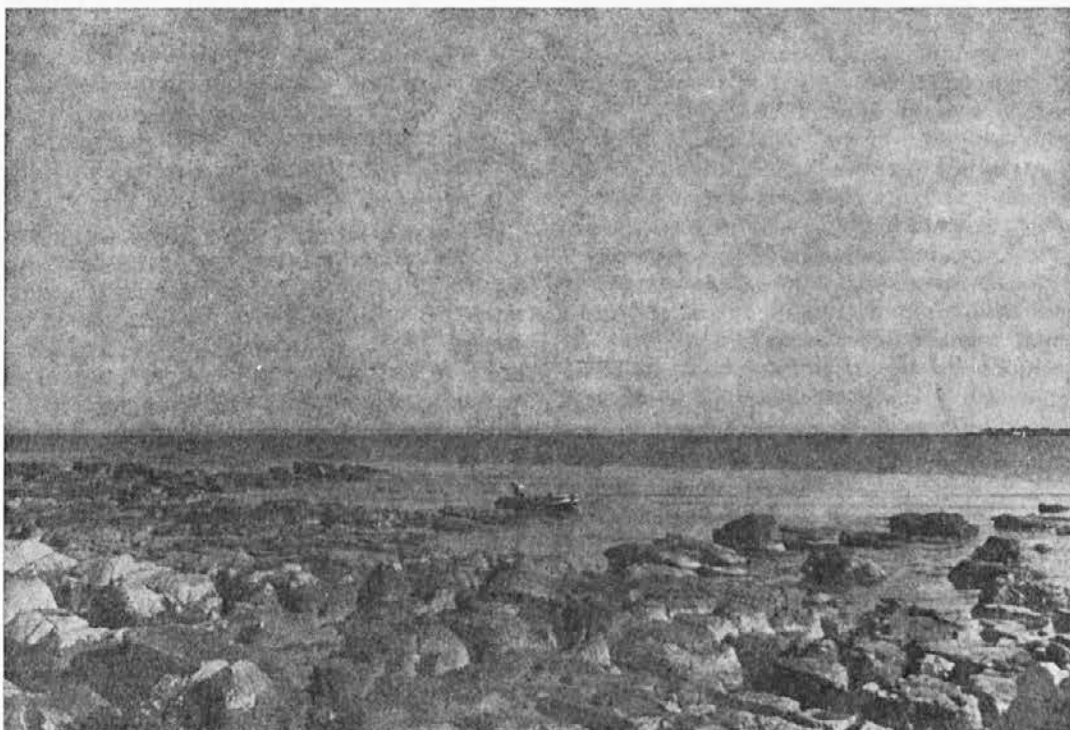
Hladnokrvnost. Izogibaj se ekstremov.

*

Čistoča. Pazi na čistost telesa, obleke in stanovanja.

*

Svečeniki pozivajo vse na krščansko skromnost. Pridržejo pa se je samo siromašni.

Janko Messner

Ravnateljju v spomin

»Ravenska gimnazija je pomaknila našo koroško deželo iz nicine v luč slovenske kulture«, ste zapisali »med Peco in Pohorjem«.

Bili ste mi osem let ravnatelj te gimnazije.

Ravnali ste z malo besedami.

Skoraj vam jih ni bilo treba, da vam je zrasla kultura pod prsti.

Največkrat ste samo pogledali, pokimali. Včasih dejali »A tako... A res...«

Včasih pa ste kakšno rekli, ki ji je nas eden razkril pomen šele kak dan slej.

Pa niste samo ravnali, kadar se je kje kaj nestrpno vzvalovilo.

Niste samo razvozlali, kadar se je kje kaj zavozlalo.

Na tihem ste postavljali in končno postavili, da danes stoji ponosno, ne samo na Ravnah in na bregih Meže.

Ljubezen vaših dijakov priča o tem.

In spoštovanje učiteljev vaše ravenske gimnazije.

Nas eden se je od vas mnogo naučil.

In premalo.

Premalo...

Iz tega spoznanja raste spomin na vas.

Janko Messner

Srce iz groba greje

(Misel o pogrebu dr. Franca Sušnika)

Kdo je štel zборе, ki so mu zapeli slovenske narodne. Večidel koroške. — Zbrano, svečano, skratka, kulturno. Kakor so se naučili od njega v čitalnici Študijske knjižnice, ko je ob tihih večerih prižigal sveče v svetišču slovenske besede. In pozdravil z izbrano, koroško mehko, prazniško besedo zdaj tega zdaj drugega umetnika za darovanje na oltarju slovenskega duha.

Pri njegovem odprtem grobu je stala krščanska duhovščina in molila Očenaš.

Škof Vekoslav Grmič ga je pokopaval. In dejal, kako so doktorju Sušniku ležali na poti liberalci in klerikalci, ker je izhajal iz krščanske vere.

Pri njegovem odprtem grobu so stali marksisti. Ugledni ljudje z visokimi družbenimi funkcijami. Takšni, ki ne izhajajo iz krščanske vere. Takšni, katerih oči niso obrnjene v svetove zunaj naše zemlje, temveč v ta resnični svet narave in družbe, v katerem poteka človekovo edino življenje. Dr. Sušnik je črpal svojo neizmerno delovno voljo iz krščanske vernosti, vendar v službi človeka na tej zemlji. Brez sebične misli v prsih.

In glej, na vsem lepem je tam pri odprtem grobu napeto popustilo, se je nepomirljivo pomirilo, neskladno uskladilo: marksisti in kristjani, oboji so onemeli v spoštovanju pred uresničenim človeškim

življenjem, uresničenim s tihim, duhovno izpolnjenim delom, s skromnim življenjem.

Onemeli so pred samouresničenjem kristjana in socialista. Pred utelešeno sintezo »nasprotujočih si« pogledov na svet. Njegovo srce so položili v grob. — Pa zdaj iz groba greje.

Viktor Levovnik

Profesorju v spomin

Lani v februarju je prenehalo utripati njegovo očetovsko srce. Minilo je že leto, odkar počiva pri Barbari, v naših srcih pa še živi, nas opominja, bodri...

Ko srečujem inženirje, zdravnike, si mislim, skozi njegove roke so šli v svet učnosti.

Živimo v vrvežu atomskega veka. Utrip življenja je vsak dan hitrejši. Človeka vedno bolj nadomeščajo stroji, elektronski računalniki, tehnične iznajdbe.

Tudi v človekovem osebnem življenju je veliko novega, je pokojni vedno poudarjal. In to novo moramo sprejeti kot svoje, kot iznajdbo naših ljudi. Vse moramo ceniti. Daleč je že čas, ko so se fantje zbirali na vasi in si zapeli domačo pesem. To je bila njihova najboljša zabava in razvedrilo. Danes ima mladina novo, drugačno življenje.

»Vedeti morate,« mi je govoril ob zadnjem srečanju, »za srečo niso dovolj le materialne dobrine, ampak je potrebno še marsikaj drugega, važnejšega. Najti je treba smisel življenja. In prav ta smisel je določeni del mladine začel odkrivati. Le glejte, da bo naši mladini lepo, toda naučite jo ceniti to, kar ste ji priborili.«

V mladem človeku je večkrat čuden in neznan svet notranjih glasov. Tisti svet sreče, v katerem govori beseda le v tišini. Svet teh zvokov ima čudno moč. Ne lovi jih ne uho in ne radarska mreža, razpeta širom sveta. Pa vendar niso neslišni. Res jih mnogi preslišijo ali nočejo razumeti. In prav zaradi tega imajo ti notranji glasovi posebno moč, kajti kogar zaobjamejo popolnoma, tega napolnijo z ljubeznijo naše Koroške!

Vse te besede sem dojel iz njegovega srca, saj sva kramljala skoraj trideset let. Njegova pisma so zame dragocena doto. Iz njih diha njegove misli:

Čudno je na svetu. Človek premine, a njegov spomin ostaja, živi z nami naprej, nas spodbuja. Mar ni to lepa povezanost ljubezni z onstran groba? Pa najsibo drag človek, oče, mati ali ljubljeno deklo, vedno od njegovih spominov prihaja tiho v srce, skuša v človeku na novo oživetiti, mu povedati ono besedo, ki morda v življenju ni bila izrečena, ker jo je čas prehitel.

Ko sem prebral njegovo knjigo In kaj so ljudje ko lesovi, sem spoznal, da je bila njegova beseda pesem. Srečen sem, da imam tako bogato doto po njem, saj sem bil nekoč njegov slušatelj na večerni — delavski gimnaziji. Veliko je bilo najinih skupnih poti, veliko njegovih pesniških navsvetov sem shranil v srcu.

Ob obletnici smrti se nam znova odpira boleč spomin, a vsak spomin ima tudi lepo

stran. Ob tihih urah odprimo skrito kamrico srca in berimo iz knjige spominov.

In skrite globače, temni gozdovi Uršlje gore mu bodo peli večno pesem.

Jernej Krof

Dr. Francu Sušniku

Bolezen težka vas napoti
v bolnišnico na okrevanje;
ko se nesreča koga loti,
pripravi se na odmevanje.

Ko je na bolje se obrnilo,
veseli smo bili že vsi;
na hitro se je razglasilo,
da ste nam umrli vi.

Bili človek ste delaven,
brez prestanka zaposlen,
med ljudmi zato že slaven,
vedno z delom obložen.

V slovo zapel bi pesem,
naj se čuje prek dolin,
da umrl je mož preresen,
dežele naše slavni sin.

Viktor Levovnik

Z nami živiš v spominu

Vprašam te, čas, kam bežiš?
Že leto minilo je, odkar
sin Koroške v grobu spiš.

Stoletne bukve v parku so ozelenele...
Dijaki s knjigami se sprehajajo med njimi,
ptičji zbor se jim oglašja iz vejevja —
k nam, na Koroško, ponovno prišla je
pomlad!

O pomlad, koliko barv je na tvoji paleti,
koliko različnih doživetij življenja!
Peca in Uršlja se kopata na snegu,
ki se počasi poslavljata.

Naprej se na gimnaziji z znanjem življenje
oplaja...
Novi obrazi iščejo učenosti, vse kipi, vse
je srečno!
V srcih pa bedi slika nepozabnega
ravnateljja.

Njegov očetovski obraz je zagrnila večnost,
le spomin je ostal na človeka, vse ostalo
vzame čas...

Toda v srcih, naš dragi Franc Sušnik,
ostaja!
Ostal si med koroškimi fužinarji, kjer pojo
kladiva,
kjer peči dan na dan lijejo šarže svobode!

Si na polju pri kmetu, ki zemljo s plugom
obrača,
pogovarjaš se z gozdarjem, ki naše gozdove
varuje,
nežno božaš pastirčka pri ovčkah.

Ne, nisi umrl!
Z nami živiš v spominu...

Učenke iz Št. Jakoba v ziljskih in rožanskih nošah

Mojca Potočnik

Sedemdeset let Hedvike Jamšek

Njen delež plesni kulturi Koroške

Srečaš jo na ulici, visoko, vitko, s prožnim korakom; gledaš jo pri delu, kako skrbno streže pletilnemu stroju, izbira barve, kroji nova oblačila; poslušaj jo, kako vzplamenijo njene besede, ko spregovori o plesu — pa ji ne bi prisodili sedemdeset let. Vendar jih je dopolnila, lani v oktobru.

Vse njeno življenje je prežeto s plesom. Morala bi reči s »folkloro«, pa se mi zdi ta beseda tako obremenjena z vsakovrstno navlako, da mi ne gre rada z jezika. Ne vem, zakaj ne bi govorili tudi o **ljudskih plesih**, če pa že imamo ljudske pesmi in pripovedke pa ljudsko slikarstvo in sploh — ljudsko izročilo! Vendar Hedvika svojega bogatega plesnega znanja ni nabirala samo v ljudskem izročilu, učila se je tudi umetnih plesov in tudi sama je ustvarjala.

Triindvajset let (1947—1970) je vodila folklorno skupino na Ravnah, zato ni čudno, da je slava in čast ravske folklorne tesno povezana z imenom Hedvike Jamšek. Toda njeno stanovanje ni ovešeno s priznanji in pohvalami, na zunaj skoraj ni sledu o njeni ljubiteljski dejavnosti. Bog ve, ali so se ji sploh dostojno zahvalili za njeno delo, ko je odšla.

Počasi je začela čutiti, da je odveč v skupini, niso je več potrebovali. Poslovala se je od folklorne. Toda ni se umirila v pokoj. Kakor njen pletilni stroj ni popolnoma umolknil — mora še kdaj pa kdaj kaj ustvariti — tudi ni vzdržala, da ne bi več učila mladih ljudi plesnih gibov. Tako je našla pot med koroške Slovence v Avstriji. Sprejeli so jo z odprtimi rokami.

Narod naš zaklade hrani

Po osvoboditvi se je na Ravnah močno razvivala vsakovrstna kulturna dejavnost. Leta 1947 so ustanovili tudi plesno — ba-

letno skupino, ki se je pozneje preimenovala v folklorno. Strokovno vodstvo te skupine je prevzela Hedvika Jamšek.

Pred vojno je obiskovala šolo, kjer se je naučila osnov koreografije, ritmike, glavni poudarek pa je bil na gimnastiki. S to se je ukvarjala še prvi dve leti po vojni. Ko je prišla k folklori, so jo poslali na izpopolnjevanje v Zagreb, Novi Sad, Niš in Beograd, na tečaje za ljudske plesne. Tako je že koj spočetka obvladala bogat repertoar plesov.

Zavedala pa se je, da s tujimi plesi ne bodo ogreli občinstva, zato je začela zbirati domače plesno gradivo. Plesov se je hodila učiti na kmete. Pri tem ji je veliko pomagal Franc Metelko, ki je pri folklori igral na harmoniko. Njegovi starši so imeli gostilno, oče je bil tudi muzikant, in poznali so vse plesne, ki so se plesali v naših krajih. Pomagal ji je tudi Janko Gačnik, borec in znan kulturni delavec na Ravnah. Trampiana so se npr. naučili pri nekem kmetu v Libeličah.

Tudi na noše so mislili. Ni bilo denarja, da bi jih kar naročili in dobili, starih tudi ni bilo. Modele je Hedvika našla na kmetih, nato pa je sama kreirala obleke in veliko tudi sama zašila. Seveda se je posvetovala s strokovnjaki narodopisnega inštituta v Ljubljani. Dekleta so vezle okrase na bluzah in kapah. Tudi pozneje, ko je Hedvikina plesna skupina (predvsem deklice) sodelovala v pravljicnih igrar, ki jih je režirala Lea Ferk, je Hedvika sama kreirala obleke. Šivati so ji pomagale matere teh deklet. Vse so delale zastoj, tudi Hedvika za svoje delo ni prejemale plačila. Njena skupina pa je bila zelo aktivna — tedaj skoraj ni bilo prireditve v kraju, kjer ne bi nastopili tudi plesalci.

Jernej Krof

Leopoldu Subodolčanu

O blagi mož,
li more bit resnica,
da si umrl?
Za nas je to krivica.

Bolezen težka
te je čisto strla,
pustil si dela,
ki zares so vrla.

Bil si pisatelj,
včasih tudi pesnik,
mladini še učitelj,
ki sukat zna peresnik.

Že kdaj je ljudstvo reklo,
da dober si značaj!
Kot najboljšo jeklo
cenimo te zdaj.

festivalu v Kopru — tedaj jih je prvič posnela naša televizija. V letu 1970 so plesali na Gradiščanskem.

Potem so vodstvo ravenske folklorne prevzeli mlajši ljudje.

Zanimivo je, da v vseh tistih letih v nobenem drugem kraju Mežiške doline ni zaživela nobena močnejša folklorna skupina. Morda je kje vzniknila, a se ni obdržala. Na Ravnah pa je bila pravo žarišče kulturnega razcveta. Tu je nekdo res živel za folkloro. Dal ji je prave temelje in močno rast. To je bila Hedvika. Črpala je iz neizmernе ljudske zakladnice, pristno izročilo je oplajala s svojim darom, domiselnostjo in okusom. Čeprav so plesali v njeni skupini tudi kmečki ljudje, je znala izvesti iz njih vso naravno eleganco, ki jo premore naš človek.

Od Podjune do Roža

»Ja, nekaj časa mi je bilo zelo hudo in dolg čas,« je potarnala Hedvika, ko sva se pogovarjala o njeni »upokojitvi«, »čeprav sem prej sama mislila, da se bom za vedno poslovila od folklorne.«

Kako bi mogla! Gibanje ji pomeni življenje. »Še vedno z lahkoto pridem od Prevalj do Raven,« se pohvali. Človeka presoja iz gibov: »Ne veste, kako lušno dečvo imam!« je vsa navdušena. »Kako pleše! Ko je naredila tri korake, sem že vedela, kaj vse jo bom lahko naučila.« Govori o dekletu iz gospodinjske šole v Št. Rupertu. Naštudirala je plesni vložek k igri Izgubljeni raj, ki jo bodo sestre z učenkami prikazale ob koncu šolskega leta. To je že Hedvikina deseta ali enajsta sezona med mladimi na avstrijskem Koroškem.

Prvi jo je poklical režiser Peter Štiker, kaplan v Pliberku, ko je še vodila ravensko folkloro. Pripravljala mu je plesne vloške k pravilnim igram. Pozneje je pomagala v Šmihelu, Dobrli vasi, z Zvonkom Ortanom sta hodila učiti folkloriste v Železno Kaplo. Do danes se je v tem kraju folklorne dejavnost močno razmahnila.

Hedviko pa je potegnili še dalje po Koroški deželi. K sodelovanju so jo povabile šolske sestre v Št. Jakobu v Rožu. Kmalu se je udomačila pri njih. Začutila je, da te ženske veliko naredijo za ohranitev in razvoj slovenstva na Koroškem.

Leta 1908 je župnik Ražun ustanovil tri-razredno slovensko ljudsko šolo v tem kraju. Za ustanovo je žrtvoval vse svoje premoženje in zdravje. Šolske sestre so njegov zavod kmalu razširile. Dolga leta je v njem delovala slovenska gospodinjska šola, po letu 1975 pa je tu dvojezična strokovna šola za ženske poklice. Sestre oblikujejo duhovno in kulturno podobo svojih učenk, vzgajajo jih v ljubezni do materinega jezika. Njihov delež pri ohranjanju slovenskih družin na Koroškem je neprecenljiv.

Hedvika takole poroča o svojem delu v Št. Jakobu: »Kako sem zašla v to ustanovo, je težko reči. Priporočil me je takratni kaplan v Pliberku, Peter Štiker, sedaj župnik in kulturni delavec v Pečnici v Rožu. Že leta zahajam tja, da spoznavam dekleta z ljudskimi plesi. S profesorjema Jožetom Kopitzom in slavistom s celovške gimnazije Jankom Cercerjem pripravljamo dekleta za nastop na končni šolski proslavi. Nastopi so kvalitetni, za to že poskrbita oba profesorja z mojim sodelovanjem.

Brezhibna je bila prireditev pod geslom 'Hodil sem po zemlji slovenski,' ki je v sliki, petju in plesu prikazala Štajersko, Gorenjsko, Dolenjsko, Notranjsko, Istro in Koroško.

Spet drugi nastop prikazuje terice iz Roža pri delu, petju in plesu, podjunski krst in del ziljske ohceti.

To je bila zame najkvalitetnejša predstava ob koncu šolskih let. Rada zahajam v Rož med mladino, ki je disciplinirana, sestre nasmejane in to je zame najlepše, kar mi preostaja v življenju.

Čeravno sem s skupino, ki sem jo 23 let vadila na Ravnah, trikrat dosegla vrh v plesu Slovenije, sem bila najsrečnejša, ko so me očaki z Zile pohvalili, kako pristno sem naštudirala njihovo ohcet. Seveda je imela pri tem delež tudi glasbena spremljava. Ansambel gojenk vadi in spremlja na harmoniki kaplan v Št. Jakobu, rojen pri Kumru na Tolstem vrhu pri Ravnah, Janez Tratar.«

Z veseljem in velikim občutkom je Hedvika prisluhnila plesnim gibom tega ljudstva, v katerem zamira, a se tudi znova prebujata zavest rodu Miklove Zale, o kateri je Župančič zapel:

»Ko v turški sužnosti ječala
in k Bogu svojemu molila
za drage Miklova je Zala,
vso dušo mi je razsvetlila.«

Tako Hedvika tudi s plesom prebujata v teh ljudeh zavest o koreninah, o pripadnosti in zvestobi svojemu rodu. In opravlja veliko kulturno poslanstvo.

Zadnji dve leti pomaga pripravljati zaključni program tudi na gospodinjski šoli v Št. Rupertu pri Velikovcu.

Povabilo iz Črne

Koroški Slovenci v Avstriji so spoznali in znali uporabiti Hedvikino veliko znanje in sposobnosti, ki smo jih v njenem domačem kraju pred leti zavrgli. Toda folklorne dejavnost se je v zadnjih letih v Mežiški dolini vedno bolj širila. Tudi v Črni so si je zaželeli. Potrebujemo jo, saj na vsakoletnem »Koroškem turističnem tednu« manjkajo prav ljudski plesi.

Že pred dvema letoma so poskušali ustanoviti folklorno skupino v osnovni šoli. Toda zaradi raznih težav se skupina ni obdržala. Letošnjo zimo pa so se za stvar zavzeli gozdarji. Že lani so ustanovili moški pevski zbor, zdaj bi mu radi pridružili še plesno dejavnost. Povabili so Hedviko, na harmoniko igra Zvonko Ortan, nekdanji godec pri ravenski folklori, pomaga jima Metka Jug, ki je svoj čas plesala v Hedvikini skupini. Plesalci so pridni, devet parov se je zbralo. Naučili so se že venčka koroških plesov (križ polka, slovenski valček, gozdarska, rakova polka), učijo se mazurko, radi bi osvojili še nekaj plesov iz ziljske ohceti. Če jih bo pri tem s pesmimi spremljal še gozdarski zbor... in če bo gozdarstvo v Črni zmoglo denar za obleke, bo Hedvika zadovoljna.

In če nekoliko prikrojimo njeno izpoved: Rada zahaja med mladino, med plesalce, ki jim razdaja svoje bogato znanje, to je zanjo najlepše, kar ji preostaja v življenju. Kdor pa je rad med mladimi, je tudi v srcu mlad.

Ostanite še dolgo mladi in zdravi, Hedvika!

Iskrenost

Vloga iskrenega človeka je — zelo težka vloga.

Gorki

Malo iskrenosti je nevarna zadeva, veliko pa usodna.

Oscar Wilde

Nikogar ne obrekujem, samo govorim, kar mislim.

Karel Čapek

Slabiči ne morejo biti iskreni.

La Bruyere

Iskrenost navadno pelje v pogubo.

Fedar

Rožanske terice

Franci Kamnik — Miša Felle

ZA USPEŠNO IN PLEMENITO DELO

PREŽIHOVI DNEVI '81. Na slavnostni seji skupščine Kulturne skupnosti Ravne v kulturnem domu Prežihovega Voranca v Kotljah je moški pevski zbor Fužinar prejel največje priznanje, ki ga more dati koroški človek svojim za delo v kulturi, ki bogati človečnost in našo samoupravljaljsko rast — VORANČEVO PLAKETO (srebrno).

Ni čudno, da je bilo to veliko priznanje podeljeno tudi moškemu pevskemu zboru FUŽINAR. Dvanajst let živi in dela ta delavski pevski zbor sredi mogočnega ustvariteljskega utripa ravenskih fužin — njegovi ljudje pa s požrtvovalnim in nesebičnim razdajanjem dajejo svoj delež k celovitejši kulturni podobi našega kraja. Pesem fužinarjev je podoba ljudi, ki so pognali globoke korenine v kraj, v čas, in ki ob občutju sreče, lepote in moči rastejo iz lastnih dlani.

Tovarna, družine in pevski zbor, to je živi trikotnik, v katerega je vključen pevec, ki pred nočno izmeno pride na pevске vaje in od tam gre in stopi ob kovaško kladivo, na visoki, v prah in vroč dim oviti žerjav ter za stroj. Več kot dvesto pevskih vaj so opravili lani, kar znese blizu sedem tisoč vadbenih ur. Vendar te ure za njih niso izgubljen čas, kajti pesem in stik s poslušalci jim dajeta moč, da tudi v srečnih časih vztrajajo na svoji poti, da si plemenitijo duha, delo in kruh!

Pevski zbor Fužinar je zelo aktiven. Z novim zborovodjem in sistemskim delom (korepetitorstvo), si je ustvaril možnosti za širšo udejstvovanje v slovenskem in jugoslovanskem prostoru. 6. republiško tekmovanje v Mariboru je bila prelomnica za pevce Fužinarja. Osvojeno srebrno priznanje je bilo plačilo za njihov trud in odpovedovanje. Ob minulem republiškem tekmovanju pa so pevci tudi spoznali, da zborovsko petje ni bilo in ne bo zgolj ljubiteljsvo, namenjeno samemu sebi, marveč ustvarjalno glasbeno-kulturno in angažirano družbenopolitično delovanje. To delovanje pa so odgovorni dolžni podpreti, saj gre za delovnega človeka in njegov kulturni svet ter tudi za njegovo osebno srečo.

Veliko priznanje za pevski zbor Fužinar in za njegove pevce je bila tudi odločitev Zveze kulturnih organizacij Slovenije, naj zbor sodeluje na srečanjih amaterjev Jugoslavije Koste Abrašević v Valjevu, kjer je gostoval novembra lani. To je bil poseben kulturni dogodek za naš zbor in za naš kraj. Žal ga zaradi pomanjkanja časa nismo mogli zabeležiti v prejšnji številki Koroškega fužinarja. Miša Felle nas je spremljala na našem potovanju po Srbiji — danes objavljamo tudi njen zapis.

MPZ Fužinar ambasador slovenske kulture v Srbiji

Člani moškega pevskega zbora Fužinar z Raven na Koroškem so se v novembru vrnili z gostovanja v nekaterih krajih v

Srbiji, kamor so v prvi vrsti odpotovali na tradicionalna srečanja amaterjev Jugoslavije Koste Abraševića. Prireditve so tokrat začeli v Trbovljah, kot vedno pa so se nadaljevale v Valjevu. Nedaven uspeh na tekmovanju pevskih zborov v Mariboru je botroval temu, da je zbor Fužinar zastopal Slovenijo na štirinajstih srečanjih Abraševića.

Pevci z Raven so nastopili na otvoritveni slovesnosti v Valjevu ter še isti večer na slavnostnem koncertu, kjer so v konkurenci še dveh zborov ter številnih glasbenih skupin in posameznikov poželi največ aplavza. Slednje je izrednega pomena tudi zato, ker zborovsko petje v Srbiji dobiva poseben pomen šele v zadnjih letih. Čeprav srečanja amaterjev Jugoslavije nimajo tekmovalnega značaja, pa na njih vsako leto podelijo nekaj priznanj. Fužinarji so prejeli nagrado republiškega sveta Zveze sindikatov Bosne in Hercegovine ter posebno nagrado občinskega sindikalnega sveta iz Valjeva. Ta največja kulturna manifestacija pri nas, v kateri je letos sodelovalo okoli dvatisoč petsto ljubiteljev kulturne umetnosti, je hkrati oblika negovanja bratstva in enotnosti, ki bi mu zaman iskali primere. Kulturne ljubiteljske skupine in posamezniki iz vseh republik in pokrajin predstavljajo ljubiteljsko kulturo vseh zvrsti umetniškega ustvarjanja, obenem pa udeleženci srečanj navezujejo med seboj prijateljske vezi. Tako ni naključje, da je bilo geslo letošnjih srečanj: »Družo Tito, mi ti se kunemo!«

Moški pevski zbor je izrabil priložnost in po nastopu v Valjevu obiskal še pobrateni

mesti Čačak in Varvarin. Povsod so jih toplo sprejeli in zaradi navdušenja poslušalcev so morali koncertom dodati pesmi, ki sicer niso bile v programu. Predstavniki kulturne skupnosti Ravne, ki so pevce spremljali, pa so ob tej priložnosti navezovali nove stike ne le kulturne, temveč tudi politične in gospodarske. Kolikšno pozornost so gostom posvetili v Srbiji, priča tudi dejstvo, da so zadnji dan v Varvarinu prekinili sejo izvršnega sveta skupščine občine, da so se lahko poslovili od prijateljev iz Slovenije.

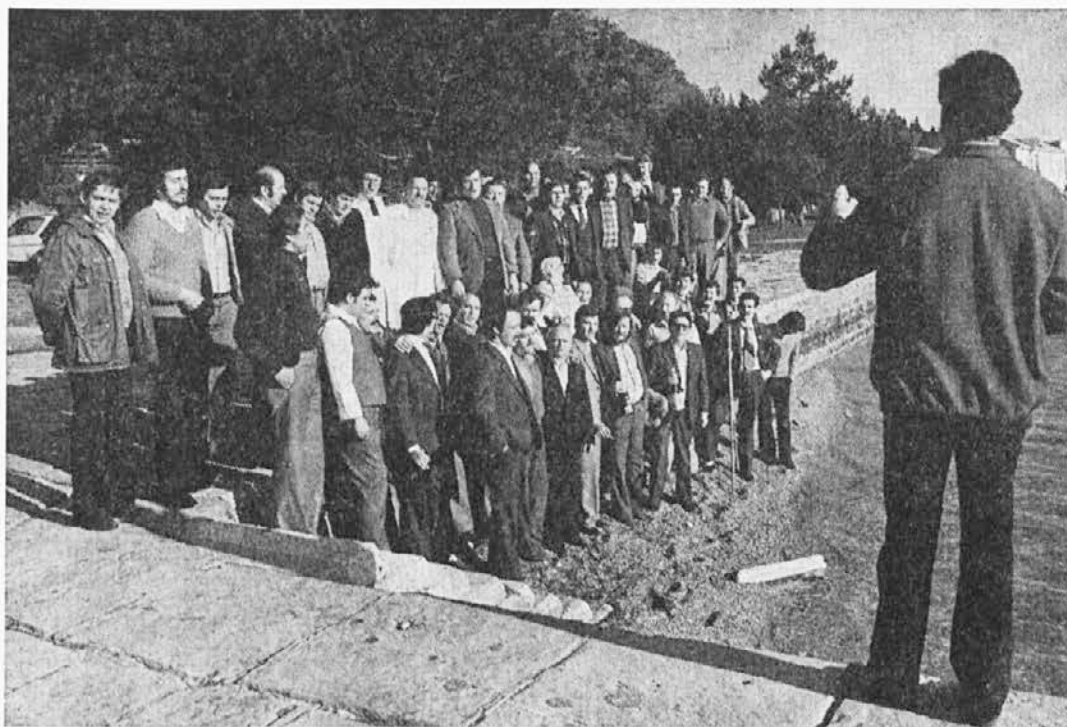
Mimo koncertov v Valjevu, Čačku in Varvarinu velja omeniti še številne nastope, ki so jih fužinarji izvedli ob spomenikih NOB, ki so jih obiskali med potjo. Njihov uspeh je še toliko večji in hvale vreden, ker so vsi pevci delavci železarne Ravne in kar so dosegli, so uspeli le z nenehnim odrekanjem in resnim delom. Največ zaslug, da zbor po kvaliteti že prerašča okvire ljubiteljstva ima profesor Branko Čepin, pod čigar strokovnih vodstvom pevci Fužinarja prepevajo že tretjo leto, sicer pa se njihovo petje preveša že v dvanajsto leto.

Nedavno uspešno gostovanje MPZ Fužinar v Srbiji dokazuje, kako so kulturne skupine resnično ambasadorji bratstva in enotnosti ter sodelovanja med republikami.

Zbor Fužinar nastopa na prireditvah »Od Pliberka do Traberka«, na proslavah in revijah. Mnogoterna je moč pesmi, je čudežni odmev človeške duše in je skriv-

Iskrene čestitke

MPZ Fužinar

ANALIZA KULTURNIH INTERESOV DELAVCEV ŽELEZARNE RAVNE

I. UVOD

Že dolga leta se v železarni trudimo, da bi kulturo kar najbolj približali delavcem. Z zaposlitvijo profesionalnega kulturnega animatorja pa smo se lahko sistematično lotili izdelave in uresničevanja kulturnega programa. Da o programu ne bi odločal ožji krog ljudi, so se v TOZD Družbeni standard odločili za širšo raziskavo teh interesov v železarni. Rezultati raziskave pa naj bi bili osnova kulturnega programa za srednjeročno obdobje 1981/85.

K sodelovanju so povabili delavce drugih služb in skupaj z njimi izdelali vprašalnik, ga izvedli in obdelali.

II. METODOLOGIJA

1. Vzorec

Na željo TOZD Družbeni standard so na vprašalnik odgovarjali vsi delavci železarne Ravne. Torej smo v obdelavo zajeli celotno populacijo, katere interese raziskujemo.

Odziv na raziskavo je bil sledeč:

TOZD — DS	št. zap.	št. vrnjenih vpr.	% vrnj. vpr.
Jeklarna	337	168	50
Jeklolivarna	527	257	49
Valjarna	421	180	43
Kovačnica	264	121	46
Jeklovlek	100	72	72
Kalilnica	50	31	62
Stroji in deli	538	200	37
Industrijski noži	199	93	47
Pnevmat. stroji	203	58	29

TOZD — DS	št. zap.	št. vrnjenih vpr.	% vrnj. vpr.
Vzmetarna	133	33	25
Energija	107	49	46
ETS	195	112	57
SGV	419	275	66
Transport	110	28	25
RO	285	135	47
PII	45	4	9
RPT	220	145	66
Komerciala	249	121	49
KK	194	105	54
Družbeni standard	49	23	47
PFS in računov.	143	74	52
Gospodarjenje	71	34	48
KSZ	202	110	54
OZD	4903	2428	49

V obdelavo nismo zajeli TOZD Kovinarstvo Ljubno.

2. Vsebina in cilj posameznih vprašanj

Vprašalnik lahko vsebinsko razdelimo na osem delov:

I. del vprašalnika: vsak delavec je napisal o sebi splošne podatke (delegat SIS za kulturo, kvalifikacija oziroma izobrazba, starost, delovna deba v ŽR, spol, kraj bivanja, osebni dohodek na člana gospodinjstva).

II. del vprašalnika: zajema dve vprašanji o informiranju. Ugotoviti želimo, kako so delavci obveščeni o kulturnih prireditvah in kako uspešni so načini obveščanja, ki jih sedaj uporabljamo.

nostna govornica srca. Umetna pesem nas popelje v čudežni svet renesanse in romantike ter polifonije, a borbena, vstajniška (puntarska) in proletarska pesem je kot klic množic proti nasilju za svobodo narodov.

Vsako leto se pevci Fužinarja podajo v Šentvid pri Stični na slovenski pevski tabor — letos bo to že šestič. Dvesto pevskih zborov se zbere v tem lepem doljenjskem kraju in sodelujejo v povorki, ki je ena najbolj pestrih, živobarvnih in mladostnih v tej zvrsti kulture. Radi hodimo tja, saj ponesemo našo koroško pesem med Dolence in hkrati oživljamo nova prijateljstva in poznanstva. Nobena kulturna dejavnost nima tako širokega kroga prijateljev in ni sprejeta s tako odprtim srcem kot ljudska pesem na pevskem taboru. Vsem nam je nenadomestljiva, zato nas spremlja skozi vse življenje.

Vabimo vse ljubitelje ljudske in umetne pesmi, naj se nam pridružijo v našem zboru in tako pomagajo ustvariti mogočno pesem.

III. del vprašalnika: obsega štiri vprašanja, s katerimi smo želeli zvedeti, kako delavci obiskujejo kulturne prireditve, oziroma zakaj jih ne obiskujejo, katere prireditve so v preteklem letu obiskali in kako so bili z njimi zadovoljni.

IV. del vprašalnika: sprašuje neposredno po interesih, in sicer, katerih kulturnih prireditev bi si delavci želeli.

V. del vprašalnika: zajema sedem precej konkretnih vprašanj, kako bi lahko približali kulturo posamezniku.

VI. del vprašalnika: obsega pet vprašanj, s katerimi smo želeli izvedeti, kako so delavci sami aktivni v kulturni dejavnosti, oziroma če se želijo udeleževati na tem področju.

VII. del vprašalnika: zajema dve vprašanji o politiki kulture, in sicer, kako razpravljamo o kulturnih programih v železarni.

VIII. del vprašalnika: vsak anketiranec naj bi pripisal svoje pripombe, želje ali vprašanja, ki ga v zvezi s tem zanimajo.

3. Variable

Neodvisne variable:

— član delegacije SIS za kulturo (da, ne)

— kvalifikacija oz. stopnja izobrazbe (NOŠ, OŠ, SPSŠ, SSŠ, VSSŠ, VSŠ)

— starost (do 20; 21—25; 26—30; 31—35; 36—40; 41—50; nad 50 let)

— delovna doba v ŽR (do 5 let; 6—10 let; nad 10 let)

— spol (moški — ženski)

— kraj bivanja (Ravne, Prevalje in Kotle, Mežica in Črna, Dravograd z okolico, Slovenj Gradec z okolico, Radlje z okolico)

— mesečni OD na člana družine (do 2000; 2000—3000; 3000—4000; nad 4000)

— Odvisne variable:

— odgovori na posamezna vprašanja

4. Postopek zbiranja podatkov

Anketiranje je bilo individualno, v pisni obliki in anonimno.

5. Pripomočki

— vprašalnik priložen

III. STATISTIČNA OBDELAVA

Primarna obdelava vprašalnika in izdelava zbirnih tabel je bila izvedena s pomočjo računalnika. Na žalost so zbirne tabele obsegale le absolutne vrednosti odgovorov, relativne vrednosti pa smo morali računati ročno. Zaradi množice podatkov smo vse zaključke delali le na ravni DO, za posamezne tozde pa bi to lahko naredili, kolikor bi se pokazala takšna potreba ali želja.

Na ravni delovne organizacije smo nato s pomočjo t-testa ugotavljali pomembnost razlik med proporcij odgovorov na posamezna vprašanja glede na neodvisne variable.

$$p_1 - p_2 = \frac{p_1 - q_2}{N_1} + \frac{p_2 - q_1}{N_2}$$

$p_1 - p_2$ = standardna napaka proporca

p_1 = proporc prvega odgovora

$q_1 = 1 - p_1$

N_1 = število oseb, ki so dale prvi odgovor

p_2 = proporc drugega odgovora

$q_2 = 1 - p_2$

N_2 = število oseb, ki so dale drugi odgovor

$$t = \frac{p_2 - p_1}{p_1 - p_2}$$

Razlika med proporcema je statistično pomembna, če ji izračunamo t vrednost, ki je 3-krat večja od standardne napake proporca.

IV. REZULTATI

Množice podatkov v analizi ne bomo objavili, vendar pa so shranjeni in na vpogled v tozdu Družbeni standard.

Glede na to, da je v raziskavi sodelovalo 49 % vseh zaposlenih delavcev, so zaključki dokaj zanesljivi in jih lahko posplošujemo na celotno populacijo.

V. INTERPRETACIJA REZULTATOV

9. Na vprašanje, kako so delavci v železarni najpogosteje obveščeni o kulturnih prireditvah, jih je pomembno največ (skupaj 63 %) odgovorilo, da s plakati oziroma v Fužinarju in Novicah. Na tretje mesto so postavili obvestila naše razglasne postaje, potem pa sledijo osebni stiki in pismena obvestila. Le 2 % vseh anketiranih je odgovorilo, da niso nikoli obveščeni.

Pri obvestilih razglasne postaje je potrebno poudariti, da so delavci metalurških tozdov razglasno postajo kot vir informiranosti postavili na predzadnje mesto, kar verjetno kaže na neustrezno tehnično rešitev v teh tozdih.

Ko smo primerjali te odgovore z odgovori delavcev po kraju bivanja, se ti rezultati niso pomembno med seboj razlikovali, le da so delavci v slovenjgraškega in dravogradskega območja na prvo mesto postavili informacije v naših glasilih (Fužinar in Novice), kar je tudi razumljivo, saj so običajno vse kulturne prireditve v večjih centrih, v manjših in oddaljenejših krajih pa plakato večkrat ne nameščajo ali pa le-ti niso dovolj učinkovito sredstvo informiranja. Čeprav so delavci s teh območij naši glasili postavljali na prvo mesto kot najpogostejši vir informacij o kulturnih prireditvah, pa je potrebno povedati, da sta dobili vseeno precej manj »glasov« (razlike z odgovori delavcev z ožjega koroškega območja so statistično pomembne),

kar lahko verjetno tudi pomeni, da ti dve glasili ne posredujejo dovolj informacij o kulturnih prireditvah v drugih občinah koroške regije.

Po drugih variabliah v odgovorih ni bilo pomembnih razlik.

10. Na vprašanje, kako so delavci zadovoljni s takim načinom informiranja, je 43 % anketiranih odgovorilo, da so obveščeni le včasih, 38 %, da so obveščeni redno in pravočasno, petina vseh anketiranih pa je odgovorila, da so prepozno, oziroma, da sploh niso obveščeni.

Primerjava odgovorov med različnimi variablami ni dala nobenih razlik, le pri variabli strokovna izobrazba so se delavci z najnižjo stopnjo izobrazbe — to je nedokončano osnovno šolo in osnovno šolo — pomembno največ opredelili za redno in pravočasno informiranost. Razloga za to nismo mogli ugotoviti, predvidevamo pa, da je takšen rezultat bliže slučajnosti kot resničnemu stanju.

Med temeljnimi organizacijami oziroma delovnimi skupnostmi ni večjih razlik v odgovorih, le delavci nekaterih tozdov so ponovno izjavili, da so slabše informirani — v primerjavi z drugimi.

Verjetno bo pravilna trditev, ki je bila delno potrjena s prejšnjimi odgovori, da je to posledica slabega informiranja prek razglasne postaje. Ta pomanjkljivost se kaže v tem, da določene »hitre« informacije prek razglasne postaje do teh delavcev ne pridejo, zato so potrebne pisne, ki pa — ali ne pridejo do vseh delavcev ali pa niso več aktualne, ko pridejo.

Če analiziramo obe vprašanji, ki se tiče informiranosti v železarni, lahko z veliko zanesljivostjo trdimo, da so delavci zadovoljni tako s količino informacij kot tudi z oblikami informiranja, ki so jim na razpolago, le da bo v metalurških temeljnih organizacijah potrebno hitro poiskati tehnično rešitev za način obveščanja, s katerim lahko v železarni najhitreje in najceneje informiramo najširši krog delavcev.

11. Na vprašanje, kako delavci obiskujejo kulturne prireditve, je kar 65 % anketirancev odgovorilo, da obiskujejo le tiste prireditve, ki jih zanimajo, oziroma za katere imajo poseben interes, 22 % jih je odgovorilo, da prireditve obiskujejo le izjemoma, 4 % so odgovorili, da redno obiskujejo prireditve, sorazmerno precejšen odstotek anketirancev (9 %) pa je odgovorilo, da sploh ne obiskujejo prireditev.

Glede na kraj bivanja, mesečni dohodek na družinskega člana in spol ni v odgovorih pomembnih razlik, le v primerjavi z izobrazbo so delavci nižjih izobrazbenih kategorij na drugo mesto (izjemoma obiskujem) dali pomembno več odgovorov kot delavci z višjo in visokošolsko izobrazbo. Enako razmerje v odgovorih je tudi v primerjavi s starostjo, saj tudi mlajši delavci kulturne prireditve le izjemoma obiskujejo, med njimi pa je tudi največ takih, ki kulturnih prireditev sploh ne obiskujejo.

Iz teh odgovorov se da sklepati, da je med našimi delavci dovolj velik interes za obiskovanje kulturnih prireditev. Na obiskovanje pa imata precejšen (iz odgovorov bi lahko sklepali, da pomemben) vpliv tudi izobrazba in starost, saj se s stopnjo izobrazbe in višjo starostjo večja tudi interes za obiskovanje najrazličnejših kulturnih

5. razred OŠ Prevalje v šolskem letu 1939/40. Od leve proti desni sedijo: Marija Valente, Marija Skrivalknik, Malka Šumnik, Jerica Kančeva, gospod ravnatelj Lebič, gospod Fatur, gospod Močilnik, Marija Pečovnik, Ida Krebl, Hilda Zorman, Anica Pandev. Stojijo v drugi vrsti: Krista Čas, Marija Tomine, Marija Trinkavs, Marija Belej, Mira Lenko, Rozika Kralj, Milka Kariš, Zofka Božič, Poldika Janet, Štefka Jurač. Zadnja vrsta: Šimej Stern, Maks Renner, Gusti Šumah, Slavko Kralj, Franci Herman, Pepi Močivnik, Drago Plešivčnik, Pepi Hober, Kristi Juvan, Naci Fajmut, Albi Stern, Rudi Svetec, Alojzija Božanka pa ni na fotografiji, ker je ravno tisti dan izostal iz šole.

prireditve, interesom pa tudi pogostost (frekvenca) obiskovanja.

12. Na vprašanje, kaj je vzrok občasni obiskovanju kulturnih prireditev, je skoraj polovica delavcev (48 % anketiranih) odgovorila, da pomanjkanje časa, 14 %, da v kraju, kjer živijo, ni organiziranih prireditev, ki bi jih zanimale, 11 %, da niso o prireditvah pravočasno obveščeni, 10 %, da nimajo varstva za otroke, 9 %, da jih kulturne prireditve ne zanimajo, 5 %, da za prireditve nimajo dovolj denarja, 5 % pa kulturne prireditve ne glede na navedene težave redno obiskujejo.

V primerjavi s posameznimi neodvisnimi variablami se odgovori na to vprašanje med seboj pomembno razlikujejo. Delavci vseh stopenj izobrazbe so kot glavni razlog neobiskovanja prireditev navedli pomanjkanje časa, delavci z nižjo izobrazbo na drugo mesto postavljajo pomanjkanje kulturnih prireditev v kraju bivanja, delavci z višjo izobrazbo (od srednje šole naprej) pa prepočasno informiranost. Pri ostalih možnih odgovorih ni pomembnih razlik, le da so delavci smiselno in poklicno šolo v največjem številu odgovorili, da so redni obiskovalci kulturnih prireditev.

Delavci v starosti od 25 do 35 let so razen pomanjkanja časa pomembno več izpostavljali kot razlog neobiskovanja prireditev neurejeno varstvo za otroke, starejši delavci pa nezanimanje za tovrstne prireditve. Pomanjkanje denarja je pri najmlajših delavcih že na 4. mestu.

Med spoloma ni bistvenih razlik, le da na drugo mesto ženske pomembno več postavljajo neurejeno varstvo za otroke. V primerjavi s krajem bivanja je značilno, da delavci iz zgornje Mežiške doline, dravograjskega in radeljskega območja poleg pomanjkanja časa kot glavni razlog neobiskovanja navajajo pomanjkanje prireditev v njihovih krajih. Pri drugih odgovorih ni statistično pomembnih razlik. Kot zanimivost lahko še navedemo, da v Mežiški dolini razen Raven in dravograjskega območja delavci na tretje mesto dajejo prepozno informiranost, da je neurejeno varstvo za otroke kot razlog neobiskovanja kulturnih prireditev na Ravnah, Radljah in Slovenj Gradcu na tretjem mestu, da je na Ravnah na četrtem mestu nezanimanje za prireditve (v drugih krajih je ta razlog na 4. oziroma 5. mestu) in da je na dravograjskem območju »pomanjkanje denarja« na 4. mestu po vzrokih.

Po mesečnem osebnem dohodku na družinskega člana je moč ugotoviti, da višina osebnega dohodka razen prve, najnižje kategorije (do 2000 din na člana družine), ko so ga anketiranci postavili na drugo mesto kot vzrok neobiskovanja prireditev, ne vpliva na obiskovanje ali neobiskovanje prireditev. Poleg pomanjkanja časa na prvem mestu delavci dohodkovno različnih kategorij v povprečju na drugo mesto postavljajo pomanjkanje prireditev v kraju bivanja in na tretje mesto neurejeno varstvo za otroke. V drugih odgovorih ni statistično pomembnih razlik.

13. Na vprašanje, kako so se udeleževali kulturnih prireditev v zadnjem letu, so anketiranci odgovorili, da so se najbolj redno udeleževali koncertov pihalnega orkestra in koncertov pevskega zbora, nato koncertov zabavne glasbe in filmskih predstav, folklornih prireditev, knjižnih razstav, gle-

daliških predstav, razstav umetniške fotografije in najmanj redno koncertov klasične glasbe. Občasno je največ anketirancev obiskovalo koncerte pevskih zborov, koncerte pihalnega orkestra, filmske in gledališke predstave. Največ anketirancev nikoli v zadnjem letu ni bilo na koncertih klasične glasbe, razstavah umetniške fotografije, na knjižnih razstavah, folklornih in gledaliških predstavah.

Na osnovi teh odgovorov bi lahko gledanost, oziroma obiskovanje naštetih prireditev razvrstili takole:

1. Koncerti pevskih zborov
2. Koncerti pihalnega orkestra
3. Filmske predstave
4. Koncerti zabavne glasbe
5. Likovne razstave
6. Folklorne predstave
7. Gledališke predstave
8. Knjižne razstave
9. Razstave umetniških fotografij
10. Koncerti klasične glasbe

Razlike v odgovorih med prvimi štirimi prireditvami in ostalimi so statistično pomembne (čez 70 % anketirancev je bilo na teh prireditvah redno ali občasno), prav tako je čez 70 % anketirancev odgovorilo, da na zadnjih treh prireditvah v razvrstitvi (koncerti klasične glasbe, razstava umetniške fotografije in knjižnih razstavah) nikoli niso bili.

Nekoliko drugačno frekvenco obiskov kulturnih prireditev dobimo, če odgovore primerjamo z izobrazbo, starostjo in krajem bivanja anketirancev.

Glede na izobrazbo so delavci do srednješolske izobrazbe najbolj redno obiskovali koncerte pevskih zborov, pihalnega orkestra in filmske predstave in pomembno najmanj likovne razstave, razstave umetniških fotografij in koncerte klasične glasbe. Pri višje in visokošolski izobrazbi je to razmerje ravno obratno (izvzemši razstave umetniške fotografije).

Glede na starost so mlajši delavci najbolj redni obiskovalci filmskih predstav, koncertov zabavne glasbe in koncertov pihalnega orkestra, pri tem so filmske predstave in koncerti zabavne glasbe pomembno najbolj na prvem mestu, za ostale prireditve pa so interesi približno enako razporejeni. Starejši delavci pa pomembno največ obiskujejo koncerte pevskih zborov in koncerte pihalnega orkestra, nekoliko manj pa likovne razstave, filmske prireditve in koncerte klasične glasbe.

Glede na kraj bivanja Ravenčani najbolj pogosto obiskujejo koncerte pihalnega orkestra in pevskih zborov ter filmske predstave, najmanj pa razstave umetniške fotografije, koncerte klasične glasbe in gledališke predstave. Ob tem je treba poudariti, da je razmerje med tistimi, ki redno obiskujejo katerekoli prireditve in tistimi, ki jih nikoli ne obiskujejo, statično zelo pomembno (razmerje 1 : 5, kar pomeni, da je 5 × več tistih delavcev, ki nikoli ne gredo na prireditve kot tistih, ki hodijo redno). Enako razmerje velja tudi za Prevaljčane in Hotuljce. Tudi anketiranci zgornje Mežiške doline imajo enak interes, le da na prvo mesto postavljajo filmske predstave. Dravograjčani z okolico najbolj redno obiskujejo koncerte zabavne glasbe in pevskih zborov ter filmske predstave, najmanj pa

Jernej Krof

Slovenski jezik

Slovenski jezik, star si že,
o tem jaz premišlujem;
mnogi so zavrgli te,
to resno obžalujem.

Jezikov mnogo je na svetu,
vendar vselej se pozna,
če z veseljem al v trepetu
moraš se učiti ga.

To se je godilo prej,
ko bili smo nemški sužnji.
Bilo je vendar tega kraj —
po zahodno — vzhodni grožnji.

Borci mnogo so storili,
da bi naš jezik bil še prost.
So svobodo priborili,
dali trajno mu vrednost.

Beseda gladka je in sladka
bila mi ob zibeli.
Prav vesela še ni rahla
mi bo na smrtni postelji.

Ničesar nisem hvalil prej
kot slovenski jezik.
In drugega ne bom poslej
kot materinski jezik

Opozorilo!

Tiskarski skrat
se vrnil je —
v letošnji Fužinar:
Leto ni še XXXII!
Plačam vam en dinar.

koncerte klasične glasbe, folklorne in gledališke predstave.

Anketiranci s slovenjegraškega območja najpogosteje obiskujejo likovne razstave, koncerte pihalnega orkestra in gledališke predstave, najmanj pa koncerte klasične glasbe in razstave umetniške fotografije. Pri tem je potrebno poudariti, da delavci železarne s tega območja v povprečju zelo malo obiskujejo kulturne prireditve.

Anketiranci z radeljskega območja tudi zelo slabo obiskujejo prireditve, najbolj pa so obiskovali koncerte zabavne glasbe in filmske prireditve, nobeden od njih pa ni bil na kakšni folklorni predstavi in koncertu klasične glasbe.

Težko bi na osnovi teh odgovorov o obiskovanju kulturnih prireditev sklepali o delavčevih dejanskih interesih, saj so ti odgovori verjetno v največji meri posledica ponudbe, se pravi tega, katere kulturne prireditve so v kraju najpogostejše.

14. Na vprašanje, ali so bili zadovoljni z izbiro programa na prireditvah, ki so si jih ogledali, je 49 % anketiranih odgovorilo pritrdilno, 37 %, da so bili zadovoljni le na nekaterih, 4 % niso bili zadovoljni z izбором, 10 % pa ni obiskalo nobene izmed kulturnih prireditev.

Tako so odgovori razvrščeni tudi v primerjavi z ostalimi neodvisnimi variablami, s tem, da delavci v starosti od 36 do 40 let,

oziroma tisti, ki bivajo v zgornji Mežiški dolini, dravograjskem in radeljskem območju, kvaliteto kulturnih prireditev pomembno boljše ocenjujejo. Taki odgovori vsekakor kažejo na to, da so anketiranci do ocenjevanja programa kulturnih prire-

ditev v povprečju precej nekritični, oziroma da nekritično sprejemajo vse, kar do-
bijo.

15. Na vprašanje, ali je v kraju njihovega bivanja dovolj kulturnih prireditev, so anketiranci odgovorili sledeče:

	Premalo %	Ravno prav %	Preveč %	Sploh jih ni treba %
1. Klasičnih gl. predstav	49	37	4	10
2. Modernjših gl. predst.	41	38	4	18
3. Folklornih predstav	39	46	4	11
4. Predstav baleta in izraznega plesa	47	25	3	25
5. Koncertov pihalnih orkestrrov	38	51	3	9
6. Koncertov klasične glasbe	31	44	5	20
7. Koncertov zabavne glasbe	53	33	3	11
8. Koncertov narodno zabavnih ansamblov	56	31	3	11
9. Koncertov rock glasbe	37	31	5	27
10. Koncertov jazz glasbe	37	28	5	30
11. Koncertov pevskih zborov	38	48	4	10
12. Opernih prireditev	41	28	4	28
13. Likovnih razstav	28	55	4	14
14. Razstav umetniške fotograf. in diapozitivov	39	43	3	16
15. Kiparskih razstav	44	38	2	16
16. Knjižnih razstav	36	48	3	14
17. Filmskih predstav z lažjo vsebino (kavbojke, komedije)	31	40	14	15
18. Filmskih predstav z zahtevno vsebino	46	38	3	13

Glede na to, da nam ta tabela že sama veliko pove, si bomo v interpretaciji odgovorov ogledali le nekaj ekstremov.

Največ anketiranih je odgovorilo, da je premalo koncertov zabavne glasbe in koncertov narodno zabavnih ansamblov, klasičnih gledaliških predstav, predstav baleta, kiparskih razstav in filmskih predstav z zahtevno vsebino. Ravno prav — dovolj je likovnih razstav, koncertov pihalnih orkestrrov, folklornih predstav, koncertov klasične glasbe, knjižnih razstav in razstav umetniške fotografije. Anketiranci menijo, da je preveč filmskih predstav z lažjo vsebino, koncertov jazz, rock in klasične glasbe.

Največ odgovorov, da sploh ni potrebno, je bilo za koncerte jazz glasbe, operne prireditve, predstave baleta, modernejšie gledališče, za koncerte klasične glasbe.

Če strnemo te odgovore v kontekst dose-danje interpretacije, lahko ponovno zaključimo, da so ti odgovori v razponu od »pre-malo« do »sploh jih ni treba« v veliki meri odvisni od tega, katere kulturne prireditve na našem območju obiskovalcem sploh nudimo. Zato tudi ni presenetljivo, da so anketiranci največkrat menili, da predstav baleta, modernejših gledaliških predstav, klasične glasbe, opernih prireditev in drugih, ki jih pri nas redkeje organiziramo, sploh ni treba, kar je gotovo posledica nepoznavanja teh zvrsti umetnosti.

Velika razhajanja v mišljenju o tem, katerih prireditev je preveč, katerih premalo, oziroma jih sploh ni treba, so tudi v primerjavi z neodvisnimi variablami. Poglejmo nekatere najbolj zanimive.

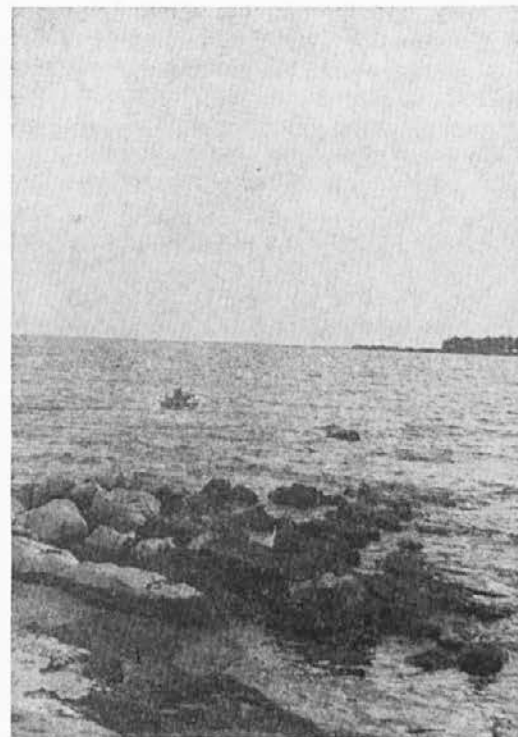
Delavci do srednješolske izobrazbe so mnenja, da je premalo filmskih predstav z

zahtevnejšo vsebino, koncertov zabavne glasbe in klasičnih gledaliških predstav, delavci od srednješolske izobrazbe dalje pa menijo, da je poleg klasičnih gledaliških predstav premalo še opernih prireditev, knjižnih in likovnih razstav.

Delavci do poklicne šole so v veliki večini mnenja, da sploh niso potrebni koncerti jazz glasbe, klasične glasbe, predstave baleta, delavci od srednješolske izobrazbe dalje pa so tem prireditvam pomembno dodali še koncerte rock glasbe.

Glede na starost delavci do 30 let menijo, da je preveč koncertov klasične glasbe, pevskih zborov, likovnih razstav in filmskih predstav z lažjo vsebino in premalo folklornih predstav, filmskih predstav z zahtevno vsebino in klasičnih gledaliških predstav. Delavci, starejši od 30 let, pa so mnenja, da je preveč predstav z lažjo vsebino, folklornih predstav, koncertov klasične glasbe in rock glasbe, oziroma premalo koncertov zabavne glasbe, klasičnih gledaliških predstav ter kiparskih razstav.

Glede na kraj bivanja so odgovori resnično odraz kulturne »ponudbe« v teh krajih. Ravenčani z ožjo okolico (Prevalje, Kotlje) so mnenja, da je premalo koncertov narodno zabavnih ansamblov, filmskih predstav z zahtevno vsebino, opernih prireditev in gledaliških predstav (ravno prav je koncertov pihalnih orkestrrov, pevskih zborov in likovnih razstav), delavci zgornje Mežiške doline menijo, da je premalo koncertov zabavne glasbe, narodno zabavnih ansamblov, gledaliških predstav in knjižnih razstav. Delavci s slovenjgraškega območja menijo, da je premalo koncertov pihalnih orkestrrov, opernih prireditev, gledaliških in folklornih predstav (kot zanimivost lahko omenimo, da pomembno naj-

»Puščoba«

več delavcev meni, da je v njihovem kraju preveč likovnih razstav in koncertov zabavne glasbe).

Delavci z radeljskega območja so mnenja, da je v njihovem kraju premalo koncertov pevskih zborov ter pihalnih orkestrrov, folklornih predstav ter koncertov narodno zabavnih ansamblov. Podobni so tudi odgovori delavcev z dravograjskega okoliša, le da so ti tem prireditvam dodali še pomanjkanje gledaliških predstav in opernih prireditev.

16. Na vprašanje, ali naj železarna sofinancira nakup kart za pomembnejše kulturne prireditve, so anketiranci odgovorili precej neenotno, saj jih je 44 % odgovorilo pritrdilno, 24 % jih je mnenja, da samo za socialno šibkejšie delavce, ostalih 32 % pa jih meni, da to ni potrebno.

Pomembnejših razlik v odgovorih ni tudi v primerjavi z neodvisnimi variablami. Tako so se za sofinanciranje pri nakupu kart v večji meri izrekli delavci do poklicne izobrazbe, delavci v starosti med 30 in 40 let, anketiranci ženskega spola, delavci, ki živijo na dravograjskem oziroma radeljskem območju in delavci z najnižjimi osebnimi dohodki na družinskega člana (prvi dve kategoriji).

Iz teh odgovorov lahko zaključimo, da so mnenja o tem v železarni precej neenotna in da bi bila verjetno takšna oblika kulturne ponudbe neuspešna.

17. 18. Na vprašanje, ali bi bilo prav, da bi delovna organizacija organizirala ogled kulturnih predstav v večjih kulturnih središčih, je 68 % anketirancev odgovorilo pritrdilno (največ delavci od poklicne šole dalje in delavci, starejši od 30 let). Istočasno pa je 65 % anketiranih odgovorilo, da bi se udeležili tako organiziranega ogleda s področja, ki jih zanima, 21 % se jih ne bi udeležilo, 14 % pa se ni opredelilo ne »za« ne »proti«. Glede na neodvisne variable ni večjih razlik v odgovorih.

Z ozirom na to, da se velika večina anketiranih delavcev izrekla za organizirane ogled različnih kulturnih prireditev v večjih kulturnih središčih in da bi se isto-

Na Balatonu

časno tudi mnogi med njimi udeležili takih ogledov, bo verjetno potrebno razmisliti tudi o teh možnostih, ob primerni animaciji seveda.

19. Na vprašanje, katere kulturne prireditve, ki bi jih železarna organizirala v sodelovanju s kulturnimi organizacijami in društvi, bi želeli obiskati, je 39 % anketiranih odgovorilo, da predstave domačih kulturno-umetniških skupin, 31 %, da predstave poklicnih kulturno-umetniških skupin, 23 %, da predstave gostujočih amaterskih skupin, 8 % pa je odgovorilo, da jih nič od tega ne zanima. Ker so bili tudi odgovori v primerjavi z neodvisnimi variablami tako porazdeljeni (ni statistično pomembnih razlik), bi lahko zaključili, da takšna precej enaka opredelitev za vse našete kulturne prireditve zagotavlja za vsako izmed njih tudi precej zanesljivo udeležbo, če bi takšne prireditve železarna organizirala.

20. Na vprašanje, kako bi bilo mogoče obogatiti filmske prireditve, je 45 % anketirancev odgovorilo, da z abonmaji izbranih filmov, 21 %, da z uvodnimi komentarji poznavalcev filmske umetnosti pred predvajanjem filmov, 19 %, da z razgovori o ogledanih filmih, 15 % pa meni, da je dosedanje stanje zadovoljivo in da ga ni potrebno spreminjati.

Večjih razlik v primerjavi z neodvisnimi variablami ni bilo, le nekoliko večje so bile pri starosti in izobrazbi. Delavci z višješolsko izobrazbo so se v večini izrekli za uvodne komentarje poznavalcev filmske umetnosti pred predvajanjem filmov, delavci do srednješolske izobrazbe pa za abonmaje izbranih filmov. Enakega mnenja so tudi najmlajši anketiranci (do 25 let), starejši pa se v nekoliko večji meri ogrevajo za razgovore o gledanih filmih. Drugih večjih razlik v odgovorih ni.

Iz teh odgovorov bi lahko zaključili, da se delavci zelo zanimajo za spremembo dosedanje oblike filmske ponudbe in programa. Ne smemo pozabiti, da filmske predstave obiskuje veliko število delavcev, ki pa so tudi mnenja, da je filmskih predstav zahtevno vsebino premalo. Filmsko umetnost si želi bolj spoznati kar 85 % anketiranih delavcev.

21. 22. Poskusov, približati umetnost in kulturo človeku, je bilo že več in različnih vrst. Tak poskus je bila likovna razstava v jedilnici. Na vprašanje, kaj menijo o takih načinih posredovanja umetnosti, je večina anketirancev (47 %) odgovorila, da takšna oblika razstavljanja dejansko približa umetniško ustvarjalnost posamezniku. Samo nekoliko manj je tistih (42 %), katerih mnenje je ravno nasprotno, in sicer, da je za likovne razstave jedilnica neprimerno okolje. 11 % pa jih niti ne ve, da so takšne razstave sploh kdaj bile.

Če pogledamo, kako je to mnenje odvisno od starosti anketirancev oziroma od njihove delovne dobe v ŽR, vidimo, da se starejši ali tisti z daljšim stažem v ŽR nekoliko bolj ogrevajo za takšen način predstavljanja. Mlajši delavci večinoma menijo, da to ni primerno. Med vzroki za razhajanje so gotovo izkušnje teh ljudi. Včasih (pred 5 leti) je bilo poskusov, približati umetnost delavcu na tak način, več kot danes oziroma zadnjih pet let, in očitno so bili taki poskusi uspešni in so ljudem nekaj pustili.

Delavci, ki menijo, da je jedilnica neprimeren prostor za likovne razstave, tega očitno ne posplošujejo na vse ostale umetniške zvrsti. Kar 91 % anketirancev si želi razstav v jedilnici, in sicer v prvi vrsti:

- razstavo ročnih del delavcev, sledijo
- razstava umetniških fotografij in dia pozitivov

— kiparske razstave in knjižne razstave

Tistih, ki menijo, da je jedilnica neprimeren prostor za kakršnekoli razstave, pa je samo 9 %.

Če pogledamo še odvisnost tega odgovora od neodvisnih variabel, vidimo, da so anketiranci odgovarjali podobno, ne glede na to, kakšna je njihova izobrazba, spol, osebni dohodek ali, kje živijo. Razlike so samo pri starosti. Mlajši delavci, stari do 25 let, više kot ostali anketiranci postavljajo knjižne razstave in si želijo več knjižnih razstav kot starejši delavci.

23. 25. Na vprašanje, v kakšno kulturno skupino so delavci vključeni, jih je 81 % odgovorilo, da nikamor, 6 % je vključenih v najrazličnejše pevske zборе, po 3 % so vključeni v foto — klube oziroma instrumentalne skupine (pihalni orkester, ansambli), po 2 % pa v gledališke skupine, folklorne skupine in filmske klube.

Zanimalo nas je, kako so delavci železarne vključeni v te kulturne skupine po kraju bivanja, zato smo odgovore primerjali po tej variabli in prišli do bolj oziroma manj znanih spoznanj.

Daleč največ anketirancev na ravenškem širšem območju je vključenih v pevske zборе, temu sledijo instrumentalne skupine, gledališke, folklorne ter filmski klub. Enako razmerje na prvih dveh mestih je tudi v zgornji Mežiški dolini. Na dravograjskem območju je največ delavcev vključenih v pevske zборе in gledališke skupine, na slovenjegraškem območju je največ naših delavcev vključenih v instrumentalne skupine in foto ter filmski klub, na radeljskem območju pa v pevske zборе in instrumentalne skupine.

Pri tem je potrebno poudariti, da se delavci zunaj širšega ravenškega območja veliko manj vključujejo v najrazličnejše kulturne skupine kot Ravenčani. Vzrokov je lahko več, poglobitvi je verjetno ta, da ti

delavci s prihodi in odhodi na delo izgubijo precej svojega prostega časa.

Na vprašanje, ali bi želel aktivno sodelovati v kakšni skupini, so se odgovori anketirancev razvrstili takole — po odstotkih:

1 — ne želim se vključevati v nobeno skupino	46 %
2 — v pevski zbor	14 %
2 — v foto klub	14 %
4 — v filmski klub	9 %
4 — v folklorno skupino	9 %
6 — v gledališko skupino	5 %
7 — v instrumentalno skupino	4 %
8 — v lutkovno skupino	2 %

Tudi ti odgovori so v veliki meri odvisni od razvitosti ali nerazvitosti teh amaterskih dejavnosti v krajih bivanja. Razlike v odgovorih v primerjavi z neodvisnimi variablami niso statistično pomembne, so pa nekatere zanimive.

Delavci nižjih stopenj izobrazbe so največji interes po aktivnem sodelovanju izrazili za pevske zборе, delo v filmskem klubu, delavci višje izobrazbe, pa v foto klubu in pevskem zboru. Delavci od srednje šole najprej si manj želijo vključiti v katerokoli skupino, istočasno pa je potrebno ob tem dodati, da so ti delavci v primerjavi z ostalimi že pomembno bolj vključeni v najrazličnejše kulturne skupine.

Mlajši delavci kažejo večji interes za delo v filmskem klubu, foto klubu, gledaliških skupinah in instrumentalnih skupinah, delavci srednjih let (do 35 let) pa za delo v pevskih zborih. Največ delavcev, ki se ne želijo vključiti nikamor, je v vrstah starejših in najmlajših delavcev. V primerjavi z dohodkom na družinskega člana je pri delavcih z najnižjimi osebnimi dohodki največji interes za sodelovanje v pevskih zborih, folklornih in gledaliških skupinah, pri delavcih z višjimi osebnimi dohodki pa za pevske zборе, filmske in foto klube.

Čeprav smo že prej ugotovili, da razlike v odgovorih v primerjavi z neodvisnimi variablami niso statistično pomembne in da so v veliki meri pogojene z že razvito amatersko dejavnostjo, pa nekoliko bode v oči to, da se precej delavcev ogreva za »uporabno« kulturno dejavnost. Pri tem mislimo predvsem na povečan interes za delo v foto in filmskem klubu, kar je gotovo tudi posledica tehničnega razvoja in dostopnosti teh pripomočkov širšemu krogu ljudi.

24. Na vprašanje, koliko knjig so prebrali v zadnjem letu, je večina delavcev (59 %) odgovorila, da tri ali več, in 27 % delavcev, da so prebrali eno do dve knjigi. Torej 86 % ljudi prebere vsaj eno knjigo na leto. To je zelo presenetljiv podatek in bi lahko rekli, da naši delavci veliko berejo. Berejo vsi, ne glede na starost, spol, izobrazbo ali katerokoli drugo variabla. Ne moremo pa na osnovi teh odgovorov ugotoviti, kakšno zvrst literature anketiranci berejo. Vendar že samo dejstvo, da v toliki meri segajo po knjigi, daje mnogo upanja, da bo branje knjig, ob ustreznih ponudbi, še bolj zaživele. To lahko utemeljimo tudi z željo, predvsem mladih delavcev, da bi jim knjigo bolj približali z razstavami, pa tudi druge oblike bi bile dobrodošle.

Eden od možnih vzrokov, zakaj je interes po knjigi tako velik, je vsekakor v možnosti, ki nam jih daje precej razvito knjižničarstvo naše regije.

26. 27. Na vprašanje, ali amatersko delujejo na katerem izmed kulturnih področij, je 76 % anketirancev odgovorilo, da se z ničimer ne ukvarjajo, 9 % anketirancev igra enega izmed instrumentov, 5 % jih riše, slika oziroma kipari, 6 % jih deluje kot organizatorji kulturnih prireditev, 4 % pa pišejo pesmi oziroma prozo.

V odvisnosti od neodvisnih variabel ni v odgovorih večjih razlik. Na vprašanje, ali bi organizirano sodelovali v kulturnih skupinah na področju, s katerim se amatersko ukvarjajo, je 22 % anketirancev odgovorilo pritrdilno, 21 % se jih ni moglo odločiti, 21 % pa je odgovorilo, da se ne bi vključili.

Glede na to, da se relativno veliko delavcev amatersko ukvarja z nekaterimi kulturnimi dejavnostmi in glede na to, da je veliko teh delavcev odgovorilo, da bi se bili pripravljene vključiti v kakšno organizirano skupino pod strokovnim vodstvom, bi vsekakor ob primerni animaciji bilo potrebno razmisliti o tem, da bi te delavce poskušali povezati v organizirano delovno skupino.

28. Na vprašanje, ali so na kakšnem sestanku v železarni razpravljali o kulturnem programu v železarni oziroma o programu kulturne skupnosti, je 26 % anketirancev odgovorilo pritrdilno, 46 % negativno, 28 % pa tega ne ve. Iz tega lahko zaključimo, da je kultura še vedno precej odmaknjena od delavca, od njegovega vpliva oziroma odločanja o tej dejavnosti in da navsezadnje ta dejavnost niti še ni našla mesta v najrazličnejših oblikah samoupravnega razpravljanja in odločanja in da je kulturna dejavnost, sodeč po dogovorih, še vedno domena ožjega kroga bolj ali manj »profesionalnih« delavcev, ki tudi aktivno delujejo v kulturi. Razlike v odgovorih niso pomembne, le delavci od srednješolske izobrazbe naprej in delavci v starosti nad 40 let so nekoliko večkrat — v primerjavi z drugimi — odgovorili, da so na katerem sestanku razpravljali tudi o kulturi.

29. Kje bi morale potekati razprave o programu kulturnega življenja v železarni in o programu kulturne skupnosti, je 38 % anketirancev odgovorilo, da na zboru delovnih ljudi, 23 %, da v kulturnih skupinah, ki bi jih v železarni organizirali po kulturnih dejavnostih, 21 %, da v delegaciji SIS za kulturo, 7 %, da v družbenopolitičnih organizacijah, 6 %, da na samoupravnih organih, le 4 % anketiranih pa so bili mnenja, da o kulturnem programu ni potrebno razpravljati posebej.

Mnenja o tem, kje bi bilo, oziroma ali bi bilo potrebno razpravljati o kulturnem programu, so v teh odgovorih precej različna, čeprav je več kot 95 % anketirancev mnenja, da bi razprave o tem morale biti: o tem, kje naj bi bile, so razlike v odgovorih v povezavi z nekaterimi neodvisnimi variablami statistično pomembne.

Delavci z izobrazbo do poklicne šole so v veliki večini odgovorili, da naj bi razprave o kulturnem programu potekale na zborih delovnih ljudi, med njimi pa je tudi največ takšnih, ki so mnenja, da razpravljati o takih stvareh ni potrebno. Delavci od srednješolske izobrazbe naprej so mnenja, da naj bi razprave potekale v ožjih skupinah, se pravi, v delegaciji SIS za kulturo, družbenopolitičnih organizacijah ozi-

roma kulturnih skupinah, ki bi jih v železarni organizirali po kulturnih dejavnostih.

Glede na starost so delavci do 25 let in delavci nad 40 let mnenja, naj bi razprave potekale na zborih delovnih ljudi (med temi je tudi največ takih, ki so mnenja, da razprave niso potrebne), delavci srednjih let pa so največ odgovorov dali za delegacijo SIS za kulturo ter kulturne skupine oziroma samoupravne organe.

Glede na ostale variable (spol, kraj bivanja in osebni dohodek na družinskega člana) v odgovorih ni večjih razlik, le da so se v nekoliko večji meri za razprave na zborih delovnih ljudi odločili delavci, ki prebivajo na Ravnah in v ožji okolici in delavci iz slovenjegraškega območja, delavci z višjimi dohodki na družinskega člana in delavke.

Kljub dokaj pestremu razhajanju delavcev v mnenjih, kje naj bi bile razprave, lahko vseeno zaključimo, da delavci razen redkih izjem menijo, da morajo razprave o kulturnem programu biti, celo več, dobra tretjina anketiranih meni, da mora biti razprava o tem dostopna najširšemu krogu delavcev, torej organizirana na zboru delovnih ljudi.

Delavci so imeli možnost dati tudi svoje pripombe in predloge. Najpogostejše pa so bile:

- želijo si nov kulturni dom na Ravnah
- novo kinodvorano
- želijo si tudi plesne šole
- delavci, ki delajo na IV. izmeni in tisti, ki se izobražujejo ob delu, pa bi želeli, da se termini prireditev prilagodijo tudi njim.

O vseh teh in ostalih konkretnih predlogih bi bilo potrebno resno razmisliti in jih vsaj delno uresničiti.

VI. ZAKLJUČKI

1. Delavci so zadovoljni tako z načinom kot s količino informacij. Glavna pomanjkljivost pa je, da so večkrat prepočasne.

2. Samo 4 % delavcev redno obiskuje kulturne prireditve. Najpogostejši izgovor za tako slabo obiskovanje je pomanjkanje časa. Za tem se v večini primerov skriva premajhen interes.

3. Veliko mladih (do 35 let) ne obiskuje prireditev zaradi neurejenega varstva otrok.

4. Najbolj redni obiskovalci kulturnih prireditev so delavci s poklicno in srednjo šolo.

5. Obiskovalci kulturnih prireditev dokaj nekritično sprejemajo program teh prireditev. Večina je zadovoljna s tem, kar dobijo.

6. Delavci so izrazili močan interes po uvedbi novih oblik in vsebine kulturnih prireditev (abonmaji, razgovori o prireditvah s poznavalci) ...

7. Velika večina delavcev si želi organiziranih obiskov predstav v večjih kulturnih središčih.

8. Večina meni, da je jedilnica primeren prostor za organiziranje raznih razstav (ročni izdelki, knjige, itd.).

9. V delovni organizaciji bo potrebno razmisliti o možnostih povezovanja delavcev v kulturne skupine pod strokovnim vodstvom in z ozirom na interese.

10. Velika večina delavcev meni, da mora o kulturnem programu razpravljati najširši krog zaposlenih (zbor).

Milan Poročnik

Triglav

Tam, kjer domuje kozorog,
kjer vlada mir, tišina,
kjer skale dvigajo se v krog,
je moja domovina.

Ko se na vrh gore povzpneš,
na Triglava, očaka,
ko v dolino se ozreš,
se čutiš korenjaka.

Takrat v srcu srda ni,
zadihaš bolj veselo,
v roke spet dobiš moči,
spet volja je za delo.

Takrat ti v roke seže brat,
oči se zaiskrijo,
objel vsakogar bi takrat,
prav vsi se veselijo.

Tako svet majhen se ti zdi,
tako so blizu meje,
krivic oko ne vidi ti,
sovraštva ne umeje.

Ko gledaš na avstrijsko stran,
pomisliš: »Tamkaj je lepo.«,
Pa pride iz srca na plan:
»Z rojaki tam krivični so!«

Tu ptice letajo v nebo,
planika se nasmiha,
nekje daleč letala so,
z neba tam smrt zadiha.

A ti gorja ne spomniš se,
ko Triglav obiskuješ,
skrbi pustiš za sabo vse,
le za lepote čuješ.

A mine tisti kratek čas,
ko vrh gore srce ti vriska,
ko se povrneš v naš čas,
je večkrat v srcu stiska.

Takrat se spomni teh lepot,
spet spomni se očaka,
ko je trpljenja polna pot,
vedi, tu mir te čaka.

In če bo narodu hudo,
če ga sovrag zatira,
takrat zavpij močno, glasno.
Za zemljo to se umira!

Ker za Triglav in za zemljo,
ki jo pogled objame,
bilo prelite litrov sto
krvi je zate, zame.

Če je zastoj tekla ta kri,
naj Triglav se poruši,
takrat morda boš srečen ti,
gorje pa v moji duši!

Verjamem ne, da s smrtjo vse
bi mogli pozabiti.
Ostal bo rod naš še naprej
s tabo, prečastiti!

Bil si, ostajaš naš simbol,
ponašamo se s tabo,
Triglav, slovenski gorski dom,
utoneš ne v pozabo!

Ervin Wlodiga

30 let društva upokojencev na Ravnah

(Nadaljevanje in konec — povzetek iz kronike)

V letu 1966 so podelili zimsko pomoč socialno ogroženim upokojencem, za dan republike pa so pogostili osemdesetletne in starejše člane. Ob tej priložnosti je prvič nastopil društveni pevski zbor, za ples pa je igrala Lesičnikova skupina. Na slavnostni seji so imenovali Ivana Verčeka za častnega predsednika ravenske podružnice društva upokojencev, ker jo je on ustanovil in bil tudi šest let njen predsednik.

Od organizacije CARE — Zveza društev za ameriško pomoč svetu — je društvo prejelo večjo količino olja, ki ga je odbor razdelil potrebnim članom.

Na koordinacijski seji so razpravljali o participaciji — soudeležbi za zdravstvene storitve, o znižanju otroških dodatkov, podražitvi življenjskih potrebščin ter ukinitvi bolnice v Črni.

Spomladi 1967 so začasno zaprli bife in klub upokojencev na Ravnah, da so lahko pripravili vse potrebno za nov način poslovanja v domu. Naročili so tudi idejni načrt za adaptacijo doma in izvolili gradbeni odbor.

Dom so dozidali po zamisli in načrtu Ludvika Pavlina, ki je bil predsednik gradbenega odbora, vendar je pozneje nehaj sodelovati. Železarna Ravne je upokojencem podarila opeko za gradnjo, mnogi člani pa so udarniško delali.

V maju so imeli ravenski upokojenci letno konferenco, s katere so poslali raznim republiškim organom resolucijo, v njej so zahtevali, da je potrebno izboljšati življenjske razmere upokojencem s pičlo pokojnino, da bodo tudi oni lahko pritrjevali mladini: »Lepo je v naši domovini biti tudi star«.

Na koordinacijski seji v juniju so sestavili občinski odbor društva upokojencev za Mežiško dolino, ki bo imel sedež na Ravnah, sestavljali pa ga bodo predsedniki in tajniki vseh štirih podružnic DU v občini.

Ravensko društvo je najelo pri 4% skladu posojilo za odplačilo stroškov pri adaptaciji doma. DU SRS pa je odpisalo društvu del dolga ter priporočilo vsem društvom upokojencev, naj individualnim prosičcem namenijo le 10% razpoložljivih sredstev, večino denarja pa naj hranijo za gradnjo domov.

Rednega občnega zbora društva v aprilu 1968 se je udeležilo veliko število članov, ki jih je navdušil nastop njihovega pevskega zbora. V razpravi so ugotovili, da je resolucija, ki so jo poslali prejšnje leto, ostala brez uspeha. Govorili so tudi o porastu življenjskih stroškov in za ustrezni revalorizaciji pokojnin.

Meseca maja je društvo sklenilo, da bodo pevci in kegljači sodelovali na proslavi 350-letnice železarne Ravne.

Tudi v tem letu so upokojenci dograjevali svoj dom.

Osemdesetletnikom so tokrat v počastitev dneva republike peli: mladinci iz šole,

ker se društveni pevski zbor ni mogel pripraviti za nastop. Igrala jim je tudi godba.

Iz 4% stanovanjskega sklada, ki se zbira pri republiškem socialnem zavarovanju v Ljubljani, so izločili sredstva za gradnjo stanovanjske hiše za upokojence na Prevaljah.

Društvo je tudi v tem letu pomagalo potrebnim članom, dajalo je kratkoročna po-

sojila, oddajalo v najem nekaj garaž in posojalo pisarno društvu invalidov. Začele so se tudi priprave za gradnjo nove kleti v domu.

Koordinacijski odbor Društva upokojencev Mežiške doline je na seji 12. maja 1969 sprejel več predlogov za izpopolnitev temeljnega zakona o pokojninskem zavarovanju:

Razvitje prapora dne 29. novembra 1961 — zastavo drži predsednik društva Karel Rozman, zraven njega zastavonoša Miha Paradiž

Odborniki DU — Ravne leta 1964. Sedijo: Martin Gutnik — blagajnik, Franc Apohal — namestnik tajnika, Karel Rozman — predsednik, Maks Večko — predsednik iniciativnega odbora, Feliks Hecl — nadzorni odbor, stojijo: Franc Lesičnik — nadzorni odbor, Alojz Mager — tajnik, Franc Fišer — predsednik nadzornega odbora, Ferdo Ivartnik — odbornik, Maks Keber — nadzorni odbor.

Proslava 80-letnikov DU Ravne dne 28. novembra 1966. Od leve: Elizabeta Pavšer, Jožefa Wlodyga, Marija Stopar, Eliza Ferk, Marija Krebs, Jožefa Skitek, Jožefa Ramšak. Stojijo: Franc Ramšak, Franc Anžej, Ivan Verčko, Jurij Pandel, Valentin Jevšnikar. Spredaj: Justina Krajger, Maks Večko — predsednik, Marija Kavc. Desno: n., Jurij Blatnik, Fridl Roženik, Alojz Korper. Dom upokojencev.

1. Pokojnine starih upokojencev se naj vskladijo s povprečnimi pokojninami tistih, ki bodo v letu 1970 stopili v pokoj.

2. Najnižje pokojnine naj se dvignejo najmanj na 500 do 600 dinarjev mesečno.

3. Cenzus najvišjih pokojnin naj bo 2.500 in ne 3.000 dinarjev. Odboru ni jasno, zakaj so se dvignile najnižje pokojnine le za 20, najvišje pa za 50 dinarjev.

4. Draginjski dodatek naj se izplačuje povprečno in ne po odstotkih kakor do zdaj, ker imajo vsi upokojenci enake želodce in ker morajo v večini primerov rav-

no stari upokojenci in stare družinske upokojenke imeti dietno prehrano. Zato je dosedanja delitev še povečala razpon med najnižjimi in najvišjimi pokojninami, kar je pravi škandal v naši družbi.

5. Dodatek za tujo pomoč naj dobijo tudi vsi onemogli upokojenci, ne samo invalidi. Izplačuje naj se tudi vsem onemoglim samcem in samkam, ki nimajo svojcev, da bi jim stregli.

6. Zvišanje pokojnin življenjskega standarda naj bo diferencirano.

7. Vdove z otroki, ki se jim mož pone-sreči na delovnem mestu, naj dobijo pokojnino, ne glede na starostno dobo in naj se jim izplača že prvi mesec po smrti moža.

8. Starim upokojencem naj bi izplačevali vsako leto še dodatno enkratno pokojnino za nakup ozimnice.

9. Odbor meni, da so stari upokojenci prikrajšani tudi s tem, ker so delali po osvoboditvi nadure in veliko udarniškega dela, kar jim ni priznано. Zaradi nizkega zaslужka v tistem času imajo sedaj nizko pokojnino. Njihove pokojnine naj se uskladijo po sedanjih osebnih dohodkih na tistih delovnih mestih, kjer so oni svoj čas delali nadure in udarniške ure.

Ravenski upokojenci so zaprosili Komunalni zavod za socialno zavarovanje Maribor, da bi jim poslal pravnega referenta, ki naj bi jim odgovarjal na vprašanja v zvezi z usklajevanjem pokojnin.

Na letni konferenci DU Ravne v juniju 1969 je predsednik društva poročal, da spadajo upokojenci zopet pod upravo sindikatov SFRJ, kakor so sklenili na kongresu sindikatov v Beogradu. Leto dni so bili namreč po zakonu o društvih pod upravo odseka za notranje zadeve.

V razpravi so ugotovili, da pevski zbor društva še ni dosegel posebnih uspehov, čeprav ima v domu prostor za vaje. Pod vodstvom Viktorja Krivca so zato sklenili sestaviti nov pevski zbor.

Društvo je v preteklem letu priredilo pet izletov v razne kraje Slovenije in čez mejo. Aktivni so bili kegljači. Za adaptacijo doma so imeli velike stroške, finančno in materialno je upokojencem pomagala železarna. Posojilo so dobili tudi pri 4% stanovanjskem skladu.

Na naslednjem občnem zboru, ki so ga imeli v maju 1970, je že nastopil moški pevski zbor pod vodstvom Viktorja Krivca. Predsednik je povabil še druge člane, naj se pridružijo zboru. Odslej je zbor pogostje nastopal.

Štirinajst članov ravenskega DU je dobilo stanovanje v stanovanjskem stolpiču na Prevaljah.

Upokojenci so se v tem letu pripravljali na obisk maršala Tita, ob tej priložnosti so še posebej skrbno uredili okolico doma.

Društvo je ob 350-letnici železarne Ravne prejelo spominsko plaketo in almanah.

Na sestankih društva so v tem letu razpravljali o krajevnem samoprispevku za gradnjo šol, o politiki valorizacije pokojnin in usklajevanju v Sloveniji, o pripravah za dopolnitev temeljnega zakona o pokojninskem zavarovanju in o ustanovitvi sklada za rekreacijo, od katerega naj bi dobilo sredstva tudi društvo za urejanje klubskih prostorov.

Od 12. do 19. februarja 1971 je bilo na Ravnah pevsko srečanje Od Pliberka do Traberka. Nastopili so tudi pevci — upokojenci in se dobro odrezali, za kar so dobili priznanje OZKO. Zboru so dali ime »Fužinar«.

Meseca aprila 1971 je društvo poslalo Republiškem zavodu za socialno zavarovanje v Ljubljano resolucijo v kateri zahtevajo, naj bodo recepti in zdravljenje upokojencev v bolnicah brezplačno. (Ta želja se je izpolnila šele 1. januarja 1981, op. E. W.)

Pobratenje DU Ravne in Ruše dne 24. oktobra 1974 na Ravnah. Sedijo: Alojz Mager, Pogla-jen, n., Stanko Hromc, Karel Polanc — predsednik Ravne, Srečko Osojnik — predsednik Ruše, Ivan Šonaja, Ivan Gerdej, Jože Bukovec, Franc Anžej, Miloš Zdovc, n. Stojijo: Maks Filip — zastavonoša. Ostali: Ivan Lužnic, Karel Zakeršnik, Ignac Gradišnik, Pavla Konečnik, Franc Hancman, gostje iz Ruš, Ela Kotnik in Franc, Justa Petrač, Jože Šmid, Leopold Batič, Mirko Kristan, Rozalija Mager, Angela Krivograd, zastavonoša iz Ruš, Miha Mlakar, Karel Pogorevčnik. Zada 5 iz Ruš, Anica Lampret, n., Viktor Slemnik, 3 iz Ruš, n.

V bolnišnici v Slovenj Gradcu je nenadoma umrl predsednik društva Anton Čop. Slovesno so ga pokopali, žalostinke na grobu mu je zapel zbor Fužinar.

Posle predsednika je prevzel Maks Večko, podpredsednik. V tem letu je društvo pripravljalo vse potrebno za gradnjo dveh podstrešnih stanovanj v domu.

Letne konference DU Ravne (27. 6. 1971) se je udeležil tudi delegat republiškega odbora DU Ivan Ternovšek. Društvo je tedaj štelo že 570 članov in članic, najstarejši član, ki je bil navzoč, je bil star 91 let.

Tudi v tem letu je društvo prirejalo izlete, počastilo najstarejše člane, moški pevski zbor je uspešno nastopal na Ravnah in v drugih krajih, na pogrebih in proslavah. Prvi samostojni koncert je imel 22. 4. 1972 v Titovem domu. Bolnega pevovodjo Krivca je nadomeščal Alojz Satler.

V marcu je društvo oddalo v najem nova stanovanja v upokojenskem domu na Ravnah, kupili pa so tudi nekaj stanovanj v novem bloku na Prevaljah. Društvo upokojencev SRS je društvu dodelilo sredstva za opremo nove dvorane.

Redni občni zbor je bil v juniju. Na njem so izvolili novi odbor in pregledali delo v preteklem letu. Predvsem so bili zadovoljni z izleti, ki so jih priredili v različne kraje Slovenije, Italije in Avstrije (zamejstvo).

V septembru so upokojenci razpravljali o osnutku predpisov za novi pokojninski in invalidski sistem. Na seji kulturnega odbora pa so sporočili, da vodi pevski zbor Monika Plestenjak in da deluje pri društvu kegljaška sekcija.

Meseca novembra so imeli sestanek, na katerem so govorili o pripravah na referendum oziroma volitve upokojencev. Franc Ivartnik je navzočim razložil, zakaj bomo v Sloveniji združili zdravstveno zavarovanje delavcev in kmetov. Potrebno je, da bodo tudi kmetje deležni zdravstvenega zavarovanja, kakršnega imajo delavci. Doslej so bili tako zavarovani že kmetje — borci in šolski otroci, kakih 10.000 ljudi v koroški krajini pa še nima popolnega zavarovanja. Potrebna je solidarnostna akcija, saj gre predvsem za pomoč revnejšim kmetom.

Na izredni seji upravnega odbora so sestavili več odborov, in sicer: gospodarski, prosvetno-kulturni in rekreacijski.

Pevci so se vestno pripravljali za nastope, težava je le v tem, da ima pevovodkinja Monika Plestenjak izmensko delo v železarni. Zbor je sodeloval na reviji »Od Pliberka do Traberka«, spomladi je več pesmi posnela in predvajala RTV Ljubljana, pevci so priredili samostojni koncert na Ravnah in v Kotljah in sodelovali še na drugih prireditvah. Železarna Ravne jim je prispevala nekaj denarja za nakup oblek — uniform.

V marcu 1972 je dr. Štefan Mihev predaval upokojencem o »revmatskih obolenjih in njihovem zdravljenju«.

Koordinacijski odbor je razpravljal o regresu v počitniških domovih, o stanju pokojnin, ki se niso povišale (v zvezi s tem je poslalo ustreznim republiškim organom resolucijo), jeseni pa je Izvršnemu svetu SRS poslal resolucijo v zvezi s pomanjkanjem premoga.

Tekmovalci — kegljači iz Raven in pobratenega društva Ruše ob priliki meddruštvenega tekmoovanja na Ravnah dne 26. 5. 1979

Nekaj ravenških upokojencev je v letu 1973 dobilo stanovanje v četrtem stolpiču na Prevaljah.

V marcu 1974 je pevski zbor Fužinar prestopil od DU h kulturno prosvetnemu društvu Svoboda »Prežihov Voranc« na Ravnah. Zaradi previsokih stroškov zbor že nekaj časa ni več pel na pogrebih upokojencev, sodeloval pa je na številnih proslavah in prireditvah.

Po dveh letih je imelo ravenško društvo upokojencev v maju 1974 znova občni zbor.

Društvo je imelo v tem letu težave z gradnjo prizidka k domu. Primanjkovalo je sredstev, prišli pa so tudi v spor z gradbenim podjetjem. Sklenili so, da bodo dom priključili na toplovodno omrežje.

Izdelali so načrt izletov po Sloveniji in poskušali zbrati sredstva za stanovanjski priklopnik, ki bi ga radi postavili v Podčetrtku ob atomskih toplicah.

Nekateri odborniki so se izkazali s prodajo bonov za gradnjo bolnišnice v Slovenj Gradcu, za kar se jim je bolnišnica zahvalila.

Začasna skupnost zdravstvenega varstva in zavarovanja Ravne na Koroškem je društvu sporočila naslednje: »Ob smrti starostnega in invalidskega upokojenca ali uživalca oskrbnine ali začasnega nadomestila po temeljnem zakonu o invalidskem zavarovanju imajo ožji družinski člani, ki jih je ta do svoje smrti preživljal, pravico do enkratne posmrtnine, ki je enaka mesečni zadnji pokojnini, oziroma zadnji oskrbnini ali začasnemu nadomestilu.«

V septembru je bil v Dravogradu posvet o gradnji doma starostnikov v Črnečah. Predstavniki štirih koroških občin so se sporazumeli, da je gradnja takega regionalnega doma upravičena in potrebna, sredstva zanjo pa bodo izločili iz 4% sta-

Najstarejši član in častni član DU Ravne in najstarejši občan Raven na Koroškem ob njegovih 100-letnici rojstva Fridl Roženek dne 18. 7. 1980. Od leve: predsednik Sotošek Jože, Fridl Roženek, Alojz Mager, zadaj vnukinja Trauda Jamer, hčerka Rezi — Jekločnik, Avgusta Petrač.

Blok DU na Prevaljah

novanjskega sklada. Vendar je moralo ravensko društvo upokojencev nekaj teh sredstev poslati občini Šmarje pri Jelšah za popravilo tamkajšnjega doma starostnikov, ki ga je poškodoval potres.

Osemdesetletnike so to jesen počastili pri Toniju v Kotljah. Učenci osnovne šole v Kotljah so jim pripravili prigraden kulturni program.

Sindikalna podružnica železarne Ravne je v tem letu priskrbela upokojencem ozimnico in premog.

Ravensko DU se je v oktobru 1974 pobratilo z DU Ruše. Slovesno sejo in spored pobratena so imeli v društvenih prostorih na Ravnah.

V januarju 1975 je društvo upokojencev zaprosilo gozdarski obrat Ravne, da bi jim dal v najem ali podaril Godčovo domačijo pod Uršljo goro. Upokojenci bi jo radi uporabljali za oddih in zdravljenje na svežem zraku.

Sindikalna organizacija železarne Ravne je društvu upokojencev podarila rabljeno pisarniško opremo.

V tem letu so upokojenke praznovale dan žena: Ravenčanke v upokojenskem domu, posestrine iz Ruš pa pri Toniju v Kotljah.

Poleti so upokojenci v dozidanem domu odprli kuhinjo.

Zopet so bile težave z nakupom preмога. Upokojenci so sklenili, da bodo zaprosili za pomoč in predavanje občinsko skupščino Ravne.

Tajniku društva Alojzu Magru so naročili, naj za 1. maj obiše vse člane, ki so na zdravljenju v bolnici Slovenj Gradec.

Ravenska železarna je društvu posodila stanovanjski priklopnik, v katerem lahko upokojenci stanujejo, ko se zdravijo v toplih v Podčetrtku.

V juniju je bil pri Dularju piknik, ki so se ga udeležili Ravenčani in upokojenci pobratenegega društva iz Ruš.

Društvo upokojencev Slovenije je v septembru 1975 sklicalo področni sestanek v upokojenskem domu na Ravnah. Republiški odbor DU je namreč pripravil osnutek novega zakona o društvih, po katerem naj bi vsaka dosedanja podružnica DU postala

društvo, po občinah pa naj bi ustanovili Zveze društev upokojencev. Sedež Zveze za občino Ravne naj bi bil na Ravnah.

V novembru 1975 je bil ustanovni občni zbor DU Ravne na Koroškem. Iz poročil je razvidno, da je podružnica v preteklem obdobju organizirala veliko izletov po Sloveniji, nekaj tudi v Avstrijo in enega na Višarje v Italiji. Z lastnim kombijem so vozili upokojence na enodnevne izlete v Podčetrtek.

V društvu delujejo strelska, kegljaška in šahovska sekcija.

Na povabilo železniškega sindikata so si upokojenci — bivši delavci — ogledali železarno. Bili so tudi pogoščeni.

Za novo leto bodo upokojenci obiskali bolne člane društva na domovih in v bolnišnici.

Na zadnji seji v letu 1975 so novi odborniki sprejeli gospodarski, prosvetno rekreacijski ter splošni delovni načrt za leto 1976.

V januarju 1976 se je ravensko DU včlanilo v novo ustanovljeno Zvezo društev upokojencev SR Slovenije v Ljubljani.

Na proslavi dneva žena v domu upokojencev so nastopili otroci z osnovne šole.

Zveza društev upokojencev Slovenije je v maju 1976 izdala publikacijo »Naš čas v sliki in besedi« — ob tridesetletnici DU Slovenije in v počastitev obletnice osvoboditve in ustanovitve OF slovenskega naroda.

V juniju so upokojenci priredili piknik, na katerem so se s pobratimi iz Ruš pomerili v streljanju, kegljanju in šahu.

Društvo je v juliju priredilo pevski koncert v Titovem domu, na katerem je sodeloval humorist Šimek iz Maribora. Žal je bilo zelo malo poslušalcev.

Upokojence, stare nad 75 let, so septembra pogostili v gostišču pri Knepsu na Tolstem vrhu.

Železarna Ravne je upokojencem (zastonj) priskrbelo avtobus za izlet v Moravske toplice in Ptuj. Pomagala jim je tudi priskrbeti ozimnico.

V oktobru so se upokojenci popeljali še na izlet v Goriška brda.

Dom upokojencev se je priključil na toplovod in 17. novembra 1976 so prostore že začeli ogrevati.

Konec leta 1976 je dolgoletni odbornik, tajnik in blagajnik Alojz Mager zaprosil, naj ga zaradi slabega zdravja razrešijo funkcije.

Predstavniki radia Ljubljana so se v februarju 1977 sestali s predsedniki koroških upokojenskih društev, da bi pripravili oddajo o društvenem življenju in delu upokojencev.

Na letni konferenci v tem mesecu so sprejeli program dela za dve leti in pregledali, kaj so naredili v letu 1976. Zgradili so napušč pri domu in priredili športno tekmovanje v šahu, streljanju in kegljanju z ravenskimi invalidi. Organizirali so pravno pomoč za člane DU.

Tudi v letu 1977 je ravensko društvo sodelovalo s pobratanim društvom iz Ruš. Z njimi so tekmovali v športu, povabili so jih na piknik pri Knepsu.

Poleti so priredili izlet v Benetke, drugega pa na Bled in Bohinj, pozneje pa še tri v različne kraje.

Ob dnevu republike so najstarejšim upokojencem podelili darilne bone.

Ker je imelo društvo letno konferenco v letu 1978 ravno 25. maja, so udeleženci poslali brzojavno čestitko Titu za 86. rojstni dan. V juliju se jim je predsednik Tito pisмено zahvalil za to pozornost.

Na tej konferenci so z zadovoljstvom ugotovili, da so v letu 1977 odpravili stanovanjske probleme članov.

Tudi v tem letu so upokojenci nadaljevali s preurejanjem svojega doma. Denarno jim je pomagala Zveza društev upokojencev Slovenije.

Počitniško prikolico so imeli v tem letu v Ptujskih toplicah.

Društveni odborniki in člani kolektiva so oktobra 1978 obiskali trgovsko podjetje Vino v Šmartnem ob Paki, ki njihov bife oskrbuje s pijačo.

V februarju 1979 je občinska Zveza društev upokojencev poslala dopis SO Ravne na Koroškem, Občinski konferenci SZDL, Občinskemu sindikalnemu svetu ter vsem krajevnim skupnostim, v katerem sporoča, da živijo nekateri upokojenci v zelo slabih gmotnih razmerah, zato naj bodo oproščeni plačevanja krajevnega samoprispevka vsi tisti, ki imajo pokojnino nižjo od 4.000 dinarjev, tisti, ki prejema 4.000 do 6.000 dinarjev mesečno, pa naj plačujejo le 1 %.

Društvo upokojencev Ravne je v maju 1979 priredilo »Teden upokojencev«. Tekmovanja v kegljanju, streljanju in šahu so se udeležila naslednja društva upokojencev: Ljubljana-Šiška, Murska Sobota, Ruše ter domačini. Pokrovitelj tekmovanja je bilo podjetje »Vino« iz Šmartnega ob Paki.

V tem mesecu je društvo priredilo tudi avtobusni izlet v Mathausen in Prago.

Prizadetim ob potresu v Črni gori so upokojenci poslali 10.000 dinarjev. V juniju jim je dr. Leopold Budna predaval o »preživljanju jesenskih let«.

V avgustu je društvo priredilo letno konferenco z družabnim dnevom na Rimskem vrelcu. Navzoči so ugotovili, da je društvo v preteklem letu uspešno delalo, priredilo je več izletov po Sloveniji, športniki so se udeleževali različnih tekmovanj, upokojenci so obdarili najstarejše člane in obi-

skali starostnike v Črnečah, mnogi so se zdravili v Ptujskih toplicah, kjer ima društvo počitniško prikolico, ki mu jo je podarila železarna Ravne.

Zadnji občni zbor Društva upokojencev Ravne je bil v juniju 1980 v hotelu Mer na Čečovju.

Upokojencem je zapel moški pevski zbor Fužinar, ki ga vodi Branko Čepin, nekaj ljudskih pesmi. Nato so se navzoči poklonili spominu pokojnega predsednika Tita, nenadomestljivega borca za mir v svetu. Zavezali so se, da bodo nadaljevali njegovo pot.

Predsednik društva je poročal, da upokojenci dobro sodelujejo z železarno Ravne in njenim sindikatom. Aktivni so v krajevni skupnosti, v društvih in družbenopolitičnih organizacijah, predvsem v SZDL. Sodelovali so tudi v akciji »Nič nas ne sme presenetiti«.

Društvo pomaga svojim članom s pravnimi nasveti, veliko skrb posveča onemoglim doma in po domovih, prireja zdravstvena predavanja in organizira izlete za svoje člane. Nekateri člani se ukvarjajo s športom in rekreacijo. V tem letu so bili aktivni kegljači, strelci, ribiči, smučarji in gasilci. Najstarejše člane vsako leto obdario, vsakega umrlega člana pospremijo na zadnji poti z društveno zastavo.

Do leta 1985 bo zaradi gradnje ceste Kotlje—Prevalje treba sedanji dom upokojencev podreti. Zgradili bodo novega, ki bo stal ob Suhi blizu letnega kopališča. Poleg klubskih in gostilniških prostorov bodo v njem tudi stanovanja za upokojence.

V maju 1980 je izšla publikacija Zveze društev upokojencev Slovenije (tretja) ob 35-letnici osvoboditve in zmage revolucije. Publikacija ima namen seznaniti slovensko javnost z delom 270 društev upokojencev in njihove zveze in s prizadevanji 125.000 članov, ki sodelujejo v javnem življenju in še vedno prispevajo k razvoju in napredku socialistične in samoupravne Jugoslavije. V publikaciji se je tudi ravensko društvo predstavilo s fotografijo, ki so jo posneli na športnem tekmovanju med Ravenčani in pobratimi iz Ruš.

Naslednji mesec, 16. julija 1980, je DU Ravne pripravilo prirsčno slavlje, s katerim so počastili stoti rojstni dan najstarejšega člana Fridla Roženka. Pihalni orkester ravenških železarjev je svojemu nekdanjemu predsedniku zaigral nekaj koračnic. Sledili so govori, čestitke, obdarovanje. Nato so slavljenčevi sodelavci številni upokojenci še posedeli s stoletnikom v društvenih prostorih.

Tudi sicer je v tem letu društvo precej skrbelo za družabno življenje svojih članov, saj so se mnogi že v maju udeležili »majskega srečanja« na Navrškem vrhu, ki ga je organizirala železarna Ravne, v septembru pa je DU Ravne skupaj z upokojenskim društvom iz Velenja priredilo piknik v Šentanelu. Z velenjskimi upokojenci so Ravenčani začeli sodelovati spomladi, ko so se udeležili širšega posvetovanja predstavnikov društev upokojencev v Zavodnji, ki ga je pripravilo DU Velenje.

Ravenski upokojenci so znova ugotovili, da pokojnine naraščajo prepočasi — v primerjavi z življenjskimi stroški — in so

Dom DU Ravne

Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja SR Slovenije poslali dopis v zvezi s to problematiko.

Višek delovanja DU Ravne v letu 1980 je bilo praznovanje 30-letnice obstoja društva. Nanj so se upokojenci dobro pripravili in so ga tudi temu primerno izvedli. Praznovali so ves teden, od 13. do 20. decembra. Pokrovitelj praznovanja je bil sindikat železarne Ravne, ki je prireditev tudi finančno podprl.

Prvi dan, v soboto, 13. decembra, so odprli razstavo ročnih del, umetniških slik, fotografij in drugih del upokojencev. Razstava je pritegnila veliko pozornost upokojencev in krajanov, saj so bili nekateri razstavljeni izdelki zelo lepi. Škoda je le, da ni bilo razstavljenih več predmetov domače in umetne obrti, saj se s tako dejavnostjo ukvarja veliko upokojencev. Vendar pa bi morala biti v tem primeru razstava v večjem prostoru. Odprta je bila ves teden.

Med tednom so bila meddruštvena tekmovanja v plavanju (Ravne), kegljanju (Prevalje) in streljanju (Ravne). Najbolj množično je bilo tekmovanje v kegljanju, saj so se ga udeležila vsa društva upokojencev v Mežiški dolini, ob tem pa še DU Maribor-Center, Velenje in Ruše.

V okviru praznovanja so vključili obisk in obdaritev onemoglih ali bolnih upokojencev ter pogostitev nad 80 let starih članov društva. Obiskali so tudi starostnike v Črnečah.

V petek si je 40 upokojencev pod vodstvom Ladislava Kukca ogledalo železarno, v soboto, 20. decembra, pa je bil zaključek in višek praznovanja. Na proslavi v Titovem domu so razglasili rezultate športnih tekmovanj in podelili priznanja zaslužnim članom društva. Na proslavi je pel moški pevski zbor Fužinar, ki ga je pred 16 leti ustanovilo DU Ravne. Predsednik zbornice je v zahvalo za to predstavniku upokojencev izročil šopek cvetja.

Lepa razstava ravenških upokojencev

Seveda proslava ni minila brez slavnostnih in pozdravnih govorov častnih gostov, nakar je sledil nastop folklorne skupine KUD Prežihov Voranc.

Polno dvorano pa je najbolj navdušil Mitja Šipek s Svetnečim Gašperjem. Kakor na vseh številnih nastopih je svojo vlogo tudi tokrat polnokrvno in mojstrsko odigral.

Člani društva upokojencev postajajo ljudje z najrazličnejšimi poklici. Pričakujemo, da bo dejavnost DU Ravne v prihodnje še pestrejša in še bolj uspešna, saj je v njegovih (več kot 700) članih še velika moč in ustvarjalna sila — kljub starosti! Bolj ko bodo upokojenci Raven in Kotelj složni in dejavni v svojem društvu, lepše bodo preživeli jesen življenja.

PREDSEDNIKI DU RAVNE NA KOROŠKEM OD LETA 1950 DO 1980

od 17. 12. 1950 do 1956 Ivan Verčko
od 1956 do 1957 Luka Juh
od 1957 do 1961 Franc Apohal
od 1961 do 23. 4. 1966 Karel Rozman
od 23. 4. 1966 do 22. 5. 1966 Franc Lesičnik
od 22. 5. 1966 do 24. 5. 1970 Maks Večko
od 24. 5. 1970 do 25. 4. 1971 Anton Čop (†)
od 25. 4. 1971 do 11. 6. 1972 Maks Večko
od 11. 6. 1972 do 12. 5. 1974 Rudi Gerdej
od 12. 5. 1974 do 24. 2. 1977 Karl Polanc (†)
od 24. 2. 1977 do danes Jože Sotošek

PODPREDSEDNIKI DU RAVNE NA KOROŠKEM OD LETA 1950 DO 1980

od 17. 12. 1950 do 8. 6. 1953 Luka Juh
od 8. 6. 1953 do 1956 Ivan Večko
od 1956 do 1957 Ivan Verčko
od 1958 do 22. 5. 1966 brez podpred.
od 22. 5. 1966 do 21. 4. 1968 Ludvik Pavlin
od 21. 4. 1968 do 24. 5. 1970 Pogorevčnik
od 24. 5. 1970 do 25. 4. 1971 Maks Večko
od 25. 4. 1971 do 11. 6. 1972 Ivan Štruc
od 11. 6. 1972 do 15. 6. 1973 M. Klančnik
od 15. 6. 1973 do 26. 11. 1975 S. Hromc
od 26. 11. 1975 do 24. 2. 1977 Jože Sotošek
od 24. 2. 1977 do 27. 6. 1980 Jože Cesnik
od 27. 6. 1980 do danes Anton Radušnik

TAJNIKI DU RAVNE NA KOROŠKEM OD LETA 1950 DO 1980

od 17. 12. 1950 do 1952 A. Konečnik
od 1952 do 1. 6. 1955 Alojz Lajnar
od 1. 6. 1955 do 12. 5. 1963 Franc Kokalj
od 12. 5. 1963 do 10. 5. 1964 Tomo Žmavec
od 10. 5. 1964 do 23. 3. 1977 Alojz Mager
od 23. 3. 1977 do 31. 12. 1979 Rudi Peruš
od 1. 1. 1980 do 27. 6. 1980 P. Slemenjak
od 27. 6. 1980 dalje Ivan Globočnik
namestnik Pečnik Ida
namestnik Kokalj Franc
namestnika ni bilo
namestnik Apohal Franc
namestnik Ivartnik Ferdo do leta 1965

BLAGAJNIKI DU RAVNE NA KOROŠKEM OD LETA 1950 DO 1980

od 17. 12. 1950 do 1958 V. Jevšnikar,
od 1958 do 1961 Karel Rozman
od 1961 do 23. 5. 1965 M. Gutnik
od 23. 5. 1965 do 22. 5. 1966 Alojz Mager
od 22. 5. 1966 do 27. 6. 1971 Marija Logar
od 27. 6. 1971 do 11. 6. 1972 Alojz Mager
od 11. 6. 1972 do 9. 2. 1973 Ivan Štruc
od 2. 9. 1973 do 26. 11. 1975 S. Hromc (†)
od 26. 11. 1975 do 23. 3. 1977 Alojz Mager
od 23. 3. 1977 do 31. 3. 1979 Rudi Peruš

Predsednik DU Ravne na Koroškem Sotošek
Jože pred domom oktobra 1980

od 1. 1. 1980 do 31. 8. 1980 P. Slemenjak
od 1. 9. 1980 dalje Lizika Gorinšek
namestnika Franc Obritan 1950—1953 in
Mirko Roženek 1953—1954

DOMOVI IN KLUBI DRUŠTEV UPOKOJENCEV SLOVENIJE

Namen organizacije klubov upokojencev

Republiški odbor Društva upokojencev Slovenije v Ljubljani je 25. junija 1970 izdal publikacijo z naslovom »DOMOVI IN KLUBI DRUŠTEV UPOKOJENCEV SLOVENIJE«.

V njej je napisano tudi naslednje: Društvo upokojencev Slovenije je prostovoljna organizacija. V njenem okviru je včlanjenih 114.000 osebnih, invalidskih in družinskih upokojencev. Po sindikalnem statutu in društvenih pravilih so člani organizirani v 204 podružnicah.

Društvo upokojencev Slovenije ima po svojih društvenih pravilih tale program dela:

1. Skrb za izboljšanje materialnega in socialnega položaja svojih članov, po potrebi tudi v oblikah skupne pomoči oziroma samopomoči.

2. Seznanja člane s predpisi s področja pokojninske in zdravstvene zakonodaje.

Penzionist!

**Pred leti kot hrast močan,
zdaj sključen in zgaran.
Pri delu neugnan in nasmejan,
to zdaj je le mladostni san.**

**Nič več sirena me ne budi
kot nekoč pretekle dni.
Zdaj sem brez vseh skrbi,
tudi kartice žigosat treba ni.**

**Fužinar redno me obiskuje,
vsak dan v fabriki so težave,
vse je huje.
Namesto jekla stabilizacija se oblikuje,
da jutri nam ne bi bilo še huje.**

**Ko pa mesec okoli priteče,
mi pismonoša pokojnino prinese.
Ta pa kar hitro mi poteče,
saj vsak dan so cene večje.**

**Ko se zjutraj prebudim,
z mislijo še zmeraj v fabriko pohitim.
Potem pa na soncu obsedim,
da si novih moči pridobim.**

**Zdaj nisem več aktivist,
tudi družbi ne v korist.
Sam sebi sem v zavist,
ker sem le še pensionist.**

3. V okviru danih možnosti pomaga svojim za delo še sposobnim članom do zaposlitve. Daje jim pravno pomoč.

4. Razvija pri svojih članih ideološko-politično, kulturno-prosvetno in društveno-zabavno življenje.

5. Navaja člane, da s svojim strokovnim znanjem in življenjskimi izkušnjami pomagajo ljudski oblasti in masovnim organizacijam pri njihovem delu, akcijah in raznovrstnih oblikah družbenega upravljanja.

6. Razvija med upokojenci tovarištvo kakor tudi duha bratstva in enotnosti med našimi narodi.

7. Izdaja društveno glasilo in opravlja vse druge posle, ki so v duhu in skladu s pravili.

Posebno pomembno je določilo 10. člena društvenih pravil, ki pravi: Za uspešnejše izvrševanje svojih nalog imajo podružnice in republiški odbor Društva upokojencev Slovenije pravico ustanavljati v svojih območjih razne sklade samopomoči, čitalnice, knjižnice, menze, domove za upokojence, zaprta gostišča, klube, okrevališča in podobno.

Naš namen je, da se v tem prikazu omejimo predvsem na navedeno določilo o organizaciji klubov, ki pa so v bistvu to, kar drugod po svetu imenujejo »prostori za dnevno bivanje starih ljudi«.

Zato se je društvo upokojencev, zaradi skromnih finančnih možnosti, lotilo predvsem organiziranja primernih prostorov za dnevno bivanje, klubov. Le-ti so nadvse pomembni za ljudi, ki se upokojijo. Prehodna doba, ko človek izstopa iz aktivne službe, vsakogar bolj ali manj prizadene. Zato je organizacija klubov najbolj primerna oblika za odstranjevanje občutka osamelosti. Tu vsakdo najde družbo, v kateri se

Anton Vušnik-Rastko

STOJI UČILNA ZIDANA

Kmalu bo štiri leta, odkar je Holmec dobil novo osnovno šolo. Šola je montažna in postavljena blizu Kraljeve domačije. Pouk v njej se je pričel 11. novembra 1977. S tem so se šolski otroci in krajanji za zmeraj poslovili od stare osnovne šole, ki je prav takrat slavila osemindvetdeseto (98.) obletnico. V njej so si prejšnji rodovi nabirali učenost za življenje.

Da spomin na staro osnovno šolo ne bi čisto zbledel, ji želim posvetiti nekaj spominov.

Ko se je pričela gradnja železniške proge od Pliberka do Dravograda, je bila speljana trasa tudi čez Žlosarjevo domačijo. Takrat je na njej gospodaril Andrej Kumprej, ki pa ni bil poročen. Gospodinjile so mu njegove sestre. Lesena hiša in gospodarsko poslopje sta se morali umakniti železni cesti. V zameno so Andreju Kumpreju leta 1866 zgradili novo gospodarsko poslopje in hišo. Kumprej je bil kmet. Poleg kmetijstva se je ukvarjal tudi z gostinstvom. Kmetje in delavci iz Mežiške doline, ki so hodili po raznih opravkih na sodnijo v Pliberk, so se radi ustavljali pri Kumpreju ali po domače pri Žlosarju, da so si od naporene hoje malo odpočili ter se okrepčali z jedačo in pijačo. Rednih prevoznih sredstev v teh časih še ni bilo. Le furmani so povezovali kraje med seboj s prevozom raznega tovora. Popotnik je moral imeti srečo, če ga je furman povabil, da je prisedel na voz, saj se je tako rešil za nekaj časa dolge in trde ter prašne poti. V teh furmanskih časih je imel Kumprej tudi konje za predvprego ali firšpanje, kot so takrat temu pravili. Cesta je bila slaba, holmeški klanec pa strm. To je Kumpreju vrglo dodatni zaslužek, pa še v gostilni so furmani zacehali kakšno krono ali goldinar. Ko je Kumprej umrl, so njegove sestre posestvo prodale. Zemljišče in gospodarsko poslopje je kupil

grof Thurn iz Pliberka. Hišo pa so kupili okoliški kmetje in občina Libuče. Leta 1879 so jo preuredili v šolo. Šolski pouk v njej se je pričel 3. novembra 1879. leta. Zanimivo je tudi to, da se je šolsko leto pričelo aprila in zaključilo aprila v naslednjem šolskem letu. Šolske počitnice so bile septembra in oktobra, da so lahko otroci doma pomagali spravljati poljske pridelke in pasti živino. V to šolo so hodili otroci iz Nicine, Grabelj, Lokovice, Dolge brde in Belšaka. Pred tem so morali otroci hoditi v šolo v Zgornje Libuče ali Pliberk. Zato je bila nova šola velika pridobitev za okoliške kmete. Otroci so prej prihajali domov in pomagali pri delu na kmetiji.

Posebne zasluge za razvoj šole sta imela prvi učitelj Kolarič in dolgoletni šolski upravitelj Franc Rataj. Na šoli se je poučevalo tako, da je bil pouk v sredo in soboto popolnoma slovenski, v ponedeljek, torek in petek pa polovica pouka v slovenščini, polovica pa v nemščini. Ob četrtkih ni bilo pouka. Pred prvo svetovno vojno sta na šoli poučevala učitelja Andrič in Fajnik. Verouk pa je poučeval Horenböck, kaplan iz Pliberka. Pouk je bil v slovenskem jeziku. Fajnik je bil doma iz Roža. Po prvi svetovni vojni se je preselil v Mežico in še dolga leta učiteljeval na tamkajšnji osnovni šoli. Tudi kaplan Horenböck se je preselil v meziško faro in tam župnikoval. Med prvo

Mladi zadržniki osnovne šole Holmec (Lokovice)...

lahko pogovori. In stari ljudje se imajo o marsičem pogovoriti.

Najbolj priljubljena masovna oblika razvedrila za upokojence pa so izleti. Le-te organizirajo vsako leto domala vse podružnice v splošno zadovoljstvo vseh udeležencev. Ti izleti so v glavnem po domovini pa tudi v bližnje pokrajine sosednjih držav.

Mnogi naši delovni ljudje v času aktivnega dela niso imeli možnosti za take vrste turizma. Sedaj pa je dovolj časa, da si lahko ogledajo vse zanimivosti naše lepe domovine.

Tako smo na kratko prikazali samo del nalog, ki izhajajo iz programa dela, to je, skrbi za boljše počutje upokojencev. Praksa nam potrjuje, da je delo pravilno zastavljeno in bomo tako politiko nadaljevali tudi v prihodnjih letih.

Publikacija je opremljena tudi s slikami raznih podružnic. Ravenčani so se predstavili s slikami: »Dom upokojencev«, »Počastitvijo osemdesetletnikov v klubskih prostorih« ter »Izlet v Pameče«.

Iz leta v leto so se vršili na Holmecu šivilski, kuharski in tečajji prve pomoči, ki so jih obiskovale mladinke ob zaključku tečajev je bila razstava v šoli

Stara šolska zgradba na Holmcu je zgodovinsko pomembna. Takšna je bila še pred leti, ko je bil denar za redno vzdrževanje

svetovno vojno je na šoli poučevala Amalija Kert. V letu 1916/1917 je bila šola zaprta.

Po prvi svetovni vojni je bila osnovna šola začasno v rudniški hiši na Holmcu, ker je začasna državna meja med Jugoslavijo in Avstrijo tekla po cesti, ki pelje na Belšak, in cesti, ki pelje od Kraljevega križa do Bogva in dalje po Lokovici. Ta začasna meja je bila tako speljana, da je bila Kraljeva hiša na jugoslovanski, drvarnica pa na avstrijski strani. Enako je bilo pri Otu. Hiša je bila na avstrijski, gospodarsko poslopje pa na jugoslovanski strani. Po podpisu mirovne pogodbe med Jugoslavijo in Avstrijo, 30. 11. 1922, sta Dolga brda in Lokovica postali sestavni del jugoslovanskega ozemlja, z njim vred pa tudi osnovna šola pri tunelu (Tunel-schule). Tako se je prvotno imenovala ta šola. Notranji prostori šole so bili poškodovani, inventar in knjižnico pa so izropali Avstrijci. Po umiku Avstrijcev je šola spet pričela z rednim poukom. Takrat je bilo 64 šoloobveznih otrok: 35 dečkov in 29 deklic. Okrajni šolski svet na Prevaljah je takrat menil, da ime šole Tunnel ni primerno, zato je na svoji seji dne 21. 5. 1925 sklenil, da se naj preimenuje v Lokovica, to je po kraju, kjer stoji šolsko poslopje. Šolska kronika je bila uničena z ostalim šolskim gradivom. Kasneje je bilo zapisano le to, da je bila na šoli Lokovica dne 15. 1. 1933 večja prireditev. Opremo za oder je posodilo Kolo jugoslovanskih sester iz Mežice. Slovesnost je bila združena z božičnico. Pri božičnici je bilo obdarovanih 50 do 60 otrok s čevlji, obleko ali perilom. Šola si je s podporo Ciril-Metodove družbe zgradila leta 1939 lastni oder. Kulise za šolski oder je naslikal učitelj Gvido Stres. Dne 19. 3. 1940 pa je šolska mladina uprizorila igro Povodni mož.

6. aprila 1941 je nemška fašistična vojska prekoračila našo mejo ter vdrla v šolo in jo zasedla. Požgane so bile vse listine

in knjige treh knjižnic. Konec maja 1941 je okupatorska vojska izpraznila šolo ter napravila prostor delavcem, ki so popravljali železniški predor na Dolgi brdi. Predor so porušili jugoslovanski vojaki ob napadu fašističnih sil na Jugoslavijo, da bi preprečili hitrejše napredovanje okupatorja po železnici. Maja 1942 so delavci izpraznili šolo. Že oktobra istega leta pa se je v šolo vselila okupatorjeva policija, ki je strahovala okoliške kmete ter hajkala za partizani. Ves čas okupacije je bila osnovna šola na Holmcu za pouk zaprta, ker je služila drugim namenom.

Od ustanovitve do danes je službovalo na holmeški šoli dokajšnje število prosvetnih delavcev. Na njej so najdalje poučevali Gvido Stres, Zvonko Robar in Katica Pisnik. Slednja še danes poučuje na novi šoli. Vsi učitelji in učiteljice, ki so poučevali na holmeški šoli, so bili priljubljeni pri prebivalcih in učencih. Ti se jih še vedno radi spominjajo. Prirejali so varne igre, tečaje kuhanja in šivanja. Bili so duhovni voditelji kulture na vasi.

Stara osnovna šola stoji tik ob meji pri mejnem prehodu in čaka na svojo usodo. Z ob časa jo je že močno načel. Na krajevni skupnosti na Prevaljah pravijo, da jo bodo podrli. Za rušenje in odstranitev materiala je baje potrebnih 260.000 dinarjev. To pa je že velika vsota, ki bi se za druge namene bolje obrestovala. Ker potrebnega denarja ni na razpolago, bo šola še dolgo časa kazala svoje ranjeno lice.

Rodovi naših pradedov z žalostjo v srcu gledajo, kako propada njihova nekdanja krasotica, za katero so se borili in žrtvovali velik davek. Generacije teh rodov so vtakane v zgodovino te šole in kraja.

Podatke sem zbral po pripovedovanju Matilde Rižner in Katarine Vogel. Nekaj podatkov pa sem dobil iz šolske kronike, ki jo je napisal Gvido Stres ravno tako po pripovedovanju starejših krajanov.

Andreja Čibron

Ziljska svatba na Prevaljah

»Narod naš zaklade hrani«, je na 11. prireditvi letošnjih Vorančevih dnevov spregovoril Josip Košuta, predsednik kulturne skupnosti Ravne, ko so se na Prevaljah 21. 3. 1981 z Ziljsko svatbo predstavil člani akademske folklorne skupine France Marolt iz Ljubljane in MPZ Šentjakob iz Rožne doline. Vsi, ki so se zbrali v Družbenem domu, so bogatejši za »biser iz ogrlice bogastva kulturnega izročila našega naroda«. Spoznali so, kako lepo so se naši stari ženili... Zato so se morale Rožanke oženiti z Maroltovci in Rožanci z Maroltovkami«. Prikaz folklornega izročila je bila priložnost, da se zavemo svojih korenin.

Ziljski rej je bil posrečena kombinacija spremnega besedila, zborovskih pesmi in plesa, kjer je prišla do izraza bogata narodna noša. Vsa prireditev, ki je bila sicer razdeljena na dva dela, je tako delovala kot celota in nudila možnosti za prikaz spretnosti na vseh področjih. Nastopajoči so se potrudili in predstavili ves potek svatbe. Zanimivo je bilo tudi zato, ker so govorili v narečju, včasih sicer težko razumljivem. Vendar to ni motilo, v spominu bo ostalo ljudsko izročilo.

Fantje so lahko stopili v vaško fantovsko skupnost in dobili nekakšno pravico do vasovanja šele, ko so dopolnili 18 let. Snubitev pa se je začela tako, da je fant s sorodniki odšel na dekletov dom, kjer je dobil kislino mleko in vilice, če so ga zavrnil. Če pa je bil dekletovim staršem všeč, je naslednjič na ogled odšlo dekle. V cerkvi so njuno poroko naznanili trikrat, mlada sta morala to slišati, drugače bi bili njuni otroci gluhi. Nevesta je od doma dobila bogato doto — od lesenega korita za kruh, pohištva, rjuh pa do krave. Včasih celo konja. Ženinovi svatje so po nevesto prišli na dom, potem ko se je fant doma poslovil in prosil odpuščanja. Nevestin dom je bil zaprt. Šele po dolgem prigovarjanju je menderar za ženina izprosil pravo nevesto. Dekle, oblečeno v nošo, z moškim klobukom, okrašenim z vencem, je moralo prestopiti velikonočno butaro. Procesija svatov se je potem napotila proti cerkvi. Materi nista šli tja. Na poti so jih ustavili zapeljivci, ki so čez cesto napeli vrv. Na krušni lopar so napisali nevestino ceno. Sledilo je barantanje. Vsaka stran je malo popustila, ženin in nevesta pa sta pila na zdravje ter dala fantom nekaj denarja, pa je bila vrv takoj odvezana. Če je bila ob poti voda, je vanjo nevesta vrgla denar, da otroci ne bi utonili. Če je na dan poroke deževalo ali snežilo, je bilo to dobro znamenje. Verjeli so, da če bo v cerkvi najprej odzvonil mali zvon, bo prva umrla nevesta, če pa je prvi utihnil velik zvon, so zgodnejšo smrt pripisali ženinu. Če so v cerkvi med poročnim obredom sveče nemirno gorele, so menili, da se bosta zakonca prepirala. Menderar je medtem med svati zbral denar, ki ga je dekle posejalo med otroke in grobove. Pot domov je bila dolga, saj so se ustavljali v gostilnah. Oženjeni moški so pomilovali ženina. Na njegovem domu je bila tudi »ohcet«, ki

pa jo je plačal nevestin oče. Nevesti so v novem domu najprej potisnili v roke nož in hlebec kruha. Na njem je morala zarisati križ. Krajec je dala fantovi materi, ta pa ji je izročila hišni ključ kot novi gospodinji. Potem se je začela gostija z več »rihtami«. Včasih so med veselico ugrabili ženina ali nevesto in ju odpeljali v gostilno. Vrnitev je bila silno težka. Na »ohčet« pa so se vtihotali še fantje iz drugih krajev in povzročali nered. Nevesta je po končanem praznovanju še tri noči hodila spat do-

mov. Šele četrto noč je ostala pri možu. Prvo nedeljo po poroki sta se mladoporočenca napotila na nevestin dom na kosilo, kjer je njen oče izplačal svoj del.

Snubitev in poroka sta bili včasih res svojevrstno doživetje. Toda tudi danes imata poseben čar. Obiskovalcem Ziljske svatbe se je ponudila imenitna priložnost za primerjavo.

Sicer pa, z obiskom na tej prireditvi smo se pridružili množici 2500 občanov, ki je del kulturnega gibanja v naši dolini.

O čebelji boleznii „varroozi“

Ni še minilo leto dni, ko v naši republici še nismo imeli uradno ugotovljene čebelje boleznii varrooze. V januarski številki čebelarja pa smo prebrali poročilo republiške veterinarske uprave o stanju čebeljih boleznii, ki ugotavlja, da so v novembru 1980 opazili varroozo v 59 čebelnjakih, med drugimi tudi v občini Ravne (v enem čebelnjaku).

Ker se je bolezen pojavila tudi na območju Čebelarkega društva Ravne, je prav, da spregovorimo o njej tudi v našem časopisu.

KAJ JE VARROOZA?

Varrooza je zajedalska bolezen čebel, ki jo povzroča pršica »varroa jacobsoni«, imenovana po biologih Varru in Jacobsonu, ki sta jo odkrila leta 116 našega štetja pri indijskih čebelah. Vodja oddelka za raziskavo čebeljih boleznii v Sovjetski zvezi Zerebkina je bolezen opisal takole:

Varrooza je postala resna sodobna bolezen čebel, ki jo povzroča parazit varroa. Uničuje ličinke, bube in odrasle čebele. Kolikor se mladica rodi, je pohabljen in za življenje nesposobna, brez kril, oči, nog itd. Brez čebelarjeve pomoči družina propade. Prej se bolezen odkrije, toliko lažja je borba z njo. Okužba nastane pri neposrednem medsebojnem kontaktu čebel na poletu, pasiščih, pri ropanju in podobno. Diagnoza se ugotavlja na zalegi pri čebelah, na trojih, v drobirju, v smeteh na dnu panja. Sumljive družine je treba opazovati in jim enkrat dati preparat (fenotizan ali vaoratin). Če je družina obolela, se čez 30 do 40 minut pokažejo paraziti na papirju, ki smo ga prej položili na dno panja. To je na kratko diagnoza boleznii.

Oglejmo si bolezen malo pobliže: Pršica varroa se karakterizira na življenjske pogoje, posebno se odlikuje z veliko odpornostjo glede na vremenske razmere in proti kemoterapevtikom. Telo samice je ovalne oblike, dolgo 1,3 mm in široko 1,7 mm, veliko kot prosono zrno, rjavo rdeče barve in je prevlečeno s hitinom. Ima štiri pare kosmatih nog in je zelo hitra, da lahko prehaja z ene čebele na drugo. Na nogah ima prisenske, s katerimi se pričvrsti na telo čebele. Ustni aparat ima ošiljeno sesajoč z dvema ostrima bodalcema, s katerima se lahko prerije med členaste prepone površinskega dela čebel, ličink ali bub. Hrani se s čebeljo krvjo — hemolimfo. Ugodne možnosti za razvoj so v slabih čebeljih družinah, kjer je temperatura v gnezdu pod

normalno. V močnih družinah se razvije pretežno na krajnih satih, kjer so temperature nižje kot v sredini gnezda. Samica varroa prezimuje na čebelah. Ko spomladi nastanejo ugodne razmere za razmnoževanje, odloži v zaleženo čebeljo ali trotovsko celico 2 do 17 jajčec.

Iz njih se izležejo samice in samci, ki parazitirajo na čebelji in trotovski zalegi. Razvoj od jajčeca do spolne zrelosti traja 8 do 9 dni. Ko je zalega že pokrita, samci oplodijo samice. Po oploditvi samci poginejo, samice pa se pričvrstijo na mlade čebele in trote in nadaljujejo življenje. Po določenem času se samica zopet vrne na zalego, v celico, da ponovno odloži jajčeca. V svojem življenjskem ciklusu preživi samica varroa 3-krat po 18 dni v pokriti zalegi. V jeseni, ko matica preneha zalegati, prenehajo zalegati tudi samice varroo. Ostanjejo pa na čebelah, kjer se čez zimo hranijo s čebeljo krvjo-hemolimfo do nove zalege v panju.

Varroa je hudo nalezljiva bolezen ličink, bub in odraslih čebel, ki povzroča čebelji družini in čebelarju velikansko škodo. Nekateri raziskovalci so ugotovili, da napadena čebela živi do polovice krajše življenje kot zdrava. Mnogo napadenih ličink odmre, iz drugih pa se izležejo invalidne čebele, ki so nesposobne za življenje in delo. Življenje čebelje družine se skrajša, ob tem pa se zmanjša razmnoževanje družine. Največja umrljivost čebel je ponavadi v jeseni in nastopi nenadno. Družina oslabi in je izpostavljena ropanju bližnjih čebeljih družin, s čimer se bolezen še bolj razširja. Kljub temu pa se lahko zgodi, da okužbe čebelje družine ne opazimo več let. Kako težko je odkriti zajedalca, nam povedo izkušnje iz tujine, da prva leta po okužbi na čebelji družini ne opazimo nikakih škodljivih posledic. Zato so v drugih deželah odkrivali varroozo zelo pozno, ko so že imeli gospodarsko škodo. Izrazita bolezenska znamenja se začno namreč kazati šele 2 do 5 let po okužbi. Prvo leto po okužbi ne opazimo na čebelji družini nobenih posebnih sprememb, šele v 2 do 3 letih se število zajedalcev toliko poveča, da se pokažejo znamenja boleznii in da čebelja družina tudi odmre. Varrooza je bolezen, ki zahteva od čebelarja stalno budnost.

Ker pa varroozo že imamo, jo moramo znati odkrivati in spoznati postopke zdravljenja, kolikor še želimo uspešno čebelariti. Pri zdravljenju varrooze so bili nam-

Čolni

reč uspešni le tisti čebelarji, ki so bolezen pravočasno odkrili in se lotili zdravljenja z vso resnostjo. Kdor tega ni storil pravočasno, je ob izbruhu boleznii izgubil tudi do 90% družin. O ugotavljanju varrooze v čebelji družini je bilo napisanih že veliko člankov naših in tujih strokovnjakov (lanske številke Slovenskega čebelarja). Iz navedenega gradiva bom povzel navodila in priporočila, ki jih je dobro upoštevati.

PREGLED ZIMSKEGA DROBIRJA

Podnico panja jeseni prekrijemo s papirjem. Na ta papir pada pozimi drobir, mrtve čebele in odrasli zajedalci varroa. Ugotovili so, da 7 do 10% oplojenih samic varroo, ki prezimujejo na odraslih čebelah, čez zimo odmre in pade na podnico panja. Ta drobir spomladi zberemo in ga pošljemo na pregled ustreznemu veterinarskemu zavodu, ki opravi diagnostiko.

UGOTAVLJANJE OKUŽBE S PLINJENJEM

V tem primeru prav tako prekrijemo podnico panja s papirjem, ki ga predtem natanko premažemo z olivnim oljem ali belim vazelinom. Potem plinimo čebeljo družino s »folbeksom« po istem postopku, kot smo plinili družine pri zdravljenju pršice. Za vsako družino potrebujemo po en listič folbeka. Plinimo le, če je zunanja temperatura zraka nad 15°C. Pri plinjenju padajo omamljeni in mrtvi zajedalci na papir in se nanj prilepijo. Po plinjenju izvlečemo papir in ga pošljemo na strokovno preiskavo ustreznemu zavodu.

PREGLED TROTOVSKE IN ČEBELJE ZALEGE

Če je v panju zalega, najprej pregledamo odkrito in pokrito trotovsko zalego.

Ugotovljeno je namreč, da je za razvoj bolezni veliko bolj ugodna trotovska zalega kot čebelja. S pinceto ali zobotrebem izvlečemo iz celice posamezne ličinke ali bube in jih skrbno pregledamo. Če je okužba navzoča, zajedalca dokaj hitro in zanesljivo odkrijemo.

PREISKAVA MLADIH ČEBEL

Iz sredine gnezda čebelje družine naberejo 20 do 30 mladih čebel ter jih nepropustno zapremo v stekleno posodo. Po dveh do treh urah zajedalci zapustijo čebele in plezajo po stenah posode; tako jih lahko opazimo s prostim očesom.

S pomočjo navedenih metod lahko vsak čebelar sam odkrije zajedalce, če posumi, da so okužili čebeljo družino. Poleg navedenih metod ugotavljanja bolezni obstaja še veliko drugih. Sum bolezni pa je čebelar dolžan prijaviti veterinarski službi, ki je pooblaščen, da določi uradno diagnozo.

ZDRAVLJENJE VARROOZE

Varroozo zdravijo danes po svetu z različnimi metodami in sredstvi. Tako je poznana fiziološka, biološka in metoda s kemičnimi preparati. Razen fiziološkega zdravljenja pa danes še ne poznamo 100% učinkovitega zdravila. Fiziološko zdravljenje pa je zahtevno in vezano na posebne toplotne komore, ki si jih ne more privoščiti vsak čebelar. To je zdravljenje čebel s pomočjo toplote, pri čemer pa ne uničimo samo zajedalca, ampak skrajšamo tudi življenjsko dobo čebel. Postopek so patentirali Japonci že 1973. leta in je podrobno opisan v drugi številki lanskega čebelarja.

Mnogo primernejši je biološki postopek zdravljenja, pri katerem čebelar uničuje zajedalca, ne da bi pri tem uporabljal kemična ali kakšna druga sredstva. Čebelar mora predvsem skrbeti, da ima čebelja družina v plodišču vedno gradilni satnik. Ugotovljeno je namreč, da samica varroa rajši odlaga svoja jajčeca v trotovske celice kot v čebelje, in da so za razvoj zajedalca bolj ugodne razmere na obrobni satih, kjer je temperatura nekoliko nižja kot v sredini gnezda. Vemo pa, da se trotovina v večini primerov pojavi na obrobju satov in v gradilniku. Če iz gradilnega sata sproti odstranjujemo trotovsko zalego, uničimo s tem 20 do 30% zajedalca. S takim postopkom zmanjšujemo razvoj zajedalca, družine pa s tem ne ozdravimo.

Najbolj praktična in sorazmerno uspešna so kemična zdravila ali »arkacidi«, kot jih imenujemo. Na voljo so v trdem in tekočem stanju in se uporabljajo v obliki hlapov, dima ali praškov. Slabost teh zdravil pa je v tem, da delujejo na parazite samo zunaj pokrite zalege. Zato je tudi učinkovitost teh zdravil samo 70 do 90-odstotna in ne vodi k ozdravljenju, ampak samo k zmanjšanju parazita v čebelji družini. V vseh primerih pa je potrebno, da pred pričetkom zdravljenja odstranimo vse šibke družine, ker je nevarno, da med zdravljenjem usmrtime matice.

Navedel bom nekatera zdravila, ki jih strokovnjaki priporočajo in jih v posameznih deželah uporabljajo za uničevanje parazita.

»FOLBEKS« — nam dobro poznano zdravilo, ki ga uporabljamo za zdravljenje

pršice. Je učinkovit in ne škoduje zalegi in ne čebelam.

»FENOTIZAN« — je prašek, lahko pa tudi tableta ali natopljen papir in se dimi.

»VAORAZIN« — tableta, se uporablja z dimljenjem.

»VARODAL« — je dimilo — izdelek naših strokovnjakov. Z njim so zdravili na otoku Visu in v Dalmaciji.

»VAROSTAN« — se dimi.

»DANIKOPER« — je zelo uspešno japonsko zdravilo.

»SINEKAR« prašek, ki ga potrosimo po satju.

»VAOPATIN« — uporaba v tekočem stanju kot razpršilo.

»THYMOL« — prašek, ki ga priporočajo Rusi.

K-79 — je snov, ki jo raztopimo v vodi in jo uporabljamo kot razpršilo ali pa pomešamo s sladkorno raztopino. Zdravilo so izdelali Nemci in je menda zelo učinkovito, vendar ga še nimajo v prodaji. Nemci so pričeli proučevati zdravljenje varrooze z »mravljinčno kislino« in menda dosegli zelo dobre uspehe.

Vidimo, da obstaja že vrsta zdravil, vendar vsa delujejo uspešno na parazita samo zunaj pokrite zalege. Potrebno je torej odstraniti vso pokrito zalego ali pa jo odkriti. Ponavadi se z vsemi temi sredstvi zdravijo družine spomladi ali jeseni, ko je v družini najmanj zalege, in sicer takrat, ko so vse čebele doma, zjutraj ali pa zvečer. Poleg splošnih navodil, ki so skupne za vse preparate, pa ima še vsako zdravilo svoje posebnosti, ki jih moramo poznati, če ga uporabljamo. V primeru izbruha bolezni mora sodelovati tudi veterinarska služba, ki daje podrobna navodila o postopku zdravljenja.

Če pa hočemo še naprej dobro čebelariti, moramo poznati stanje in okoliščine, v katerih smo. V Jugoslaviji je bila prvič ugotovljena varrooza leta 1967 v Dimitrogradu na bolgarski meji. Meseca oktobra 1978 so jo ugotovili v Dalmaciji na otoku Visu in Hvaru, ko so bile čebelje družine že močno prizadete in je na nekaterih stojiščih pomrlo že 70 do 90 odstotkov družin. Ko smo brali, da se bolezen pojavlja v naših južnih republikah, še nismo resno razmišljali o preventivnih ukrepih, da bi se je izognili. Delno smo se zanašali na podatke, da se bolezen širi počasi — le do 11 km na leto. Ko pa smo lani spomladi zvedeli, da je bolezen ugotovljena že v Sloveniji, nas je postalo strah. Danes je razširjena že domala po vsej Sloveniji. Zaradi tega je naša veterinarska služba sprejela pravilnik o ukrepih za ugotavljanje, preprečevanje in zdravljenje čebelje bolezni varrooze. Ukrepi določajo:

Zaporno območje s polmerom 3 km od okužene družine. Čebeljih družin ni dovoljeno odtujevati in ne predstavljati iz območja pod zaporo.

— Vse družine je potrebno preiskati na zajedalca (v zapornem območju).

— Vse okužene družine je treba zdraviti.

Da pa bomo pri zdravljenju in preprečevanju širjenja bolezni kar najbolj uspešni, je odvisno od čebelarjev samih. Nobeni predpisi ne bodo uspešni, če čebelarji sami ne bomo preprečevali in zdravili bolezni. Potrebna je solidarnost in humanost.

V Sloveniji je pojav bolezni šele v začetni fazi, do sedaj še nismo ugotovili posebne gospodarske škode, ker smo bolezen pravočasno odkrili.

Za uspešno zdravljenje in preprečevanje širjenja bolezni pa priporočamo vsem čebelarjem:

— da se vsi organizirajo v čebelarski organizaciji in se disciplinirano držijo navodil veterinarske službe;

— da vsak sumljiv primer takoj prijavi veterinarski službi;

— vsi čebelarji naj po prvem pomladanskem izletu postrgajo drobir na podnicah panjev in ga pregledajo na zajedalca (s povečevalnim steklom);

— da odkrivajo stojišča neorganiziranih čebelarjev, neprijavljene priseljence in gnezda morebitnih divjih čebel, iz katerih se lahko širijo čebelje bolezni ter vse te ugotovitve javijo čebelarskemu društvu;

— čebelarsko društvo naj predlaga občinskemu upravnemu organu, ki je pristojen za gospodarstvo, da izda odredbo o obvezni prijavi in popisu vseh čebeljih družin na območju občine.

Če se bomo vsi čebelarji zavedali resnosti stanja in izpolnjevali ukrepe in navodila strokovnih služb, smo lahko prepričani, da bomo tudi v prihodnje uspešno čebelarili.

Po podatkih iz sosednjih republik je bilo število poginulih družin katastrofalno. Tamkajšnji čebelarji niso bili pripravljani na to in tudi niso poznali bolezni. Ko pa so strokovnjaki ugotovili diagnozo bolezni in so jo začeli zdraviti, je čebelarjenje zopet postalo uspešno in gospodarno. Ob vsem tem pa se čebelarji sprašujejo, kdo je kriv za tako naglo širjenje bolezni pri nas, saj smo vendar na skrajnem severu države. Menim, da je nesmiselno iskati krivca med nami. Najmanj pa je verjetno kriv tisti, ki je že ugotovil bolezen svojih družin in jo tudi prijavil. Vsem nam, ki čebelarimo, je verjetno osnova ekonomska računica in danes ekonomično čebelariti, se pravi, čebele prevažati na pasišča tja, kjer med. Zato ne moremo obsojati tistih čebelarjev, ki prevažajo čebele, da so pač oni krivi, da imamo danes bolezen že po vsej Sloveniji. JE PA RES IN VREDNO OBSOJATI TISTE ČEBELARJE PREVAŽEVALCE, ki vedo, da imajo bolne družine in grede s svojimi čebelami na še neokužena pasišča. V takem primeru pa postanejo žrtve pošteni čebelarji.

Da se je okužba z varroo tako hitro razširila na vso Slovenijo, pa je verjetno kriva tudi veterinarska služba. Ko izdaja zdravstvena spričevala, premalo kontrolira zdravstveno stanje čebel-prevaževalcev. Je pa tudi res, da so bila posamezna društva premalo budna in dosledna pri dodeljevanju pasišč. Kakorkoli je že, s stvarnim stanjem se moramo sprizniti in se resno spoprijeti z boleznijo in verjemite mi, da bomo še uspešno čebelarili.

Zbral in uredil
Mirko Erjavec

Opomba uredništva:

Sestavek smo objavili izjemoma zaradi tega, da bi ga prebrali vsi tisti, ki lahko preprečijo ali vsaj omilijo bolezen, in bi bilo pri nas tudi v prihodnje dovolj medu. Drugače pa sodijo taki članki v strokovne revije in časopise!

Milan Ferk

Koroška v zimi 1981

Večkrat se udeležim spominskih pohodov po poteh koroških partizanov in tudi letos sem sodeloval na pohodu Koroška v zimi 1981.

Spominski pohodi, ki jih v zimskem času organizirata občinska konferenca ZSMS in občinski štab teritorialne obrambe, so takorekoč že tradicionalni. Sploh pa je pohvalno, da lahko na njih sodelujejo taborniki, organi Ljudske milice, teritorialci, planinci in — kar je posebej zaželeno — tudi aktivni borci NOV.

Zadovoljiva udeležba, vidna že ob zbiranju pred spomenikom revolucije ob avtobusni postaji Ravne, navzočnost predstavnikov družbenopolitičnih organizacij občine Ravne, dveh novinark s smalcem za radio Slovenj Gradec in RTV Ljubljano, nagovor predsednika občinskega odbora ZZB NOV Ivana Močnika in polaganje vencev pred spomenik revolucije, vse to je bil vsekakor dovolj zgovoren dokaz, da je bil spominski pohod v tej zimi vsestransko dobro organiziran in pripravljen.

Zame pa je bilo to spodbudno doživetje še posebej za to, ker smo hodili v večini po bivših partizanskih poteh, kjer se je prav v februarju, marcu in aprilu leta 1944 največ premikala moja II. četa VKO. Sovražnik je bil v tem času že zaradi navzočnosti XIV. divizije na območju Uršlje gore in Smrekovca vsepovsod na preži in temu se je morala zoperstavljati tudi naša četa. Zima je bila takrat dokaj huda, mi pa smo bili slabo oblečeni in obuti. Niti hrane ni bilo dovolj. Nekaj borcev pa smo imeli celo neoboroženih, ker so se šele komaj priključili NOV.

Šli smo torej izpred spomenika ob avtobusni postaji na Ravnah na Navrški vrh, mimo spomenika, posvečenega zboru OF — 14. oktobra 1943 — ter dalje nad Lubasovo domačijo in mimo drugih partizanskih domačij na Naravskih ledinah. Od tam smo šli po visoko zasneženem južnem obronku Uršlje gore nad Križanom in Plešivcem do planinske postojanke na Slemenu. Prvi del poti, do Naravskih ledin, smo prehodili brez večjih težav. Že zavoljo medsebojnega spoštovanja in zelo pozornega komandirja Damijana Krautbergerja, je vladalo v koloni pravo vojaško in tovariško razpoloženje. Čutiti je bilo nekakšno neprisiljeno disciplino mladih pohodnikov. Dobra pripravljenost in volja sta nas podpirali tudi na vsem nadaljnjem pohodu.

Na Naravskih ledinah je bilo za krajši počitek kar dobro poskrbljeno. Vroč čaj in izdatna popotna malica sta po treh urah pohoda kar dobro dela — verjetno prav vsem.

Tako podkrepljeni smo šli dalje. Zagazili smo v visok, nepregazen sneg — brez vsakršne prave podlage. Nenehno sneženje z vetrom, ki je počasi prebijal manj zaščitena oblačila, nas je čedalje bolj ovi-

ralo pri itak težavni hoji. Hkrati pa nas je priganjalo, da se čim prej prebijemo iz najvišje snežne odeje — izpred Uršlje gore. Ta del poti je bil tudi zame najnapornejši. Večkrat sem moral dodobra stisniti zobe, da sem premagal vsaj nekatere trenutne slabosti. Oziral sem se po koloni, da bi videl, če se kaj trga, toda vedno je bila strnjena, s primerno razdaljo med pohodniki. Takšna vzdržljivost in disciplina pa sta vredni pohvale. Vsekakor dobro znamenje za nadaljnje zimske pohode. Tudi sam sem s tem naporom dokazal, da smo se borci NOV skupno z našo mlado generacijo še vedno sposobni in voljni boriti.

Zelo pozitivna stran pohoda pa so bili tudi dobra prehrana, ogrevani prostori, dovolj prostorov za prenočevanje in nazadnje tudi zelo uslužno osebje v hotelu na Slemenu. Nedvomno je to zasluga organizatorjev pohoda.

Seveda je razumljivo, da je, ne glede na najnapornejši del poti od ledin do Slemena, tu v hipu zopet zavladalo veselo mladostno razpoloženje. Utrujenost in morda tu in tam kakšen žulj zavoljo neugodne obutve sta bila mimogrede pozab-

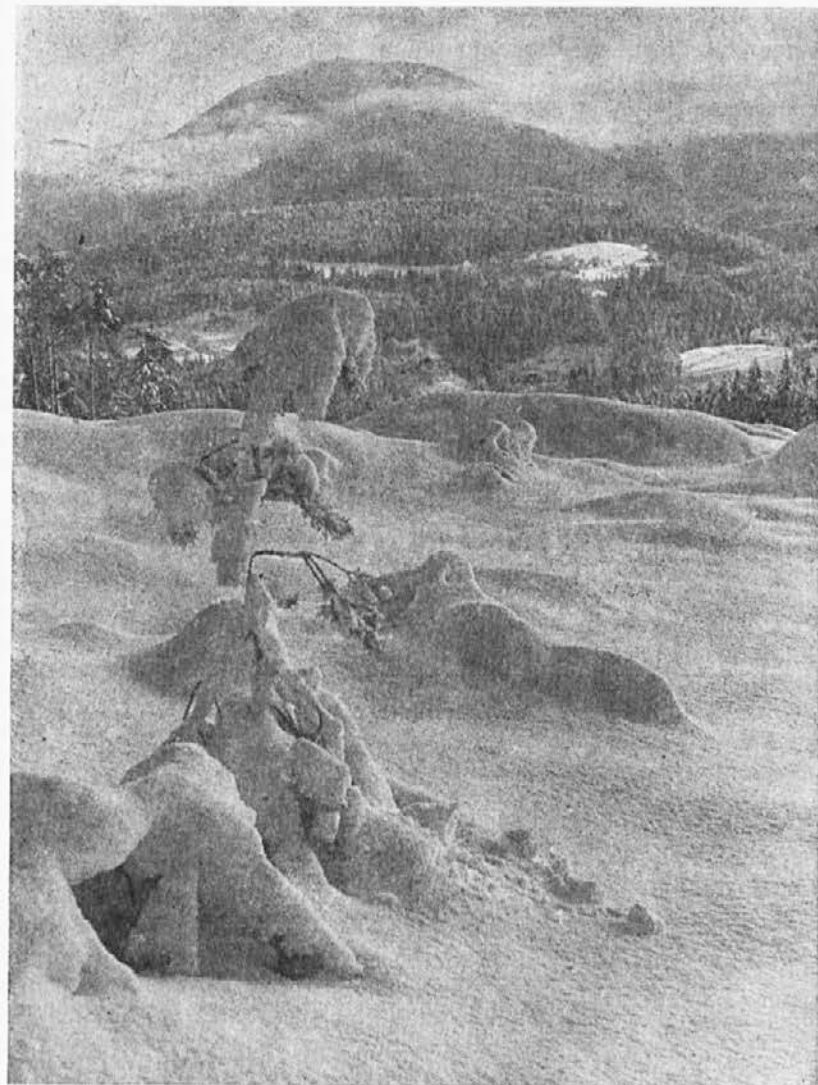
ljena. Sam sem bil glede na mojo borčevsko dolžnost skoro malce v zadregi, ker s podatki o partizanskem dogajanju med NOB na tem območju nisem bil dovolj oborožen. Toda upam, da sem navzoče vsaj delno zadovoljil, ko sem jim koj po večerji povedal nekaj značilnih doživetij, ki sem jih doživel v II. četi VKO v območju Uršlje gore, Javorja in Smrekovca.

Duhoviti vodja zaščitnice pohodne kolone, ki je ves čas pohoda kar dobro vzdrževal zvezo s komandirjem na čelu kolone (bila sta tehnično dobro opremljena), je s pomočjo le-tega in soigralcev, odigral po večerji kar precej šaljivih igric. Tako smo večer preživeli kar se da dobre volje.

Vzdušje pa je še podkrepil obisk komandanta občinskega štaba za teritorialno obrambo kapetana I. klase Milana Blagojeviča, ki nas je s svojimi sodelavci pristrčno pozdravil, na kratko orisal pomen pohoda in nam zaželel uspeh na nadaljnjem pohodu. Očitno zadovoljen z vsem, je bil zelo razpoložen, zato je z nami z veseljem zaplesal srbsko kolo.

Ker je ponoči med 22. in 23. februarjem zapadlo še precej novega snega, planirana pot proti Kramarici in nato na Pudgarsko in v Črno pa je bila nepregazna, se je vodstvo pohoda odločilo za spremembo smeri pohoda, in sicer, da bomo šli naravnost proti Črni. Tako je bila zadnja tretjina poti po moji oceni manj naporena, vendar dovolj zahtevna, ker smo hodili hitreje.

Mladih pohodnikov, kot je bilo videti, to ni preveč motilo, bili so dokaj vzdržljivi

Delna razjasnitev

in razpoloženi tudi na zadnjem delu zimskega pohoda.

Pohod se je torej uspešno končal s polaganjem venca pred spomenik žrtvam fašizma v Črni.

Tam so nas pričakali in sprejeli predstavniki družbenopolitičnih organizacij Črne na Koroškem, med njimi Ivan Hercog-Tim, ki nas je nagovoril s prisrčnim pozdravom ter na kratko orisal zgodovinski pomen pohoda po krajih Okrožja OF med NOB.

Če strnem vse vtise s pohoda v celoto, lahko zatrdim, da je bil letošnji zimski pohod po moji oceni vsestransko zelo uspešen.

Upam, da bomo s takšnimi zimskimi mladinskimi pohodi še nadaljevali ter s tem razvijali z mladino tradicije NOB. Skupni pohodi nas najbolj spominjajo na preteklost, na leta trpljenja in mnoge žrtve v boju s fašističnim okupatorjem. Na pohodih utrjujemo medsebojno tovarištvo, hkrati pa je to zahtevna preizkušnja vzdržljivosti mlajšega ali starejšega človeka.

Glede na letošnjo precej hudo zimo je bila udeležba na pohodu zadovoljiva, saj nas je bilo skupno 54 pohodnikov, vendar bi se lahko v prihodnje udeleževalo takih pohodov več ljudi, tudi borcev, ki so kolikčak zdravstveno še sposobni.

zagledala, se je prestrašila, tako sem bil upadlih lic in votlih oči. Da bi se zabil kar v hiši, ni bilo govora, saj so se partizani tako rekoč iz ure v uro menjavali, za njimi pa policijske patrole.

Naredila sva načrt, da se zabijem v Pernači bunker, dokler ne ozdravim, toda treba je bilo tudi jesti. Vendar, kako, ko pa ne znam kuhati, samo ob mrzli hrani pa ne bi zdržal. Mama je napeto razmišljala, kaj bi mi priporočila in kako bi me naučila tisto najnujnejše iz kuharske obrti, da bi zmožel. Najprej mi je svetovala ajdove žgance in mleko. Na dolgo in široko mi je pripovedovala, kako je treba moko spraziti in nato izdelati žgance. Pripovedovala je tako živeto, da sem kar zaduhal prijetni vonj po ajdovih žgancih, ki so se vsako nedeljsko jutro kadili iz ogromne glinaste skleda doma, ko jih je mati pripravljala za številno družino na odprtem ognjišču v stari dimnici. Zdelo se mi je, da sem vse razumel, vendar me je Hruškina mama pogruntala in mi za vsak slučaj dala še drugačen recept — kako se izdelajo žganci brez praženja, kar tako, da mešaš moko z vodo na vročini. Tudi takega tehnološkega postopka sem se od doma spomnil. Naložila mi je ajdove moke in zabele ter mi dala še dva lonca, enega manjšega in enega večjega. Že sem hotel zagaziti v zmrzli sneg, ko me je Hruškina mama poklicala nazaj. »Če bi pa le ne šlo,« je podvomila, »bi si pa lahko skuhal knedle, tisto je pa čisto enostavno,« je menila. Tak nasvet mi je zelo prav prišel, ker sam nisem bil čisto gotov, če sem

Mitja Šipek

Povest o dobrih ljudeh

Naslov je izposojen, zgodba pa ne!

Povesti o dobrih ljudeh je vedno manj, ker se nam zdi, da nismo več dobri ljudje.

Ne vidimo več, ker so nam oči zaslepile bleščeče reklame, ne slišimo se, ker so nam ušesa polna brnenja motorjev, ne čutimo več prijatelja, ker si domišljamo, da ga lahko kupimo, kadar nam je potreben.

Ne poznamo več prave sreče, ker smo jo zamenjali za ponarejeno, napihnjeno in čisto osebno, okolice nam je malo mar.

Ne iščemo si družbe, ker nam jo tehnika vsiljuje z ekrana, tisto plačano in brez srca. Zelo nam je dobro, čeprav od časa do časa pogrešamo nekaj, kar bi nam prav prišlo, pa ne moremo dobiti, in vendar nam ni dobro, ker smo osamljeni.

Ta povest, ki ni namišljena, se je rodila, ko nam je bilo najhuje — med vojno — ko nismo imeli doma, niti postelje in ne skorje kruha. Tedaj smo se spoznali, ko je bilo človeško življenje vredno manj kot življenje divjačine. Če tedaj ne bi bilo na svetu dobrih ljudi, bi nas že davno zagrnili zemlja in z nami vred spomin na nas. Dvornikova mama, »Hruškina«, kot se je imenovala hiša po partizansko, je bila ena iz družbe dobrih ljudi. Lani je obhajala 80 let, drobna, vedno dobrovoljna, z nasmehom na zgubanem obrazu.

Bila je huda zima v začetku leta 1945, ko smo, razbiti v trojke in manjše skupinice, partizani na dravograjskem terenu vsak po svoje iskali zavetje v najhujših dneh hajk in v metrskih zametih tavalili noč in dan, da bi preživeli. Lotila se me je pljučnica in z zadnjimi močmi sem se privlekel do Pernače puše, kjer je bila naša zvesta postojanka z Vido. »Sestra« je imela ilegalno ime. Sredi noči me je družinica s tremi otroki sprejela, čeprav je bajta na čistini in skrajno izpostavljena; če bi jo patrolja obkolila — umika ni bilo. Dve noči in en dan me je kuhala vročina, »Sestra« in njena mati — pokojna Kotnikova, ki je tudi lani legla k večnemu počitku, sta se menjavali ob postelji in me zalivali s čaji in pogrinjali z obkladki. Brez najmanjšega znaka strahu, čeprav sta vedeli, da je pod mojo glavo zakopana ročna grana in da poleg mene leži mavzerica. Po šest-

intridesetih urah je vročina toliko pojenjala, da sem bil zopet sposoben za pohod in sem se tresočih korakov odmajal iz bajte ter se namenil proti Hruškini domačiji. Umaknil sem se ravno še o pravem času, saj je že čez nekaj ur policija obkolila bajto in jo premetala od strehe do kleti. Ko me je Hruškina mama

Zamišljenost

Na izletu

»Ja, kako pa si sploh prišla do tega čarobnega doma,« mi uide. »Preprosta hišica je, le malce okusa in iznajdljivosti naj bo truje delavnim rokam. Zgradila sva jo z mojem skoraj brez ficka v žepu, počasi, vztrajno,« pojasni in že odpira vhodna vrata.

Vstopiva v notranjost: povsod veliko lesa, stropi, stopnice. Pelje me v prijeten kotiček. Kmečka sobica, pomislim in moram priznati: »Dober okus imaš, Štefana, vse je tako skladno — toplo in domače deluje,« jo pohvalim — ne vem, kdaj je izginila in že je na mizi zvrhan krožnik domačega peciva in steklenica vina. Nazdraviva, sproščeno se nasmeje, in takoj naskočim:

»Štefana, ti si bila vendar ... pred leti ... zelo prizadeta, tako da si celo zbolela,« si končno oddahnem, ko se ojunačim in ji naravnost povem, kaj me peče. Malce ji čelo prekrije temna senca, vendar takoj brez zadrževanja pojasni: »Res je, znašla sem se pred davnimi leti, vsaj meni se zdi že davno, celo na Pohorskem dvoru.« »Potem si pa morala v življenju dati veliko od sebe,« ji nerodno vpadam v besedo, Štefana mi je bila vedno velika uganka. V ustih se mi kar samo topi okusno pecivo, nekakšni orehovi rogljički so pripravljani verjetno na njen poseben način, pomislim in jih praznim z lesene posode. Pogledam jo. Štefana se je malce zresnila. Gledala je nekam in videla sem, da se je zarila skozi okno. Nenadoma se je obrnila k meni in tiho pripovedovala:

»Zelo težki so bili tisti časi. Bila sem najstarejši otrok v naši družini, ki je štela deset članov. Takrat sem imela kakih devet let, ko me je oče že pošiljal, kamor je bilo potrebno. Spominjam se, da smo včasih imeli na mizi le na vodi pripravljeno proseno kašo, na katero je oče kanil malo zabele. Mama je večkrat ležala na porodu, pa tudi na želodcu je bila bolna, zato je bila pogosto v bolnišnici. Tako smo bili z očetom sami. Neko nedeljo je oče dejal: »Če boste pridni, bom pa danes skuhal ajdove žgance in sladko kavo. Pripravil je zajtrk, toda, kaj. Niti prebite pare ni bilo v hiši, pa tudi ne sladkorja. Tedaj se je oče spomnil in mi dejal: »Nesla boš tisto mamino maslo, ki še ni načeto, na vas v trgovino in prosila trgovko, da ga zamenja za

sladkor.« Z bojznijo, da trgovka ne bo hotela narediti te kupčije, sem počasi stopala proti trgovini. Tiho sem stala pred vrati in držala zavitek masla v roki.«

»Je zamenjala?« sem bila radovedna, ko je Štefana nenadoma premolknila. Srknila je požirek pijače, nato pa zopet nadaljevala: »Ati prosijo, če bi hoteli zamenjati to maslo za malo sladkorja,« sem tiho dejala in pogledala v vrečo sladkorja. »Nak masla pa res ne nucam,« sem v daljavi slišala odgovoriti trgovko. Še vedno se nisem premaknila. Tedaj je trgovka prijazno dejala: »Naj bo, dala ti bom kilo cukra, bosta pa z atijem prišla in mi nekaj zorala. No, maslo pa le nesi nazaj za mamo.« Vzela sem škrnicelj sladkorja in vesela odhitela proti domu.«

»Zanimivo! Podobno trgovcem stare Jugoslavije,« sem nekam ogorčeno dejala.

»Ne, ta trgovka ni bila slaba, čisto drugačno izkoriščanje smo občutili ... in grenke spomine imam iz tistih časov.«

Segla je in si z roko popravila koder, podprla se je in nekam jezno pribila. »Veš, ne morem razumeti in kar težko mi je, ko nekateri nergači od polne mize odhajajo lačni in nepotešeni, včasih pa smo se morali zadovoljiti tako rekoč z drobtinico kruha ...« In neko trpko spoznanje je velo iz njenega srca.

Čisto tiho sem čakala, kaj bo še dejala: »Res, toliko ponižanj in krivic smo morali preboleti, zato danes upravičeno dvigamo glavo,« je skoraj ognjevito povedala in na dušek izpila kozarec pijače.

»Najhuje mi je bilo takrat, kadar me je oče poslal k advokatu ali veletrgovcu na račun lesa, ki pa ga v resnici ni bilo, kajti gozd je bil izčrpan, po denar. Trgovec je to vedel, zato je račun na grunt in se že veselil, kdaj bo tudi pri naši hiši zapel boben ... In posojal je po desetakah, največ je bil petdesetak. Tisti dan sem zopet stala pred gospodom vsa plaha in nebogljenja. Dolgo sem nepremično drgetala, kajti pred njim sem imela strah! In ko je naposled le pogledal proti meni, je nekam surovo revsknil: »Kaj spet hočeš, deklina?« Takrat me je nekaj presunilo. Deklina. Deklina mi je rekel! Ker sem že takrat veliko brala, sem vedela, da o deklinah ni

ma lepe predstave. Oblila me je rdečica, počutila sem se osramočeno in le s težavo sem zadržala solze. »Grd si, hudoben,« sem šepetala, ko sem zapuščala njegov urad. Usta sem imela izsušena, polna grenkega okusa.« »Štefana, ne joči,« sem šepetaje zaprosila ... V očeh se ji je zablestela kot biser velika, svetla solza. Za hip sva onemeli. Stresla je z glavo, se nasmehnila in že zopet je bila polna zanosa in optimizma: »Ne, ne maram trpkih spominov, življenje je tako lepo — tako svetlo in ustvarjalno.«

Vstali sva. »Dolgo sva klepetali,« pravi gostiteljica. »Ni mi žal, veliko sem se naučila, Štefana, še bom prišla, še mi boš pripovedovala!« se z obetom poslavljam.

»Veliko je še neizgovorjenega, grenkega, pa tudi zelo lepega,« se nasmehne Štefana in že sva pred hišico.

»Zib, zib,« zaslišim iz bližnjega grmovja. »Idlično je tvoje domovje«, se raznežim. »Življenja ne manjka, zato tudi ne veselja.« In že se skloni, utrga cvetico in jo pripne na gumbnico. Na ovinku se posloviva, sonce je ravno tonilo na obronku Pece, pogledam v sinje nebo in že vidim novo, svetlo jutro.

Milan Vošanek

Živa

Gornišstvo je izredno razvejana in široka dejavnost, ki se v svoji najgloblji obliki predstavlja kot samosvoja, zavestno potrebna ter močno osebnostna prvina — je bit enega človeka, saj gore vsakdo preživlja po svoje, na samo svoj način. V nasprotju s to trditvijo pa je spoznanje, da gornišstvo, to množično ljudsko početje, čustveno združuje ljudi v prijateljske skupine in društva, brez česar ne zmorejo tudi najbolj trdni planinski samohodci. Iz tega se da razbrati: dveh gorohodcev ali alpinistov osebnostno ni mogoče enačiti, vendar tudi drug brez drugega ne zmoreta, svoje ideje združujeta v istem cilju, kar se skorajda vedno porodi iz prijateljskih nagibov in iz dejstva, da bosta načrtovano pot skupno laže zmogla, bo dejanje varnejše in prijetnejše, čeprav bodo njuni občutki ob tem različni.

Gornik se mora na samotni visoki skalnati svet navaditi. Mora ga vzljubiti in si vedno znova želeti vračanja med vrhove ali v stene. Le tako ga bo lahko doživljal polno, v vseh podobah, v katerih se mu kaže. Le tako se bo vanj vračal z istim hotenjem vse življenje.

V gorah vedno iščem doživetje in sprostitve, čeprav to nemalokrat od mene zahteva velike telesne in duševne napore, premišljena tveganja in trpljenje. Vendar znajo vse to zakriti lepote gorskega sveta, ki jih vedno najdem in jih vedno znova hočem iskati. Gozdovi, travniki, tihota, mir in nad vsem tem stene za plezanje. Samotne arene za alpinizem, ki ga gojim z velikim veseljem in zanosom. Početje, ki ga nikakor ne zmorem enačiti z navadnim športnim udejstvovanjem, čeprav je v njem veliko tega. Zame je to več, zame je to

neposreden in vedno pristen stik z naravo v njeni vedno najprvotnejši in nepokvarjeni obliki. Zame je to močno povzdignjenje duha in izbruh čustev ob nenehnem navdušenju. Gore imam rad, le odnos do družine je v meni še močnejši. Ob vrnitvi z gora je v meni vedno dovolj energije, potrebne za hiteči utrip, vsakdana.

Po snov za pisanje sem se vrnil v leto 1978. V plezalski dogodek, ki se mi je do danes posebej živo vživel v spominjanje in podoživljanje. Vsa leta zatem sem se vračal v Raduho, to lepo goro nad pašniki planine Grohat. Nikoli se nočem vračati samo po spomine, vedno jim hočem dodati novih doživetij. Vendar se pogledu na bele plati severne stene, kjer sem s svojim dobrim prijateljem Hansom Avberškom uresničil idejo o novi strmi poti, kjer sva zarisala in pustila majhen del sebe, ne morem odreči. Kar ponosen sem nanjo in prijatelji, ki so šli za nama, ko so Živo ponovili, so vedeli povedati o čudoviti plezi.

Maja je bilo, prvega maja in na gori je povsod še ležalo veliko snega, doline pa so bujno zelenele in s polj se je kadila dehteča nemirna sapa pomladi, ko so bili v mislih zapisani prvi stavki dramatisirane zgodbe. Napotil sem se na Lamež, najmanjši in najbolj samotni vrh Raduhe. Sonce je na južnih pobočjih toplo grelo, že kar žgalo, vso severno stran pa je prevevala mrzla, ledena sapa. Stene se je še držal sneg.

Hotel sem ubežati. Biti sam. Hotel sem proč od dolin. Na odmaknjena gorovja. Hotel sem tja gor, kjer so misli čiste. Pred nekaj dnevi sem bil na pogrebu dobre prijateljice z Gorenjske. Moral sem premišljevat, se pogovarjati v sebi. Se sprijazniti z resnico in žalostjo. Živeti naprej.

Razgled je bil veličasten. Povsod sami vrhovi: od Pohorja, Karavank in Grintovcev do planin okrog Triglava.

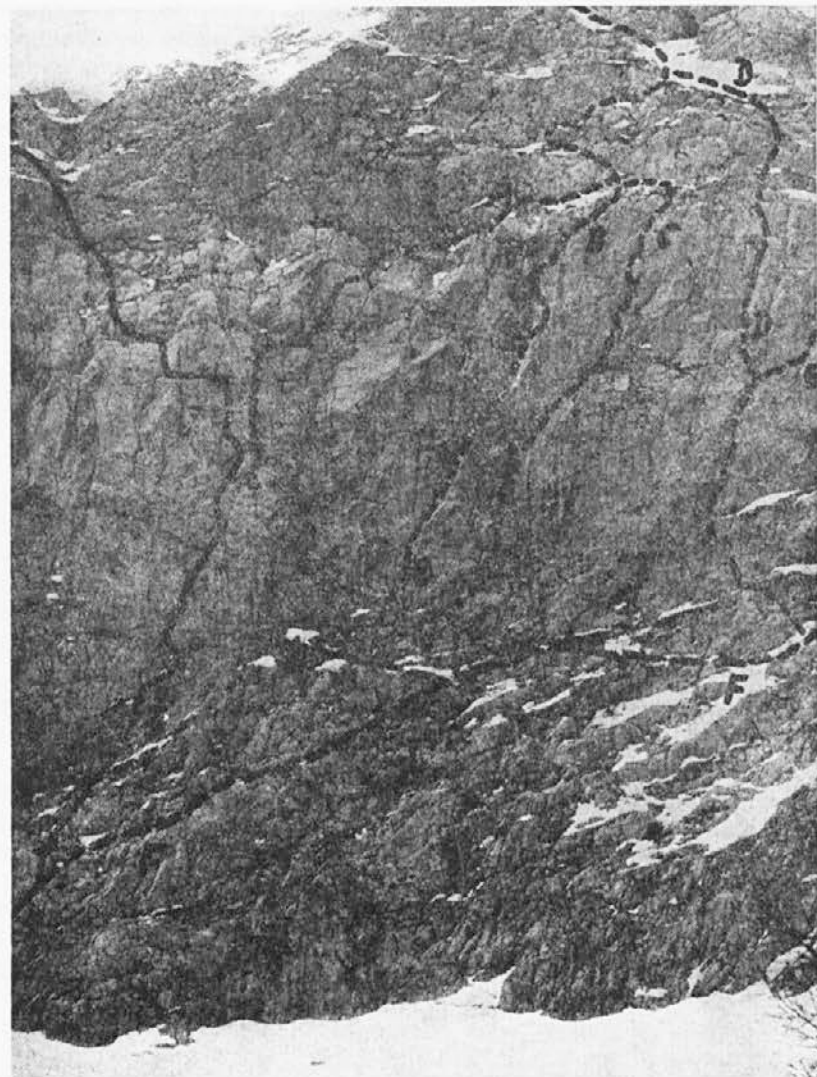
Hodil sem, dokler nisem prišel tako daleč, da sem videl samo še gore, nobene steze, bajte ali naselja. Samo še tišina in vmes nekaj mrzlega vetra. Nobenih odvečnosti in nepotrebnih tehničnih navlak. Vse je bilo podobno iskreni, v vsej mogočnosti resnični življenjski pesmi, ki je pregnala iz mene vse nepomembno ter pustila samo najlepše. Srečni poeziji, ki je počasi, oprezno prodirala vame, dokler me ni vsega sproščujoče prevzela. Le ob pogledu na mogočna okoliška gorovja in severne stene sem bil nemiren. Spoštovanja vredna lepota mojih gora me je vsega prevzela.

Poiskal sem zavetrje pod grebenom in ostal tam nekaj ur.

Ko sem se pozno opoldne pomirjen vračal proti Durcam, sedlu, čez katero drži pot na planino Grohat, sem se, kot že velikokrat poprej, pričel ozirati v srednji, najlepši del stene male Raduhe. Navpične plati so me zbudile v oči kot še nikoli do tedaj. Vedel sem, da se tistih belih skal še niso dotaknili plezalci, da še tam ni plezalne smeri. Sprva sem se temu čudil, saj je bilo vse naokoli po steni preplezano, potem pa sem uvidel, tako se mi je zdelo, da so bile tiste plati preveč strme in preveč nevarno odbijajoče, da bi se jih alpinisti lotili. Pa vendar me je že dolgo ravno zaradi tega vlekle tja. Kakor na preizkušnjo, v skušnjava.

Dolgo sem stal na vetrovnem grebenu, sonce se je že zdavnaj umaknilo in zajel

Srednji del severne stene male Raduhe. Vrisane plezalne smeri: s polno črto in oznako Z smer Živa (ocena V, V +, mesto VI, vstop in izstop 111 do IV, višina 180 m). Desno pa so s pretrganimi črkami za orientacijo vrisane še smeri. A Leva smer, B Plate, C Desna smer, D Mamina varianta smeri DD, E smer DD in F Prečenje male Raduhe

me je mrzel hlad. S pogledom sem iskal prehode čez tisto steno, kar nisem mogel verjeti, da se ne bi dala preplezati. Nenadoma sem odkril tanke navpične razpoke, ki so presecale vse plati. Sprva se mi je zdelo, da so samo navidezne, nekako v želji namišljene, neresnične. Bile pa so preveč očitne, preveč vidne. V hipu sem bil potolažen in pomirjen v svoji neugnani alpinistični zagnanosti. Kakor da sem steno že preplezal, tako močno sem verjel v tiste počti. Podžgalo me je tako silno, da sem vedel, da se bom moral kmalu vrniti. Zgodnjega jutra sredi vročega julijskega poletja je bil v neznanu steno z zamolklim, razveseljujočim glasom zabit prvi klin. S Hansom sva bila polna veselega, že kar nekam brezskrbnega optimizma, prepričana, da nama strma prvenstvena pot uspe. Odganjala sva bojazen o neuspehu, o resnici — trda stena lahko tudi zavrne, in mislila le na vršni greben dvesto metrov višje.

Najprej se je v skrivnostne plati podal prijatelj. Odkril je široke razpoke-počti, po katerih sva lagodno, varujoč se na dvojni vrvi in nekaj klinih, drug za drugim splezala navzgor. Dovolj je bilo za začetek, za vzpodbudo. Težavna skala je zahtevala veliko moči, spretnosti in drznega poguma. Morala sva uporabiti vse svoje plezalsko znanje. Morala sva biti okrutna in hladnokrvna do sebe in skale. Nisva ji smela prizanašati, kajti le tako sva ji bila dorasla. In sva našla v plezanju dovolj mika, prijateljskega sodelovanja, zadovoljstva ter varnosti.

Na stojišču vrhu počti, kjer me je prijatelj varoval, privezan na kline, sva se zamenjala. Poiskal sem prehode naprej v navpik postavljeni steni, ravno še dovolj razčlenjeni, da mi je omogočila plezanje in zabijanje potrebnega pomožnega železja. Prišel sem do pod streh, ki so grozeče visele nad globino. Moral sem se ustaviti. Bil sem v tako strmem pečevju, celo previsnem, da je odkrušeni kamen padel naravnost na melišče ob vznožju stene. V početju nisva našla strahu, le občasno, ob izredno težavnih prehodih, nekaj tesnobe. Prevevalo naju je veselje, da sva se radostno oglašala vriskom plezalcev, ki so se vzpenjali po starih smereh drugod po steni.

Odločila sva se, potem ko je Hans priplezal do mene, da s plezanjem nadaljujemo z dolgim prečenjem pod strehami, kajti naravnost navzgor je bilo pregledko, v desno pa nisva hotela, ker bi tam priplezala na druge smeri. Hotela sva svojo začetno igro izvirno speljati do konca. Prijatelj ni okleval, nekaj klinov za začetek, potem pa je prosto, brez pomoči tehnike, plezal naprej. Nisem si ga upal motiti, vsega predanega dejanju nad prepadnimi globinami. Vrvi za varovanje je vpenjal v zanke, ki jih je obešal okrog skalnih lusk. Za strehami, ko se je povzpел na ozko kamnito polico, je zavpil, da je ugledal lažjo steno do vrha. Zračno prečenje sva kasneje ocenila najvišje — s šestico.

Še nekaj metrov nad polico sem moral, ko sem nadaljeval naprej zopet prvi, krepko zagrabiti, potem pa je težavnost pečine popustila. Sedaj sem vedel, da bova uspe-

Avtor članka Vošank v steni med plezanjem

meni je vrelo silno čustvo, ki pa me še ni znalo doseči v celoti, me zapolniti. Sprva sem v tem duševnem vrelcu začutil kar neko praznino, nobenega zadovoljstva, nobene vriskajoče sreče in veselja nad storjenim. Vse to je prišlo za mano. Najprej počasi, previdno, nato pa je vsekalo z vso močjo obenem z vnovičnim doživljenjem, podoživljanjem plezanja — prehoda čez neodkrita težavna stena. Lagodno, navdušujoče, varno plezanje sva našla tam spodaj, uplezana po neprestanih planinskih turah.

Obsedela sva na rušnati polici. Nikjer ni bilo slišati glasu, ne vetra, ne rohnenja valečega kamenja na meliščih. Vse je bilo tako — lepo. Gore okrog naju. Skalovje, travnate strmali, gozdovi in temne globače. Sončni grebeni. Vpikal sem to razgledno panoramo, vse te vrhove, to samotno naravo. Bil sem na tisti svoj način srečen sredi tega sveta. Srečen še zaradi sreče prijatelja, ki tudi ni znal prikrivati svojega navdušenja.

»Živa« je Hans izbral ime za novo smer. Takrat mi še ni povedal, zakaj tako ime. Kasneje sem izvedel — tako je hotel dati ime svoji hčeri, otroku, ki sta ga pričakovala z dekletom. Dobila sta sina. Dve leti kasneje se je hči nasmehnila meni. Nismo je krstili za Živo, izbrali smo drugo, bolj domače ime. Plezalna smer Živa v steni Raduhe je ostala le globok spomin na takratne luštne čase po planincih.

la, da se je moja ideja o novi plezalni smeri približala vrhuncu.

Hans je prvi izplezal. Ko sem prišel za njim, je sedel na skali sredi rušnate police ter zvijal vrvi. Dolgo nisva spregovorila. V

Dr. Leopold Budna

Kramljanje z Bico pod staro uro

Povsod po širnem svetu so babice. Nekateri ne slišijo rade tega vzdečka, češ, da jih dela prestare. Se pač ne morejo živeti, enako ne kot moški, ki niso radi dedki, pa si radi izmišljajo različne olepševalne vzdečke, ki pa pravzaprav pomenijo isto, namreč starega očeta in staro mamo.

Po precej širni Sloveniji je sicer navada, da imenujejo staro mamo »babico«. Na Koroškem pa vso stvar poenostavijo in skrajšajo ter imenujejo staro mamo bico in vsi Korošci počez in po dolgem vedo, da pomeni bica stara mama in nikomur niti na misel ne pride, da bi s tem mislil koga žaliti.

Ta moja Bica ni ravno prava bica, ampak tako ji pravijo in pravimo vsi. Ona se nič ne sramuje. Nasprotno. Ona je vesela bica. Na njenem starem in zgubanem obrazu je še toliko odseva, smeha in mladosti, v njenih razgovorih je še polno prešernosti, tako da so kramljanja z njo zelo prijetna.

In res, prav rada kramlja. Smo ljudje na tem puklastem svetu ustvarjeni tako, da nas samota običajno ubija, pa zelo radi kramljamo. Kramljamo o vsem, kar ima in nima smisla, o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, in kadar nam zmanjka tega, še o svojih znancih in sosedih, kar včasih ni ravno najlepše.

Jaz to svojo Bico vikam, zdi se mi, da se tako spodobi. Je starejša, skušena in je to

pravico spoštovanja pač pridobila. Pa čeprav sam tudi nisem mlad, me ona kar tika. To pravico si je nekako vzela glede na svoja leta in skušnje, kot da niti ni opazila, da sem med tem tudi sam zrastel in se mi hrbtenica že počasi krivi. Tako sem jaz zanjo vedno: moj doktor, ona pa zame Bica, in si zaradi tega ne delava nobenih problemov. Pri tej moji Bici je čudovito lepo. Živi nekoliko izven mesta, v svoji starinski domači hiši, v svoji kmečki izbi, ki je precej prostorna in skoraj podobna majhnemu muzeju.

Kadarkoli jo obiščem, sedeva k okrogli mizici pod staro stensko uro. Ta ura bije vsake četrt ure z zelo lepim zvonečim tonom, njen zvok je podoben glasbi, ki naju spominja na otroške pravljice. Veliko presedi pod to uro, tam je presedela svoja stara leta tudi njena bica. Razgovor pod to uro je nekako skrivnosten, poln svečanosti, kramljanju da poseben lesk, in sploh si ne moreva predstavljati, da bi kramljala tam za njeno drugo, široko mizo.

Moja Bica ni zagrenjena ženička. Njo starostna leta nič ne motijo. Noče biti ne Oma, ne Omama, ne Baca, ampak je bica z dušo in telesom in sva verjetno že oba pozabila, kako ji je res ime.

Kadarkoli le utegnem, se oglašim pri njej. Včasih mislim, da samo za hipec, samo toliko, da jo pozdravim, da ve, da nanjo še nisem pozabil, toliko, da skuha in popijeva skodelico kave — vendar se obi-

čajno oba uštejeva. Tam pod tisto staro uro ima čas svoj čar. Oba zaupno srebljeva kavo, kramljava o vsakodnevnih malenkostih, dokler se najini pogovori dostikrat ne razširijo v neskončne daljave resničnega in verjetnostnega sveta.

Čeprav Bica sama veliko čita in veliko ve, nikoli namreč ne vem, o čem je ona bolj na tekočem kot jaz, pa le igra vlogo zvedave, radovedne ter nekoliko nevedne ženice. Včasih se mi zdi, kakor da je podobna majhnim otrokom, ki za vsako stvar sprašujejo: zakaj, ko pa odgovoriš na prvi zakaj, je teh zakajčkov čedalje več, kot da stojiš sredi močvirnatega sveta in se nehoče in neopazno poglabljaš v globine neznanosti.

Danes jo prekinem sredi stavka. Razpleta namreč misel, da je že stara. Danes sem dobre volje in ji moram nagajati.

Pa jo pobaram: »Bica, večkrat omenjate, da ste že stari. Pa me zanima, kdaj je po vašem mišljenju človek star?«

Bici se sicer ob tem vprašanju nit govora ustavi, a ne za dolgo. Nekoliko široke oči se zopet zožijo in dobijo prijeten nasmeh, in mi odgovori takole: »Sedaj bi me rad skušal, moj doktor. Prepričana sem namreč, da ti o tem veliko več veš. Toda če si me že vprašal, bom tudi povedala, kako jaz mislim. Saj sama vem, da ljudje različno razlagajo, kdaj je kdo že star. Nekateri pravijo, da si pač star takrat, ko se že tvoji otroci poročajo. No, če nimaš otrok, pa otroci tvojih vrstnikov. Drugi zopet pravijo, da takrat, ko dobiš težko sapo, kadar moraš iti po stopnicah navzgor. Tretji takrat, kadar ti začnejo otekati noge. Četrti zopet takrat, kadar imaš okorele sklepe. V malo zadrego si me vseeno spravil. Rada pa bi vedela sedaj od tebe, moj doktor, kaj pravi tista vaša medicinska znanost, kdaj je človek star?«

Tudi vi ste me spravili v zadrego, Bica. Če se ozremo po ljudeh, znamo nekako na oko presoditi, kdo je še mlad in kdo je že star. Seveda pravila ni. Nekateri ljudje so že precej zgodaj stari, drugi pa precej stari delujejo še vedno zelo mladostno. Vendar se skušamo v življenju držati nekih norm. Pri pouku v osnovni šoli mislimo, da je otrok sposoben za obisk šolskega pouka v starosti šestih oziroma sedmih let, čeprav vemo, da vsi otroci te starosti ne kažejo enakih umskih sposobnosti oziroma zrelosti. Enako menimo, da je človek z 18 leti polnoleten, čeprav vemo, da so nekateri v teh letih res že praktično zreli ljudje, drugi pa še veliki otroci. Vendar moramo v življenju, čeprav nekoliko umetno, ustvariti neke mejnike, po katerih se lažje orientiramo. Kot se orientiramo, da si z 18. letom starosti polnoleten, tako se orientiramo tudi s številskimi poznejših let, da nekako urejamo razmerje mladih in starih ljudi. Danes smo nekako prepričani, da je človek mlad nekako do 50. leta starosti, s 50 leti pa stopi v družbo starostnikov, vendar s tem še ni rečeno, da je s tistim dnem, ko je dopolnil 50. leto, ta človek — bodisi moški, bodisi ženska — res star. Nekateri 50-letniki in 50-letnice delujejo še zelo mladostno, nekateri pa so že skoraj prave razvaline. Toda neka razporeditev mora veljati. Sicer imamo ljudi v starostih od 50. do 65. leta za zgodnje starostnike, od 65. leta naprej pa za pozne starostnike, pa če dodamo še bolj točno, da štejemo sta-

rejše od 80 let za prave starce in starke. Moramo tudi vedeti, da kolikor mlajši je človek, toliko lažje pogodimo njegovo starost, zlasti velja to za dojenčke, kjer lahko skoraj samo z bežnim pogledom ugotovimo mesečno starost otroka. Pri starejših oziroma starih ljudeh pa se lahko gladko zmotimo tudi za desetletja. Nekaj resnice, podedovane tudi s tradicijo pa je le v tem, da je 50-letnica življenja le pomemben mejnik, ki loči mladost in mladostni zalet ter dejavnost od nekake začetne starostne utrujenosti in duševnega ter telesnega popuščanja v ustvarjalnem vsakdanjem delu. Zelo zanimiva je misel, da je človek duševno in tudi telesno mlad toliko časa, dokler svojo dejavnost in miselnost gradi na bodočnosti, da pa prehaja v starost takrat, kadar se njegove misli obračajo v otroške spomine in na prehojeno življenjsko pot. Kot sem omenil so mejniki 50, 65 in 80 let le nekakšni orientacijski mejniki.

»Torej sem že starejša starostnica. Imam 75 let, in to so lepa leta. Vendar mi za nobeno teh let ni žal. So bila težka in lepa in vsa moja in rada imam vseh svojih 75 let. Seveda pa bi rada vedela, moj doktor, koliko let mi še presodiš, da jih imam v dobrem?«

»Glede tega pa mislim, Bica, da bo najbolje, če bova o vsej stvari pogledala v kavno usedlino, ko bova popila kavico in obrnila skodelico.«

»No, tudi iz tistega kavnega usedka ne bova zvedela ničesar. Taka ugibanja niso kaj dosti vredna. Zanima me nekaj drugega.«

Takole v poznih nočnih urah ima starejši človek veliko časa, ker nočni spanec ni prijatelj starih ljudi. In v takih urah marsikaj premišljuje. Poslušam uro, ki tik-taka in bije, in misli se mi pletejo od vseh prijaznih mladostnih in lepih spominov pa tja do raznih življenjskih ugank in ugibanja, kaj me še čaka. In med takimi dolgimi urami sem se dostikrat spraševala, zakaj se pač moramo starati. Razumljivo je, da bi naš svet postal že zdavnaj premajhen, če se ljudje, živali pa tudi vse živo ne bi staralo in umiralo. Danes veliko govorijo o tem, da smo pač sklerotični in da je skleroza tista, ki nas postara. Sicer ne vem točno, kaj je to skleroza, ampak vseeno mi to le ne gre v račun. Sklerotični in pozabljivi postanejo menda ljudje, pa tudi mogoče živali. Poglej, moja bajta pa ni ne žival, ne človek, verjetno tudi ni sklerotična, pa je tudi že stara. Kaj je torej starost, oziroma kaj je to staranje?«

»Dobro ste me sedaj zgrabili za vrat. Na to vprašanje ne znam odgovoriti, pa verjetno tudi ni koga, ki bi znal zadovoljivo odgovoriti. Vemo samo, da čas teče in da se s časom tudi vse stara. Staranje je pač proces, za katerega vsi vemo, da obstaja, kaj pa se v bistvu dogaja in kakšni so vzroki staranja, pa danes še zdaleč ni jasno. Pri živih bitjih je staranje drugačno kot pri mrtvih stvareh, za vse pa vemo, da se starajo. Včasih je pojem staranja enak teku časa. Za novorojenčka, ki se rodi in je na svetu šele 15 minut, pravimo, da je star 15 minut in ne mlad 15 minut. Vsi pa vemo, da je starost 15 minut izredna mladost novorojenčka, kljub temu pa uporabljamo izraz, da je »toliko star«. Tako pri pojmu »star« ugotavljamo, da ima pravzaprav dva različna pomena, ki izhajata iz živ-

ljenjskih izkušenj. Staranje v širšem smislu besede se začne že od samega začetka nekega življenja, in to ne samo od časa poroda, ampak od časa oploditve, kajti tudi za plod govorimo, da je star tri mesece oziroma štiri mesece in podobno, torej že od oploditve naprej govorimo o staranju. Tako pridemo do spoznanja, da razlikujemo dve različni fazi staranja. V prvi fazi staranja organizem raste, napreduje, bodisi v svoji kvaliteti in velikosti, življenjske funkcije se v tem času jačajo. Potem pride doba, ko se obdrži maksimum vitalnosti ali življenjske sposobnosti. V naslednji fazi pa organizem v kvaliteti in kvantiteti, torej po obsegu in sposobnosti, upada. Tako je v prvi fazi staranja razvojni proces, v drugi fazi staranja pa proces nazadovanja. V vsakdanji praksi mislimo pri pojmu »staranje« običajno samo na drugo fazo. Težko pa je odrediti točno mejo med razvojno fazo in fazo nazadovanja. Najnovejši poizkusi z radioaktivnimi snovmi kažejo, da se aktivnost življenjskih procesov v človeškem organizmu začne zmanjševati že okoli 20. leta življenja. Vendar štejemo ta leta še vedno za razvojna leta. Zanimivo je tudi, da obstaja precejšnja razlika staranja oziroma nazadovanja med življenjskimi, telesnimi in duševnimi funkcijami. Večina organov začne slabeti že okoli 45. leta starosti. Nekateri postanejo celo manjvredni že s koncem spolne zrelosti, pa neka važna tkiva dosežejo višek življenjske vrednosti koncem razvoja plodu še v maternici. Nekatero življenjske sposobnosti se izgubljajo že zelo zgodaj, medtem ko druge obstajajo do konca življenja. Zato se je zelo težko odločiti, kdaj bi za človeka okvirno postavili mejo med razvojem in nazadovanjem.«

»Učenosti si mi natrosil, dragi moj doktor, za zvrhan koš. Vse lepo in prav, vendar mi še nisi odgovoril, kaj je pravzaprav staranje?«

»V debelih knjigah imamo to lepo napisano, Bica, vendar učeno zveni. Pravijo nekako takole: staranje je progredientno in iverzibilno, manjanje struktur in funkcije živega organizma, ki po nekem določenem preteku časa pripeljejo do vse manjše adaptivnosti okolici in vse večjega rizika smrti. Staranje je ireverzibilni proces. Kot stalni metabolizem protoplazme omogoča obstoj celice, tako tudi stalna menjava celic omogoča obstoj organizma, tako tudi stalna menjava organizma omogoča obstoj neke živalske vrste.«

»Moj doktor, tega, kar si mi sedaj natvezal, ne razumem. Bi znal to povedati bolj po domače?«

»Potrudil se bom. Vendar se mi verjetno v celoti ne bo posrečilo. V bistvu gre za stalno praktično nevidno spreminjanje materije našega organizma, ki se sčasoma toliko spremeni, da se organizem ne more več znajti ob vseh zunanjih življenjskih pogojih in ga okolica dobesedno zaduši oziroma ubije. Skratka, ne moremo se prilagoditi življenjskim pogojem, na katere smo se v mladosti lahko prilagajali, zato ne moremo več živeti.«

Sedaj Bica molči. Molči in premišljuje, njeni vekci sta skoraj v celoti priprti, potem pa le nadaljuje: »Smrt je torej neizbežen konec nekega življenja. Ali človek proti temu dejstvu ne more ničesar?«

»Težko je reči, ali res ne more ničesar. Česar ne more sedaj, bo mogoče človeštvo

Madžarsko morje

zmoglo kasneje. Vendar, da bi do smrti ne prišlo, o tem nihče ne dvomi. Smrt bo še vedno neizbežen konec življenja. Da pa bo človeštvo lahko s svojim razumom doseglo, da bo ta smrt premaknjena v poznejša leta, o tem sem prepričan. Narava sama je dala organizmu cel niz obrambnih in smiselnih refleksov ter zaščitnih funkcij, kot so: lakota, strah, napadalnost, da bi svoje življenje le podaljšalo. Z razvojem modernejši medicine in tehnike, predvsem pa z razumnim zdravim življenjem, bo človeško življenje moč podaljšati v zelo pozna leta.«

»In kakšno starost bodo lahko po tvojem ljudje v srečni bodočnosti dočakali? Ali bodo stari 100, 150, 200 let?«

»Bica, zopet sva pri kavni usedlini, kamor bi morala pogledati, če bi hotela čudežno odgovoriti na to vprašanje. Vendar danes menimo, da je dolžina človeškega življenja tudi v idealnih razmerah omejena, oziroma kot bolj učeno rečeno, limitirana. Danes mislimo, da bi v takih idealnih razmerah lahko dočakali ljudje starost okoli 120 do 125 let.«

»Res lepa leta! Vendar na podlagi česa ravno 120 oziroma 125 let? Morava tudi za to pogledati v kavno usedlino?«

»Ne, zaenkrat bi šlo brez kavne usedline. Danes velja za višje ravite organizme, predvsem za sesalce, sledeče mišljenje: gornja meja dolžine življenja sesalcev bi naj bila enaka petkratni dobi razvoja in rasti. Če se rast in razvoj konja ustavita, recimo, v drugem letu starosti, potem zračunamo hitro, da je 5×2 deset in bi bila zgornja doba možnosti življenja konja 10 let. Podobno je pri človeku. Razvijamo se do 23. oziroma do 15. leta starosti. Če to pomnožimo s pet dobimo zgornjo mejo življenja nekje pri 120 ali 125 letih življenja. Ker pa imamo povsod izjeme, lahko v posameznih primerih seveda posamezniki to zgornjo mejo občutno prekoračijo. Zakaj tako, verjetno ne bomo znali nikoli odgovoriti. Prepričan sem namreč, da ne bo nikoli tiste zlate dobe, ko bo človek znal odgovoriti na vsa vprašanja.«

»Pa misliš, da bo kdaj idealna doba nastopila?«

»Ti nesrečna kavna usedlina, kaže, da brez nje ne bova mogla naprej. Ampak, tako kot je danes situacija, se na prvi strani medicina trudi, da bi do te idealne starosti pri ljudeh prišlo, na drugi strani pa se vsi trudimo, da bi z različnimi svojimi razvadami, kot so alkoholizem, mamila, nikotin, umazano okolje ipd. dolgost človeškega življenja skrajšali. Razum in razvade so v nenehnem medsebojnem boju. Ne morem danes povedati, kdo bo zmagal.«

»Zelo lepo, moj doktor, si mi vse to razložil. Tega je kar precej. Imam zopet kar precej snovi za svoje nočne ure brez spanja. Mislim pa, da naj naju zaenkrat tako dolgo življenje še ne skrbi. Jaz sem s številom svojih let zadovoljna. Seveda s tem ni rečeno, da bi rada umrla. Še zdaleč ne. Še zdaleč ne mislim kaj dosti na smrt. Bo že prišla ob pravem času. Zadovoljna sem z vsakim dnem, ki ga dočakam. In vsako jutro, ko se zbudim, rahlo odpiram oči, kot da ne morem povsem verjeti, da še živim. In ko oči odprem, se nasmehnem. Haha, dočakala sem nov dan. Potem poizkusim z gibanjem prstov na desni roki, nato na levi nogi, nato roki premikam, nato premikam nogi, in naenkrat ugotovim, da sem še živa in zdrava, in običajno rečem: »Juhuhu, zopet en dan, ki bo moj, ta dan bo moral biti tudi lep sploh morajo biti vsi dnevi lepi.«

»Umetnost življenja, da znaš tisto, kar ti je dano, vzeti z dobro voljo. Ne misliti preveč na bodočnost, tista bo prišla taka, kot bo. Sedaj pa živimo sedanjost. Pravilno živeti sedanjost pa je velika umetnost. In velika umetnost je skuhati tako dobro kavico, kot je vaša.«

»In velika umetnost je tako lepo lagati, kot se znaš zlagati ti, navihani moj doktor! Ampak veš, vseeno mi dobro dene, če me pohvališ. Veš, tale moja kavica je res moj vsakodneveni greh. Kaj misliš, ali mi ta kavica škodi?«

»Bica, takole jaz mislim: zaradi malih grehov, kot je ena kavica, kot je kak kozarček vinčka, kak požirek dobrega žganja, kaka rezina šunkice, kak košček tortice, pa še veliko malih grehov in dobrot, da, zaradi tega, kot so nekoč rekli, še ni bil nihče pogubljen.«

»O, takih malih grehov kar veliko naredim. Pa vseeno mislim, da zaradi njih ne bom neskončno dolgo živela, pa tudi ne prehitro priklicala smrti.«

»Sedaj pa pustiva staranje in smrt pri miru. Nocoj o teh mračnih temah dovolj. Seveda o tem problemu še nisva vsega povedala. Ampak mogoče kdaj drugič. Živela bova še dolgo, kajne, Bica, popila še precej kavic, zlasti če jo bodo naše trgovine zopet imele, in skušala ukiniti starost in smrt.«

»Sva rekla, da bova nocoj pustila staranje in smrt pri miru. Mogoče bova res kdaj drugič o tem kramljala še naprej. Vsekakor pa je bilo to kramljanje prijetno in čeprav si že, moj doktor, med vrati, ko odhajaš, te vabim, da se še velikokrat oglasiš pri meni, da bova pod to staro uro še kako rekla. Pa previdno vozi, noč je že, midve z uro bova stalno s tabo.«

»Bica, lahko noč, kavo vam pa prinesem drugič s seboj.«

In ko peljem proti domu, se mi zdi, da med brnenjem motorja še vedno slišim tik-takanje stare ure pri Bici.

Ivan in Marija Šteharin, p. d. Kokal

Ajnžik

Zlata ovset pri Kokalu

V začetku februarja smo se imeli na Tolstem vrhu zelo lušno. Kokalov oče in mati sta pred matičarjem in pred oltarjem ponovila to, kar sta si obljubila pred petdesetimi leti.

Petdeset let skupnega življenja! Redki si to učkajo. Le prehitro se namerč oglasi tista bela koščena žena in vzame s seboj tu moža, tam ženo.

Mnogi skupno življenjsko pot prekinejo sami, dostikrat prav po neumnem. Zakonskega življenja namreč ne jemljejo resno: imajo ga za navadno napisano in podpisano pogodbo, ki se da razveljaviti, če ni kaj prav. Posledice ne izostanejo.

Kokala sta se zavedala, da je zakonska zveza veliko več kot papirnata pogodba. Zdržala sta drug ob drugem, čeprav jima nikakor ni bilo postlano z rožicami. Skupno sta tudi veliko laže prenašala težke dni. Življenje v dvoje jemlje namreč tudi skrbi in težave enakomerno nase; se porazdeli tako, da ne pade pretežko na enega.

Kokala po večini poznate. O njem bi poudaril to, da je še vedno pristen in originalen kmet. Kar lepo priznajmo, da smo se drugi hote ali nevede nalezli mestnih manir, čeprav se nam to vselej ne posreči. »Kmet blizu mesta ima vse napake kmeta in meščana,« pravi stara ljudska modrost. Kokal je ostal zvest kmečki tradiciji. Tudi kmetuje več ali manj na star način, toda dokaj uspešno.

Še eno posebnost najdemo pri zakoncih Kokal; nekaj, kar se je mnogim zdelo neumestno: izredna varčnost! Kriza v našem jugoslovanskem kakor tudi v svetovnem gospodarstvu pa potrjuje, da imata Kokala le prav! Namreč, vsak dinar je treba dvakrat obrniti, preden ga izdaš! Če bi se tega zlatega pravila držali vsi, bi sedaj ne piskali tako v tej naši ljubi stabilizaciji! Celo nova ameriška administracija napoveduje velike stabilizacijske ukrepe, kar pomeni, da se tudi v tako visoko razviti in bogati državi ne sme porabiti več, kot se proizvede! Če smo kdajkoli imeli to njuno

skrajno varčevanje za nepotrebno in neumestno, nam sedanji svetovno gospodarski položaj potrjuje, da imata prav.

Znano je, da Kokal da veliko na soseško. Tudi soseška ga ob tem njegovem velikem jubileju ni razočarala; stala mu je zvesto ob strani in se z njim poveselila. Pri treh sosedih je to noč ostal samo pes na verigi: zaklenili so hišo in vsi člani družine so bili celo noč pri Kokalu. Zlatoporočenca sta se res izkazala: priredila sta veliko ovset, poleg obilne jedače smo pili tudi pristno vino. V veselem razpoloženju je noč kar prehitro minila.

Isti dan sta imela zlato poroko tudi njegov brat Alojz in Marija Šteharin. Res škoda, da niso te izredne slovesnosti organizirali skupno! Težko je verjeti, da bi bil še kje tako zanimiv slučaj.

Vsem štirim zlatoporočencem želimo še mnogo zdravih let!

Fanika Šuler

Skupna življenjska pot Alojza in Marije Šteharin

Marija in Alojz Šteharin sta dočakala tisti visoki jubilej, ki mu rečemo zlata poroka, kar pomeni, da so za njima leta pomanjkanja, in odrekovanja, dve svetovni vojni, skratka, več obupa in trpljenja kot dobrega. Pa vendar sta še zmeraj tu, v svetu barvnih televizorjev in poletov v vesolje. Tiha in skromna in prijazna stara človeka, ki jima želimo, da bi med nami ostala še dolgo.

Zlatoporočenec Alojz ŠTEHARNIK se je rodil 3. junija 1908. leta pri Kokalu na Tolstem vrhu kot drugi otrok v kmečki družini. Razmere so ga že zelo mladega prisilile, da se je podal od doma iskat dela, našel ga je v takratnih Thurnovih kovačijah v Guštanju, kjer je zaradi pomanjkanja dela v kriznih obdobjih delal s prekinitvami. Zaradi pomanjkanja dela je bilo takrat v kovačijah potrebno poprijeti za vsako delo, tako je delal pri osovinah,

Zlatoporočenca Alojz in Marija Šteharnik

podkvah v valjarni, pri nožih, na žagi, povsod se je znašel in bil znan kot priden delavec. To težko delo v kovačijah mu je vtisnilo tudi svoj pečat — ni služil vojaškega roka in ni bil vpoklican v vojsko. V Thurnovih kovačijah v Guštanju je delal tudi med vojno, po vojni pa je delo nadaljeval v železarni Ravne. Nazadnje, pred upokojitvijo, je delal v laboratoriju.

Zlatoporočenka Marija ŠTEHARNIK, rojena REPAS, se je rodila 27. septembra 1903 na Selah pri Slovenj Gradcu kot prva hči Franca in Marije Repas, ki sta imela na Tolstem vrhu majhno bajto. Tudi Marija je morala že zelo mlada poprijeti za vsako delo in pomagati staršem pri opravkih, hodila je delat tudi k drugim kmetom, da so se v tistih težkih časih lahko preživeli, oče, mati in šest otrok, med njimi najstarejša Marija. Razmere so se še poslabšale, Marija je morala od doma. Bila je gospodinjska pomočnica na raznih koncih v Guštanju, kasneje v Mariboru itd.

Domotožje jo je vleklo nazaj v svoj rojstni kraj, tam sta se srečala Alojz in Marija, porodila se je skrita ljubezen in Alojz je zaprosil Marijine starše za roko Marije.

Alojz Šteharnik in Marija, rojena Repas, sta se vzela v Guštanju 3. februarja 1931. leta. Bili so to za njiju lepi, a hkrati težki časi, časi pomanjkanja, brezdelja in tudi lakote. Družno sta znala tudi te težke čase premagati.

Prišli so še težji časi — občutila sta gorje druge svetovne vojne. Kolikor sta mogla, sta tudi Alojz in Marija pomagala odporniškem gibanju in partizanom.

Prišla je težko pričakovana svoboda, pomagala sta pri obnovi domovine, šele v svobodni domovini sta začela pravo družinsko življenje. Usoda jima ni dala, da bi imela otroke, zato sta se odločila in v svobodi drugo za drugo posvojila tri dekleta, ki so ostala v vojni vihri in po njej brez staršev. V svojem skromnem domu sta jim nudila toplo zavetje, bila sta jim pravi oče, mati, pomagala sta otrokom premagati težke trenutke — leta brez pravih staršev. Življenje je teklo dalje, razmere so se izboljšale, posvojeni otroci so odrasčali in drug za drugim odšli v širni svet.

Trnova in težka je bila vsa skupna življenjska pot Alojza in Marije, ki pa sta jo znala kot klenu in vzdržna Korošca premagati ter dočakati jubilej — zlato poroko — petdeset let skupnega življenja.

Ajnžik

Še enkrat: prijetno nedeljsko popoldne

Dramska skupina Reka je tretjo nedeljo v marcu ponovila komedijo — tridejanko »S pesmijo v življenje.« S krstno predstavo te igre je počastila dan žena. Predstava v mladinskem domu je bila tedaj za žene iz naše soseske.

»Grem pogledat iz solidarnosti,« sem rekel tisto nedeljsko popoldne, ko sem odločil pisanje in se opravil. Z istimi besedami sem se opravičil tudi pred pravkar došlim obiskom in odšel. Predvideval sem slab obisk in pričakoval peščico ljudi, ki ne bo zasedla morebiti niti polovico sedežev prostorne dvorane.

Svoje mnenje sem moral spremeniti takoj, ko sem stopil v dvorano, ki je bila na moje prijetno presenečenje polno zasedena. Dobil sem le še karto za stojišče.

Vem, da bi imel poklicni kritik glede izvedbe marsikaj pripomniti. Kot laik ocenjujem prikaz igre kot zelo dober, posebno z ozirom na to, ker so igralci amaterji, nekateri celo začetniki. Skromno naj pripomnim samo to, da bi za petje in muziko morali malo več vaditi; če bi bilo to malo bolj živo, bi itak uspelo komedijo še bolj popestrilo.

Navdušila me je tudi scena. Bila je preprosta, vendar dovolj nazorna. Najbolj posrečen je bil taterman s tekočo vodo. Čestitam!

Zanimivo je, da je tudi režiser amater; je delavec v železarni Ravne, doma s Kimperga, Ivan Pečnik. Pred več kot dvajsetimi leti je priredil igro Dve nevesti na parni pri Travnekarju. Tako daleč sega igralska

tradicija v Reki. Pozneje so mladinci pod vodstvom režiserke Romane Breznik veliko igrali še pri Travnekarju in na Gumnu pri Hudopisku. Odkar imajo zgrajen mladinski dom, so dramske predstave v Reki bolj redke. No, zadnji čas so znova oživele. Zdaj, ko se je vrnil režiser — pionir, bodo morda spet pogostejše. Režiserju naše čestitke!

Kot sem že omenil, so se mladinci naučili to igro najprej zato, da so z njo počastili praznik žena v naši soseski. Prav je, da tudi o tem nekaj spregovorimo.

Upam si trditi, da je bil mladinski aktiv Reka prvi, ki je začel organizirano proslavljati dneve žena zunaj centrov. Prirejal jih je po svojih skromnih močeh, kolikor je pač imel denarja. Povabil je žene iz vse soseske in tudi oddaljene.

Pred štirimi leti so se člani samoupravnih organov gozdne in zadruga pri delitvi čistega dohodka spomnili tudi kmečkih žensk, ki za praznik žena niso bile deležne pozornosti. V ta namen odvedejo zdaj vsako leto nekaj denarja. Veliko so razpravljali o tem, kdo bo organizator teh proslav po vseh zaselkih v naši dolini; poudarili so namreč, da je treba povabiti vse kmečke žene. Sklenili so, naj se denar razdeli na vse krajevne in vaške skupnosti, ki naj vsaka na svojem območju organizira in izvede proslavo.

»Za naš kraj ni problema,« sem se takrat oglasil jaz. »V našem kraju to že dolgo let samoiniciativno organizira mladinski aktiv Reka. Če bo dobil denar, bo to z veseljem opravljal v še širšem obsegu.« Nisem se zmotil. Kakšne so proslave po drugih zaselkih, mi ni znano, vem le to, da žene iz naše soseske za svoj praznik niso prikrajšane: aktiv jim priredi kulturni program, skromen prigrizek in zabavo. Le škoda, da se ne odzovejo vse!

Pohvale vredna je tudi čestitka po radiu Slovenj Gradec, s katero so mladinci še posebej voščili našim ženam. Posnemanja vredno.

Ko že govorimo o naši mladinski organizaciji, se ne zadovoljimo samo s priznanjem za dobro izvedeno igro in uspešno proslavo dneva žena, ampak se pogovorimo še o nečem drugem!

Spremljam predstavo, opazujem gledalce: iz cele doline, z vseh bregov so, tudi iz mesta in drugih krajev so prišli. V dvorani je zbrana velika soseska; družijo jo kulturno doživljanje, ki ji ga nudi naša aktivna mladina. Če bo kulturnoprosvetno udejstvovanje naše mladine tudi v prihodnje živelo — morebiti še v večjem obsegu — potem se ni bati, da bi v našem kraju zaradi novega naselja in s priselitvijo ljudi različnega stanu ali poklica, nastala »dva tabora«, kot nekateri napovedujejo. S svojo dejavnostjo bo mladina tista vez, ki nas bo povezovala.

O delu mladinskega aktiva Reka in njegovem domu sem pred leti že napisal nekaj. Takrat sem omenil, da je edinstven primer, ker ima neko naselje prej dom kulture kot gostilno. Zdaj imamo tudi to. Vendar nikakor ne mečem kamna na njo; saj je zelo solidna in jo potrebujemo. Dvakrat na leto tudi kmetje za sestanke, ki jih imamo po gozdarski in zadrugi liniji.

Mladinski organizaciji Reka želimo, da bi bila deležna podpore širše družbe, in da bi bila tudi v prihodnje delavna!

Ivan Ivartnik

Dočakal je svoj kvartir

Franc Rapotec se je preselil v naše kraje s pohorskih hribov; bil je sin revnih bajtarjev, zato si je moral že od otroških let služiti kruh pri premožnejših kmetih. Začel je kot pastir in hlapec, ko pa je postal že toliko močan, da je lahko nalagal plohe na voz, je postal furman. Vsako jutro je vstajal ob 4. uri in oskrbel konje, potem pa na furo. Fural pa ni po takšnih cestah, kakršne so danes speljane po vseh naših hribov in globačah. To niso bile ceste, pač pa grabni, po katerih se je dalo le za silo voziti. Fural je večinoma plohe s hribov v dolino do žag. S prednjim podolom voza je navlačil les do parizarja, ga naložil, potem pa speljal do ceste, kjer je lahko hodil vstric s konji. Kako so trpeli in garali furmani za borno plačo in hrano, ve le tisti, ki si je to sam skusil. Ko je vozil plohe po grabnih in klancih, se je voz s tovorom večkrat tudi zvrnil. Treba je bilo plohe na novo naložiti, še prej pa zvlačiti na tak kraj, kjer jih je bilo mogoče nalagati na voz. Ta se je navadno zvrnil v kakem ozkem grabnu, da ga ni mogel razrajclati. Takrat se je vsedel na kamen, začel pljuvati in kleti. Vsi furmani so kleli, najprej je čul kleti Johana. Kleli pa niso zaradi hudobije, s kletvijo so si pač hladili jezo in lajšali težave in šintarijo. V tisti jezi je izustil vse, kar mu je prišlo na pamet.

»Pravijo, da je bog, zakaj pa moramo tako trpeti na tem svetu?« Hudič, opleta s svojim dolgim repom po nas siromakih, pa bo že prišel čas, ko ti bomo odsekali tvoj dolgi rep!« Ko je vse izustil, je od jeze začel švicati, po čelu so mu tekale debele kaplje, obrisal jih je z umazano roko, da so zletele na vse strani, potem je počasi vstal, pobožal Pramna po čelu in rekel: »No, zdaj bova pa na novo začela, saj sva siromaka, samo da si ti konj, jaz pa človek.«

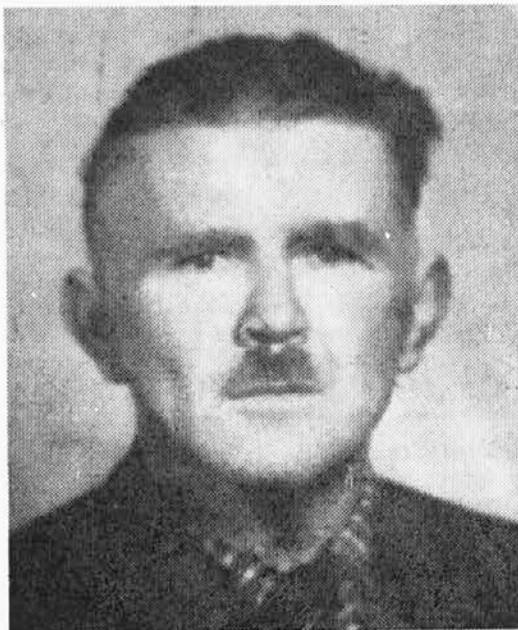
Ko je plohe »razbasal« na žagi, pa še ni bilo konec šihta, treba je bilo narezati krme za konje, namazati voz, pa še kaj drugega je bilo treba popraviti, da si zjutraj ob svitu že napregel konje. To pa ni bilo edino trpljenje furmanov. Velikokrat jih je do kože premočilo in taki so bili potem ves dan ob konjih. Ko pa so zvečer spregli, ni bilo obleke, da bi se preoblekli, če se umazan in zakrpanim capam sploh lahko reče obleka.

Ko je moker kot miš prišel v štal, se ni bilo kje posušiti, večkrat je zjutraj kar mokre cape navlekel na sebe. Med nogami je bil ves rdeč in obriban, saj je večkrat oblekel trde hlače kar na golo rit.

Ko je nekoč prinesel vso mokro obleko v kuhinjo, je rekla gospodinja: »Ježešmarija, za božje deli, kam pa boš dal, saj vidiš, da imam okoli in okoli obešene plence! Jutri, ko bomo pekli kruh, boš lahko na peči posušil svojo obleko.« Šel je nazaj v hlev, zmetal obleko na konje, misleč, tu se bo najprej posušila. Ko pa je prišel v

štal, gospodar in videl na konjih mokro obleko, ga je najprej nadrl, potem pa ga začel potiskati in zmerjati za terca, tako da je padel med konje. Takrat se je Franc pridružil: »Nak, ne boš me imel za terca, samo za košto ti garam, kak dinar pa itak težko izvlečem iz tebe.« Nič ni rekel, poiskal je svoji dve srajci, britev, kos mila, nedelne čevlje in klobuk. Vse to svoje borno imetje je zdeval v kovček. Šel je med konje, začel se je z njima pogovarjati. »No, Bram in Luca, zdaj pa grem. Ne bom vaju več napregel in martral. Če sem le mogel, sem vama prinesel kako škorjo kruha, tudi pretepal vaju nisem, kakor delajo drugi furmani, ko kar s cepinom udrihajo po rebrih. Če bo vaju virt dobil v roke, bo tudi padalo po bedrih.« Konja seveda nista razumela, strigla sta z ušesi in hrgala, kot bi mu pritrjevala.

Nato je Franc rekel: »Bog in ta sveti božji križ« in šel s kufrom na drugi vrh iskat novega gospodarja. Prišel je k novi hiši, dobil nove konje in vse je šlo po starem naprej. Minevala so leta in zime, te pa

Franc Rapotec

so bile za furmane še posebno hude. Gospodinje so jim že spletle volnene nogavice, da so jih obuli, pa kaj, ko je bila obuja vedno mokra.

Coklačev, Franc ni mogel nositi, ker je imel na nogah obtiske. Zvečer je mokre noge obrisal v slamo, nato pa jih namazal s svinjsko mastjo; to še najbolj pomaga proti ozeblini. Roke pa je imel vse razpokane, iz koncev prstov mu je kar kri lezla. Pozimi ni bilo mogoče z rokavicami rajclati in nastavljati rajcelj na člene verige. Roke so bile vroče, verige pa mrzle, tako da so se kar na roke prijemale.

Takšno je bilo delo furmanov pozimi. Čas pa je tekal naprej. Francevo življenje je bilo kak dan boljše, zopet težavnije.

Med okupacijo se je tudi Franc pridružil partizanom. Nosil je težko bredu, nažigal po Nemcih, kadar so jih hajkali, bil je tudi ranjen v stegno. Tako se je pretolkel skozi vojno vihro. Po vojni je delal na kmetih, dokler se ni zaposlil kot česar. Stanoval je v kmetijskih bajtah. Ko že kje ni bilo mogoče prebivati, se je prese-

lil na drugi konec hriba in tako se je predstavljajal od bajte do bajte. Dopoldan je kopal kanale na cesti, zasipal luknje, ni ga bilo treba nadzorovati — delal je kot mravlja. Popoldne pa sta z ženo pomagala na kmetijah pri raznih delih za stanovanje in večerje. Franc je vedno tožil: »Ko bi le dobil kje na svojem kakšno luknjo, da bi bil po šihtu samostojen. Če ne grem pomagat, me zmerjajo in po strani gledajo.«

Ko je bil že v pokoju, je stanoval visoko v hribu, v bajti, ki je bila že vsa razpokana, vlažna in mrzla. Vsak mesec je prišel v vas po svojo skromno pokojnino, naložil v nahrbtnik hrane pa tudi liter rdečega. »Mi paše,« je rekel, »Pa ko bi le tukaj na vasi dobil kakšno sobico, da bi mi ne bilo treba laziti v ta hrib. Me že precej naduha daje, pa vodenica.«

Organizacija ZB mu je priskrbela lično stanovanje, ko pa ga je šel gledat, je rekel: »Nak, to pa ne, v tako veliki hiši jaz ne morem stanovati, nimam takega pohištva pa tudi plačevati bi ne mogel toliko z mojo pokojnino: Bom že še počakal, da se bo tu na vasi našla kakšna soba za naju z ženo, ki nisva tako razvajena.« Naduha in vodenica pa sta opravili svoje. Franc je legel v posteljo in ni več vstal in tako je dobil stanovanje pri Barbari. Tu bo imel mir. Tudi skrbi in želje po sobici so minile.

Očitek pa pada na nas, ki smo toliko razgledani, da si sami za silo urejamo življenje po svoje, pozabljamo pa na reveže, ki si sami ne znajo ali ne morejo pomagati in ki jim je življenje postlano s trnjem namesto z rožicami.

Fotografije so prispevali: Franc Rotar, Zlatka Strgar, Hedvika Jamšek, Franjo Gornik, Fanika Šuler, Ajnžik, Ivan Ivartnik, Milan Vošank, Franc Kamnik, Anton Vušnik, Ervin Wlodyga, Fotokrožek gimnazije, Stanko Lodrants, Anton Ikovic, Gustav Broman in fotoarhiv KF

Listnica uredništva:

Avtorje neobjavljenih prispevkov obveščamo, da bomo njihove prispevke trajnejše veljave objavili v naslednjih številkah KF. Prosimo za razumevanje.

Za vsebino člankov s tematiko iz NOB odgovarja občinski odbor ZZB Ravne na Koroškem.

Izdaja delavski svet železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Breznik, Jože Kert, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Zunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor. V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitenger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kukec, Janez Mrdavišič, Franc Rotar in Ivan Zunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.